BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
26 E
21

15 14
C C
2* 3
15.7.36.

12-26-E-21

ΝΕΜΕΣΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟ-ΦΟΥ ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΝ.

NEMESII EPISCOPI ET PHILOSOPHI DE NATVRA HOMINIS, LIB. VNVS,

Nunc primùm & in lucem editus, & Latinè
conuerſus à Nicaſio Ellebodio Caſletano.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ANTVERPIÆ,
Ex officina Chriſtophori Plantini,
M. D. LXV.

12 26 E 21

ΝΙΚΑΣΙΟ ΣΕΛΛΕΒΟΔΙΟΣ ΚΑΣΛΕΤΑΝΟΣ ΤΩ ΠΕΡΙΦΑΝΕΣΤΑΤΩ ΚΑΙ ΑΙΔΕΣΙΜΩΤΑΤΩ ΚΑΡΔΙΝΑΛΕΙ ΑΝΤΩΝΙΩ ΠΕΡΡΕΝΟΤΤΩ ΧΑΙΡΕΙΝ.

ΤΟ` περὶ φύσεως ἀνθρώπου τοῦ Νεμεσίου βιβλίον προειλόμην σοι προσφωνῆσαι κράτιστε Ἀντώνιε Καρδινάλι, οὐ τοσοῦτον εἰς τὴν τοῦ γένους σου λαμπρότητα καὶ τὴν δόξαν ἀποβλέψας ἣν ἔχεις ἐπὶ φρονήσει καὶ πολιτικῇ δεινότητι, πλείστων τε καὶ μεγίστων ἀξιωμάτων μετασχών, καὶ τὴν πρώην μὲν παρὰ Κάρλῳ τῷ αὐτοκράτορι, νυνὶ δὲ παρὰ βασιλεῖ Φιλίππῳ τῷ ἐκείνου υἱῷ μέγα δυναμένων ἐν τοῖς πρώτοις συνεξεταζόμενος, ὅσον ὑπὸ τῆς ἄλλης σου παιδείας καὶ τῆς περὶ τοὺς λόγους ἐμπειρίας εἰς τοῦτο προαχθείς· πρέπουσαν ταύτην ὑπόθεσιν τῇ φύσει σου πορίσασθαι νομίσας ἐι τοῖς ἐπιτηδεύ-

μασι σου κατάλληλον ἕξεις τὴν ἀπὸ τῶν ἀναγνωσμάτων ὠφέλειαν. οὐδὲν γὰρ οἶμαι χρήσιμον οὔτε περισπούδαστον οὕτω τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἡ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως θεωρία τε καὶ κατάληψις. δι᾽ ἧς ἕκαστος οἷος τὴν φύσιν ἐστὶ καταμαθὼν, οἰκείως ἀνθρώπῳ καὶ πρεπόντως κοσμήσει τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν. τῶν μὲν οὖν εἰς ταύτην ἑαυτοὺς καθέντων τὴν πραγματείαν, οὐδενὸς ἔχομεν τῶν ἀρχαίων ὅ,τι καὶ λόγου ἄξιον ὑπόμνημα, πλὴν Ἱπποκράτους. οὗτος δὲ τῶν μὲν περὶ ψυχῆς λόγων οὐ πάνυ τι φαίνεται φροντίσας, περὶ δὲ τοῦ σώματος, ὅπερ ἦν αὐτῷ τῆς περὶ τὴν ἰατρικὴν θεωρίας σκοπὸς, τὰ πλεῖστα πραγματεύεται. Νεμέσιος δὲ ἐπεὶ τὴν αὐτὴν Ἱπποκράτει ποιησάμενος ὑπόθεσιν, τῶν τε περὶ τοῦ σώματος ἅπτεται λόγων ὅσον ἀπόχρη τῇ ὑποθέσει, καὶ τὸ κυριώτατον τῶν ἐν ἀνθρώπῳ προχειρισάμενος τὴν ψυχὴν, καὶ ταύτην πολλαχῶς εἰς τὰ μόρια διελὼν καὶ τούτων ἑκάστοις ἀκριβῶς ἐπεξελθὼν καὶ ὡς ἐνῆν μάλιστα ἐπεξεργασάμενος, τελεώτερόν τε ἅμα καὶ ἀληθέστερον τὸν ἀληθινὸν ὑπέγραψεν ἄνθρωπον. ἐπειδὴ δὲ τῶν πρακτικῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων ἡ βούλησις τὸ κυριώτατον, περὶ ἧς οἱ κλει-

νοὶ τῶν φιλοσόφων πολλὰς κατεβάλοντο πραγμα-
τείας, ἄνωθεν τὸν περὶ τοῦ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου, προ-
αιρέσεώς τε καὶ τοῦ βουλεύεσθαι λόγον ἀναλαβὼν,
περὶ ὧν ὅ,τε Αριστοτέλης ἐν τῷ τρίτῳ τῶν ἠθικῶν
καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ιωαννης ἐν τῇ τῆς ὀρθοδόξου πί-
στεως ἐκδόσει σχεδὸν τοῖς αὐτοῖς ῥήμασι διαλέγον-
ται, ἐπὶ τὸ θρυλλούμενον μέτεισι ζήτημα τὸ περὶ
εἱμαρμένης καὶ τοῦ ἐφ᾽ ἡμῖν. καὶ ταῦτα φιλαλήθως
τε καὶ ἀκριβῶς ἐξετάσας καὶ διασκεψάμενος, τέ-
λος ἄριστον ἐπέθηκε τῇ πραγματείᾳ, εἰς τὸν περὶ
προνοίας λόγον καταλήξας, καὶ νοῦν ἔφορον καὶ
πρύτανιν ταῖς κατὰ τὸν βίον πράξεσιν ἐπιστήσας,
καὶ συνελόντι φάναι ἅπαντα τῆς ἐκεῖθεν ἀναρτή-
σας κηδεμονίας τε καὶ διακοσμήσεως. Τοιοῦτος
μὲν οὖν ὁ Νεμέσιος οὐχ ἧττον τῆς τε μεθόδου τῶν θεω-
ρημάτων καὶ τάξεως αὐτῶν καὶ εὐκρινείας ἢ τῆς
πολυμαθίας ἄξιος θαυμάζεσθαι. φαίνεται γὰρ ὀλί-
γῳ μεταγενέστερος γεγονὼς τῶν περὶ Ευνόμιον καὶ
Απολινάριόν τὸν Σῦρον καὶ Βασίλειον καὶ Γρηγό-
ριον τοὺς καπαδόκας, ὅτε καὶ παντοδαπῶν ἦν εὐ-
πορία συγγραμμάτων, ἅιτε κατὰ φιλοσοφίαν αἱ-
ρέσεις ἔτι παρ᾽ ἕλλησιν ἐσώζοντο. ὧν οὐδεμιᾷ φαί-

νεται προσέχων, οὔτε ταῖς ἑτέρων πιθανολογίαις ἀγόμενος. πανταχοῦ δὲ τὴν ἀλήθειαν προτιμῶν ἐπ' ἀδείας πειρᾶται φιλοσοφεῖν, τὰ μὲν ἐλέγχων ὅπη παρείκοι, τοῖς δ' ἐφιστάνων, τὰ δ' ἐγκρίνων τῶν δογμάτων. γεγονώς τε τὴν θρησκείαν χριστιανὸς, καὶ ταῦτα Εμέσης, ἔστι δὲ ἡ Εμεσα πόλις Φοινίκης, ἐπίσκοπος, πολλαχοῦ τοῦ συγγράμματος περὶ τῶν ἀρεσκόντων χριστιανοῖς πρὸς τοὺς φιλοσόφους ἀγωνίζεται, ἀποδεικτικῶς πάνυ καὶ φιλοσόφως τὴν καθ' ἡμᾶς συνιστῶν θεολογίαν, οἷον ἐκεῖνο τὸ περὶ τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἑνώσεως τοῦ θεοῦ λόγου, τὸ περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, τὸ περὶ προνοίας. ἐν οἷς ἅπασιν ὀρθῶς φαίνεται θεολογῶν καὶ τῶν ἀκριβεστέρων ἐχόμενος δογμάτων. πλὴν ὅσον εἰς τὴν τῶν ψυχῶν προΰπαρξιν ἥκει, δῆλός ἐστι τὴν Πλάτωνος καὶ Πυθαγόρου δόξαν εἰσάγων, οἷόν τι καὶ Ωριγένης ἐπεπόνθει, καίτινες ἄλλοι τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ χριστιανῶν ἄλλως τε τῶν περὶ φιλοσοφίαν διατριβόντων. οὔπω τότε τῆς αἱρέσεως ταύτης κοινῷ δόγματι τῆς ἐκκλησίας κατεψηφισμένης· ἐξ ὧν καὶ δείκνυται ὁ φιλόσοφος οὗτος πρὸ τῶν τοῦ Ιουστινιανοῦ χρόνων βεβιωκὼς, εἴγε ἐπὶ τούτου

πρῶτον

πρῶτον τοῦ βασιλέως αἱ τοῦ Ὠριγένους θέσεις κατεψηφίσθησαν, ἐπὶ τούτῳ εἰς τὸ Βυζάντιον τῆς πέμπτης οἰκουμενικῆς συναχθείσης συνόδου. ἔδοξε δέ μοι τὸ βιβλίον εἰς τὴν τῶν ῥωμαίων διάλεκτον μεταφράσαι, τῶν φιλομαθῶν χάριν διπλῆν ποιησαμένῳ τὴν ἔκδοσιν, καὶ μηδὲ τὴν ἑλληνικὴν ὑπ' ἀρχαιότητος διαπεσεῖν κινδυνεύουσαν περιϊδεῖν. μόλις γάρ ποτε δυσὶν ἐνετύχομεν ἀντιγράφοις καὶ τούτοις ἀνηκέστως διεφθαρμένοις καὶ μυρίων ἁμαρτημάτων γέμουσιν. οἷς ἐπιμελέστερον ἐπιβαλόντες καὶ τῶν ἐν ἑκατέροις ἁμαρτημάτων ἐκ τῶν παρ' ἑκατέροις ὀρθῶς ἔχειν δοκούντων καταστοχασάμενοι, κἀκ τῶν ἐνόντων ἐπιδιορθώσαντες ὑγιεστέραν παρὰ πολὺ τῆς προτέρας τὴν πραγματείαν παρεσκευάσαμεν. ὁ μέντοι πρώην τὸ βιβλίον εἰς τὴν ῥωμαίων διάλεκτον μετενεγκεῖν ἐγχειρήσας, Γεώργιος ὁ Βάλλης, οὐ μᾶλλον ἡρμήνευσεν ἢ συνέχεε καὶ κατῄσχυνε τὸν φιλόσοφον, καθ' ἑκάστην σχεδὸν περίοδον τῆς τοῦ Νεμεσίου διανοίας ἀποπίπτων, κἀν τοῖς κατημαξευμένοις τουτοισὶ τῶν λέξεων σχήμασιν ὑπ' ἀμαθείας γελοίως ἀπαλλάττων. ἡ

μὲν οὖν ἡμετέρα σπουδή τε καὶ προαίρεσις αὕτη σοὶ λαμπρότατε Καρδινάλι. σὺ δὲ ταύτης ἡμᾶς ἀποδεξάμενος, δίκαιος ἂν εἴης τῶν μὲν κατωρθωμένων ἐπαινεῖν, τῶν δὲ παρειμένων συγγνώμην ἔχειν. ἔῤῥωσο. ἐκ Παταβίου. α φ ξ δ.

μεταγειτνιῶνος μηνὸς τρίτῃ
φθίνοντος.

ΝΕΜΕΣΙΟΥ ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΕΦ. Α.

ΤΟΝ ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς νοερᾶς καὶ σώματος ἄριστα κατεσκευάσθαι, καὶ οὕτω καλῶς, ὡς οὐκ ἐνεδέχετο ἄλλως γενέσθαι καὶ συνεστάναι, πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ἀνδράσιν ἔδοξε. τοῦ δὲ νοερὰν λέγεσθαι τὴν ψυχὴν ἀμφιβολίαν ἔχοντος πότερον προσελθὼν ὁ νοῦς τῇ ψυχῇ ὡς ἄλλος ἄλλῃ νοερὰν αὐτὴν ἐποίησεν, ἢ τὸ νοερὸν ἀφ' ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ καὶ φύσει κέκτηται, καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτῆς τὸ κάλλιστον μέρος, ὡς ὀφθαλμὸς ἐν σώματι· τινὲς μὲν οὖν ὧν ἐστι καὶ Πλωτῖνος ἄλλην εἶναι τὴν ψυχὴν καὶ ἄλλον τὸν νοῦν δογματίσαντες, ἐκ τριῶν τὸν ἄνθρωπον συνεστάναι βούλονται, σώματος, καὶ ψυχῆς, καὶ νοῦ. οἷς ἠκολούθησε καὶ Ἀπολλινάριος ὁ τῆς λαοδικείας γενόμενος ἐπίσκοπος. τοῦτον γὰρ πηξάμενος τὸν θεμέλιον τῆς οἰκείας δόξης καὶ τὰ λοιπὰ προσῳκοδόμησε κατὰ τὸ οἰκεῖον δόγμα. τινὲς δὲ οὐ διέστειλαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἡγεμονικὸν εἶναι τὸ νοερὸν ἡγοῦνται. Ἀριστοτέλης δὲ τὸν μὲν δυνάμει νοῦν συγκατεσκευάσθαι τῷ ἀνθρώπῳ, τὸν δὲ ἐνεργείᾳ θύραθεν ἡμῖν ἐπεισιέναι δοξάζει. οὐκ εἰς τὸ εἶναι καὶ τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου συντελοῦντα, ἀλλ' εἰς προκοπὴν τῆς

τῶν φυσικῶν γνώσεως καὶ θεωρίας συμβαλλόμενον. κομιδῇ γοῦν ὀλίγους τῶν ἀνθρώπων καὶ μόνους τοὺς φιλοσοφήσαντας τὸν ἐνεργείᾳ νοῦν ἔχειν διαβεβαιοῦται. Πλάτων δὲ οὐ λέγει τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸ συναμφότερον, ψυχὴν καὶ σῶμα, ἀλλὰ ψυχὴν σώματι τοιῷδε χρωμένην, * τὸ ἀξιοπρεπέστερον φανταζόμενος τῶν κατὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτόθεν ἡμᾶς ἐπιστρέφων πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς μόνης θειότητα καὶ ἐπιμέλειαν, ἵνα τὴν ψυχὴν ἑαυτοὺς εἶναι πιστεύοντες τὰ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ μόνα διώκωμεν, τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ μὴ τὰς τοῦ σώματος ἐπιθυμίας ἀγαπήσωμεν, ὡς οὐκ οὔσας ἀνθρώπου ᾗ ἄνθρωπος, ἀλλὰ ζώου μὲν προηγουμένως, ἀνθρώπου δὲ ἑπομένως, ἐπειδὴ καὶ ζῶον ὁ ἄνθρωπος. καὶ ἄλλως δὲ κυριωτέρα τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ πᾶσιν ἀνθρώποις εἶναι καθωμολόγηται. ὑπὸ ταύτης γὰρ ὡς ὄργανον κινεῖται τὸ σῶμα. δηλοῖ δὲ ὁ θάνατος. χωρισθείσης γὰρ τῆς ψυχῆς ἀκίνητον μένει τὸ σῶμα παντελῶς καὶ ἀνενέργητον, ὡς τεχνίτου χωρισθέντος ἀκίνητα μένει τὰ ὄργανα. γνώριμον δὲ ὅτι καὶ τοῖς ἀψύχοις κοινωνεῖ, καὶ τῆς τῶν ἀλόγων μετέχει ζωῆς, καὶ τῆς τῶν λογικῶν μετείληφε νοήσεως. κοινωνεῖ γὰρ τοῖς μὲν ἀψύχοις κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων κρᾶσιν. τοῖς δὲ φυτοῖς κατά τε ταῦτα καὶ τὴν θρεπτικὴν καὶ σπερματικὴν δύναμιν. τοῖς δὲ ἀλόγοις καὶ ἐν τούτοις μέν, ἐξ ἐπιμέτρου δὲ κατά, τε τὴν καθ' ὁρμὴν κίνησιν καὶ κατὰ τὴν ὄρεξιν

* ἀξιοπρεπέστερον τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον.

καὶ

καὶ τὸν θυμὸν καὶ τὴν αἰσθητικὴν καὶ ἀναπνευστικὴν δύναμιν· ταῦτα γὰρ ἅπαντα κοινὰ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐστὶν, εἰ καὶ μὴ πᾶσι πάντα. συνάπτεται δὲ διὰ τοῦ λογικοῦ ταῖς ἀσωμάτοις καὶ νοεραῖς φύσεσι λογιζόμενος καὶ νοῶν καὶ κρίνων ἕκαστα, καὶ τὰς ἀρετὰς μεταδιώκων, καὶ τῶν ἀρετῶν τὸν κολοφῶνα τὴν εὐσέβειαν ἀσπαζόμενος. δι᾽ ὃ καὶ ὥσπερ ἐν μεθορίοις ἐστὶν αἰσθητῆς καὶ νοητῆς οὐσίας. συναπτόμενος κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὰς σωματικὰς δυνάμεις τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ τοῖς ἀψύχοις, κατὰ δὲ τὸ λογικὸν ταῖς ἀσωμάτοις οὐσίαις, ὡς εἴρηται πρότερον. ὁ γὰρ δημιουργὸς ἐκ τοῦ κατ᾽ ὀλίγον ἔοικεν ἐπισυνάπτειν ἀλλήλαις τὰς διαφόρους φύσεις, ὥστε μίαν εἶναι καὶ συγγενῆ τὴν πᾶσαν κτίσιν. ἐξ οὗ μάλιστα δείκνυται εἷς ὢν ὁ πάντων τῶν ὄντων δημιουργός. οὐ γὰρ μόνον ἥνωσε τὴν ὕπαρξιν τῶν κατὰ μέρος ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ ἕκαστα πρὸς ἄλληλα συνήρμοσεν οἰκείως. ὥσπερ γὰρ ἐν ἑκάστῳ τῶν ζώων ἥνωσε τὰ ἀναίσθητα τοῖς αἰσθητικοῖς, ὀστέον καὶ πιμελὴν καὶ τρίχας καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀναίσθητα τοῖς αἰσθητικοῖς νεύροις καὶ σαρξὶ καὶ τοῖς ὁμοίοις, καὶ ἐποίησεν ἐξ ἀναισθήτων καὶ αἰσθητικῶν συγκείμενον τὸ ζῶον, καὶ οὐ μόνον συγκείμενον, ἀλλὰ καὶ ἓν ὂν ἀπέδειξεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης κατ᾽ εἶδος κτίσεως πεποίηκε συνάπτων ἀλλήλοις τῇ κατ᾽ ὀλίγον οἰκειότητι καὶ παραλλαγῇ τῆς φύσεως· ὡς μὴ κατὰ πολὺ διεστάναι τὰ πάντη ἄψυχα τῶν ἐχόντων φυτῶν τὴν θρεπτι-

κὴν

κὴν δύναμιν, μηδ' αὖ ταῦτα τῶν ἀλόγων καὶ αἰσθητικῶν ζώων, μήτε μὴν τὰ ἄλογα τῶν λογικῶν ἀπηλλοτριῶσθαι πάντη καὶ ἀσύμβατα καὶ ἄνευ δεσμοῦ τινὸς εἶναι συμφυοῦς καὶ φυσικοῦ. διαλλάττει μὲν γὰρ λίθος λίθου δυνάμει τινὶ, ἀλλ' ἡ μαγνῆτις λίθος ἐξεληλυθέναι δοκεῖ τὴν τῶν ἄλλων λίθων φύσιν τε καὶ δύναμιν ἐν τῷ προφανῶς ἕλκειν πρὸς ἑαυτὴν καὶ κατέχειν τὸν σίδηρον ὥσπερ τροφὴν αὐτὸν ποιήσασθαι βουλομένη. καὶ μὴ μόνον ἐφ' ἑνὸς σιδήρου τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἄλλον δι' ἄλλου κατέχειν τῷ μεταδιδόναι τοῖς ἐχομένοις πᾶσι τῆς δυνάμεως ἑαυτῆς. κατέχει γοῦν καὶ ὁ σίδηρος σίδηρον ὅταν ὑπὸ τῆς μαγνήτιδος ἔχηται. εἶτα πάλιν ἑξῆς ἀπὸ τῶν φυτῶν ἐπὶ τὰ ζῶα μετιὼν, οὐκ ἀθρόως ἐπὶ τὴν μεταβατικὴν καὶ αἰσθητικὴν ὥρμησε φύσιν· ἀλλ' ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον ἐμμελῶς ἐπὶ ταύτην προῆλθε. τὰς γὰρ πίννας καὶ τὰς ἀκαλύφας ὥσπερ αἰσθητικὰ δένδρα παρασκεύασεν. ἐρρίζωσε μὲν γὰρ αὐτὰς ἐν τῇ θαλάσσῃ δίκην φυτῶν. καὶ ὥσπερ ξύλα τὰ ὄστρακα περιέθηκε καὶ ἔστησεν ὥσπερ φυτά. αἴσθησιν δὲ αὐτοῖς ἐνέθηκε τὴν ἁπτικὴν, τὴν κοινὴν πάντων ζώων αἴσθησιν. ὡς κοινωνεῖν τοῖς μὲν φυτοῖς κατὰ τὸ ἐρριζῶσθαι καὶ ἑστάναι, τοῖς δὲ ζώοις κατὰ τὴν ἁφήν. τὸν γοῦν σπόγγον καίτοι προσπεφυκότα ταῖς πέτραις καὶ συστέλλεσθαι καὶ ἀνοίγεσθαι ἢ μᾶλλον ἐκτείνεσθαι ὅταν προσιόντος αἴσθηται τινὸς, Ἀριστοτέλης ἱστόρησε. Διὸ τὰ τοιαῦτα πάντα ζωόφυτα καλεῖν ἔθος

ἔχουσιν

ἔχουσιν * οἱ σοφοί. πάλιν δὲ ταῖς πίνναις καὶ τοῖς τοιούτοις συνῆψε τὴν τῶν μεταβατικῶν μὲν ζώων γένεσιν, μακρὰν δὲ προελθεῖν μὴ δυναμένων, ἀλλ' αὐτόθεν αὐτοῦ που κινουμένων. τοιαῦτα δέ ἐστι τὰ πλεῖστα τῶν ὀστρακοδέρμων καὶ τὰ καλούμενα τῆς γῆς ἔντερα. εἶθ' οὕτως κατὰ μέρος προστιθεὶς τοῖς μὲν αἰσθήσεις πλείους, τοῖς δὲ τὸ μεταβατικὸν ἐπιπλεῖσον, εἰς τὰ τελειώτερα τῶν ἀλόγων ζώων κατήντησε. Λέγω δὲ τελειώτερα τὰ πάσας ἔχοντα τὰς αἰσθήσεις καὶ προϊέναι μακρὰν δυνάμενα. Πάλιν δὲ μεταβαίνων ἀπὸ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὸ λογικὸν, ζῶον τὸν ἄνθρωπον οὐδὲ τοῦτο ἀθρόως κατεσκεύασεν, ἀλλὰ πρότερον καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις φυσικάς τινας συνέσεις καὶ μηχανὰς καὶ πανουργίας πρὸς σωτηρίαν ἐνέθηκεν, ὡς ἐγγὺς λογικῶν αὐτὰ φαίνεσθαι. καὶ οὕτως τὸ ἀληθὲς λογικὸν ζῶον τὸν ἄνθρωπον προεβάλετο· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς φωνῆς ζητῶν εὑρήσεις, ἐξ ἁπλῆς καὶ μονοειδοῦς τῆς ἵππων καὶ βοῶν ἐκφωνήσεως κατὰ μέρος εἰς ποικίλην καὶ διάφορον παραχθεῖσαν τὴν τῶν κοράκων καὶ μιμηλῶν ὀρνέων φωνὴν, ἕως εἰς τὴν ἔναρθρον καὶ τελείαν τὴν ἀνθρώπου κατέληξεν, πάλιν τε τὴν ἔναρθρον διάλεκτον ἐξῆψε τοῖς διανοίας καὶ τοῦ λογισμοῦ, ἐξάγγελον ποιήσας αὐτὴν τῶν κατὰ νοῦν κινημάτων. καὶ οὕτω πᾶσι πάντα μουσικῶς συνήρμοσε καὶ συνέδησε καὶ εἰς ἓν συνήγαγε τά, τε νοητὰ καὶ τὰ ὁρατὰ διὰ μέσης τῆς τῶν ἀνθρώπων γενέσεως. Διὸ καὶ καλῶς ὁ Μωϋ-

* οἱ παλαιοὶ τῶν σοφῶν.

σῆς τὴν δημιουργίαν ἐκτιθέμενος τελευταῖον ἔφησε τὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι. οὐ μόνον ὅτι πάντων δι' αὐτὸν γινομένων, ἀκόλουθον ἦν πρῶτον τὰ πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτοῦ παρασκευασθῆναι, καὶ οὕτως αὐτὸν τὸν χρησόμενον παραχθῆναι, ἀλλ' ὅτι νοητῆς γινομένης οὐσίας καὶ πάλιν ὁρατῆς, ἔδει γενέσθαι τινὰ καὶ σύνδεσμον ἀμφοτέρων, ἵνα ἓν ᾖ τὸ πᾶν καὶ συμπαθὲς ἑαυτῷ, καὶ μὴ ἀλλότριον αὐτὸ ἑαυτοῦ. ἐγένετο οὖν τὸ συνδέον ἀμφοτέρας τὰς φύσεις ζῶον ὁ ἄνθρωπος. τὰ μὲν οὖν τῆς σοφίας τοῦ δημιουργοῦ συντόμως εἰπεῖν, τοιαῦτα. ἐν μεθορίοις οὖν τῆς ἀλόγου καὶ λογικῆς φύσεως ὁ ἄνθρωπος ταχθείς, ἐὰν μὲν ἐπὶ τὸ σῶμα ῥέψῃ καὶ τὰ τοῦ σώματος πλέον ἀγαπήσῃ, τὸν τῶν ἀλόγων ἀσπάζεται βίον καὶ τούτοις συναριθμήσεται καὶ χοϊκὸς κληθήσεται κατὰ Παῦλον καὶ ἀκούσεται γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ καὶ παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. ἐὰν δὲ ἐπὶ τὸ λογικὸν χωρήσῃ καταφρονήσας τῶν σωματικῶν πασῶν ἡδονῶν τὴν θείαν τε καὶ μακαριωτάτην ζωὴν μετέρχεται, καὶ τὴν ὡς ἀνθρώπου προηγουμένως καὶ ἔσται οἷος ὁ ἐπουράνιος κατὰ τὸ εἰρημένον οἷος ὁ χοϊκὸς τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί, καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. τῆς δὲ λογικῆς φύσεως τὸ κεφάλαιον ἐστὶ τὸ φεύγειν καὶ ἀποστρέφεσθαι τὰ κακά, μετιέναι δὲ καὶ αἱρεῖσθαι τὰ καλά. Τῶν δὲ καλῶν τὰ μέν ἐστι κατὰ κοινωνίαν ψυχῆς καὶ σώματος, ἐχόντων καὶ τούτων ἐπὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἀναφορὰν οἷον ψυχῆς

προχρω-

προσχρωμένης σώματι, ὡς αἱ ἀρεταί. τὰ δὲ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν μόνης μὴ προσδεομένης σώματος, ὡς ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ τῶν ὄντων θεωρία. ὅσοι τοίνυν τὸν ἀνθρώπου βίον ὡς ἄνθρωπος ζῆν προαιροῦνται, καὶ μὴ ὡς ζῶον μόνον, τὰς ἀρετὰς μετέρχονται καὶ τὴν εὐσέβειαν. τίνα δέ ἐστι τὰ τῶν ἀρετῶν καὶ τίνα τὰ τῆς εὐσεβείας, ἐν τοῖς ἑξῆς διακριθήσεται, ὅταν τὸν περὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀποδῶμεν λόγον. οὐδέπω γὰρ ἐγνωσμένου τί ποτε ἡμῶν ἐστιν ἡ ψυχὴ κατ' οὐσίαν, οὐκ ἔστιν ἀκόλουθον περὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς διαλαμβάνειν. ἑβραῖοι δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀρχῆς οὔτε θνητὸν ὁμολογουμένως, οὔτε ἀθάνατον γεγενῆσθαι φασίν. ἀλλ' ἐν μεθορίοις ἑκατέρας φύσεως, ἵνα ἂν μὲν τοῖς σωματικοῖς ἀκολουθήσῃ πάθεσιν, περιπέσῃ καὶ ταῖς σωματικαῖς μεταβολαῖς. „
ἐὰν δὲ τὰ τῆς ψυχῆς προτιμήσῃ καλὰ τῆς Ἀθανα- „
σίας ἀξιωθῇ. εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν θνητὸν ἐποίη- „
σεν ὁ Θεὸς, οὐκ ἂν ἁμαρτόντα θανάτῳ κατεδίκασε. Τοῦ γὰρ θνητοῦ θνητότητα οὐδεὶς καταδικάζει. εἰ δ' αὖ πάλιν ἀθάνατον, οὐδ' ἂν τροφῆς αὐτὸν ἐνδεᾶ κατεσκεύασεν. οὐδὲν γὰρ τῶν ἀθανάτων τροφῆς σωματικῆς δεῖται. οὐδ' ἂν οὕτω ῥαδίως μετενόησε. καὶ ”
τὸν γενόμενον ἀθάνατον θνητὸν εὐθέως ἐποίησεν. οὐδὲ ”
γὰρ ἐπὶ τῶν ἁμαρτησάντων ἀγγέλων τοῦτο φαίνεται ”
πεποιηκὼς, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς φύσιν ἀθάνατοι διέμειναν, ἄλλην τῶν ἡμαρτημένων ἀπεκδεχόμενοι δίκην, ἀλλ' οὐ τὸν θάνατον. βέλτιον οὖν ἢ τοῦτον

τὸν τρόπον νοεῖν τὸ προκείμενον, ἢ ὅτι θνητὸς μὲν
* κατεσκεύασο, δυνάμενος δὲ ἐκ προκοπῆς τε- *κατεσκευάσθη
λειούμενος ἀθάνατος γίνεσθαι, τουτέστι δυνάμει
ἀθάνατος. ἐπειδὴ δὲ οὐ συνέφερεν αὐτῷ πρὸ τῆς
τελειώσεως γνῶναι τὴν φύσιν ἑαυτοῦ, ἀπηγόρευσεν
αὐτῷ μὴ γεύσασθαι τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως. ἦσαν γὰρ,
μᾶλλον δὲ εἰσὶν ἔτι καὶ νῦν δυνάμεις ἐν τοῖς φυτοῖς
μέγισται· τότε δὲ ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς κοσμοποιΐας
ἀκραιφνεῖς οὖσαι ἰσχυροτάτην εἶχον τὴν ἐνέργειαν.
ἦν οὖν καὶ ἀπόγευσις τινὸς καρποῦ γνῶσιν ἐμποιοῦσα
τῆς οἰκείας φύσεως. οὐκ ἠβούλετο δὲ αὐτὸν ὁ Θεὸς
πρὸ τῆς τελειώσεως γνῶναι τὴν οἰκείαν φύσιν, ἵνα μὴ
γνοὺς ἑαυτὸν ἐνδεᾶ πολλῶν ὄντα, τῆς σωματικῆς
ἐπιμεληθῇ χρείας καταλιπὼν τὴν τῆς ψυχῆς πρό-
νοιαν. καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐκώλυσεν αὐτὸν
μεταλαμβάνειν τοῦ καρποῦ τῆς γνώσεως. παρακού-
σας δὲ καὶ γνοὺς ἑαυτὸν, τῆς μὲν τελειώσεως ἐξέπεσε,
τῆς δὲ σωματικῆς χρείας ἐγένετο. σκέπασμα γοῦν εὐ-
θέως ἐπεζήτει. φησὶ γὰρ ὁ Μωϋσῆς ὅτι γυμνὸς ὢν
ἔγνω. πρότερον δὲ ἐν ἐκστάσει αὐτὸν ἐποίησε καὶ ἐν
ἀγνωσίᾳ ἑαυτοῦ. ἐκπεσὼν οὖν τῆς τελειώσεως, ἐξέ-
πεσεν ὁμοίως καὶ τῆς ἀθανασίας ἣν ὕστερον ἀναλήψε-
ται χάριτι τοῦ ποιήσαντος αὐτόν. μετὰ δὲ τὴν ἔκ-
πτωσιν καὶ ἡ τῶν κρεῶν ἀπόλαυσις αὐτῷ συνεχω-
ρήθη. πρότερον μὲν γὰρ τοῖς ἀπὸ γῆς μόνοις ἐκέλευ-
σεν αὐτὸν ἀρκεῖσθαι. ταῦτα γὰρ ἦν ἐν τῷ παραδεί-
σῳ. ἀπεγνωσμένης δὲ τῆς τελειώσεως τῇ συγκατα-

βάσει λοιπὸν συνεχωρήθη τὰ τῆς ἀπολαύσεως. ἐπεὶ δὴ δὲ ἐκ σώματός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. πᾶν δὲ σῶμα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συνέστηκεν, ἀνάγκη τούτοις τοῖς πάθεσιν περιπίπτειν αὐτὸν οἷς καὶ τὰ στοιχεῖα, τομῇ καὶ μεταβολῇ καὶ ῥεύσει ἅπερ ἐστὶ μόνου τοῦ σώματος. μεταβολῇ μὲν τῇ κατὰ ποιότητα· ῥεύσει δὲ τῇ κατὰ κένωσιν. κενοῦται γὰρ ἀεὶ τὸ ζῶον διά τε τῶν προδήλων πόρων καὶ διὰ τῶν ἀδήλων· περὶ ὧν ὕστερον ἐροῦμεν. ἀνάγκη τοίνυν ἢ τοῖς κενουμένοις ἀντεισφέρεσθαι τὰ ἴσα ἢ διαλύεσθαι τὸ ζῶον ἐνδείᾳ τῶν ἐπεισιόντων. ξηρῶν δὲ ὄντων καὶ ὑγρῶν καὶ πνεύματος τῶν κενουμένων, ἀνάγκη καὶ ξηρᾶς καὶ ὑγρᾶς προσδεῖσθαι τροφῆς τὸ ζῶον καὶ πνεύματος. ἔστι δὲ ἡμῖν ἡ τροφὴ καὶ τὸ ποτὸν διὰ τῶν στοιχείων ἐξ ὧν καὶ συνέστημεν. ἕκαστον γὰρ τῷ μὲν οἰκείῳ καὶ ὁμοίῳ τρέφεται. τῷ δὲ ἐναντίῳ θεραπεύεται. τῶν δὲ στοιχείων τὰ μὲν προσεχῶς τε ἅμα, τὰ δὲ καὶ διὰ μέσων τινῶν προσφερόμεθα. ὡς ὕδωρ ποτὲ μὲν καθ' ἑαυτὸ, ποτὲ δὲ καὶ διὰ μέσου τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐλαίου καὶ πάντων τῶν καλουμένων ὑγρῶν καρπῶν. οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐστιν οἶνος ἢ ὕδωρ *ἐξ ἀμπέλου πεποιωμένον· ὁμοίως δὲ καὶ πυρὸς μεταλαμβάνομεν, ποτὲ μὲν προσεχῶς ὑπ' αὐτοῦ θαλπόμενοι, ποτὲ δὲ διὰ μέσων ὧν ἐσθίομεν ἢ πίνομεν. ἐν πᾶσι γὰρ ἢ πλείων ἢ ἐλάττων μοῖρα τοῦ πυρὸς ἐγκατέσπαρται. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ ἀέρος· προσεχῶς μὲν ἀναπνέοντες καὶ περικεχυμένον ἡμῖν ἔχοντες, καὶ ἐν τῷ ἐσθίειν καὶ πίνειν ἕλκοντες.

*ὑπ' ἀμπέλου.

B διὰ

διὰ μέσων δὲ τῶν ἄλλων πάντων ὧν προσφερόμεθα. τῆς δὲ γῆς προσεχῶς μὲν ἡμεῖς οὐδαμῶς. διὰ μέσων δέ τινων· γῆ μὲν γὰρ σῖτος γίνεται. σῖτον δὲ ἡμεῖς ἐσθίομεν. κόρυδοι μὲν γὰρ καὶ περιστεραὶ πολλάκις καὶ πέρδικες τὴν γῆν σιτοῦνται. ἄνθρωπος δὲ διὰ μέσων τῶν σπερμάτων καὶ τῶν ἀκροδρύων καὶ τῶν σαρκῶν. ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον δι' εὐπρέπειαν, ἀλλὰ καὶ δι' εὐαισθησίαν τὴν κατὰ τὴν ἁφὴν, ᾗ μάλιστα πλεονεκτεῖ πάντα τὰ ζῶα ὁ ἄνθρωπος, οὐ περιέθηκεν ἡμῖν οὔτε δέρμα παχὺ ὡς τοῖς βουσὶ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς παχυδέρμοις, οὔτε τρίχας μεγάλας καὶ πυκνὰς ὡς ταῖς αἰξὶ καὶ τοῖς προβάτοις καὶ λαγωοῖς, οὔτε φολίδας ὡς τοῖς ὄφεσι καὶ τοῖς ἰχθύσιν, οὔτε ὄστρακα ὡς ταῖς χελώναις καὶ τοῖς ὀστρέοις, οὔτε ἁπαλόστρακα ὡς τοῖς καράβοις, οὔτε πτέρυγας ὡς τοῖς ὀρνέοις, ἀναγκαίως ἐσθῆτος ἐδεήθημεν, τῆς ἀναπληρούσης ἐν ἡμῖν ὅπερ ἡ φύσις τοῖς ἄλλοις ἐδωρήσατο. διὰ ταῦτα μὲν οὖν τροφῆς καὶ ἐσθῆτος δεόμεθα. οἰκήσεως δὲ καὶ διὰ ταῦτα μὲν, δι' ἃ καὶ ἐσθῆτος καὶ τροφῆς ἐδεήθημεν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὰς τῶν θηρίων ἀποφυγάς· διὰ δὲ τὰς δυσκρασίας τῶν ποιοτήτων καὶ τὴν λύσιν τῆς συνεχείας τοῦ σώματος, ἰατρῶν καὶ θεραπείας ἐν χρείᾳ κατέστημεν· τῆς δὲ μεταβολῆς κατὰ ποιότητα γινομένης, ἀνάγκη διὰ τῆς ἀντικειμένης ποιότητος εἰς τὸ σύμμετρον ἀγαγεῖν τὴν κατάστασιν τοῦ σώματος. οὐ γὰρ ὡς οἴονταί τινες τὸ θερμανθὲν σῶμα καταψύξαι πρόκειται τοῖς ἰατροῖς, ἀλλ' εἰς τὸ εὔκρατον μεταστῆσαι. εἰ γὰρ

κατα-

καταψύξειαν, εἰς τὴν ἐναντίαν περιίστασθαι νόσον ἢ
διάθεσις. χρεία τοίνυν ἀνθρώπῳ τροφῆς μὲν καὶ ποτοῦ
διὰ τὰς κενώσεις, καὶ διαφορήσεις· ἐσθῆτος δὲ διὰ τὸ
μηδεμίαν ἔχειν ἐκ φύσεως ἰσχυρὰν περιβολήν. οἴκου
δὲ διάτε τὰς δυσκρασίας τοῦ περιέχοντος καὶ διὰ
τὰ θηρία· θεραπείας δὲ διὰ τὰς μεταβολὰς τῶν
ποιοτήτων, καὶ τὴν αἴσθησιν τὴν ἐνδοθεῖσαν τῷ σώ
ματι. εἰ γὰρ μὴ προσῆν ἡμῖν ἡ αἴσθησις, οὔτ' ἂν ἠλγοῦ-
μεν, οὔτ' ἂν θεραπείας ἐδεήθημεν· μὴ ἀλγοῦντες δὲ
διεφθάρημεν ἄν, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ κακοῦ τὸ πάθος οὐκ
ἰώμενοι. διὰ δὲ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ
τὰς ἀπὸ τούτων χρείας, ἀλλήλων δεόμεθα. διὰ δὲ
τὸ δεῖσθαι ἀλλήλων, εἰς ταυτὸ πολλοὶ συνελθόντες
κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις κατὰ τὰς * τοῦ βίου χρείας ἐν τοῖς * ἐν τῷ
συναλλάγμασιν. ἥντινα σύνοδον καὶ συνοικίαν πό- βίῳ.
λιν * ὠνομάσαμεν. ἵνα ἐγγύθεν καὶ μὴ πόῤῥωθεν * ἀνόμα-
τὰς ὠφελείας καρπώμεθα· φύσει γὰρ συναγελαστι- σαν.
κὸν καὶ πολιτικὸν ζῶον γέγονεν ὁ ἄνθρωπος. εἷς γὰρ οὐ-
δεὶς αὐτάρκης ἑαυτῷ πρὸς ἅπαντα. δῆλον οὖν ὡς
αἱ πόλεις διὰ τὰ συναλλάγματα καὶ τὰ μαθή-
ματα συνέστησαν. δύο δὲ τούτων πρεσβείων ὁ ἄν-
θρωπος * ἐξαιρέτως ἔτυχε. καὶ γὰρ μόνος οὗτος συγ- * ἐξαιρί-
γνώμης τυγχάνει μετανοῶν, καὶ τὸ σῶμα τούτου μό- των.
νου θνητὸν ὂν ἀπαθανατίζεται· καὶ τοῦ μὲν σωματι-
κοῦ διὰ τὴν ψυχήν, τοῦ δὲ ψυχικοῦ διὰ τὸ σῶμα. μό-
νος γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῶν λογικῶν ἐξαίρετον ἔχει τὸ συγ-
γνώμης ἐν τῷ μετανοεῖν ἀξιοῦσθαι. οὔτε γὰρ δαίμονες

μεταγνόντες. ὔτε ἄγγελοι * μεταvοήσαντες συγγνώμης ἀξιῶν) · καὶ ἐν τούτῳ μάλιστα καὶ δίκαιος καὶ ἐλεήμων ὁ Θεὸς δείκνυταί τε καὶ λέγεται. τοῖς μὲν γὰρ ἀγγέλοις μηδὲν ἔχουσιν ἐπανάγκασμα περιέλκον εἰς ἁμαρτίαν, ἀλλ' ἐλευθέροις οὖσιν ἐκ φύσεως τῶν σωματικῶν παθῶν τε καὶ χρειῶν καὶ ἡδονῶν, εἰκότως οὐδεμία δίδοται συγγνώμη μετανοοῦσιν· ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐ μόνον ἐστὶ λογικὸν, ἀλλὰ καὶ ζῶον. αἱ δὲ χρεῖαι τοῦ ζώου καὶ τὰ πάθη πολλάκις περιέλκουσι τὸν λογισμόν. ὅταν οὖν ἀνανήψας ἀποφύγῃ μὲν ταῦτα, χωρήσῃ δὲ ἐπὶ τὰς ἀρετὰς ἐλεοῦς δικαίου τυγχάνει τῆς συγγνώμης. καὶ ὥσπερ ἴδιον ἐστὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ γελαστικὸν, ἐπειδὴ καὶ μόνῳ τούτῳ πρόσεστι καὶ παντὶ καὶ ἀεὶ, οὕτως ἐν τοῖς κατὰ χάριν ἴδιον ἀνθρώπου παρὰ πᾶσαν τὴν λογικὴν κτίσιν, τὸ διὰ τῆς μετανοίας ἀπολύεσθαι τῶν προημαρτημένων τῆς αἰτίας. καὶ γὰρ μόνῳ ἀνθρώπῳ τοῦτο δεδώρηται, καὶ παντὶ, καὶ ἀεὶ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐγκοσμίου ζωῆς, μετὰ δὲ θάνατον οὐκέτι. οὕτω δέ τινες καὶ τοὺς ἀγγέλους βούλονται μηκέτι μετὰ τὴν ἔκπτωσιν τυγχάνειν τῆς ἐκ μετανοίας συγγνώμης. θάνατος γὰρ τούτων ἡ ἔκπτωσις· πρὸ δὲ τῆς ἐκπτώσεως καθ' ὁμοιότητα τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτοὺς ἀξιοῦσθαι συγγνώμης. ὅπερ μὴ ποιήσαντες ἀσύγγνωστον καὶ διαιωνίζουσαν ἔχουσι τὸ λοιπὸν τῆς τιμωρίας τὴν προσήκουσαν δίκην. δῆλον οὖν ἐκ τούτων ὡς οἱ τὴν μετάνοιαν οὐ δεχόμενοι τὴν ἐξαίρετον δωρεὰν καὶ τὴν ἰδίαν ἀνθρώπου περι-

γράφου-

γράφουσιν. ἴδιον δὲ αὐτοῦ καὶ ἐξαίρετον καὶ μόνον τῶν ἄλλων ζώων τὸ τούτου σῶμα μετὰ θάνατον ἀνίστασθαι καὶ εἰς ἀθανασίαν χωρεῖν· τυγχάνει δὲ τούτου διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀθανασίαν. ὥσπερ ἐκείνη διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειάν τε καὶ πολυπάθειαν· ἴδια δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ τῶν τεχνῶν τε καὶ ἐπιστημῶν μαθήματα, καὶ αἱ κατὰ τὰς τέχνας ταύτας ἐνέργειαι. δι' ὃ καὶ τὸν ἄνθρωπον ὁρίζονται ζῶον λογικὸν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν· ζῶον μὲν ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐσία ἐστὶν ἔμψυχος αἰσθητική. οὗτος γὰρ ὅρος ζώου· λογικὸν δὲ ἵνα χωρισθῇ τῶν ἀλόγων· καὶ θνητὸν ἵνα χωρισθῇ τῶν ἀθανάτων λογικῶν. τὸ δὲ νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸν, ὅτι διὰ μαθήσεως προσγίνονται ἡμῖν αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, ἔχουσι μὲν δύναμιν δεκτικὴν καὶ τοῦ νοῦ καὶ τῶν τεχνῶν, τὴν δὲ ἐνέργειαν κτωμένοις ἐκ τῶν μαθημάτων. λέγουσι δὲ τοῦτο τῷ ὅρῳ προστεθῆναι ὕστερον. ἔρρωται μὲν γὰρ καὶ χωρὶς τούτου τὸν ὅρον. ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ νύμφας καὶ ἄλλα τινὰ γένη δαιμόνων τινὲς εἰσάγουσι πολυχρόνια μὲν, οὐ μὴν ἀθάνατα, ἵνα καὶ ἀπὸ τούτων διαστείλωσι τὸν ἄνθρωπον προσέθηκαν τὸ νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν· οὐδὲν γὰρ ἐκείνων μανθάνει, ἀλλὰ φύσει οἶδεν ἃ οἶδεν· Ἑβραίων δὲ δόγμα τὸ πᾶν τοῦτο διὰ τὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι. προσεχῶς μὲν δι' αὐτὸν οἷον νωτοφόρα καὶ βόας τοὺς πρὸς γεωργίαν· χόρτον δὲ διὰ ταῦτα· τῶν γὰρ γενομένων τὰ μὲν δι' ἑαυτὰ γέγονε, τὰ δὲ δι' ἄλλα. δι' ἑαυτὰ μὲν τὰ λογικὰ πάντα. δι' ἑτε-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ρα δὲ τά τε ἄλογα καὶ τὰ ἄψυχα. εἰ δὲ ταῦτα δι'
ἄλλα γέγονε, δι' ἃ ποῖα γέγονε σκοπήσωμεν. ἆρ' οὖν
δι' ἀγγέλους; ἀλλ' οὐκ ἄν τις εὖ φρονῶν εἴποι δι' ἀγ-
γέλους αὐτὰ γεγενῆσθαι. τὰ γὰρ δι' ἄλλα γενόμενα
πρὸς σύστασιν ἐκείνων καὶ διαμονὴν καὶ ἄνεσιν γέγο-
νεν· ἢ γὰρ τῆς διαδοχῆς τοῦ γένους ἕνεκεν, ἢ τροφῆς, ἢ σκέ-
πης, ἢ θεραπείας, ἢ διαγωγῆς καὶ ἀναπαύσεως. ἄγγε-
λος δὲ τούτων οὐδενὸς δεῖται· οὔτε γὰρ διαδοχὴν ἔχει
γένους, οὔτε τροφῆς ἐνδεής ἐστι σωματικῆς, οὔτε σκέπης,
οὔτε τῶν ἄλλων· εἰ δὲ μὴ ἄγγελος, δῆλον ὡς οὐδὲ ἄλ-
λη τις φύσις ὑπεραναβεβηκυῖα τὴν ἀγγέλων· ὅσῳ
γὰρ ὑπέρκειται, τοσούτῳ μᾶλλον καὶ τὸ ἀνενδεὲς αὐ-
τῇ πρόσεστι. ζητητέον οὖν φύσιν λογικὴν μὲν, ἐνδεᾶ
δὲ τῶν προειρημένων· τίς οὖν ἑτέρα τοιαύτη φανείη
παραλιπόντων ἡμῶν τὸν ἄνθρωπον; οὐκ οὖν συνά-
γεται διὰ τοῦτον τά τε ἄψυχα καὶ τὰ ἄλογα γεγε-
νῆσθαι· ἐπειδὴ τοίνυν δι' αὐτὸν ὡς ἐδείχθη γέγονε, διὰ
τοῦτο καὶ ἄρχων αὐτῶν κατέστη. ἄρχοντος δὲ ἔργον
πρὸς μέτρον χρείας τοῖς ἀρχομένοις χρῆσθαι, καὶ μὴ
πρὸς ἡδυπάθειαν ἀκολάστως ἐξυβρίζειν, μηδὲ
φορτικῶς καὶ ἐπαχθῶς προσφέρεσθαι τοῖς ἀρχομένοις.
ἁμαρτάνουσι τοίνυν ὅσοι τοῖς ἀλόγοις οὐκ εὖ κέχρην-
ται· οὐ γὰρ ποιοῦσιν ἄρχοντος ἔργον, οὐδὲ δικαίου. κατὰ τὸ
„ γεγραμμένον, δίκαιος οἰκτείρει ψυχὰς κτηνῶν αὐ-
τοῦ. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ὡς οὐδὲν δι' ἄλλο, ἀλλ' ἕκα-
στον δι' ἑαυτὸ γέγονεν. οὐκ οὖν χωρίσαντες πρῶτον τὰ
ἔμψυχα ἀπὸ τῶν ἀψύχων, ἴδωμεν εἰ δύναται τὰ

ἄψυχα

ἄψυχα δι' ἑαυτὰ γεγενῆσθαι. εἰ γὰρ ταῦτα δι' ἑαυτά, πῶς ἢ πόθεν τραφήσεται τὰ ζῶα; ὁρῶμεν γὰρ τὴν φύσιν ἐπιχορηγοῦσαν τροφὰς τοῖς ζώοις ἐκ τῆς γῆς καρπῶν τε καὶ φυτῶν, πλὴν ἐλαχίστων τῶν σαρκοφάγων· καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα τὰ σαρκοφάγα τροφὴν ποιεῖται τῶν ζώων τὰ τὴν γῆν νεμόμενα. ὡς λύκοι μὲν καὶ λέοντες ἄρνας καὶ αἶγας καὶ σῦς καὶ ἐλάφους. ἀετοὶ δὲ πέρδικας καὶ φάσσας καὶ λαγωοὺς καὶ τὰ ὅμοια. ἅτινα τοὺς καρποὺς τῆς γῆς νέμεται. καὶ γὰρ τῶν ἰχθύων ἡ φύσις ἀλληλοφάγος οὖσα, οὐ μέχρι πάντων διήκει σαρκοφαγοῦσα, ἀλλὰ κατέληξεν ἐν τοῖς νεμομένοις φύκια καὶ ἄλλα τινὰ ἐν τῷ ὕδατι φυόμενα. εἰ γὰρ ἦν πάντα τὰ γένη τῶν ἰχθύων σαρκοφάγα, καὶ μηδὲν ἦν ἐκφεῦγον τὴν τῆς σαρκὸς σίτησιν, οὐκ ἂν οὐδὲ ἐπ' ὀλίγον ἐπήρκεσεν, ἀλλὰ διεφθάρη, τὰ μὲν ὑπ' ἀλλήλων, τὰ δὲ διὰ τροφῆς ἔνδειαν. ἵνα δὲ μὴ τοῦτο γένηται, τινὲς τῶν ἰχθύων κατεσκευάσθησαν σαρκῶν μὲν ἀπεχόμενοι, τὴν δὲ ὡς ἄν τις εἴποι θαλασσίαν βοτάνην νεμόμενοι· ἵνα ἐκ τούτων καὶ τὰ ἄλλα διασώζηται. γίνεται γὰρ βορὰ μὲν τούτων τὰ φύκια, ἐκεῖνα δὲ τῶν ἄλλων. καὶ πάλιν ταῦτα τῶν ἄλλων ὡς διὰ τὴν τῶν τελευταίων τροφὴν ἀδιαλείπτως ἐκ τοῦ γεώδους τοῦ κατὰ τὴν θάλασσαν παρεχομένην, καὶ τὴν τῶν ἄλλων ὑπόστασιν σώζεσθαι. ἀπέδειξεν οὖν ὁ λόγος τὴν τῶν φυτῶν γένεσιν μὴ δι' ἑαυτήν, ἀλλ' εἰς τροφὴν καὶ σύστασιν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζώων γεγενημένην. εἰ δὲ ταῦτα διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ ζῶα, δῆλον ὡς καὶ

τὰ τῆς τούτων αὐξήσεως καὶ γενέσεως αἴτια διὰ ταῦτα γέγονεν. οὐκοῦν ἀστέρων κινήσεις καὶ οὐρανὸς καὶ ὧραι καὶ ὄμβροι καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα διὰ ταῦτα γέγονεν. ἵνα τῶν τροφῶν ὡς ἐν κύκλῳ διηνεκῶς χορηγουμένων, ἀνελλιπὴς καὶ ἡ τῶν προσφερομένων τοὺς καρποὺς διαμείνῃ φύσις· ὡς εὑρίσκεσθαι ταῦτα μὲν διὰ τοὺς καρπούς, τοὺς δὲ καρποὺς διὰ τὰ ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπον· λοιπὸν οὖν ἐπιδιασκέψασθαι πότερον καὶ ἡ τῶν ἀλόγων φύσις δι' ἑαυτὴν γέγονεν, ἢ διὰ τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ' ἴσως ἄτοπον τὰ φρονήσεως ἄμοιρα, καὶ καθ' ὁρμὴν φυσικὴν μόνην ζῶντα, καὶ πρὸς γῆν κάτω κεκυφότα, καὶ τὴν δουλείαν διὰ τοῦ σχήματος ἐνδεικνύμενα, λέγειν δι' ἑαυτὰ παρῆχθαι· πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐνδεχομένων εἰς τοῦτο ῥηθῆναι, καὶ σχεδὸν ἰδίας συγγραφῆς διὰ τὸ πλῆθος δεομένων, μὴ χωρούσης τῆς προκειμένης ὑποθέσεως τὸ μῆκος τῶν λόγων, ἐπὶ τὰ σύντομα μὲν, καίρια δὲ καταντῆσαι προσήκει· εἰ τοίνυν ὡς ἐν εἰκόνι τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τὰ τῆς ἔξωθεν εἰσπαριθείημεν, ἐξ αὐτῆς ἂν εἴημεν τῆς τῶν ζητουμένων οὐσίας, τὰς ἀποδείξεις ποιούμενοι· ὁρῶμεν οὖν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ψυχῇ τὴν ἀλογίαν καὶ τὰ ταύτης μέρη, λέγω δὲ τὴν ὄρεξιν καὶ τὸν θυμὸν πρὸς ὑπηρεσίαν δεδομένα τῷ λογικῷ· καὶ τὸ μὲν ἄρχον, τὰ δὲ ἀρχόμενα. καὶ τὸ μὲν κελεῦον, τὰ δὲ κελευόμενα, καὶ ὑπηρετοῦντα ταῖς χρείαις αἷς ἂν ὁ λόγος ὑποβάλῃ, ὅταν σώζῃ τὸ κατὰ φύσιν ὁ ἄνθρωπος· εἰ δὲ τῶν ἐν ἡμῖν ἀλόγων τὸ ἐν ἡμῖν ἄρχει λογικόν,

πῶς οὐκ εἰκὸς καὶ τῶν ἔξωθεν ἀλόγων αὐτὸ κρατεῖν, καὶ πρὸς τὰς χρείας αὐτοῦ δίδοσθαι; ὑπηρετεῖσθαι γὰρ φύσει τέτακται τὸ ἄλογον τῷ λογικῷ, ὡς ἐν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς ἐδείχθη. δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ ἡ τῶν πολλῶν ζώων κατασκευή, πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἀνθρώπων ἐπιτήδειος γενομένη. βόες μὲν καὶ πάντα τὰ νωτοφόρα πρὸς γεωργίαν καὶ ἀχθοφορίαν. τὰ πολλὰ δὲ τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ἐνύδρων καὶ τῶν χερσαίων πρὸς ἀπόλαυσιν. τὰ δὲ μιμηλὰ πρὸς τέρψιν καὶ ἄνεσιν· εἰ δὲ μὴ πάντα ταῖς τοιαύταις χρείαις ὑπηρετεῖται, ἀλλ᾽ ἔνια καὶ λυμαίνεται τὸν ἄνθρωπον, ἰστέον ὡς προηγουμένως τῶν δι᾽ ὑπηρεσίαν γινομένων, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ ἐνδεχόμενα κατεσκεύασαι· ἵνα μηδὲν ἐλλίπῃ τῇ κτίσει τῶν ἐνδεχομένων γενέσθαι. οὐδὲ ταῦτα δὲ παντάπασιν ἐκπέφευγε τὴν τῶν ἀνθρώπων ὄνησιν. ἀλλὰ καὶ τὰ δηλητηριώδη πρὸς οἰκείαν ὠφέλειαν ὁ λόγος καρποῦται. καταχρῆται γὰρ αὐτοῖς πρὸς θεραπείαν τῆς ἐξ αὐτῶν ἐκείνων βλάβης, καὶ τῆς τῶν ἄλλων ἀῤῥωσημάτων ἰάσεως· τοιαῦταί τινες εἰσὶν αἱ θηριακαὶ καλούμεναι κατασκευαί· ἃς ὁ λόγος ἐπενόησεν ἵνα καὶ τούτων κρατῇ δι᾽ αὐτοῦ, καὶ ὥσπερ ὑπὸ πολεμίων κρατηθέντων ὠφελοῖτο· ἔχει δὲ μυρίας ὁ ἄνθρωπος ἀντιπαθεῖς τούτων δυνάμεις δεδομένας παρὰ τοῦ δημιουργοῦ εἴργειν καὶ ἀμύνεσθαι καὶ διορθοῦσθαι τὰς ἐπιβολὰς αὐτῶν δυναμένας· ἄλλα μὲν γὰρ ἄλλαις ἁρμόζει χρείαις. κοινῇ δὲ πάντα πρὸς θεραπείαν ἀνθρώπου συντελεῖν πέ-

φύσει, καὶ τὰ μὴ ταῖς ἄλλαις χρείαις χρήσιμα. καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν νῦν κατάστασιν τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου λεγέσθω· ἐπεὶ τό γε ἀρχαῖον οὐδὲν τῶν ἀλόγων ζώων ἐτόλμα καταβλάπτειν τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ' ἦν αὐτῷ πάντα δοῦλα καὶ ὑποτεταγμένα καὶ πειθήνια ἕως ἐκράτει τῶν οἰκείων παθῶν, καὶ τῆς ἀλογίας τῆς ἐν αὐτῷ. μὴ κρατῶν δὲ τῶν οἰκείων παθῶν, ἀλλὰ κρατούμενος ὑπ' αὐτῶν, ἐκρατήθη καὶ παρὰ τῶν ἔξωθεν θηρίων εὐλόγως. συνεισῆλθε γὰρ τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ ἡ παρὰ τούτων βλάβη. ὅτι δὲ τοῦτο ἐστιν ἀληθές, δῆλον ἐκ τῶν τὸν ἄριστον μετελθόντων βίον. κρείττους γὰρ ὤφθησαν οὗτοι τῆς τῶν θηρίων ἐπιβουλῆς. ὡς λεόντων μὲν ὁ Δανιὴλ, Παῦλος δὲ τοῦ δήγματος τῆς ἐχίδνης. τίς οὖν ἀξίως θαυμάσειε τὴν εὐγένειαν τούτου τοῦ ζώου τοῦ συνδέοντος ἐν ἑαυτῷ τὰ θνητὰ τοῖς ἀθανάτοις, καὶ τὰ λογικὰ τοῖς ἀλόγοις συνάπτοντος, τοῦ φέροντος ἐν τῇ καθ' ἑαυτὸν φύσει τῆς πάσης κτίσεως τὴν εἰκόνα, δι' ὃ καὶ μικρὸς κόσμος εἴρηται, τοῦ τοσαύτης ἠξιωμένου παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίας. δι' ὃν πάντα καὶ τὰ νῦν καὶ μέλλοντα. δι' ὃν ὁ Θεὸς ἄνθρωπος γέγονε, τοῦ λήγοντος εἰς ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν διαφεύγοντος. οὐρανῶν βασιλεύει κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ γεγονὸς, Χριστῷ συνδιάγει, Θεοῦ τέκνον ἐστὶ, πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας προκάθηται. τίς δ' ἂν ἐξειπεῖν δύναιτο τὰ τούτου τοῦ ζώου πλεονεκτήματα; πελάγη διαβαίνει. οὐρανὸν ἐμβατεύει τῇ θεωρίᾳ. ἀστέρων κινήματα καὶ μέτρα

* κατανοεῖ· γῆν καρποῦται καὶ θάλασσαν· θηρίων * πολυ-
καὶ κητῶν καταφρονεῖ· πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ μέθοδον πραγμο-
κατορθοῖ. ὑπερορίοις διὰ τῶν γραμμάτων οἷς βούλε νεῖ.
ται προσομιλεῖ, μηδὲν ὑπὸ τοῦ σώματος ἐμποδι-
ζόμενος. προφητεύει τὰ μέλλοντα. πάντων ἄρχει.
πάντων κρατεῖ· πάντων ἀπολαύει· ἀγγέλοις καὶ
Θεῷ διαλέγεται· τῇ κτίσει κελεύει· δαίμοσιν ἐπι-
τάττει, τὴν τῶν ὄντων φύσιν ἐρευνᾷ. Θεὸν περιερ-
γάζεται. οἶκος καὶ ναὸς γίνεται Θεοῦ· καὶ ταῦτα
πάντα διὰ τῶν ἀρετῶν ὠνεῖται καὶ τῆς εὐσεβείας.
ἀλλ' ἵνα μὴ δόξωμέν τισιν ἀπειροκάλως ἀνθρώ-
που γράφειν ἐγκώμιον, καὶ μὴ μόνον τὴν φύσιν ἐκ-
τίθεσθαι καθάπερ προεθέμεθα, αὐτοῦ καταπαύ-
σωμεν τὸν λόγον. εἰ καὶ τὰ μάλιστα τῆς φύσεως πλεο-
νεκτήματα λέγοντες τὴν φύσιν αὐτὴν διηγούμεθα.
εἰδότες οὖν ὅσης εὐγενείας μετειλήφαμεν, καὶ ὅτι φυ-
τὸν ἐσμὲν οὐράνιον, μὴ καταισχύνωμεν τὴν φύσιν,
μηδὲ * τῶν τοιούτων δωρεῶν ἀποφανθῶμεν ἀνάξιοι, πρώτων.
μηδὲ ἑαυτοὺς τοσαύτης ἐξουσίας καὶ δόξης καὶ μακα-
ριότητος ἀποστερήσωμεν. ὀλίγου καιροῦ καὶ βραχείας
ἡδονῆς πάντων τῶν αἰωνίων καταπροδόντες ἀπό-
λαυσιν. ἀλλὰ διὰ τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῆς ἀποχῆς
τῶν φαύλων καὶ τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ ᾧ μάλιστα τὸ Θεῖον
συνεργεῖν εἴωθεν, καὶ διὰ τῶν εὐχῶν τὴν εὐγένειαν
διασώσωμεν. περὶ μὲν οὖν τούτων, ἱκανὰ ταῦτα. ἐπεὶ
δὴ δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος
ὁ κοινὸς ὑποβάλλει λόγος, φέρε διελόντες πρότε-
ρον

ρον περὶ ψυχῆς διαλάβωμεν, τὰ λίαν λεπτὰ καὶ περισκελῆ καὶ τοῖς πολλοῖς δυσκατανόητα τῶν ζητουμένων παραλιπόντες.

ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ ΚΕΦ. Β.

ΔΙΑΦΩΝΕΙΤΑΙ σχεδὸν ἅπασι τοῖς παλαιοῖς ὁ περὶ τῆς ψυχῆς λόγος. Δημόκριτος μὲν γὰρ καὶ Ἐπίκουρος, καὶ πᾶν τὸ τῶν στωϊκῶν φιλοσόφων σύστημα, σῶμα τὴν ψυχὴν ἀποφαίνονται. καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι οἱ σῶμα τὴν ψυχὴν ἀποφαινόμενοι, διαφέρονται περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς. οἱ μὲν γὰρ στωϊκοὶ πνεῦμα λέγουσιν αὐτὴν ἔνθερμον καὶ διάπυρον· Κριτίας δὲ αἷμα. Ἵππων δὲ ὁ φιλόσοφος ὕδωρ· Δημόκριτος δὲ πῦρ. τὰ γὰρ σφαιροειδῆ σχήματα τῶν ἀτόμων συγκρινόμενα πῦρ τε καὶ ψυχὴν ἀποτελεῖν, Ἡράκλειτος δὲ τὴν μὲν τοῦ παντὸς ψυχὴν, ἀναθυμίασιν ἐκ τῶν ὑγρῶν. τὴν δὲ ἐν τοῖς ζώοις ἀπό τε τῆς ἐκτὸς καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀναθυμιάσεως ὁμογενῆ πεφυκέναι· πάλιν δὲ καὶ τῶν λεγόντων ἀσώματον εἶναι τὴν ψυχὴν ἄπειρος γέγονεν ἡ διαφωνία. τῶν μὲν οὐσίαν αὐτὴν καὶ ἀθάνατον λεγόντων, τῶν δὲ ἀσώματον μὲν, οὐ μὴν οὐσίαν, οὐδὲ ἀθάνατον. Θαλῆς μὲν γὰρ πρῶτος τὴν ψυχὴν ἔφησεν ἀεικίνητον καὶ αὐτοκίνητον· Πυθαγόρας δὲ ἀριθμὸν κινοῦντα ἑαυτόν. Πλάτων δὲ οὐσίαν νοητὴν ἐξ ἑαυτῆς κινητὴν, κατ' ἀριθμὸν ἐναρμόνιον· Ἀριστοτέλης δὲ ἐντελέχειαν πρώτην σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. Δείναρχος δὲ ἁρμονίαν τῶν τεσσάρων στοιχείων. οὐ γὰρ τὴν ἐκ τῶν

φθόγγων

φθόγγων συνισταμένην, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ σώματι
θερμῶν καὶ ὑγρῶν καὶ ψυχρῶν καὶ ξηρῶν ἐναρμό-
νιον κρᾶσιν καὶ συμφωνίαν βούλεται λέγειν. δῆλον δὲ
ὅτι καὶ τούτων οἱ μὲν ἄλλοι τὴν ψυχὴν εἶναι λέγουσιν
οὐσίαν· Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Δείναρχος ἀνούσιον· ἔτι δὲ
πρὸς τούτοις οἱ μὲν μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν τὴν πάν-
των ψυχὴν νενομίκασι κατακερματιζομένην εἰς τὰ
καθ' ἕκαστα καὶ πάλιν εἰς ἑαυτὴν συνιοῦσαν ὡς οἱ
μανιχαῖοι καὶ ἄλλοι τινές. οἱ δὲ πολλὰς καὶ διαφό-
ρους κατ' εἶδος· οἱ δὲ μίαν καὶ πολλάς. πᾶσα τοίνυν
ἀνάγκη μηκῦναι τὸν λόγον τοσαύταις δόξαις ἀντι-
λέγοντας. κοινῇ μὲν οὖν πρὸς πάντας τοὺς λέγοντας
σῶμα τὴν ψυχήν, ἀρκέσει τὰ παρὰ ἀμμωνίου τοῦ δι-
δασκάλου Πλωτίνου καὶ Νουμηνίου τοῦ πυθαγορικοῦ εἰ-
ρημένα. εἰσὶ δὲ ταῦτα τὰ σώματα τῇ οἰκείᾳ φύσει
τρεπτὰ ὄντα καὶ σκεδαστὰ * διόλου, καὶ εἰς ἄπειρον · καὶ διό-
τμητὰ ἐν αὐτοῖς μηδενὸς ἀμεταβλήτου ὑπολει- λου εἰς ἄ-
πομένου, δεῖται τοῦ * συνέχοντος καὶ συνάγοντος καὶ πειρον.
ὥσπερ συσφίγγοντος καὶ συγκρατοῦντος αὐτά, ὅπερ · συντε-
ψυχὴν λέγομεν. εἰ τοίνυν σῶμά ἐστιν ἡ ψυχὴ οἱον- θέντος.
δήποτε εἰ καὶ λεπτομερέστατον, τί πάλιν ἐστὶ τὸ συν-
έχον ἐκείνην; ἐδείχθη γὰρ πᾶν σῶμα δεῖσθαι τοῦ συ-
νέχοντος. καὶ οὕτως εἰς ἄπειρον, ἕως ἂν καταντήσω-
μεν εἰς ἀσώματον. εἰ δὲ λέγοιεν καθάπερ οἱ στωϊκοὶ
τονικήν τινα εἶναι κίνησιν περὶ τὰ σώματα εἰς τὸ
* εἴσω ἅμα κινουμένην καὶ εἰς τὸ ἔξω. καὶ τὴν μὲν εἰς *ἔσω σῶ-
τὸ ἔξω μεγεθῶν καὶ ποιοτήτων ἀποτελεστικὴν εἶναι. μα.

τὴν

τὴν δὲ εἰς τὸ εἴσω ἑνώσεως καὶ οὐσίαν, ἐρωτητέον αὐτοὺς, ἐπειδὴ πᾶσα κίνησις ἀπό τινός ἐστι δυνάμεως τίς ἡ δύναμις αὕτη καὶ τίνι οὐσίωται, εἰ μὲν οὖν καὶ ἡ δύναμις αὕτη ὕλη τίς ἐστι τοῖς αὐτοῖς πάλιν χρησόμεθα λόγοις. εἰ δὲ οὐχ ὕλη ἀλλ' ἔνυλον, ἕτερον δέ ἐστι τὸ ἔνυλον παρὰ τὴν ὕλην. τὸ γὰρ μετέχον ὕλης ἔνυλον λέγεται, τί ποτε ἄρα ἐστὶ τὸ μετέχον τῆς ὕλης πότερον ὕλη καὶ αὐτὸ ἢ ἄϋλον. εἰ μὲν οὖν ὕλη πῶς ἔνυλον καὶ οὐχ ὕλη; εἰ δὲ οὐχ ὕλη ἄϋλον ἄρα. εἰ δὲ ἄϋλον, οὐ σῶμα. πᾶν γὰρ σῶμα ἔνυλον. εἰ δὲ λέγοιεν ὅτι τὰ σώματα τριχῆ διαστατά ἐστι καὶ ἡ ψυχὴ δὲ διόλου διήκουσα τοῦ σώματος τριχῆ διαστατή ἐστι. καὶ διὰ τοῦτο πάντως καὶ σῶμα, ἐροῦμεν, ὅτι πᾶν μὲν σῶμα τριχῆ διαστατὸν, οὐ πᾶν δὲ τὸ τριχῆ διαστατὸν σῶμα. καὶ γὰρ ὁ τόπος καὶ τὸ ποιὸν ἀσώματα ὄντα καθ' ἑαυτὰ κατὰ συμβεβηκὸς ἐν ὄγκῳ ποσοῦται. οὕτως οὖν καὶ τῇ ψυχῇ καθ' ἑαυτὴν μὲν πρόσεστι τὸ ἀδιάστατον. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τῷ ἐν ᾧ ἐστι τριχῆ διαστατῷ ὄντι συνθεωρεῖται καὶ αὐτὴ τριχῆ διαστατή. ἔτι πᾶν σῶμα ἢ ἔξωθεν κινεῖται ἢ ἔνδοθεν. ἀλλ' εἰ μὲν ἔξωθεν, ἄψυχον ἔσται. εἰ δὲ ἔνδοθεν, ἔμψυχον. εἰ δὲ σῶμα, ἡ ψυχὴ εἰ μὲν ἔξωθεν κινοῖτο ἄψυχός ἐστιν· εἰ δὲ ἔνδοθεν, ἔμψυχος. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ, ἔμψυχον καὶ τὸ, ἄψυχον λέγειν τὴν ψυχήν. οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ εἰ μὲν τρέφεται ὑπὸ ἀσωμάτου τρέφεται. τὰ γὰρ μαθήματα τρέφει αὐτήν. οὐδὲν δὲ σῶμα ὑπὸ ἀσωμάτου τρέφεται.

φεται. οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ψυχή. Ξενοκράτης οὕτω συνῆγεν. εἰ δὲ μὴ τρέφεται, πᾶν δὲ σῶμα ζῴου τρέφεται, οὐ σῶμα ἡ ψυχή. καὶ ταῦτα μὲν κοινῇ πρὸς πάντας τοὺς λέγοντας σῶμα εἶναι τὴν ψυχήν. ἰδίᾳ δὲ πρὸς τοὺς δοξάζοντας αἷμα ἢ πνεῦμα εἶναι τὴν ψυχήν, ἐπειδὴ τοῦ πνεύματος ἢ τοῦ αἵματος χωριζομένου νεκροῦται τὸ ζῶον, οὐκ ἐκεῖνο ῥητέον ὅπερ τινες τῶν οἰομένων εἶναί τι γεγραφήκασι λέγοντες. οὐκ οὖν ὅταν μέρος ἀποῤῥυῇ τοῦ σώματος, μέρος ἀπεῤῥύη τῆς ψυχῆς. κουφολογία γὰρ τὸ τοιοῦτον. ἐπὶ γὰρ τῶν ὁμοιομερῶν καὶ τὸ ὑπολειπόμενον μέρος ταυτόν ἐστι τῷ παντί. ὕδωρ γοῦν καὶ τὸ πολὺ καὶ τὸ βραχύτατον. ὁμοίως καὶ ἄργυρος καὶ χρυσὸς καὶ πάντα ὧν τὰ μέρη οὐ διαλάττει ἀλλήλων κατ' οὐσίαν. οὕτως οὖν καὶ τὸ ὑπολειπόμενον αἷμα ὅσον ἂν ᾖ ψυχή ἐστιν, εἴπερ ψυχὴ τὸ αἷμα, ἐκεῖνο οὖν μᾶλλον λεκτέον, ὅτι εἰ τοῦτό ἐστι ψυχὴ οὐκ ἐξαιρουμένου θνήσκει τὸ ζῶον, πάντως καὶ τὸ φλέγμα ψυχή ἐστι καὶ αἱ χολαὶ ἀμφότεραι. ὁποῖον γὰρ ἂν τούτων ἐκλείπῃ τέλος ἐπάγει * τῷ ζώῳ. ἔτι δὲ καὶ τὸ ἧπαρ καὶ ὁ *τῇ ζωῇ.
ἐγκέφαλος καὶ ἡ καρδία καὶ ὁ στόμαχος καὶ οἱ νεφροὶ καὶ τὰ ἔντερα καὶ ἄλλα πολλά. τίνος γὰρ τούτων ἐξαιρεθέντος οὐ τεθνήξεται τὸ ζῶον; ἄλλως τε πολλά ἐστιν ἄναιμα μέν, ἔμψυχα δὲ ὡς τὰ σελάχη καὶ μαλάκια οἷον σηπίαι καὶ τευθίδες καὶ σμύροι, καὶ πάντα τὰ ὀστρακόδερμα καὶ ἁπαλόστρακα ὡς οἱ κάραβοι καὶ οἱ καρκίνοι καὶ ἀστακοί. εἰ τοίνυν ἐστὶν ἔμψυχα

μὲν

μὴν ἄναιμα δὲ, δῆλον ὡς οὐκ ἔστιν αἷμα ἡ ψυχή. πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας ὕδωρ εἶναι τὴν ψυχὴν ὅτι τὸ ὕδωρ ζωογονοῦν φαίνεται πάντα καὶ χωρὶς ὕδατος βιοτεύειν ἀδύνατον, πολλὰ τὰ ἀντιπίπτοντα. οὐ δὲ γὰρ τροφῆς χωρὶς, οἷόν τε ζῆν. ψυχὴν ἄρα καὶ τὰς τροφὰς πάσας καθ' ἑκάστην ῥητέον κατ' αὐτούς. ἔπειτα τὰ πολλὰ τῶν ζώων ἐστὶ μὴ πίνοντα ὡς ἐπί τινων ἀετῶν ἱστόρηται. καὶ πέρδιξ δὲ δύναται ζῆν χωρὶς τοῦ πίνειν. διατί δὲ μᾶλλον τὸ ὕδωρ ψυχὴ καὶ οὐχ' ὁ ἀήρ; ὕδατος μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ πολὺ δυνατὸν ἀποσχέσθαι. τοῦ δὲ ἀναπνεῖν τὸν ἀέρα οὐδὲ τὸ βραχύτατον. ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἀὴρ ψυχή. πολλὰ γὰρ ἐστὶ ζῶντα μὲν μὴ ἀναπνέοντα δὲ τὸν ἀέρα, ὡς τὰ ἔντομα πάντα. οἷον μέλιτται καὶ σφῆκες καὶ μύρμηκες καὶ τὰ ἄναιμα, καὶ τῶν θαλασσίων τὰ πολλά. καὶ πανθ' ὅσα οὐκ ἔχει πνεύμονα. οὐδὲν γὰρ μὴ ἔχον πνεύμονα ἀναπνεῖ τὸν ἀέρα, καὶ ἀντιστρέφει, οὐδὲν μὴ ἀναπνέον τὸν ἀέρα πνεύμονα ἔχει. ἐπειδὴ δὲ καὶ Κλεάνθους τοῦ στωϊκοῦ καὶ Χρυσίππου φέρονται λόγοι τινὲς οὐκ εὐκαταφρόνητοι ἐκθετέον καὶ τούτων τὰς λύσεις ὡς ἐπέλυσαν οἱ ἀπὸ Πλάτωνος. ὁ Κλεάνθης τοιόνδε πλέκει συλλογισμόν. οὐ μόνον φησὶν ὅμοιοι τοῖς γονεῦσι γινόμεθα κατὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν, τοῖς πάθεσι, τοῖς ἤθεσι, ταῖς διαθέσεσι. σώματος δὲ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον. οὐχὶ δὲ ἀσωμάτου. σῶμα ἄρα ἡ ψυχή ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους τὰ καθόλου * οὐ συγκατασκευάζεται.

* συγκατασκευάζεται.

ται. πρὸς τούτῳ δὲ καὶ τὸ οὐχὶ δὲ ἀσωμάτου σῶμα ἄρα ἡ ψυχή. ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους τὰ καθόλου συγκατασκευάζεται. πρὸς τούτῳ δὲ καὶ τὸ οὐχὶ δὲ ἀσωμάτου ψεῦδός ἐστι. λέγομεν γὰρ ἀριθμοὺς ὁμοίους εἶναι, ὧν αἱ πλευραὶ ἀνάλογοι εἰσὶν ὡς τὸν ἓξ καὶ τὸν εἰκοσιτέσσαρα. πλευραὶ γὰρ τοῦ ἓξ καὶ ὁ δύο καὶ ὁ τρεῖς· τοῦ καὶ εἰκοσιτέσσαρα ὁ τέσσαρα καὶ ὁ ἕξ. ἀναλογίαν δὲ ἔχει τὰ μὲν δύο πρὸς τὰ τέσσαρα, τὰ δὲ τρία πρὸς τὰ ἕξ. ἐν διπλασίονι γὰρ λόγῳ θεωρεῖται. τὰ γὰρ τέσσαρα τῶν δύο διπλασίονα καὶ τὰ ἓξ τῶν τριῶν. ἀσώματοι δὲ οἱ ἀριθμοί. καὶ σχήματα δὲ σχήμασιν ὅμοια ἐστιν, ὅσα τάς τε γωνίας ἴσας ἔχει· καὶ τὰς περὶ τὰς ἴσας γωνίας πλευρὰς ἀνάλογον. τὸ δὲ σχῆμα καὶ αὐτὸ ἀσώματον ὁμολογοῦσιν εἶναι. ἔτι ὡς τοῦ ποσοῦ ἰδιόν ἐστι τὸ ἴσον καὶ ἄνισον, οὕτω καὶ τοῦ ποιοῦ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον. ἀσώματον δὲ ἡ ποιότης. ἔστιν ἄρα καὶ ἀσώματον ἀσωμάτῳ ὅμοιον. ἔτι φησὶν· οὐδὲν ἀσώματον συμπάσχει σώματι· οὐδὲ ἀσωμάτῳ σῶμα, ἀλλὰ σῶμα σώματι· συμπάσχει δὲ ἡ ψυχὴ τῷ σώματι νοσοῦντι καὶ τεμνομένῳ καὶ τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ· αἰσχυνομένης γοῦν ἐρυθρὸν γίνεται καὶ φοβουμένης ὠχρόν. σῶμα ἄρα ἡ ψυχή. ἔστι δὲ τὸ ἕτερον τῶν λημμάτων ψεῦδος κατὰ πρόσληψιν κείμενον, τὸ λέγον· οὐδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχει. τί γὰρ εἰ μόνη τῇ ψυχῇ τοῦτο πρόσεστιν; ὥσπερ τις εἰ λέγοι οὐδὲν ζῶον τὴν ἄνω γένυν κινεῖ· ὁ δὲ κροκόδειλος τὴν

ἄνω γένυν κινεῖ. οὐ ζῶον ἄρα ὁ κροκόδειλος. ψευδὴς γάρ ἐστιν ἡ πρότασις καὶ ἐνταῦθα κατὰ πρόσληψιν ἡ λέγουσα, οὐδὲν ζῶον τὴν ἄνω γένυν κινεῖ. ἰδοὺ γὰρ ὁ κροκόδειλος καὶ ζῶον καὶ τὴν ἄνω γένυν κινεῖ. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὅταν λέγῃ, μηδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχειν. περιλαμβάνει γὰρ τὸ ζητούμενον τῇ ἀποφάσει. εἰ δέ τις ὑποθοῖτο ἀληθὲς εἶναι, τὸ μηδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχειν, ἀλλὰ τὸ ἐπαγόμενον οὐκ ἔστιν ὁμολογούμενον, ὅτι συμπάσχει ἡ ψυχὴ νοσοῦντι καὶ τεμνομένῳ τῷ σώματι. ἀμφιβάλλεται γὰρ εἴτε σῶμα μόνον ἐστὶ τὸ ἀλγοῦν λαβὸν παρὰ τῆς ψυχῆς τὴν αἴσθησιν, αὐτὴ δὲ μένει ἀπαθὴς, εἴτε καὶ συναλγεῖ τῷ σώματι. καὶ κρατεῖ μᾶλλον παρὰ τοῖς ἐνδοξοτέροις τὸ πρότερον. οὐ δεῖ δὲ ἐκ τῶν ἀμφιβαλλομένων συνάγειν τοὺς συλλογισμοὺς. ἀλλ᾽ ἐκ τῶν ὁμολογουμένων. ἐκ περιουσίας δέδεικνυται καὶ τινὰ ἀσώματα τοῖς σώμασι συμπάσχοντα· αἱ ποιότητες γοῦν ἀσώματοι οὖσαι πασχόντων τῶν σωμάτων καὶ αὐταὶ συμπάσχουσιν, ἔν τε τῇ φθορᾷ καὶ τῇ γενέσει συναλλοιούμεναι τῷ σώματι· χρύσιππος δέ φησιν ὅτι ὁ θάνατός ἐστι ψυχῆς χωρισμὸς ἀπὸ σώματος. οὐδὲν δὲ ἀσώματον ἀπὸ σώματος χωρίζεται· οὐδὲ γὰρ ἐφάπτεται σώματος ἀσώματον. ἡ δὲ ψυχὴ καὶ ἐφάπτεται καὶ χωρίζεται τοῦ σώματος. σῶμα ἄρα ἡ ψυχή. τούτων τὸ μὲν τὸν θάνατον εἶναι χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος ἀληθές ἐστι. τὸ δὲ μὴ ἐφάπτεσθαι

ἀσώ-

ἀσώματον σώματος, ψεῦδος μέν ἐστι καθόλου λεγόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἀληθές. ψεῦδος μὲν ἐπειδὴ καὶ ἡ γραμμὴ ἀσώματος οὖσα ἐφάπτεται σώματος καὶ χωρίζεται· ὁμοίως καὶ ἡ λευκότης. ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἀληθές. οὐ γὰρ ἐφάπτεται τοῦ σώματος ἡ ψυχή: εἰ γὰρ ἐφάπτεται, δηλονότι παράκειται αὐτῷ. εἰ δὲ τοῦτο οὐχ ὅλῳ παράκειται. ἀδύνατον γὰρ σῶμα σώματι ὅλον ὅλῳ παρακεῖσθαι· καὶ οὕτως οὐκ ἔσται ὅλον ἔμψυχον τὸ ζῶον. ὥστε εἰ μὲν ἐφάπτεται, σῶμα μὲν ἔσται ἡ ψυχή, ὅλον δὲ οὐκ ἔσται ἔμψυχον τὸ ζῶον. εἰ δὲ ὅλον ἐστὶν ἔμψυχον, οὔτε ἐφάπτεται, οὔτε σῶμα ἐστὶν ἡ ψυχή. τὸ δὲ ζῶον ὅλον ἔμψυχόν ἐστιν, οὔτε ἄρα ἐφάπτεται, οὔτε σῶμα ἐστὶν ψυχή, καὶ χωρίζεται ἀσώματος οὖσα. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ σῶμα δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. ὅτι δὲ οὐδὲ ἀνούσιος ἑξῆς ῥητέον. ἐπειδὴ δὴ καὶ Δείναρχος ἁρμονίαν ὡρίσατο τὴν ψυχήν, καὶ Σιμμίας ἀντιλέγων τῷ Σωκράτει τὴν ψυχὴν ἁρμονίαν εἶναι ἔφασκε λέγων ἐοικέναι τὴν μὲν ψυχὴν ἁρμονίᾳ, τὸ δὲ σῶμα λύρᾳ, ἐκθετέον τὰς λύσεις τούτων τὰς ἐν τῷ Φαίδωνι Πλάτωνος κειμένας. μία μὲν οὖν ἐστιν ἐκ τῶν προαποδεδειγμένων αὐτῷ. προαποδέδεικται γὰρ ὅτι αἱ μαθήσεις ἀναμνήσεις εἰσί. τοῦτο οὖν λαβὼν ὡς ὁμολογούμενον κατασκευάζει τὸν λόγον οὕτως. εἰ αἱ μαθήσεις ἀναμνήσεις εἰσίν, ἦν ἡμῶν ἡ ψυχὴ πρὶν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ εἴδει γενέσθαι. εἰ δὲ ἁρμονία ἐστί πρότερον μὲν οὐκ ἦν, ὕστερον δὲ ἐγένετο ἁρμοσθέντος τοῦ

σώματος· πᾶσα γὰρ σύνθεσις οὐκ ἄλλως ἔχει ἢ ὡς ἔχει τὰ ἐξ ὧν σύγκειται. κοινωνία γάρ τις ἐστὶ τῶν συντιθεμένων ἡ σύνθεσις ἁρμονία οὖσα· καὶ οὐ κωλύει τὸ μὴ ἡγεῖσθαι αὐτὴν, ἐκείνων ἀφ' ὧν συνετέθη ἀλλ' ἕπεσθαι αὐτοῖς. μάχεται τοίνυν τὸ ἁρμονίαν τὴν ψυχὴν εἶναι, τῷ τὰς μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶναι. τὸ δὲ τῶν ἀναμνήσεων ἀληθές ἐστι, ψεῦδος ἄρα τὸ τὴν ψυχὴν ἁρμονίαν εἶναι. ἔτι ἡ μὲν ψυχὴ καὶ ἐναντιοῦται τῷ σώματι καὶ τὸν ἀρχικὸν ἐπέχει λόγον, ἅτε αὐτοῦ ἄρχουσα. ἡ δὲ ἁρμονία, οὔτε ἡγεῖται οὔτε ἐναντιοῦται· οὐκ ἄρα ἡ ψυχὴ ἁρμονία· ἔτι ἁρμονία ἁρμονίας μᾶλλον καὶ ἧττόν ἐστιν ἁρμονία τῷ χαλᾶσθαι καὶ ἐπιτείνεσθαι, οὐ τῷ λόγῳ δὲ τῆς ἁρμονίας. ἀδύνατον γὰρ ἐστι λόγον τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἔχειν, ἀλλ' ἐν τῇ ἁρμογῇ. ἐὰν γὰρ κεκραμμένος ὀξὺς φθόγγος καὶ βαρὺς ἑκάτερα ἀνεθῶσι, τὸν λογὸν μὲν τὸν αὐτὸν σῴζουσιν ἐν τοῖς μεγέθεσι τῶν φθόγγων, παραλλαγὴν δὲ λαμβάνει ἡ ἁρμονία κατὰ τὴν ἁρμογὴν μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπιτεινομένη· ψυχὴ δὲ ψυχῆς οὐκ ἔστι μᾶλλον καὶ ἧττον. οὐκ ἄρα ἁρμονία ἐστὶν ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ τῷ ἐπιδέχεσθαι τὰ ἐναντία παρὰ μέρος οὐσία ἐστὶ καὶ ὑποκείμενον. ἡ δὴ ἁρμονία ποιότης καὶ ἐν ὑποκειμένῳ. ἡ δὴ οὐσία ποιότητος ἕτερον, καὶ ἡ ψυχὴ ἄρα ἁρμονίας ἕτερον· ἁρμονίας μέντοι μετέχειν τὴν ψυχὴν οὐδὲν ἄτοπον, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἁρμονία ἐστίν· οὐδὲ γὰρ διότι ἀρετῆς μετέχει ἀρετή ἐστιν ἡ ψυχή· Γαληνὸς δὲ ἀποφαίνεται μὲν οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ δια-

μαρ-

μαρτύρεται ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς λόγοις, ὡς οὐδὲν εἴη περὶ ψυχῆς ἀποφηνάμενος· ἔοικε δὲ ἐξ ὧν λέγει, δοκιμάζειν μᾶλλον τὸ κρᾶσιν εἶναι τὴν ψυχήν. ταύτῃ γὰρ ἐπακολουθεῖν τὴν τῶν ἠθῶν διαφοράν. ἐκ τοῦ Ἱπποκράτους κατασκευάζων τὸν λόγον· εἰ δὲ τοῦτο δῆλον ὅτι καὶ θνητὴν αὐτὴν οἴεται, οὐ πᾶσαν δὲ, ἀλλὰ τὴν ἄλογον ψυχὴν μόνην. περὶ δὲ τῆς λογικῆς ἀμφιβάλλει λέγων οὕτως. * ὅτι δὲ οὐ δύναται τοῦ σώματος ἡ κρᾶσις εἶναι ψυχή, δῆλον ἐντεῦθεν· πᾶν σῶμα ἔμψυχόν τε καὶ ἄψυχον ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων κέκραται. ἡ γὰρ τούτων κρᾶσις τὰ σώματα ἀπεργάζεται. εἰ τοίνυν ἡ τοῦ σώματος κρᾶσις ἐστὶν ἡ ψυχή, οὐδὲν ἄψυχον ἔσται. καὶ συνάγεται ὁ λόγος οὕτως· εἰ ἡ κρᾶσις τοῦ σώματος ψυχή ἐστι, πᾶν δὲ σῶμα κρᾶσιν ἔχει, πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχει. εἰ δὲ πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχει, οὐδὲν σῶμα ἐστὶν ἄψυχον. οὔτε λίθος ἄρα οὔτε ξύλα οὔτε σίδηρος οὔτε ἄλλο τι ἄψυχον ἔσται. εἰ δὲ μὴ καθόλου πᾶσαν κρᾶσιν σώματος λέγοι ψυχὴν εἶναι, ἀλλὰ τὴν τοιάνδε, ἐρωτητέον ποία κρᾶσις ἐστὶν ἡ ποιοῦσα ζῶον καὶ ψυχῆς λόγον ἐπέχουσα. ὁποίαν γὰρ ἂν εἴποι τὴν κρᾶσιν, τοιαύτην εὑρήσομεν καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις. ἐννέα γὰρ οὐσῶν κράσεων, ὡς αὐτὸς ἐν τῷ περὶ κράσεων ἔδειξεν, ὀκτὼ μὲν τῶν δυσκράτων, μιᾶς δὲ τῆς εὐκράτου, κατὰ μὲν τὴν εὔκρατον λέγει κεκρᾶσθαι τὸν ἄνθρωπον, οὐ πάντα δὲ ἄλλα, τὸν τῆς μέσης κράσεως. κατὰ δὲ τὰς ἄλλας δυσκρασίας τὰ ἄλλα ζῶα κατ' εἶδος μετὰ

* λείπει τὰ τοῦ γαληνοῦ ῥήματα.

τῆς ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀνέσεώς τε καὶ ἐπιτάσεως. εὑρίσκονται δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις αἱ ἐννέα κράσεις μετὰ τὸν μᾶλλον καὶ ἧττον, ὡς αὐτὸς πάλιν ἐν τοῖς ἁπλοῖς ἐπέδειξεν. ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ κρᾶσις ἐστὶν, αἱ δὲ κράσεις ἐναλλάσσονται κατά τε τὰς ἡλικίας καὶ τὰς ὥρας καὶ τὰς δίαιτας, ἡ ψυχὴ ἐναλλάσσεται· εἰ δὲ ἐναλλάττεται, οὐ τὴν αὐτὴν ἔχομεν ψυχὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν κρᾶσιν, ποτὲ μὲν λέοντος, ποτὲ δὲ προβάτου, ποτὲ δὲ ἄλλου τινὸς, ὅπερ ἄτοπον. ἔτι ἡ κρᾶσις οὐκ ἐναντιοῦται ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ συνεργεῖ. αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ κινοῦσα, ἡ ψυχὴ ἐναντιοῦται, οὐκ ἄρα ἡ κρᾶσις ἐστὶ ψυχή. ἔτι εἰ κρᾶσις ἐστὶ ψυχὴ, ἡ δὲ κρᾶσις ποιότης, ποιότης δὲ καὶ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς, καὶ ἡ ψυχὴ ἄρα χωρισθήσεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς. τοῦτο δὲ οὐκ ἀληθὲς, οὐκ ἄρα κρᾶσις, οὐ δὲ ποιότης ἐστὶν ἡ ψυχή· οὐ γὰρ δήπου τὸ ἕτερον τῶν ἀντικειμένων φυσικῶς προσεῖναι φήσουσι τοῖς ζώοις ὡς ἐπὶ τοῦ πυρὸς τὸ θερμόν. ἀμετάθετον γὰρ τοῦτο. φαίνεται δὲ μετατιθεμένη ἡ κρᾶσις μᾶλλον δὲ αὐτοὶ εἰσὶν οἱ διὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης τὰς κράσεις μεταβάλλοντες. ἔτι παντὸς σώματος αἱ ποιότητες αἰσθηταὶ εἰσιν. ἡ δὲ ψυχὴ οὐκ αἰσθητὴ ἀλλὰ νοητή. οὐκ ἄρα ποιότης ἀσώματός ἐστιν ἡ ψυχή. ἔτι ἡ τοῦ αἵματος καὶ πνεύματος μετὰ παραθέσεως σαρκῶν καὶ νεύρων καὶ τῶν ἄλλων εὐκρασία, ἰσχύς ἐστι· καὶ ἡ τῶν θερμῶν δὲ καὶ ψυχρῶν καὶ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν εὐκρασία ὑγεία ἐστὶν,

ἡ δὲ

ἡ δὲ συμμετρία τῶν μελῶν μετὰ τῆς εὐχροίας τὸ κάλλος ποιεῖ τοῦ σώματος. εἰ τοίνυν ἡ ἁρμονία τῆς ὑγείας καὶ τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ κάλλους ψυχή ἐστιν, ἀνάγκη ἦν τὸν ἄνθρωπον ζῶντα μήτε νοσεῖν, μήτε ἀσθενεῖν, μήτε ἄμορφον εἶναι. συμβαίνει δὲ πολλάκις οὐ μίαν μόνην, ἀλλ᾽ ὁμοῦ τὰς τρεῖς ταύτας εὐκρασίας ἀπόλλυσθαι καὶ ζῆν τὸν ἄνθρωπον· συμβαίνει γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἄμορφον εἶναι καὶ ἀσθενεῖν καὶ νοσεῖν. οὐκ ἄρα ἡ εὐκρασία τοῦ σώματός ἐστιν ἡ ψυχή· πῶς οὖν φυσικαί τινες κακίαι καὶ ἀρεταὶ τοῖς ἀνθρώποις ἕπονται; τοῦτο ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀληθῶς κράσεως γίνεται· ὡς γὰρ φυσικῶς οἱ ὑγιεινοὶ καὶ νοσώδεις εἰσὶν ἐκ τῆς κράσεως, οὕτω τινὲς φυσικῶς πικρόχολοι ὄντες ὀργίλοι εἰσὶν, ἄλλοι δειλοὶ, ἄλλοι καταφερεῖς. ἀλλ᾽ ἔνιοι κρατοῦσι καὶ περιγίνονται· δῆλον δὲ ὅτι τῆς κράσεως κρατοῦσιν, ἄλλο δὲ ἐστι τὸ κρατοῦν καὶ ἄλλο τὸ κρατούμενον, ἄλλο ἄρα κρᾶσις καὶ ἄλλο ψυχή. ὄργανον γὰρ ὂν τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς, ἐὰν μὲν ἐπιτηδείως κατασκευασθῇ, συνεργεῖ τῇ ψυχῇ καὶ αὐτὸ ἔχει ἐπιτηδείως. ἐὰν δὲ ἀνεπιτηδείως ἐμποδίζει καὶ τότε χρεία τῇ ψυχῇ πραγμάτων ἀπομαχομένη πρὸς τὴν ἀνεπιτηδειότητα τοῦ ὀργάνου· καὶ ἐὰν μὴ σφόδρα νήφῃ καὶ συνδιαστρέφεται αὐτῷ καθάπερ μουσικὸς συνεξαμαρτάνει τῇ τῆς λύρας διαστροφῇ, ἐὰν μὴ πρότερον αὐτὴν καταστήσῃ καλῶς. διὸ καὶ χρεία τῇ ψυχῇ τῆς ἐπιμελείας τοῦ σώματος: ἵνα καταστήσῃ αὐτὸ ὄργανον ἐπιτήδειον

 ἑαυτῇ.

ἑαυτῇ. τοῦτο δὲ ποιεῖ διά τε τοῦ λόγου καὶ τῶν ἠθῶν ὡς ἐν ἁρμονίᾳ τὰ μὲν χαλῶσα, τὰ δὲ ἐπιτείνουσα ἵνα ἁρμόδιον αὐτὸ ἑαυτῇ κατασκευάσῃ καὶ χρήσηται ἐπιτηδείῳ ὀργάνῳ ἐὰν μὴ καὶ αὐτὴ συνδιασπαφῇ αὐτό· συμβαίνει γὰρ καὶ τοῦτο. Ἀριστοτέλης δὲ τὴν ψυχὴν ἐντελέχειαν λέγων οὐδὲν ἧττον συμφέρεται τοῖς ποιότητα λέγουσιν αὐτήν. διασαφήσωμεν δὲ πρότερον τὴν ἐντελέχειαν τίνα καλεῖ. τὴν οὐσίαν τριχῶς λέγει· τὸ μὲν ὡς ὕλην ὑποκείμενον ὃ καθ' ἑαυτὸ μὲν οὐδέν ἐστι, δύναμιν δὲ ἔχει πρὸς γένεσιν. ἕτερον δὲ μορφὴ καὶ εἶδος καθ' ἣν εἰδοποιεῖται ἡ ὕλη· τρίτον δὲ τὸ συναμφότερον τὸ ἐκ τοῦ εἴδους καὶ τῆς ὕλης γεγενημένον, ὅ ἐστι λοιπὸν ἔμψυχον. ἔστι μὲν οὖν ἡ ὕλη δύναμις· τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. καὶ τοῦτο δὲ διχῶς· τὸ μὲν ὡς ἐπιστήμη· τὸ δὲ ὡς θεωρεῖν κατ' ἐπιστήμην. τουτέστι τὸ μὲν ὡς διάθεσις τὸ δὲ ὡς ἐνέργεια. ὡς ἐπιστήμη μὲν οὖν ὅτι ἐν τῷ ὑπάρχειν τὴν ψυχὴν καὶ ὕπνος, καὶ ἐγρήγορσίς ἐστιν. ἀνάλογος δὲ ἡ μὲν ἐγρήγορσις ἐστὶ τῷ θεωρεῖν. ὁ δὲ ὕπνος τῷ ἔχειν καὶ μὴ ἐνεργεῖν· προτέρα δέ ἐστιν ἡ ἐπιστήμη τῆς ἐνεργείας. διὸ καὶ πρώτην ἐντελέχειαν καλεῖ τὸ εἶδος· δευτέραν δὲ τὴν ἐνέργειαν. οἷον ὁ ὀφθαλμὸς ἐξ ὑποκειμένου ἐστὶ καὶ εἴδους· καὶ ἔστι τὸ μὲν ὑποκείμενον ἐν αὐτῷ, τὸ δεδεγμένον τὴν ὄψιν ὕλη ὀφθαλμοῦ. καλεῖται δὲ καὶ αὐτὸ ὁμωνύμως ὀφθαλμός· εἶδος δὲ καὶ ἐντελέχεια ἐστὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡ ἐνέργεια καθ' ἣν ὁρᾷ. ὥσπερ οὖν ὁ ἄρτι

τεχθεὶς

τεχθεὶς σκύλαξ οὐδετέραν μὲν ἔχει ἐντελέχειαν, δύναμιν δὲ τοῦ δέξασθαι τὴν ἐντελέχειαν. οὕτως δεῖ λαβεῖν καὶ τὸ τῆς ψυχῆς· ὡς γὰρ ἐκεῖ γεννηθεῖσα ἡ ὄψις τελειοῖ τὸν ὀφθαλμὸν, οὕτως ἐνταῦθα συγγενηθεῖσα ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι τελειοῖ τὸ ζῶον. ὡς μήτε ἄνευ σώματος εἶναι ποτὲ τὴν ψυχὴν, μήτε σῶμα δίχα ψυχῆς. σῶμα μὲν γὰρ οὐκ ἐπὶ σώματος δέ ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο ἐν σώματι ὑπάρχει καὶ σώματι τοιῷδε· καθ' ἑαυτὴν δὲ οὐχ ὑπάρχει· ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὸ παθητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ψυχὴν καλεῖ· χωρίζων αὐτῆς τὸ λογικόν. ἔδει δὲ πᾶσαν ὁμοῦ λαβεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὴ ἀπὸ μέρους, καὶ ταῦτα τοῦ ἀσθενεστάτου περὶ τοῦ παντὸς ἀποφαίνεσθαι· ἔπειτα τὸ σῶμα φησὶ δυνάμει τὸ ζῆν ἔχειν καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν ψυχήν. λέγει γὰρ τὸ σῶμα δυνάμει ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· δεῖ δὲ τὸ σῶμα τὸ δυνάμει ζωὴν ἔχον πρότερον ἐνεργείᾳ σῶμα εἶναι πρὸ τοῦ δέξασθαι τὸ εἶδος· ὕλη γάρ ἐστιν ἄποιος τὸ σῶμα· ἀδύνατον ἄρα τὸ μὴ ὂν ἐνεργείᾳ δύναμιν ἔχειν πρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ τι γίνεσθαι. εἰ δὲ καὶ σῶμα καὶ δυνάμει ἐστὶ, πῶς τὸ δυνάμει σῶμα δυνάμει ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ δύναται; ἄλλως τε ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων δυνατὸν ἔχοντά τι μὴ χρῆσθαι αὐτῷ, οἷον ὄψιν ἔχοντα μὴ χρῆσθαι αὐτῇ· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἀδύνατον. οὐ δὲ γὰρ ὁ καθεύδων ἄνευ ψυχικῆς ἐνεργείας ἐστι· καὶ γὰρ τρέφεται καὶ αὔξεται καὶ φαντασιοῦται καὶ ἀναπνεῖ. ὅπερ μάλιστα τῆς ζωῆς ἐστι τεκμή-

ριον. ἐκ τούτων οὖν φανερὸν ὅτι δυνάμει τὸ ζῆν οὐ δύναται προσεῖναί τινι ἀλλὰ πάντως ἐνεργείᾳ· προηγουμένως γὰρ τὸ εἰδοποιοῦν τὴν ψυχὴν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἀλλ᾽ ζωή. τῇ μὲν γὰρ ψυχῇ σύμφυτος ἐστὶν ἡ ζωή. τῷ δὲ σώματι κατὰ μέθεξιν· ὁ λέγων τοίνυν ὑγείαν ἀνάλογον εἶναι τῇ ζωῇ οὐ τὴν τῆς ψυχῆς ζωὴν λέγει ἀλλὰ τὴν τοῦ σώματος· καὶ οὕτως σοφίζεται. ἡ μὲν γὰρ σωματικὴ οὐσία παρὰ μέρος τῶν ἐναντίων ἐστὶ δεκτική· ἡ δὲ κατὰ τὸ εἶδος οὐδαμῶς. ἐὰν γὰρ ἡ κατὰ τὸ εἶδος διαφορὰ μεταλλαγῇ, μεταλλάττεται καὶ τὸ ζῶον. ὥστε οὐχ ἡ κατὰ τὸ εἶδος οὐσία τῶν ἐναντίων ἐστὶ δεκτικὴ ἀλλ᾽ ἡ κατὰ τὸ ὑποκείμενον, τουτέστιν ἡ σωματική. οὐ δύναται τοίνυν ἡ ψυχὴ κατ᾽ οὐδένα τρόπον ἐντελέχεια τοῦ σώματος εἶναι· ἀλλ᾽ οὐσία αὐτοτελὴς ἀσώματος· παρὰ μέρος γὰρ ἐπιδέχεται τὰ ἐναντία κακίαν καὶ ἀρετήν. ὅπερ οὐκ ἠδύνατο τὸ εἶδος ἐπιδέξασθαι. ἔπειτα φησὶν ἐντελέχειαν οὖσαν τὴν ψυχὴν ἀκίνητον εἶναι καθ᾽ ἑαυτήν, κινεῖσθαι δὲ κατὰ συμβεβηκός. οὐ δὲ ἀπεικὸς ἀκίνητον οὖσαν κινεῖν ἡμᾶς. καὶ γὰρ τὸ κάλλος ἀκίνητον ὂν κινεῖ ἡμᾶς. ἀλλ᾽ εἰ καὶ τοῦτο ἀκίνητον ὂν κινεῖ, ἀλλὰ τὸ φύσιν ἔχον κινεῖσθαι κινεῖ καὶ οὐχὶ τὸ ἀκίνητον. εἰ τοίνυν καὶ τὸ σῶμα καθ᾽ ἑαυτὸ κίνησιν εἶχεν οὐδὲν ἦν αὐτῷ ἄτοπον κινεῖσθαι ὑπὸ ἀκινήτου. νῦν δὲ ἀδύνατον τὸ ἀκίνητον ὑπὸ ἀκινήτου κινεῖσθαι. πόθεν οὖν τῷ σώματι τὸ κινεῖσθαι· εἰ μὴ ἀπὸ τῆς ψυχῆς; οὐ γὰρ αὐτοκίνητον ἐστι τὸ σῶμα. πρώτην οὖν γένεσιν κι-

νήσεως βουλόμενος δεῖξαι οὐ πρώτην ἀλλὰ δευτέραν ἔδειξεν. εἰ μὲν γὰρ τὸ μὴ κινούμενον ἐκίνει πρώτην ἐποίει κίνησιν. εἰ δὲ τὸ κινούμενον ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἄλλως κινεῖ δευτέρας κινήσεως γένεσιν ἐξηγεῖται. πόθεν οὖν πρώτη γένεσις τῆς κινήσεως τῷ σώματι; τὸ γὰρ λέγειν ἀφ' ἑαυτῶν κινεῖσθαι τὰ στοιχεῖα, τὰ μὲν κοῦφα ὄντα φύσει τὰ δὲ βαρέα ψεῦδός ἐστιν· εἰ γὰρ ἡ κουφότης καὶ βαρύτης κίνησις ἐστὶν, οὐδέποτε στήσεται τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα. ἵσταται δὲ τὸν οἰκεῖον καταλαβόντα τόπον. οὐκ ἄρα κουφότης καὶ βαρύτης αἰτίαι πρώτης κινήσεως εἰσὶν, ἀλλὰ ποιότητες τῶν στοιχείων. ἐὰν δὲ καὶ τοῦτο δοθῇ πῶς τὸ λογίζεσθαι καὶ δοξάζειν καὶ κρίνειν, δύναται κουφότητος καὶ βαρύτητος ἔργα εἶναι; εἰ δὲ μὴ τούτων, οὐδὲ τῶν στοιχείων. εἰ δὲ μὴ τῶν στοιχείων οὐδὲ τῶν σωμάτων· ἔτι εἰ κατὰ συμβεβηκὸς ἡ ψυχὴ κινεῖται, τὸ δὲ σῶμα ἐξ ἑαυτοῦ καὶ μὴ οὔσης τῆς ψυχῆς ἐξ ἑαυτοῦ τὸ σῶμα κινηθήσεται. εἰ δὲ τοῦτο καὶ ζῶον ἔσται χωρὶς τῆς ψυχῆς· ἄτοπα δὲ ταῦτα, ἄτοπον ἄρα καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς· ἀλλ' οὐδὲ τὸ λέγειν ὅτι πᾶν τὸ φύσει κινούμενον καὶ βίᾳ κινεῖται, καὶ πᾶν τὸ βίᾳ κινούμενον καὶ φύσει κινεῖται ἀληθές ἐστιν. ὁ γὰρ κόσμος φύσει κινούμενος βίᾳ οὐ κινεῖται· οὐ μὴν οὐδὲ εἴ τι κατὰ φύσιν κινεῖται τοῦτο καὶ κατὰ φύσιν ἠρεμεῖ· καὶ γὰρ ὁ κόσμος καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη κατὰ φύσιν κινούμενοι, κατὰ φύσιν ἠρεμεῖν οὐ δύνανται. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ψυχὴ κατὰ φύσιν ἀεὶ κίνησις οὖσα κατὰ φύσιν ἠρεμεῖν οὐ δύναται. ἡ γὰρ ἠρεμία φθορὰ τῆς

ψυχῆς

ψυχῆς ἐστι καὶ παντὸς ἀεὶ κινήτου. πρὸς τούτοις καὶ τὸ *ἄφορον. ἀπορούμενον ἐξ ἀρχῆς * ἄλυτον μένει, πόθεν τὸ σῶμα συνέχεται φύσει πεφυκὸς σκεδάννυσθαι· ἀρκεῖ ταῦτα ἐκ πολλῶν ἀποδεῖξαι τὴν ψυχὴν μήτε ἐντελέχειαν οὖσαν, μήτε ἀκίνητον, μήτε ἐν σώματι γινομένην· Πυθαγόρας δὲ συμβολικῶς εἰκάζειν ἀεὶ καὶ τὸν Θεὸν καὶ πάντα τοῖς ἀριθμοῖς εἰωθὼς ὡρίσατο καὶ τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν ἑαυτὸν κινοῦντα, ᾧ καὶ Ξενοκράτης ἠκολούθησεν. οὐχ ὅτι ἀριθμός ἐστιν ἡ ψυχή, ἀλλ' ὅτι ἐν τοῖς ἀριθμητοῖς ἐστι καὶ ἐν τοῖς πεπληθυσμένοις· καὶ ὅτι ἡ ψυχή ἐστιν ἡ διακρίνουσα τὰ πράγματα τῷ μορφὰς καὶ τύπους ἑκάστοις ἐπιβάλλειν· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τὰ εἴδη ἀπὸ τῶν εἰδῶν χωρίζουσα καὶ διάφορα αὐτὰ ἀποφαίνουσα τῇ τε ἑτερότητι τῶν εἰδῶν καὶ τῷ πλήθει τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀριθμητὰ ποιοῦσα τὰ πράγματα. ὅθεν οὐ παντάπασιν ἀπήλλακται τῆς κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς κοινωνίας. τὸ δὲ αὐτοκίνητον καὶ αὐτὰς αὐτῇ προσεμαρτύρησεν. ὅτι δὲ ἀριθμὸς οὐκ ἔστι, δῆλον ἐντεῦθεν, ὁ ἀριθμὸς ποσόν ἐστιν, ἡ δὲ ψυχὴ οὐ ποσὸν ἀλλ' οὐσία· οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή· εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐν τοῖς νοητοῖς οὐσίαν εἶναι βούλονται ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐροῦμεν· ἔτι ἡ ψυχὴ συνεχής ἐστι· ὁ δὲ ἀριθμὸς οὐ συνεχής. οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. ἔτι ὁ ἀριθμὸς κατὰ προσθήκην αὔξεται, ἡ δὲ ψυχὴ κατὰ προσθήκην οὐκ αὔξεται. ἔτι ὁ ἀριθμὸς ἄρτιός ἐστιν ἢ περιττός· ἡ δὲ ψυχὴ οὔτε ἄρτιος οὔτε περιττή· οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ αὐτοκίνη-

κίνητός ἐστιν. ὁ δὲ ἀριθμὸς ὡρισμένως ἀκίνητος· ἔτι ὁ μὲν ἀριθμὸς μένων εἷς καὶ ὁ αὐτὸς τὴν φύσιν οὐδὲ μίαν ποιότητα τὴν ἐν ἀριθμοῖς γινομένην ὑπαλλάξαι δύναται. ψυχὴ δὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ μένουσα κατὰ τὴν οὐσίαν ὑπαλλάττει τὰς ποιότητας, ἐξ ἀμαθίας εἰς ἐπιστήμην μεταπίπτουσα καὶ ἐκ κακίας εἰς ἀρετήν. οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. τὰ μὲν οὖν τῶν παλαιῶν δόγματα περὶ ψυχῆς τοιαῦτα· Εὐνόμιος δὲ ὡρίσατο τὴν ψυχὴν οὐσίαν ἀσώματον ἐν σώματι κτιζομένην συμφωνήσας ὁμοῦ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει· τὸ μὲν γὰρ οὐσίαν ἀσώματον ἐκ τοῦ Πλάτωνος εἴληφε· τὸ δὲ ἐν σώματι κτιζομένην ἐκ τῆς Ἀριστοτέλους διδασκαλίας. οὐκ ἐννοήσας καίπερ ὀξὺς ὢν ὅτι συνάγειν εἰς ταυτὸ πειρᾶται τὰ ἀσύμβατα. πᾶν γὰρ τὸ γένεσιν ἔχον σωματικὴν ὁμοῦ καὶ χρονικὴν, φθαρτόν ἐστι καὶ θνητόν· συνᾴδει δὲ τούτοις καὶ τὰ Μωϋσέως· τὴν γὰρ τῶν αἰσθητῶν γένεσιν ὑπογράφων οὐκ ἐν αὐτῇ καὶ τὴν τῶν νοητῶν ῥητῶς ἔφησεν ὑποστῆναι φύσιν. ἀλλ' εἰκάζοντες τινὲς τοῦτο δοξάζουσιν. οἷς οὐ πάντες συμφέρονται. εἰ δέ τις ἐκ τοῦ μετὰ τὴν διάπλασιν τοῦ σώματος ἐμβεβλῆσθαι τὴν ψυχὴν ἡγοῖτο μετὰ τὸ σῶμα γεγενῆσθαι αὐτὴν, διαμαρτάνει τῆς ἀληθείας· οὔτε γὰρ ὁ Μωσῆς τότε αὐτὴν κεκτίσθαι λέγει ὅτε τῷ σώματι ἐνεβάλετο. οὔτε κατὰ λόγον οὕτως ἔχει. ἢ τοίνυν θνητὴν αὐτὴν λεγέτω ὡς Ἀριστοτέλης φήσας αὐτὴν ἐν σώματι γεννᾶσθαι, καὶ οἱ στωϊκοί· ἢ λέγων οὐσίαν ἀσώματον παρ-

αι-

αἰτεῖσθω λέγειν ἐν σώματι κτιζομένην. ἵνα μὴ θνητῆς ψυχῆς ἔννοιαν ἡμῖν παραστήσῃ καὶ παντελῶς ἀλόγου ἄλλως τε κατ᾽ αὐτὸν οὔπω πλήρης ἐστὶν ὁ κόσμος, ἀλλ᾽ ἡμιτελὴς ἔτι καὶ νῦν καὶ προσθήκης ἀεὶ δεόμενος. πεντάκις μυρίαι γοῦν τὸ ἐλάχιστον καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν οὐσίαι νοηταὶ προσγίνονται αὐτῷ· καὶ τὸ χαλεπώτατον ὅταν τελεσιουργηθῇ τό τε διαλυθήσεται κατ᾽ αὐτὸν, τῶν τελευταίων ἀνθρώπων τῶν πρὸς τῇ ἀναστάσει, τὸν ψυχικὸν ἀριθμὸν ἀποπληρούντων· οὗ τι ἂν γένοιτο ἀλογώτερον τότε φάσκειν διαφθείρεσθαι τὸν κόσμον ὅταν πληρωθῇ· κομιδῇ γὰρ νηπίων παίδων ὁ τρόπος οὗτος ἐν ψάμμῳ τῆς παιδιᾶς εὐθὺς μετὰ τὸ πληρῶσαι συγχεόντων τὰ γινόμενα πράγματα· τὸ γὰρ λέγειν προνοίας λόγῳ νῦν τὰς ψυχὰς γίνεσθαι καὶ οὐχὶ κτίσεως· οὐ γὰρ καινὴν οὐσίαν οὐδὲ ἄλλην παρὰ τὴν οὖσαν εἰσάγεσθαι, ἀλλὰ τὴν οὖσαν κατὰ πρόνοιαν πληστηριάζεσθαι ἀγνοούντων ἐστὶ διαφορὰν κτίσεως καὶ προνοίας. προνοίας μὲν γὰρ ἔργον ἐστὶ τὸ ἐξ ἀλληλογονίας διασώζειν τὴν τῶν φθαρτῶν ζώων οὐσίαν· λέγω δὲ τῶν μὴ κατὰ σπεδόνα γενομένων· ἐπειδὴ τὴν τούτων διαδοχὴν σπεδὼν πάλιν ἑτέρα διαφυλάττει, κτίσεως δὲ τὸ κράτιστον ἔργον τὸ ἐξ οὐκ ὄντων ποιεῖν· εἰ τοίνυν ἐξ ἀλληλογονίας αἱ ψυχαὶ γίνονται καὶ φθαρταὶ εἰσὶ, καθάπερ τὰ ἄλλα τὰ ἐκ διαδοχῆς γένους γινόμενα. εἰ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων παράγονται, κτίσις ἐστὶ τὸ γινόμενον καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τὸ τοῦ Μωϋσέως, τὸ, κατέ-

κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἄτοπα δὲ ἀμφότερα· οὐκ ἄρα νῦν αἱ ψυχαὶ γίνονται· τὸ γὰρ ὁ πατήρ μου ἐργάζεται, οὐκ ἐπὶ τοῦ κτίζειν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προνοεῖν εἰρῆσθαι καὶ αὐτῷ δοκεῖ· Ἀπολιναρίῳ δὲ δοκεῖ, τὰς ψυχὰς ἀπὸ τῶν ψυχῶν τίκτεσθαι, ὥσπερ ἀπὸ τῶν σωμάτων τὰ σώματα. προϊέναι γὰρ τὴν ψυχὴν κατὰ διαδοχὴν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου εἰς τοὺς ἐξ ἐκείνου πάντας, καθάπερ τὴν σωματικὴν διαδοχήν. μήτε γὰρ ἀποκεῖσθαι ψυχάς, μήτε νῦν κτίζεσθαι· τοὺς γὰρ ταῦτα λέγοντας συνεργὸν ποιεῖν τὸν Θεὸν τοῖς μοιχοῖς· καὶ γὰρ ἐκ τούτων παιδία τίκτεται· ψεῦδος δὲ εἶναι καὶ τό, κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ποιεῖν, εἴπερ ἔτι καὶ νῦν ψυχὰς δημιουργεῖ. ἀλλ' εἰ πάντα τὰ κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλληλογονίας γινόμενα δέδεικται θνητά. διὰ γὰρ τοῦτο γεννᾷ καὶ γεννᾶται, ἵνα τῶν φθαρτῶν διαμένῃ τὸ γένος, ἀνάγκη καὶ τοῦτον ἢ θνητὴν εἶναι λέγειν τὴν ψυχὴν ἐξ ἀλληλογονίας γινομένην, ἢ μὴ κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλληλογονίας γίνεσθαι τὰς ψυχάς. τὸ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐκ μοιχείας γινομένων τῷ τῆς προνοίας λόγῳ καταλίπωμεν ἀγνώστῳ παρ' ἡμῖν ὄντι· εἰ δ' ἔτι δεῖ καὶ τῆς προνοίας κατασοχάσασθαι πάντως, οἶδες τὸ τικτόμενον ἢ τῷ βίῳ ἢ ἑαυτῷ χρήσιμον ἐσόμενον· καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖ τὴν ἐμψύχωσιν γίνεσθαι· ἱκανὸν δὲ τεκμήριον τούτου λαμβάνομεν τὸν ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου καὶ τοῦ Δαβὶδ γεννηθέντα Σολομῶνα. ἑξῆς ἐπισκεψώμεθα καὶ τὴν δόξαν τῶν Μανιχαίων, ἣν ἔχουσι

περὶ τῆς ψυχῆς. φασὶ μὲν γὰρ αὐτὴν ἀθάνατον καὶ ἀσώματον· μίαν δὲ μόνην εἶναι τὴν τῶν ἁπάντων ψυχὴν κατακερματιζομένην καὶ κατατεμνομένην εἰς τὰ καθ᾽ ἕκαστα σώματα ἄψυχά τε καὶ ἔμψυχα· καὶ τὰ μὲν πλείονος αὐτῆς μετέχειν, τὰ δὲ ἐλάττονος· πλείονος μὲν τὰ ἔμψυχα, ἐλάττονος δὲ τὰ ἄψυχα· πολλῷ δὲ πλείονος τὰ οὐράνια. ὡς τῆς καθόλου ψυχῆς μέρη τὰς καθ᾽ ἕκαστον εἶναι ψυχάς· καὶ εἰ μὲν ἀμερίστως μερίζεσθαι ταύτην ἔφασκον ὡς τὴν φωνὴν ἐν τοῖς ἀκούουσι μέτριον ἂν ἦν τὸ κακόν· νῦν δὲ τὴν οὐσίαν αὐτὴν τῆς ψυχῆς καταμερίζεσθαι λέγουσι· καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον ὅτι κυρίως αὐτὴν ἐν τοῖς στοιχείοις εἶναι βούλονται, καὶ συμμερίζεσθαι τούτοις ἐν τῇ τῶν σωμάτων γενέσει καὶ πάλιν εἰς ταυτὸ συνιέναι διαλυομένων τῶν σωμάτων. ὡς ὕδωρ μεριζόμενον καὶ πάλιν συναγόμενον καὶ μιγνύμενον καὶ τὰς μὲν καθαρὰς ψυχὰς χωρεῖν εἰς τὸ φῶς φῶς οὔσας.. τὰς δὲ μεμολυσμένας ὑπὸ τῆς ὕλης χωρεῖν εἰς τὰ στοιχεῖα· καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν στοιχείων εἰς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα· καὶ οὕτω τὴν οὐσίαν αὐτῆς κατατέμνοντες καὶ σωματικὴν ἀποφαίνοντες καὶ πάθεσιν ὑποβάλλοντες ἀθάνατον εἶναι φασί· περιπίπτουσι δὲ τοῖς ἐναντίοις· φάσκοντες γὰρ ἀναζέχειν τὰς μεμολυσμένας ψυχὰς ἐπὶ τὰ στοιχεῖα καὶ κατασυμμίγνυσθαι ἀλλήλαις, πάλιν αὐτὰς ἐν ταῖς μετενσωματώσεσι φασὶ τιμωρεῖσθαι κατὰ τὸ μέγεθος τῶν ἁμαρτημάτων

ἐνοῦντες

ἑνοῦντες αὐτὰς καὶ πάλιν χωρίζοντες καθ' ὑπόστασιν· καὶ γὰρ τὰς σκιὰς φωτὸς μὲν ὄντος χωρίζεσθαι, συννεφίας δὲ γινομένης ἑνοῦσθαι, ὅπερ ἀδύνατον ἐπὶ νοητῆς φύσεως γίνεσθαι· καὶ γὰρ αἱ σκιαὶ τῶν αἰσθητῶν εἰσιν, εἰ καὶ δοίη τις αὐτὰς χωρίζεσθαι καὶ πάλιν ἑνοῦσθαι. Πλάτων δὲ καὶ μίαν εἶναι καὶ πολλὰς τὰς ψυχὰς ἀποφαίνεται· μίαν μὲν γὰρ εἶναι τοῦ παντὸς τὴν ψυχήν, εἶναι δὲ καὶ ἄλλας τὰς κατὰ μέρος, ὡς ἰδίᾳ μὲν τὸ πᾶν ἐμψυχοῦσθαι ὑπὸ τῆς τοῦ παντὸς ψυχῆς, ἰδίᾳ δὲ πάλιν τὰ κατὰ μέρος ὑπὸ τῆς ἰδίας ἑκάστου ψυχῆς. λέγει γοῦν τὴν μὲν τοῦ παντὸς διατετάσθαι ψυχὴν ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς γῆς ἐπὶ τὰ πέρατα τοῦ οὐρανοῦ· οὐ τοπικῶς αὐτὴν διατετάσθαι φάσκων, ἀλλὰ νοητῶς· ταύτην δὲ τὴν ψυχὴν εἶναι τὴν περιάγουσαν σφαιροειδῶς τὸ πᾶν καὶ συνέχουσαν καὶ συσφίγγουσαν τὸ σωματοειδὲς τοῦ κόσμου. δεῖσθαι γὰρ τὰ σώματα τοῦ συνέχοντος ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἐδείχθη· ποιεῖν δὲ τοῦτο τὴν εἰδοποιὸν ψυχήν. ζῆν γὰρ ἕκαστον τῶν ὄντων τὴν ἰδίαν ζωὴν καὶ φθείρεσθαι τὴν ἰδίαν φθοράν. ἕως μὲν γὰρ συνέχεται καὶ συσφίγγεται, τὸ σῶμα εἶναι λέγεται. διαλυόμενον δέ, φθείρεσθαι· καὶ ζῆν μὲν πάντα, μὴ εἶναι δὲ πάντα ζῷα· διακρίνουσι γὰρ ἀπὸ μὲν τῶν ἀψύχων τὰ φυτὰ τῷ αὔξεσθαι καὶ τρέφεσθαι, τουτέστι τῇ θρεπτικῇ καὶ φυσικῇ δυνάμει. τὰ δὲ ἄλογα ζῷα ἀπὸ τῶν φυτῶν τῇ αἰσθήσει, τὰ δὲ λογικὰ ἀπὸ τῶν ἀλόγων τῷ λογικῷ· καὶ οὕτως ζῆν πάντα λέγοντες διαστέλλουσι τὴν

ἑκάστου φύσιν. ζῆν μὲν λέγουσι καὶ τὰ πάντη ἄψυχα ἑκτικὴν ζωὴν καθ᾽ ὃ συνέχεται ὑπὸ τῆς τοῦ παντὸς ψυχῆς * τοῦ εἶναι μόνον καὶ μὴ διαλύεσθαι. ταύτην δὲ εἶναι τὴν ψυχὴν τὴν διακυβερνῶσαν τὸ πᾶν καὶ τὴν τὰς μερικὰς ψυχὰς τὰς πρότερον παρὰ τοῦ δημιουργοῦ γινομένας ἐπιπέμπουσαν· δηλαδὴ αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ καὶ νόμους αὐτῇ δεδωκότος, καθ᾽ οὓς διεξάγειν ὀφείλει τοῦτο τὸ πᾶν, οὓς καὶ εἱμαρμένην καλεῖ, καὶ χορηγοῦντος δύναμιν ἀρκοῦσαν διέπειν ἡμᾶς. εἴρηται δὲ ταῦτα καὶ ἐν τοῖς περὶ εἱμαρμένης. κοινὴν μὲν οὖν πάντες Ἕλληνες οἱ τὴν ψυχὴν ἀθάνατον ἀποφηνάμενοι τὴν μετενσωμάτωσιν δογματίζουσι. διαφέρονται δὲ περὶ τὰ εἴδη τῶν ψυχῶν· οἱ μὲν γὰρ ἓν εἶδος τὸ λογικὸν λέγουσι. τοῦτο δὲ καὶ εἰς φυτὰ καὶ εἰς τὰ τῶν ἀλόγων σώματα μεταβαίνειν· οἱ μὲν κατά τινας ῥητὰς χρόνων περιόδους, οἱ δὲ ὡς ἔτυχεν. ἄλλοι δὲ οὐχ᾽ ἓν εἶδος ψυχῶν, ἀλλὰ δύο λογικόν, τε καὶ ἄλογον. τινὲς δὲ πολλά, τοσαῦτα ὅσα τῶν ζώων τὰ εἴδη· μάλιστα δὲ οἱ ἀπὸ Πλάτωνος περὶ τὸ δόγμα τοῦτο δινέχθησαν. εἰπόντος γὰρ Πλάτωνος τὰς μὲν θυμικὰς καὶ ὀργίλους καὶ ἁρπακτικὰς ψυχὰς λύκων καὶ λεόντων σώματα μεταμφιέννυσθαι· τὰς δὲ περὶ τὴν ἀκολασίαν ἠσχολημένας ὄνων καὶ τῶν τοιούτων ἀναλαμβάνειν σώματα, οἱ μὲν κυρίως ἤκουσαν τοὺς λέοντας καὶ τοὺς λύκους καὶ τοὺς ὄνους· οἱ δὲ τροπικῶς αὐτὸν εἰρημέναι διέγνωσαν τὰ ἤθη διὰ τῶν ζώων παρεμφαίνοντα. Κρόνιος μὲν γὰρ

ἐν

Margin: εἰς τὸ

ἐν τῷ περὶ παλιγγενεσίας, οὕτω δὲ καλεῖ τὴν μετενσωμάτωσιν λογικὰς πάσας βούλεται. ὁμοίως δὲ καὶ Θεόδωρος ὁ Πλατωνικὸς ἐν τῷ ὅτι ἡ ψυχὴ πάντα τὰ εἴδη ἐστὶ· καὶ Πορφύριος ὁμοίως· Ἰάμβλιχος δὲ τὴν ἐναντίαν τούτοις δραμὼν κατ' εἶδος ζώων ψυχῆς εἶδος εἶναι λέγει· ἤγουν εἴδη διάφορα. γέγραπται γοῦν αὐτῷ μονόβιβλον ἐπίγραφον, ὅτι οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων εἰς ἄλογα, οὐδὲ ἀπὸ ζώων ἀλόγων εἰς ἀνθρώπους αἱ μετενσωματώσεις γίνονται, ἀλλὰ ἀπὸ ζώων εἰς ζῶα καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους. καί μοι δοκεῖ μᾶλλον οὗτος ἕνεκα τούτου καλῶς κατεστοχάσθαι μὴ μόνον τῆς Πλάτωνος γνώμης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς· ὡς ἔστιν ἐκ πολλῶν καὶ ἄλλων ἐπιδεῖξαι, μάλιστα δὲ ἐκ τούτων. οὐ δὲ γὰρ μίαν τῶν λογικῶν κινήσεων ἐμφαίνεσθαι τοῖς ἀλόγοις ζώοις. οὔτε γὰρ τέχναι οὔτε μαθήματα οὔτε βουλαὶ οὔτε ἀρεταὶ οὔτε ἄλλοτι τῶν διανοητικῶν ἐν αὐτοῖς ἐστιν· ἐξ ὧν δῆλον ὡς οὐ μέτεστι λογικῆς ψυχῆς αὐτοῖς. καὶ γὰρ ἄτοπον λέγειν τὰ ἄλογα λογικά. εἰ γὰρ καὶ κομιδῇ ἔνεστι τοῖς βρέφεσιν ἡ ἄλογος μόνη κίνησις πρόσεστιν, ἀλλὰ ψυχὴν λογικὴν φαμὲν ἔχειν αὐτά· ἐπειδήπερ αὐξανόμενα τὴν λογικὴν ἀναδείκνυσιν ἐνέργειαν. τὸ δὲ ἄλογον κατ' οὐδεμίαν ἡλικίαν ἐμφαῖνον τὸ λογικὸν περιττῶς ἂν ἔχει λογικὴν ψυχὴν, ἀχρίστου παντελῶς μελλούσης ἔσεσθαι τῆς λογικῆς δυνάμεως· καὶ γὰρ οὐδὲν περιττὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι συμφώνως πᾶσι συνωμολό-

μολόγηται· εἰ δὲ τοῦτο, περιττῶς ἂν ἡ λογικὴ ψυχὴ τοῖς κτήνεσι καὶ τοῖς θηρίοις ἐγκατεβάλετο μηδέποτε δυναμένη τὸ ἑαυτῆς ἔργον ἐπιδείξασθαι· καὶ ἦν ἂν ἔγκλημα τοῦ δόντος ἀνάρμοστον ψυχὴν τῷ σώματι. οὔτε γὰρ τεχνίτου τὸ ἔργον, οὔτε τάξιν ἢ ἁρμονίαν εἰδότος· εἰ δέ τις λέγοι κινεῖσθαι μὲν κατὰ διάθεσιν λογικῶς τὰ ζῶα, τὴν δὲ διάπλασιν αὐτῶν ἀνεπίδεκτον εἶναι τεχνικῆς πράξεως, πιστούμενος τὸν λόγον ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, περιαιρεθέντων γὰρ μόνων τῶν δακτύλων τῆς χειρῶν, τὰς πλείστας τέχνας ἀπόλλυσθαι, οὐ λύει τὸ ζητούμενον· μένει γὰρ ἔτι τὸ αὐτὸ ἄτοπον, ὡς τοῦ Θεοῦ μὴ πρόσφορον ψυχὴν ἐναρμόσαντος τῷ σώματι, ἀλλὰ περιττὴν καὶ ἀνόνητον καὶ ἀνενέργητον ἐμποδιζομένην διὰ πάσης τῆς ἡλικίας αὐτῶν εἰς τὰς οἰκείας ἐνεργείας πρὸς τῷ καὶ τὸν λόγον αὐτοὺς κατασκευάζειν ἐξ ἀδήλων καὶ οὐχ ὁμολογουμένων· πόθεν γὰρ ὅτι κατὰ διάθεσιν λογικῶς κινεῖται τὰ ζῶα; βέλτιον οὖν πρόσφορον ἡγεῖσθαι ἑκάστῳ σώματι ψυχὴν ἐνηρμόσθαι, καὶ μηδὲν ἔχειν πλέον κατὰ διάθεσιν τὰ ζῶα τῆς ἐμφαινομένης ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν φυσικῆς ἁπλότητος· ἕκαστον γὰρ εἶδος τῶν ἀλόγων κατ' οἰκείαν ὁρμὴν κινεῖται, πρὸς ἣν γέγονεν ἐξ ἀρχῆς χρείαν τε καὶ ἐνέργειαν· καὶ πρὸς ταῦτα καὶ τὴν διάπλασιν ἐπιτηδείαν ἔχει. οὐ μὴν ἀβοήθητα παντάπασιν αὐτὰ καταλέλοιπεν ὁ δημιουργὸς, ἀλλ' ἑκάστῳ φυσικὴν οὐ λογικὴν ἐνέβαλε σύνεσιν· τισὶ δὲ καὶ πανουργίαν ἐνέθηκεν ὥσπερ

τέχνης

τέχνης εἰκόνα καὶ σκιὰν λογικὴν, δυεῖν τούτων ἕνεκεν, ὑπὲρ τοῦ καὶ τὰς ἐνεστώσας ἐπιβουλὰς ἐκκλίνειν, καὶ τὰς μελλούσας προφυλάττεσθαι, καὶ ἔτι τοῦ συνάψαι τὴν κτίσιν πᾶσαν ἑαυτῇ, ὡς ἤδη εἰρήκαμεν. ὅτι δὲ οὐ λογικῶς ταῦτα ποιεῖ, δῆλον ἐκ τοῦ κατ᾽ εἶδος ἕκαστον ζῶον ὁμοίως τὰ αὐτὰ ποιεῖν, καὶ μὴ διαλλάττειν αὐτῶν ἐν τῷ πλήθει τὰς ἐνεργείας, εἰ μὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἀλλὰ κατὰ μίαν ὁρμὴν ὅλον τὸ εἶδος κινεῖσθαι. πᾶς γὰρ λαγωὸς ὁμοίως τεχνάζεται, καὶ πᾶς λύκος ὁμοίως πανουργεῖ, καὶ πᾶς πίθηκος ὁμοίως μιμεῖται. ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐπ᾽ ἀνθρώπου· μυρίαι γὰρ ὁδοὶ τῶν ἀνθρωπείων πράξεων. ἐλεύθερον γάρ τι καὶ αὐτεξούσιον τὸ λογικόν· ὅθεν οὐχ ἓν καὶ ταυτὸν πᾶσιν ἔργον ἀνθρώποις· ὡς ἑκάστῳ εἴδει τῶν ἀλόγων ζώων· φύσει γὰρ μόνῃ ταῦτα κινεῖται· τὰ δὲ φύσει ὁμοίως παρὰ πᾶσίν ἐστιν. αἱ δὲ λογικαὶ πράξεις ἄλλαι παρ᾽ ἄλλοις καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης αἱ αὐταὶ παρὰ πᾶσιν. εἰ δὲ λέγοιεν ἐπὶ τιμωρία τὴν ψυχὴν τῶν προημαρτημένων ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ βίῳ εἰς τοιαῦτα σώματα καταπέμπεσθαι, ἐκ τῶν ὑστέρων ποιοῦνται τὴν ἀπόδειξιν. διατί γὰρ εἰς τὰ πρῶτα γενόμενα σώματα τῶν ζώων ἐνεβλήθησαν λογικαὶ ψυχαί; οὐ γὰρ δήπου ὡς ἐν σώμασιν ἀνθρωπείοις ἁμαρτήσασαι πρὶν καὶ εἰς σῶμα γενέσθαι ἀνθρώπειον. ἔοικε δὲ ταύτῃ τῇ δόξῃ τίθεσθαι καὶ Γαληνὸς ὁ θαυμάσιος ἰατρὸς, καθ᾽ ἕκαστον εἶδος ζώου, διάφορον εἶναι δοξάζειν καὶ ψυχῆς εἶδος. λέγει

γὰρ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς περὶ χρείας
μορίων πραγματείας, οὕτως· καὶ εἰ τοῦτο πολλὰ τῶν
,, ζώων ἐστὶ μόρια· τὰ μὲν μείζω, τὰ δὲ ἐλάττω,
,, τὰ δὲ παντάπασιν εἰς ἕτερον εἶδος ἄτμητα· χρεία
,, δὲ πάντων αὐτῶν ἐστι τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ σῶμα ταύτης
,, ὄργανον, καὶ διὰ τοῦτο πολὺ διενήνοχεν ἀλλήλων τὰ μό-
ρια τῶν ζώων, ὅτι καὶ αἱ ψυχαί. πάλιν δὲ προκόπτων
,, ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, προστίθησιν ἐπὶ τοῦ πιθήκου καὶ
,, τοῦτο· καὶ μὴν ὦ σοφώτατε κατήγορε λέξοιεν ἂν ἡ φύ-
σις πρὸς σὲ. γελοίῳ τὴν ψυχὴν ζώῳ γελοίαν ἐχρῆν
δοθῆναι σώματος κατασκευήν· ἕτως οἶδες τοῖς δια-
φόροις κατ᾽ εἶδος σώμασι διαφόρους ἐνούσας ψυ-
χάς· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. εἰ δὲ τὴν ψυχὴν
ἀπεδείξαμεν μήτε σῶμα οὖσαν, μήτε ἁρμονίαν,
μήτε κρᾶσιν, μήτε ἄλλην τινὰ ποιότητα, δῆλον ἐκ
τούτων ὡς οὐσία τίς ἐστιν ἀσώματος ἡ ψυχή. ὅτι
μὲν γὰρ ἐστὶν ὁμολογεῖται πᾶσιν· εἰ δὲ μήτε σῶμα
μήτε συμβεβηκὸς, δῆλον ὅτι ἀσώματός ἐστι οὐσία καὶ
οὐδὲν τῶν ἐχόντων ἐν ἄλλῳ τὸ εἶναι. ταῦτα γὰρ καὶ
γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου
φθορᾶς. τῆς δὲ ψυχῆς χωριζομένης τὸ σῶμα πάν-
τως φθείρεται. τοῖς αὐτοῖς δὲ χρησαμένην ἔστιν ἀπο-
δεῖξαι τὴν ψυχὴν ἀθάνατον οὖσαν. εἰ γὰρ μήτε σῶ-
μα ἐστὶν ὅπερ φύσει διαλυτὸν ἐδείχθη, καὶ φθαρ-
τὸν, μήτε ποιότης, μήτε ποσότης, μήτε ἄλλο τι τῶν
φθειρομένων, δῆλον ὅτι ἀθάνατός ἐστι· πολλαὶ μὲν οὖν
εἰσι τῆς ἀθανασίας αὐτῆς αἱ ἀποδείξεις παρά τε

Πλάτωνι καὶ τοῖς ἄλλοις· ἀλλ᾽ ἐκεῖναι μὲν περισκελεῖς καὶ δυσκατανόητοι καὶ μόλις τοῖς ἐντεθραμμένοις ἐκείναις ταῖς ἐπιστήμαις γνώριμοι· ἡμῖν δὲ ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας αὐτῆς, ἡ τῶν θείων λογικῶν διδασκαλία, τὸ πιστὸν ἀφ᾽ ἑαυτῆς ἔχουσα διὰ τὸ θεόπνευστος εἶναι· πρὸς δὲ τοὺς μὴ καταδεχομένους τὰ τῶν Χριστιανῶν * γράμματα, ἀρκεῖ τὸ μηδὲν εἶναι τὴν ψυχὴν τῶν φθειρομένων ἀποδεῖξαι· εἰ γὰρ μηδέν ἐστι τῶν φθειρομένων, ἔστι δὲ ἄφθαρτος, ἔστι καὶ ἀθάνατος. ὥστε τοῦτο μὲν ἀρκούντως ἔχον παραλειπτέον. *δόγματα.

ΠΕΡΙ ΕΝΩΣΕΩΣ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΟΣ ΚΕΦ. Γ.

ΖΗΤΗΤΕΟΝ δὲ πῶς ψυχῆς καὶ σώματος ἀψύχου γίνεται ἕνωσις. ἄπορον γὰρ τὸ πρᾶγμα. εἰ δὲ μὴ μόνον ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ τοῦ νοῦ συνέστηκεν ὁ ἄνθρωπος, ὥς εἶπον τινὲς, ἔτι πλέον ἀπορώτερον. πάντα γὰρ τὰ συνιόντα εἰς μιᾶς οὐσίας ὑπόστασιν πάντως ἑνοῦται· πάντα δὲ τὰ ἑνούμενα ἀλλοιοῦται, καὶ οὐ μένει ἃ ἦν πρότερον, ὡς ἐπὶ τῶν στοιχείων δειχθήσεται. ἑνωθέντα γὰρ ἄλλο τι γέγονε· πῶς οὖν ἢ τὸ σῶμα ἡνωμένον τῇ ψυχῇ ἔτι μένει σῶμα, ἢ πάλιν ἡ ψυχὴ ἀσώματος οὖσα καὶ οὐσιώδης καθ᾽ ἑαυτὴν, πῶς ἑνοῦται σώματι καὶ μέρος γίνεται τοῦ ζώου σώζουσα τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἀσύγχυτον καὶ ἀδιάφθορον; ἀνάγκη γὰρ ἢ ἡνῶσθαι τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα καὶ συνηλλοιῶσθαι καὶ συνεφθάρθαι ἀμφότερα

ὡς τὰ στοιχεῖα· ἢ μὴ ἡνῶσθαι μὲν διὰ τὰς εἰρημένας ἀτοπίας, παρακεῖσθαι δὲ ὡς χορευτὰς ἐν χορῷ· ἢ ψῆφον τῇ ψήφῳ· ἢ κεκρᾶσθαι ὡς οἶνον καὶ ὕδωρ· ἀλλ' ὅτι μὲν οὐ δύναται παρακεῖσθαι τῷ σώματι ἡ ψυχὴ, ἐν τῷ περὶ ψυχῆς ἀποδέδεικται· ἦν γὰρ ἂν αὐτὸ μόνον τὸ μέρος τοῦ σώματος ἔμψυχον τὸ πλησιάζον τῇ ψυχῇ, τὸ δὲ μὴ συνημμένον, ἄψυχον· πρὸς τῷ μὴ δύνασθαι ἓν λέγειν εἶναι τὰ κατὰ παράθεσιν, ὡς ξύλα, φέρε εἰπεῖν, καὶ σίδηρον ἤ τι τοιοῦτον. καὶ ἡ κρᾶσις δὲ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος ἀμφότερα συνδιαφθείρει. οὔτε γὰρ ὕδωρ ἐστὶ καθαρὸν τὸ κρᾶμα οὔτε οἶνος· καίτοι τῆς τοιαύτης κράσεως κατὰ παράθεσιν γινομένης λανθανούσης τὴν αἴσθησιν διὰ τὸ λεπτομερὲς τῶν κεκραμένων· δῆλον δὲ ἐκ τοῦ πάλιν ἀπ' ἀλλήλων δύνασθαι χωρίζεσθαι. σπόγγος γοῦν ἐλαιωθεὶς ἀνιμᾶται καθαρὸν τὸ ὕδωρ καὶ πάπυρος· αἰσθητῶς δὲ χωρίσαι τὰ ἀκριβῶς ἡνωμένα παντάπασιν ἀδύνατον. εἰ δὲ μήτε ἥνωται, μήτε παράκειται, μήτε κέκραται, τίς ὁ λόγος τοῦ τὸ ζῶον ἓν λέγεσθαι; Πλάτων μὲν οὖν καὶ διὰ ταύτην τὴν ἀπορίαν οὐ βούλεται τὸ ζῶον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος, ἀλλὰ ψυχὴν σώματι κεχρημένην, καὶ ὥσπερ ἐνδεδυμένην τὸ σῶμα· ἔχει δὲ καὶ οὗτος ὁ λόγος ἄπορόν τι. πῶς γὰρ ἓν εἶναι δύναται μετὰ τοῦ ἐνδύματος ἡ ψυχή; οὐ γὰρ ἓν ὁ χιτὼν μετὰ τοῦ ἐνδεδυμένου. Ἀμμώνιος δὲ ὁ διδάσκαλος τοῦ Πλωτίνου τὸ ζητούμενον τοῦτον τὸν τρόπον ἐπελύετο· ἔλεγε

γὰρ

γὰρ τὰ νοητὰ τοιαύτην ἔχειν φύσιν, ὡς καὶ ἑνοῦσθαι τοῖς δυναμένοις αὐτὰ δέξασθαι καθάπερ τὰ συνεφθαρμένα, καὶ ἡνωμένα μένειν ἀσύγχυτα καὶ ἀδιάφθορα ὡς τὰ παρακείμενα· ἐπὶ μὲν γὰρ σωμάτων ἡ ἕνωσις ἀλλοίωσιν τῶν συνιόντων πάντως ἐργάζεται, ἐπειδήπερ εἰς ἄλλα σώματα μεταβάλλεται ὡς τὰ στοιχεῖα εἰς τὰ συγκρίματα, καὶ αἱ τροφαὶ εἰς αἷμα, τὸ δὲ αἷμα εἰς σάρκα, καὶ τὰ λοιπὰ μόρια τοῦ σώματος· ἐπὶ δὲ τῶν νοητῶν ἕνωσις μὲν γίνεται, ἀλλοίωσις δὲ οὐ παρακολουθεῖ. οὐ γὰρ πέφυκε τὸ νοητὸν κατ' οὐσίαν ἀλλοιοῦσθαι· ἀλλ' ἢ ἐξίσταται, ἢ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεται, μεταβολὴν δὲ οὐκ ἐπιδέχεται, ἀλλ' ὄν τε εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεται. οὐ γὰρ ἂν ἦν ἀθάνατον. καὶ ἡ ψυχὴ ζωὴ οὖσα, εἰ ἐν τῇ κράσει μετεβάλλετο, ἠλλοιώθη ἂν καὶ οὐκ ἦν ἂν ἔτι ζωή. τί δὲ συνεβάλλετο τῷ σώματι, εἰ μὴ παρεῖχεν αὐτῷ τὴν ζωήν; οὐκ ἄρα ἀλλοιοῦται ἡ ψυχὴ ἐν τῇ ἑνώσει. δεδειγμένου τοίνυν τούτου ὅτι τὰ νοητὰ ἀναλλοίωτα κατ' οὐσίαν ἐστὶν, ἀναγκαίως παρακολουθεῖ τὸ καὶ ἑνούμενα αὐτὰ μὴ συνδιαφθείρεσθαι, οἷς ἥνωνται· καὶ ἥνωται τοίνυν καὶ ἀσυγχύτως ἥνωται τῷ σώματι ἡ ψυχή. ὅτι μὲν γὰρ ἥνωται, ἡ συμπάθεια δείκνυσι· συμπαθεῖ γὰρ ὅλον ἑαυτῷ τὸ ζῶον ὡς ἓν ὄν. ὅτι δὲ ἀσύγχυτον μένει, δῆλον ἐκ τοῦ τὴν ψυχὴν τρόπον τινὰ χωριζομένην τοῦ σώματος ἐν τῷ ὕπνῳ, καὶ ὥσπερ νεκρὸν αὐτὸ κεῖσθαι καταλιποῦσαν μόνον δὲ ἐξατμίζουσαν αὐτῷ τὴν ζωὴν, ἵνα μὴ παντελῶς ἀπο-

λεῖται, καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐν τοῖς ὀνείροις ἐνεργεῖν θε-
σπίζουσαν τὸ μέλλον καὶ τοῖς νοητοῖς πλησιάζουσαν.
ταυτὸ συμβαίνει καὶ ὅταν καθ' ἑαυτὴν ἐπισκέπτη-
ταί τι τῶν νοητῶν· καὶ τότε γὰρ ὡς οἷόντε τοῦ σώματος
ἑαυτὴν χωρίζει καὶ καθ' ἑαυτὴν γίνεται· ἵν' οὕτως
ἐπιβάλλῃ τοῖς οὖσιν. ἀσώματος γὰρ οὖσα δι' ὅλου
κεχώρηκεν ὡς τὰ συνεφθαρμένα. μένουσα ἀδιάφ-
θορος ὡς τὰ ἀσύγχυτα, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὴν ἓν δια-
σώζουσα. καὶ ἐν οἷς ἂν γένηται τρέπουσα ἐκεῖνα κατὰ
τὴν ἑαυτῆς ζωὴν, καὶ μὴ τρεπομένη ὑπ' ἐκείνων. ὡς
γὰρ ὁ ἥλιος τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ τὸν ἀέρα εἰς φῶς με-
ταβάλλει, ποιῶν αὐτὸν φωτοειδῆ, καὶ ἑνοῦται τῷ ἀέρι
τὸ φῶς ἀσυγχύτως ἅμα αὐτῷ κεχυμένον, τὸν αὐ-
τὸν τρόπον καὶ ἡ ψυχὴ ἑνουμένη τῷ σώματι μένει
παντελῶς ἀσύγχυτος. κατὰ τοῦτο μόνον διαλλάτ-
τουσα ὅτι ὁ μὲν ἥλιος σῶμα ὢν καὶ τόπῳ περιγρα-
φόμενος οὐκ ἔστι πανταχοῦ ἔνθα καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ.
ὡς οὐδὲ τὸ πῦρ. μένει γὰρ καὶ αὐτὸ ἐν τοῖς ξύλοις
ἢ ἐν θρυαλλίδι δεδεμένον ὡς ἐν τόπῳ· ἡ δὲ ψυχὴ
ἀσώματος οὖσα καὶ μὴ περιγραφομένη τόπῳ, ὅλη
δι' ὅλου χωρεῖ καὶ τοῦ φωτὸς ἑαυτῆς καὶ τοῦ σώμα-
τος· καὶ οὐκ ἔστι μέρος φωτιζόμενον ὑπ' αὐτῆς ἐν ᾧ
μὴ ὅλη πάρεστιν· οὐ γὰρ κρατεῖται ὑπὸ τοῦ σώμα-
τος, ἀλλ' αὐτὴ κρατεῖ τὸ σῶμα. οὐδὲ ἐν τῷ σώ-
ματι ἐστὶν ὡς ἐν ἀγγείῳ ἢ ἀσκῷ· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ
σῶμα ἐν αὐτῇ· μὴ κωλυόμενα γὰρ ὑπὸ τῶν σωμά-
των τὰ νοητὰ, ἀλλὰ διὰ παντὸς σώματος χωροῦν-

τα

τα καὶ διαφοιτῶντα καὶ διεξιόντα οὐχ᾽ οἷά τε ἐστὶν ὑπὸ τόπου σωματικοῦ κατέχεσθαι· νοητὰ γὰρ ὄντα ἐν νοητοῖς καὶ τόποις ἐστὶν· ἢ γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ἢ ἐν τοῖς ὑπερκειμένοις νοητοῖς. ὡς ἡ ψυχὴ ποτὲ μὲν ἐν ἑαυτῇ ἐστὶν, ὅταν λογίζεται, ποτὲ δὲ ἐν τῷ νῷ ὅταν νοῇ. ἐπ᾽ ἂν οὖν ἐν σώματι λέγηται εἶναι οὐχ᾽ ὡς ἐν τόπῳ τῷ σώματι λέγεται εἶναι, ἀλλ᾽ ὡς ἐν σχέσει καὶ τῷ παρεῖναι, ὡς λέγεται ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν· καὶ γὰρ τῇ σχέσει καὶ τῇ πρός τι ῥοπῇ καὶ διαθέσει, δεδέσθαι φαμὲν ὑπὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν. ὡς λέγομεν ὑπὸ τῆς ἐρωμένης δεδέσθαι τὸν ἐραστὴν· οὐ σωματικῶς οὐδὲ τοπικῶς, ἀλλὰ κατὰ σχέσιν. ἀμέγεθες γὰρ ὂν καὶ ἄογκον καὶ ἀμερὲς, τῆς κατὰ μέρος τοπικῆς περιγράφεσθαι κρεῖττον ἐστὶ. τὸ γὰρ μὴ ἔχον μέρος ποίῳ δύναται τόπῳ περιγράφεσθαι; ὄγκῳ γὰρ τόπος συνυφίσταται· τόπος γάρ ἐστι πέρας τοῦ περιέχοντος καθ᾽ ὃ περιέχει τὸ περιεχόμενον. εἰ δέ τις λέγοι· οὐκοῦν καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ῥώμῃ ἐστὶ καὶ πανταχοῦ ἡ ἐμὴ ψυχὴ λανθάνει ἑαυτὸν πάλιν τόπον λέγων. καὶ γὰρ τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ὅλως τὸ ἐν τῷδε, τόπος ἐστὶν. ἐν τόπῳ δὲ ὅλως οὐκ ἔστιν, ἀλλ᾽ ἐν σχέσει. δέδεικται γὰρ μὴ δύνασθαι περιληφθῆναι τόπῳ. ὅταν οὖν ἐν σχέσει γένηται τὸ νοητὸν τόπου τινὸς ἢ πράγματος ἐν τόπῳ ὄντος καταχρηστικώτερον λέγομεν ἐκεῖ αὐτὸ εἶναι, διὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν ἐκεῖ· τὸν τόπον ἀντὶ τῆς σχέσεως καὶ τῆς ἐνεργείας λαμβάνοντες. δέον γὰρ λέγειν ἐκεῖ ἐνεργεῖ λέγομεν ἐκεῖ ἐστιν, ἁρμό-

σῴζε δ' ἂν οὗτος ὁ λόγος καθαρώτερον καὶ μάλιστα τῇ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἑνώσει τοῦ Θεοῦ λόγου. καθ' ἣν ἑνωθεὶς ἔμεινεν ἀσύγχυτος καὶ ἀπερίληπτος· οὐ κατὰ τὸν τῆς ψυχῆς τρόπον. ἐκείνη μὲν γὰρ τῶν πεπληθυσμένων οὖσα δοκεῖ καὶ συμπάσχειν πως δι' οἰκειότητα τῷ σώματι, καὶ κρατεῖν ἔσθ' ὅτε καὶ κρατεῖσθαι· ὁ δὲ Θεὸς λόγος οὐδὲν αὐτὸς ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῆς περὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἀλλοιούμενος, οὐδὲ μετέχων τῆς ἐκείνων ἀσθενείας, μεταδιδοὺς δὲ αὐτοῖς τῆς ἑαυτοῦ θεότητος γίνεται σὺν αὐτοῖς ἓν μένων, ἐν ὥσπερ ἦν καὶ πρὸ τῆς ἑνώσεως. καινότερος οὗτος ὁ τρόπος τῆς κράσεως ἢ ἑνώσεως· καὶ κιρνᾶται καὶ μένει παντάπασιν ἄμικτος καὶ ἀσύγχυτος καὶ ἀδιάφθορος καὶ ἀμετάβλητος· οὐ συμπάσχων, ἀλλὰ συμπράττων μόνον· οὐδὲ συμφθειρόμενος καὶ συναλλοιούμενος, ἀλλὰ συναυξάνων μὲν ἐκεῖνα, αὐτὸς δὲ μὴ μειούμενος ὑπ' αὐτῶν πρὸς τῷ μένειν ἄτρεπτος καὶ ἀσύγχυτος. ἐπειδὴ καὶ καθαρῶς πάσης ἀλλοιώσεως ἀμέτοχός ἐστι. μάρτυς τούτου ἐστὶ Πορφύριος ὁ κατὰ τοῦ Χριστοῦ κινήσας τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν. ἰσχυραὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν αἱ ὑπὲρ ἡμῶν μαρτυρίαι, καὶ μηδεμίαν ἀντιλογίαν ἐπιδεχόμεναι. οὗτος τοίνυν ὁ Πορφύριος ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ τῶν συμμίκτων ζητημάτων γράφει κατὰ λέξιν οὕτως· οὐκ ἀπογνωστέον οὖν ἐνδέχεσθαι τινὰ οὐσίαν παραληφθῆναι εἰς συμπλήρωσιν ἑτέρας οὐσίας, καὶ εἶναι μέρος οὐσίας μένουσαν κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν μετὰ τοῦ συμπλη-

ροῦν

ῥεῖν ἄλλην οὐσίαν ἐν τῇ σὺν ἄλλῳ γινομένην, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὴν ἐν διασώζουσαν· καὶ τὸ μεῖζον, αὐτὴν μὲν μὴ τρεπομένην, τρέπουσαν δὲ ἐκεῖνα ἐν οἷς ἂν γίγνηται εἰς τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν τῇ παρουσίᾳ. λέγει δὲ ταῦτα περὶ τῆς ἑνώσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. εἰ δὲ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀληθὴς ὁ λόγος διὰ τὸ ἀσώματον, πολλῷ πλέον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λόγου τοῦ μᾶλλον ἀσυγκρίτου καὶ κατ' ἀλήθειαν ὄντος ἀσωμάτου· ὅπερ ἄντικρυς ἀποφράττει τὰ στόματα τῶν ἐπιχειρούντων κατηγορεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ ἑνώσεως πρὸς τὸν ἄνθρωπον. τοῦτο γὰρ ἑλλήνων οἱ πολλοὶ γέλωτα ποιοῦνται, φάσκοντες ἀδύνατον καὶ ἀπίθανον καὶ ἀπρεπὲς εἶναι συγγενέσθαι θνητῇ φύσει τὸ θεῖον κατὰ κρᾶσιν καὶ ἕνωσιν. ἀλλ' ἡμεῖς τοῖς εὐδοκίμοις αὐτῶν χρησάμενοι μάρτυσιν ἀποδυόμεθα τὴν αἰτίαν. λέγεται δὲ παρά τισι καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς Εὐνομιανοῖς ἡνῶσθαι τὸν Θεὸν λόγον τῷ σώματι οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἑκατέρου δυνάμεις. οὐ γὰρ εἶναι τὰς οὐσίας τὰς ἑνωθείσας ἢ κραθείσας, ἀλλὰ τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος ταῖς δυνάμεσι ταῖς θείαις συγκεκρᾶσθαι· δυνάμεις δὲ τοῦ σώματος παντὸς δήπου τοῦ ὀργανικοῦ κατὰ Ἀριστοτέλην λέγουσιν εἶναι τὰς αἰσθήσεις. ταύταις οὖν αἱ θεῖαι δυνάμεις συγκιρνάμεναι τὴν ἕνωσιν ἀπειργάσαντο κατ' αὐτούς. οὐδεὶς δὲ ἂν αὐτοῖς οἶμαι συγχωρήσει τὰς αἰσθήσεις σωματικὰς δυνάμεις ἀποφαινομένοις· διώρισται γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σαφῶς, τίνα μὲν ἴδια σώματος,

τος,

τος, τίνα δὲ ψυχῆς, τίνα δὲ τοῦ συναμφοτέρου· καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις τοῦ συναμφοτέρου τὰς δι' ὀργάνων αἰσθήσεις ἐτίθεμεν· αὐτὰ δὲ τὰ ὄργανα, τοῦ σώματος ἐλέγομεν εἶναι. βέλτιον οὖν ὡς προείρηται κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τῶν ἀσωμάτων ἀσυγχύτως τὴν ἕνωσιν γίνεσθαι τῶν οὐσιῶν, μηδὲν παραβλαπτομένης τῆς θειοτέρας ἐκ τῆς ὑποδεεστέρας· ἀλλὰ ταύτης μόνον ὠφελουμένης ἐκ τῆς θειοτέρας. ἐπείπερ ἡ καθαρῶς ἀσώματος φύσις, χωρεῖ μὲν ἀκωλύτως διὰ πάντων. δι' αὐτῆς δὲ οὐδέν, ὥστε τῷ μὲν χωρεῖν αὐτὴν διὰ πάντων, ἡνῶσθαι. τῷ δὲ μηδὲν δι' αὐτῆς, μένειν ἄμικτον καὶ ἀσύγχυτον· οὐκ εὐδοκία τοίνυν ὁ τρόπος τῆς ἑνώσεως, ὥς τισι τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν δοκεῖ, ἀλλ' ἡ φύσις αἰτία· τὸ μὲν γὰρ ἀναλαβὸν σῶμα κατ' εὐδοκίαν εἴποι τις ἂν εὐλόγως γεγενῆσθαι, τὸ δὲ ἑνούμενον μὴ συγχυθῆναι κατὰ τὴν οἰκείαν τοῦ Θεοῦ φύσιν οὐ κατ' εὐδοκίαν γίνεται· τοὺς γὰρ βαθμοὺς τῶν ψυχῶν καὶ τὰς ἀναβάσεις καὶ καταβάσεις ἃς Ὠριγένης εἰσάγει μηδὲν προσηκούσας ταῖς θείαις γραφαῖς, μηδὲ συναδούσας, τοῖς τῶν χριστιανῶν δόγμασι παραλειπτέον.

ΠΕΡΙ ΣΩΜΑΤΟΣ ΚΕΦ. Δ.

ΠΑΝ σῶμα τῶν τεσσάρων στοιχείων ἐστὶ σύγκριμα καὶ ἐκ τούτων γέγονε· προσεχῶς μὲν τὰ τῶν ἐναίμων ζώων ἐκ τῶν τεσσάρων χυμῶν, αἵματος, φλέγματος, ξανθῆς τε χολῆς, καὶ μελαίνης. τὰ δὲ τῶν ἀναίμων ἔκ τε τῶν ἄλλων χυμῶν καὶ ἐκ τοῦ ἀναλο-

γένος ἐν αὐτοῖς τῷ αἵματι· προσεχῶς δὲ λέγεται ὅταν ἀμέσως ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τί γένηται· ὡς εἶναι τὴν μὲν τεσσάρων στοιχείων σύγκριμα τοὺς τέσσαρας χυμούς· τὴν δὲ χυμῶν τὰ ὁμοιομερῆ ἅ ἐστι μόρια τοῦ σώματος, εἰκάζουσι δὲ τῇ μὲν γῇ τὴν μέλαιναν χολὴν, τῷ δὲ ὕδατι τὸ φλέγμα· τῷ δὲ ἀέρι τὸ αἷμα, τῷ δὲ πυρὶ τὴν ξανθὴν χολὴν, πᾶν δὲ σύγκριμα στοιχείων ἢ στερεόν ἐστιν, ἢ ὑγρὸν, ἢ πνεῦμα. Ἀριστοτέλης δὲ προσεχῶς ἐξ αἵματος μόνου βούλεται γίνεσθαι τὰ σώματα τῶν ζώων· ἐκ τούτου γὰρ καὶ τρέφεσθαι προσεχῶς καὶ αὐξάνεσθαι πάντα τὰ τοῦ ζώου μόρια· καὶ τὸ σπέρμα δὲ τὴν γένεσιν ἐξ αἵματος ἔχειν. ἀλλ᾽ ἐπείπερ ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ οὐκ ἐδόκει καλῶς ἔχειν τά τε σκληρότατα ὀστέα καὶ τὴν ἁπαλωτάτην σάρκα καὶ πιμελὴν γίνεσθαι, ἤρεσεν Ἱπποκράτῃ πρώτῳ τὰ σώματα τῶν ζώων ἐκ τῶν τεσσάρων χυμῶν συμπήγνυσθαι προσεχῶς· ἵν᾽ ἐκ μὲν τῶν γεωδεστέρων καὶ παχυμερεστέρων τὰ στερεώτερα γίνωνται, ἐκ δὲ τῶν μαλακωτέρων τὰ μαλακά. εὑρίσκονται δὲ πολλάκις οἱ τέσσαρες ἐν τῷ αἵματι χυμοὶ, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς φλεβοτομίαις ποτὲ μὲν τοῦ ὀρρώδους φλέγματος πλεονάζοντος ἐν αὐτῷ· ποτὲ δὲ τῆς μελαίνεται ἢ ξανθῆς χολῆς· ὅθεν δοκοῦσί πως ἀλλήλοις συμφωνεῖν οἱ ἄνδρες· ἔστι δὲ τῶν ἐν τοῖς ζώοις μερῶν, τὰ μὲν ὁμοιομερῆ, τὰ δὲ ἀνομοιομερῆ· οἷον ὁμοιομερῆ μὲν ἐγκέφαλος· μήνιγγες, νεῦρον, μυελὸς, ὀστέον, ὀδοὺς, χόνδρος, ἀδένες·

νες, ὄνυχες, σύνδεσμοι, ὑμένες, ἶνες, θρίχες, σάρκες, φλέβες, ἀρτηρίαι, πόροι, πιμελὴ, δέρμα, καὶ τὰ οἱονεὶ σοιχεῖα προσεχῆ τούτων, αἷμα, καθ᾽ αἷμα καθαρὸν, φλέγμα, χολὴ μέλαινα, καὶ ξανθή· ὁ γὰρ τένων σύνθετός ἐστιν ἔκ τε συνδέσμων καὶ νευρωδῶν ἰνῶν· ἀνομοιομερῆ δὲ κεφαλὴ, θώραξ, χεῖρες, πόδες, καὶ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ ἀνθρώπου. οὐ γὰρ εἰς κεφαλὴν διαιρεῖται ἡ κεφαλή· ὥσπερ τὸ νεῦρον εἰς νεῦρον· καὶ ἡ φλὲψ εἰς φλέβα, καὶ ἡ σὰρξ εἰς σάρκα· πᾶν δὲ ἀνομοιομερὲς ἐξ ὁμοιομερῶν συνέστηκεν, ὡς ἡ κεφαλὴ ἐκ νεύρων καὶ σαρκῶν καὶ ὀστέων καὶ τῶν τοιούτων· καλοῦσι δὲ ταῦτα καὶ ὀργανικά· ὅρος δὲ ὁμοιομερῶν οὗτος· ὧν τὰ μόρια τῶν, τε ὅλῳ καὶ ἀλλήλοις ἐστὶν ὅμοια· τὸ δὲ ὅμοιον νῦν ἀντὶ τοῦ ταυτὸν δεῖ λαμβάνειν· οὐ πᾶν δὲ ζῶον πάντα τὰ μόρια τοῦ σώματος κέκτηται, ἀλλ᾽ ἔστιν ἔνια κολοβά· τὰ μὲν γάρ ἐστιν ἄποδα ὡς ἰχθύες, καὶ ὄφεις· τὰ δὲ ἀκέφαλα, ὡς καρκίνοι καὶ κάραβοι καὶ τῶν νηκτῶν ἔνια· ἐν γὰρ τῷ σήθει τὰ αἰσθητήρια ἔχουσι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν κεφαλήν· τὰ δὲ πνεύμονος ἐστέρηται, ὅσα μὴ ἀναπνεῖ τὸν ἀέρα· τὰ δὲ κύσιν οὐκ ἔχει ὡς ὄρνιθες καὶ πάντα τὰ μὴ οὐροῦντα· τὰ δὲ ὀστρακόδερμα τῶν πλείστων ἀμοιρεῖ μελῶν· ἐν ὀλίγοις γὰρ αὐτοῖς τὸ εἶναι ζώοις ὑπάρχει· δοκεῖ δέ τινα καί τοι ἔχοντα μὴ ἔχειν, ὡς ἔλαφοι δοκοῦσι μὴ ἔχειν τὴν ξανθὴν χολὴν, ἐπειδήπερ ἐν τοῖς ἐντέροις ἔχουσιν αὐτὴν διεσπαρμένην καὶ ἀφανῆ· ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ

πάντα

πάντα καὶ τέλεια, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἄλλως ἐνδέχοιτο καλῶς ἔχειν πάντα· οὕτω δὲ καὶ κατὰ τὴν θέσιν τῶν μορίων, πολλὴ ἡ διαφορὰ τοῖς ζώοις. τὰ μὲν γὰρ ἔχει τοὺς μαστοὺς ἐν τοῖς στήθεσι· τὰ δὲ ἐν τῇ κοιλίᾳ· τὰ δὲ ὑπὸ τοὺς μηροὺς· καὶ τὰ μὲν β΄, τὰ δὲ δ΄, τὰ δὲ πλείους. σχεδὸν γὰρ συνεμέτρησεν ἡ φύσις τῷ τῶν γεννωμένων ἀριθμῷ τὸ πλῆθος τῶν μαστῶν· εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐκλέγειν ταῦτα βούλοιτο, τὴν περὶ ζώων ἱστορίαν Ἀριστοτέλους ἀναγινωσκέτω· οὐ γὰρ τῆς προκειμένης γραφῆς ἀκριβοῦν ἐστι ταῦτα. ἀλλ᾽ οἷον ὑπογραφάς τινας καὶ τύπους ἐκτίθεσθαι· μετέλθωμεν οὖν ἐπὶ τὸν τῶν στοιχείων λόγον ἐξ ἀκολουθίας ἐπιζητούμενον.

ΠΕΡΙ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΕΦ. Ε.

ΤΟ στοιχεῖον τὸ κοσμικὸν, ἐστὶ μέρος ἐλάχιστον τοῦ συγκρίματος τῶν σωμάτων· εἰσὶ δὲ στοιχεῖα δ΄· γῆ, ὕδωρ, ἀὴρ, πῦρ, συντεταγμένα κατὰ τὴν εἰρημένην τάξιν, ἀπὸ τῶν κάτωθεν ἐπὶ τὰ ἄνω σώματα· αὐτὰ πρῶτά τε καὶ ἁπλᾶ, ὡς πρὸς τὰ ἄλλα σώματα· καὶ γὰρ πᾶν στοιχεῖον ὁμογενές ἐστι τοῖς ὧν ἐστι στοιχεῖον· ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ οὐκ ὁμογενὴς τοῖς ἐξ αὐτῆς· τὸ δὲ στοιχεῖον πάντως ὁμογενὲς· ἀλλ᾽ ὅτι μὲν γῆ καὶ ὕδωρ ἀήρ τε καὶ πῦρ ἐστι τὰ στοιχεῖα δῆλον. καὶ γὰρ ἐν τούτοις ἄκραι αἱ ποιότητες δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ φαίνονται· οὐ μὴν τῶν αἰσθητῶν τι τούτων στοιχείων ἄκρατον καὶ ἀνεπίμικτόν ἐστιν ἑτέρου στοιχείου· νενόθευται γὰρ ἠρέμα πως ἅπαντα ταῦ-

τα, καὶ μετείληφεν ἀλλήλων μᾶλλον καὶ ἧττον· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μίξει κατάδηλός ἐστιν ἡ φύσις αὐτῶν· ἕκαστον δὲ τῶν στοιχείων κατὰ συζυγίαν δύο ποιότητας ἔχει τὰς εἰδοποιούσας αὐτό. ἔστι γὰρ ἡ μὲν γῆ ξηρὰ καὶ ψυχρά· τὸ δὲ ὕδωρ ψυχρὸν καὶ ὑγρόν· ὁ δὲ ἀὴρ ὑγρὸς καὶ θερμὸς κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν· τὸ δὲ πῦρ θερμὸν καὶ ξηρόν· οὐ μὴν αἱ ποιότητες καθ' ἑαυτὰς εἶναι δύνανται στοιχεῖα· οὐ γὰρ ἐκ ποιοτήτων ἀσωμάτων οἷόν τε συστῆναι σώματα, ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἄλλα σώματα μὴ ἄκραν ἔχοντα καὶ κατ' ἐνέργειαν τὴν ποιότητα δυνατὸν εἶναι στοιχεῖα. ἦν γὰρ ἂν ἄπειρα τὰ στοιχεῖα πάντων τῶν ὄντων τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ποιότητα κεκτημένων, καὶ οὐ δυναμένων διακριθῆναι ποῖα ποίων στοιχεῖά ἐστιν. ἀνάγκη τοίνυν τὸ στοιχεῖον εἶναι καὶ σῶμα καὶ ἁπλοῦν σῶμα, καὶ κατ' ἐνέργειαν ἔχον ἄκρας τὰς ποιότητας· λέγω δὲ θερμότητα καὶ ψυχρότητα, ὑγρότητα καὶ ξηρότητα· αὗται γὰρ μόναι τῶν ποιοτήτων ὅλην δι' ὅλου μεταβάλλουσι τὴν οὐσίαν· τῶν δὲ ἄλλων ποιοτήτων οὐδὲ μία τοῦτο δρᾷ. οὔτε γὰρ τὸ λευκὸν πλησιάζον σώματι λευκαίνει αὐτὸ δι' ὅλου, ὡς τὸ θερμὸν θερμαίνει καὶ τὸ ψυχρὸν ψύχει, οὔτε τῶν ἄλλων οὐδέν. ἐναντία δὲ ἀλλήλοις ἐστὶ τὰ στοιχεῖα τὰ κατὰ τὰς β' ποιότητας ἐναντία, ὡς τὸ ὕδωρ τῷ πυρὶ ψυχρὸν ὂν καὶ ὑγρὸν, θερμῷ ὄντι καὶ ξηρῷ· καὶ ἡ γῆ τῷ ἀέρι ψυχρὰ οὖσα καὶ ξηρὰ, τῷ θερμῷ καὶ ὑγρῷ. ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐναντία συνάπτεσθαι ἀλλήλοις οὐκ ἠδύνατο, μὴ μέσου τινὸς

δεσμο-

δεσμοῦ τεταγμένου τοῦ συνδέοντος αὐτά, ἔταξεν ὁ δη-
μιουργὸς ἐν μέσῳ μὲν τῆς γῆς καὶ τοῦ ἀέρος ἐναντίων
ὄντων τὸ ὕδωρ δοὺς αὐτῷ δύο ποιότητας, ψυχρό-
τητα καὶ ὑγρότητα. καθ' ἃς ἠδύνατο τοῖς ἄκροις συν-
απτόμενον συνδεῖν αὐτά· τῷ μὲν γὰρ ψυχρῷ συν-
οικειοῦται τῇ γῇ· τῷ δὲ ὑγρῷ συνάπτεται τῷ ἀέ-
ρι· πάλιν μέσον τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ πυρὸς ἐναντίων
ὄντων καὶ αὐτῶν ἔταξε τὸν ἀέρα, τῇ μὲν ὑγρᾷ ποιό-
τητι οἰκειούμενον τῷ ὕδατι, τῇ δὲ θερμῇ τῷ πυρί·
καὶ οὕτω τὰ ἐναντία συνῆψεν ἀλλήλοις διὰ μέσων
τινῶν τῶν συνδεόντων καὶ ἑαυτὰ καὶ τὰ συνδούμενα.
ὁ γὰρ τοιοῦτος δεσμὸς ἄριστός ἐστιν. ἕκαστον οὖν αὐτῶν
κατὰ μὲν τὴν ἑτέραν ποιότητα συνῆψε τῷ πρὸ αὐτοῦ,
κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν τῷ μετ' αὐτό· οἷον τὸ ὕδωρ ψυ-
χρόν ἐστι καὶ ὑγρόν· ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸ ψυχρὸν τῇ γῇ
συνάπτεται οὔσῃ πρὸ αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἄνοδον· κατὰ δὲ
τὸ ὑγρὸν τῷ ἀέρι ὄντι μετ' αὐτό. ὑμοίως καὶ ὁ ἀὴρ
κατὰ μὲν τὸ ὑγρὸν συνάπτεται τῷ ὕδατι πρὸ αὐτοῦ
ὄντι· κατὰ δὲ τὸ θερμὸν τῷ πυρὶ ὄντι μετ' αὐτό.
ὁμοίως καὶ ὁ ἀὴρ, κατὰ μὲν τὸ ὑγρὸν συνάπτεται τῷ
ὕδατι πρὸ αὐτοῦ ὄντι· κατὰ δὲ τὸ θερμὸν τῷ πυρὶ ὄντι
μετ' αὐτό. καὶ τὸ πῦρ δὲ κατὰ μὲν τὴν θερμότητα
συνάπτεται τῷ ἀέρι πρὸ αὐτοῦ ὄντι κατὰ δὲ τὴν ξη-
ρότητα τῇ γῇ κατ' ἐπίκλασιν καὶ ἐπιστροφὴν τὴν
πρὸς τὸ ἄκρον· οὕτω δὲ καὶ ἡ γῆ κατὰ μὲν τὸ ψυχρὸν
τῷ ὕδατι, κατὰ δὲ τὸ ξηρὸν τῷ πυρὶ κατ' ἐπίκλα-
σιν. ἵνα γὰρ μὴ μόνον τὴν πρὸς τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω

κάθοδόν τε καὶ ἄνοδον τὴν σχέσιν ἔχῃ τὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ κύκλον. ἐπέκαμψέ πως καὶ ἐπέστρεψε τὰ ἄκρα πρὸς ἄλληλα· λέγω δὲ τὸ πῦρ καὶ τὴν γῆν· καὶ γὰρ τὸ πῦρ ἀποβαλὸν τὴν θερμότητα μόνην γίνεται γῆ· τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῶν κεραυνῶν· καταφερόμενον γὰρ τὸ πῦρ καὶ ψυχόμενον ἐκ τῆς ὑπεροπτήσεως ἀπολιθοῦται. διὸ πᾶς κεραυνὸς μετὰ λίθου καὶ θείου φέρεται· ἔστι δὲ τὸ θεῖον ὥσπερ πῦρ ἀνεψυγμένον οὐκ ἔτι θερμὸν κατ' ἐνέργειαν, ἀλλὰ δυνάμει· ξηρὸν δὲ καὶ ἐνεργείᾳ. μόνα δὲ τὰ στοιχεῖα κατ' ἐνέργειαν ἔχει τὰς ποιότητας· τὰ δὲ ἄλλα πάντα δυνάμει ἐὰν μὴ πλησιάσῃ στοιχείῳ. ἵνα δὲ μηδέποτε ἐπιλίπῃ μήτε τὰ στοιχεῖα, μήτε τὰ ἐξ αὐτῶν συγκρίματα, σοφῶς ὁ δημιουργὸς ἐτεχνάσατο, ὥς τε τὰ στοιχεῖα καὶ εἰς ἀλλήλά τε μεταβάλλεσθαι, καὶ εἰς τὰ συγκρίματα, καὶ πάλιν τὰ συγκρίματα εἰς τὰ στοιχεῖα ἀναλύεσθαι· καὶ οὕτως ἐξ ἀλληλογονίας διαρκῶς συνιστάμενα σώζεται διαπαντός. γῆ μὲν γὰρ * πηλωθεῖσα γίνεται ὕδωρ· ὕδωρ δὲ πυκνωθὲν καὶ πιληθὲν γίνεται γῆ· θερμανθὲν δὲ καὶ ἐξατμισθὲν γίνεται ἀήρ· ἀὴρ δὲ συναχθεὶς μὲν καὶ πυκνωθεὶς γίνεται ὕδωρ· ξηρανθεὶς δὲ εἰς πῦρ μεταβάλλεται· οὕτω δὲ καὶ τὸ πῦρ σβεσθὲν μὲν καὶ ἀποβαλὸν τὴν ξηρότητα ἐξαιροῦται· ἔστι γὰρ ἀὴρ σβέσις πυρὸς καὶ ἀτμὶς ὕδατος θερμανθέντος. ἐξ ἀμφοτέρων οὖν δῆλον ὡς ἐκ θερμότητος ἡ γένεσις αὐτοῦ· καὶ γὰρ θερμανθὲν τὸ ὕδωρ, καὶ σβεσθὲν τὸ πῦρ ἀὴρ γίνεται. ἔστι μὲν οὖν κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν

*πληθεῖσα

θερμὸς·

θερμὸς· ψύχεται δὲ τῇ πρὸς τὸ ὕδωρ γειτνιάζει, καὶ τῇ πρὸς τὴν γῆν· ὡς τὰ μὲν κάτω μέρη αὐτοῦ τὰ πρὸς τῇ γῇ ψυχρὰ εἶναι· τὰ δὲ ἄνω καὶ πρὸς τὸ πῦρ θερμά· συμβαίνει δὲ τοῦτο διὰ τὸ μαλακὸν καὶ εὐπαθὲς τοῦ ἀέρος· ταχέως γὰρ ἐξίσταται τῆς οἰκείας φύσεως καὶ μεταβάλλεται. Ἀριστοτέλης δὲ δύο φύσεις εἶναι τοῦ ἀέρος φησί· τὸ μὲν ἀτμῶδες τὸ ἐκ τῆς ἀναθυμιάσεως τοῦ ὕδατος· τὸ δὲ καπνῶδες τὸ ἐκ τῆς σβέσεως τοῦ πυρός· καὶ τὸ μὲν καπνῶδες, θερμὸν εἶναι· τὸ δὲ ἀτμῶδες, ἔνθα μὲν τίκτεται θερμὸν καὶ αὐτό, προϊὸν δὲ κατὰ μέρος ψύχεσθαι καὶ περικόπτον ἐξυδατοῦσθαι· ἵνα δὲ καὶ ἄλλα τινὰ δοκοῦντα εἶναι ἄτοπα ἐκδιαφύγῃ, καὶ πρὸς τούτοις τὸ τὰ ὑψηλότερα καὶ πολὺ τῆς γῆς ἀφεστῶτα ψυχρότερα φαίνεσθαι, διττὴν ὑπέθετο τὴν φύσιν αὐτοῦ· πάντα δὲ τὰ σώματα τὴν γένεσιν ἐκ τῆς συνόδου τῶν τεσσάρων τούτων στοιχείων ἔχει· τά τε τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων· τῆς φύσεως τὰ καθαρώτατα τῶν στοιχείων εἰς τὴν γένεσιν τούτων τῶν σωμάτων ἑλκούσης· καλεῖ δὲ ταῦτα τὰ σώματα Ἀριστοτέλης φυσικά· οὐ κατὰ σωρείαν συντιθεμένων αὐτῶν, ἀλλ' ὅλων δι' ὅλου εἰς ἕνωσιν ἀνακιρναμένων, καὶ ἕν τι καὶ ἄλλο παρ' αὐτὰ ποιούντων τὸ σῶμα· οὕτω γὰρ ἥνωται ὡς μὴ οἷόν τε εἶναι διακρῖναι αὐτά· μὴ δὲ ἰδίᾳ μὲν θεάσασθαι τὴν γῆν, ἰδίᾳ δὲ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὸ πῦρ τοῦ ἕν τι καὶ ἄλλο παρὰ ταῦτα ἐκ τῆς συνόδου τῶν δ' γεγεννῆσθαι· ὡς ἐπὶ τῆς τετραφαρμάκου, καὶ γὰρ ἐκεῖ

ἄλλο ἡ τετραφάρμακος παρὰ τὰ ἐξ ὧν σύγκειται·
οὐχ ὁμοίως μέντοι· οὐ γὰρ κατὰ παράθεσιν τῶν λεπτομε-
ρεστάτων ὡς ἐν τῇ τετραφαρμάκῳ τὰ στοιχεῖα ποιεῖ
τὰ σώματα, ἀλλὰ καὶ μεταβολὴν καὶ ἑνότητα· πά-
λιν δὲ εἰς τὰ στοιχεῖα ἀναλύεται τὰ σώματα· καὶ
τούτῳ τῷ τρόπῳ διαμένει διηνεκῶς τὰ πάντα, καὶ
ἀρκεῖ πρὸς τὴν τῶν ὄντων γένεσιν, μήτε πλεονάζον-
τα ποτὲ, μήτε μειούμενα· ὅθεν καὶ τὴν ἄλλου γένεσιν,
ἄλλου φθορὰν εἶναι φασὶ καὶ τὴν ἄλλου φθορὰν, ἄλ-
λου γένεσιν, οὐ μόνον κατὰ τὴν ψυχὴν ὡς προείρηται,
ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ σῶμα. Πλάτωνι δὲ δοκεῖ, τὰ μὲν
τρία στοιχεῖα μεταβάλλειν εἰς ἄλληλα, τὴν δὲ γῆν
ἀμετάβλητον μένειν· ἀπεικάζων γὰρ ἑκάστῳ στοι-
χείῳ τὰ στερεώματα τῶν εὐθυγράμμων σχημάτων,
τῇ μὲν γῇ τὸ κυβικὸν σχῆμα· ἐπειδὴ ἀκινητότατον
ἐστὶ τῶν λοιπῶν. ὕδατι δὲ τῶν λοιπῶν τὸ δυσκινη-
τότατον τὸ εἰκοσάεδρον, τὸ δὲ εὐκινητότατον τὸ πυ-
ραμοειδὲς τῷ πυρὶ, τὸ δὲ ὀκτάεδρον τῷ ἀέρι· ὅπερ
ἐστὶν εὐκινητότερον μὲν ὕδατος, δυσκινητότερον δὲ
πυρός· ἐκ τούτων τῶν σχημάτων ποιεῖται τὴν ἀπόδει-
ξιν, τοῦ τὰ μὲν τρία εἰς ἄλληλα μεταβάλλεσθαι, τὴν
δὲ γῆν τοῦτο μὴ πάσχειν· τὰ μὲν γὰρ τρία τήν τε πυ-
ραμίδα καὶ τὸ ὀκτάεδρον καὶ τὸ εἰκοσάεδρον ἐκ
σκαληνῶν τριγώνων συνίστασθαι, τὸν δὲ κύβον ἐξ
ἰσοπλεύρων τριγώνων. ὅσα τοίνυν ἐκ τῶν σκαληνῶν
τριγώνων συνέστη, ταῦτα δύναται διαλυόμενα, καὶ
πάλιν συνιόντα εἰς ἄλληλα μεταβάλλεσθαι. οὐ
μὴν

μὴν καὶ τὸν κύβον διαλυθέντα εἴς τι τῶν ἄλλων τριῶν σχημάτων δύνασθαι μεταβάλλειν· ἐξ ἰσοπλεύρων γὰρ τριγώνων συνέστηκεν, ἐξ ὧν οὐδὲν τῶν ἄλλων τριῶν συστῆναι δύναται· μήτ' αὖ τι τῶν τριῶν σχημάτων εἰς κύβον. ἀνάγκη οὖν καὶ τὰ εἰδοποιηθέντα σώματα κατὰ τὰ εἴδη ταῦτα, οὕτως ἔχειν πρὸς ἄλληλα ὡς ἐκεῖνα εἶχεν. οὐ μὲν ἀπαθὴς ἔμεινεν ἡ γῆ, ἀλλὰ διαιρεῖται ὑπὸ τῶν λεπτομερεστέρων σωμάτων ἀναστοιχειουμένη μὲν, οὐ μὴν καὶ μεταβαλλομένη εἰς τὰ διαιροῦντα αὐτήν· πάλιν γὰρ συνιοῦσα εἰς ἑαυτὴν ἀποκαθίσταται, ὅπερ φαίνεται ἐν τῷ ὕδατι· ἐὰν γὰρ εἰς ὕδωρ γῆν ὀλίγην βαλὼν ταράξῃς, διαλύεται εἰς ὕδωρ ἡ γῆ. ἐὰν δὲ παύσῃ ταράττων, λαβόντος στάσιν τοῦ ὕδατος ὑφιζάνει· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ πάσης τῆς γῆς δεῖ νοεῖν. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο μεταβολὴ, ἀλλὰ διάκρισις τῶν μεμιγμένων· λέγει δὲ ὁ Πλάτων καὶ ὑπὸ τῆς ὀξύτητος τοῦ πυρὸς λύεσθαι τὴν γῆν· ἡ δὲ λυθεῖσα φέρεται ἐν αὐτῷ ἢ ἐν ἀέρος ὄγκῳ, δηλονότι ὅταν ὁ ἀὴρ αὐτὴν διαλύσῃ, ἢ ἐν ὕδατι ὅταν ἐφ' ὕδατος λυθῇ· λέγει δὲ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον διαιρῶν, ἕκαστον τῶν στοιχείων τρεῖς ποιότητας ἔχειν· τὸ μὲν πῦρ ὀξύτητα· μανότητα· κίνησιν· τὸ δὲ ἕτερον ἄκρον τῶν στοιχείων, τουτέστι τὴν γῆν ἀμβλύτητα, πυκνότητα, στάσιν· ὡς εἶναι κατὰ ταύτας τὰς ποιότητας ἐναντία τὴν γῆν καὶ τὸ πῦρ. ὅπερ οὐκ ἦν κατὰ τὰς ἄλλας τὰς ἐν συζυγίᾳ ποιότητας, εἰλῆφθαι δὲ ἀφ' ἑκατέρων τῶν ἄκρων ποιότητας, καὶ

οὕτως τὰ μέσα στοιχεῖα γεγενῆσθαι· λαμβάνονται γὰρ τοῦ μὲν πυρὸς δύο ποιότητες ἡ μανότης καὶ ἡ κίνησις· μία δὲ τῆς γῆς ἡ ἀμβλύτης, καὶ συνίσταται ὁ ἀὴρ εἰδοποιοῦς ἔχων ποιότητας ἀμβλύτητα, μανότητα, κίνησιν· πάλιν βλαμβάνονται ποιότητες τῆς γῆς, ἀμβλύτης καὶ πυκνότης. τοῦ δὲ πυρὸς, μία μόνη ἡ κίνησις καὶ γίνεται τὸ ὕδωρ εἰδοποιούμενον καὶ αὐτὸ ἀμβλύτητι, πυκνότητι, κινήσει· ἔστιν οὖν ὡς ὀξύτης πρὸς ἀμβλύτητα, οὕτω πῦρ πρὸς ἀέρα. ὡς δὲ μανότης πρὸς πυκνότητα, οὕτως ἀὴρ πρὸς ὕδωρ· ὡς δὲ κίνησις πρὸς στάσιν, οὕτως ὕδωρ πρὸς γῆν. ὡς ἄρα πῦρ πρὸς ἀέρα, οὕτως ἀὴρ πρὸς ὕδωρ· καὶ ὡς ἀὴρ πρὸς ὕδωρ, οὕτως ὕδωρ πρὸς γῆν. πέφυκε γὰρ τὰ μὲν ἐπίπεδα ὑπὸ μιᾶς μεσότητος συνέχεσθαι, τουτέστιν ἀναλογίας· τὰ δὲ στερεὰ ὑπὸ δύο μεσοτήτων, κατ᾽ ἄλλον δὲ τρόπον λέγουσι ποιότητας ἔχειν τὰ στοιχεῖα, τὴν μὲν γὰρ γῆν καὶ τὸ ὕδωρ βαρύτητα ἔχειν, καθ᾽ ἣν κάτω φύσει φέρονται, τὸν δὲ ἀέρα καὶ τὸ πῦρ κουφότητα, καθ᾽ ἣν ἄνω φύσει φέρονται· λέγουσι δὲ οἱ στωϊκοὶ τῶν στοιχείων τὰ μὲν εἶναι δραστικὰ, τὰ δὲ παθητικὰ· δραστικὰ μὲν ἀέρα καὶ πῦρ· παθητικὰ δὲ γῆν καὶ ὕδωρ. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ πέμπτον εἰσάγει σῶμα τὸ αἰθέριον καὶ κυκλοφορικὸν, μὴ βουλόμενος τὸν οὐρανὸν ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων γεγενῆσθαι· κυκλοφορικὸν δὲ λέγει τὸ πέμπτον σῶμα, ὅτι ἐν κύκλῳ περὶ τὴν γῆν φέρεται τοῦ Πλάτωνος διαρρήδην φάσκοντος ἐκ πυρὸς

καὶ

καὶ γῆς αὐτὸν συνεϛάναι· λέγει γὰρ οὕτως. σωμα-,,
τοειδὲς καὶ ὁρατὸν, ἁπτόν τε δεῖ τὸ γινόμενον εἶναι,,,
χωρὶς δὲ πυρὸς οὐδὲν ἄν ποτε ὁρατὸν γένοιτο. οὐδὲ,,
ἁπτὸν ἄνευ τινὸς ϛερεοῦ, ϛερεὸν δὲ οὐκ ἄνευ γῆς· ὅθεν,,
ἐκ πυρὸς καὶ γῆς τὸ τοῦ παντὸς συνεϛάναι σῶμα,,
ὁ Θεὸς ἀρχόμενος ἐποίει, δύο δὲ μόνα καλῶς συν-,,
ίϛασθαι τρίτου χωρὶς, οὐ δυνατόν· δεσμὸν γὰρ ἐν,,
μέσῳ δεῖ ἀμφοῖν συναγαγὼν γίνεσθαι· δεσμὸς δὲ,,
κάλλιϛος ὃς ἂν ἑαυτόν τε καὶ τὰ ξυνδέμενα ἓν,,
ποιῇ ὅτι μάλιϛα, τοῦτο δὲ πέφυκεν ἀναλογία κάλ
λιϛα ἀποτελεῖν· δεσμὸν λέγων τὰ μέσα δύο ϛοι-
χεῖα ἐξ ἀναλογίας εἰλημμένα τῆς προῤῥηθείσης. οἱ
δὲ τὰ τῶν Ἑβραίων πρεσβεύοντες διαφέρονται περὶ τοῦ
οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι σχεδὸν πάντες, ἐξ
οὐδεμιᾶς προϋποκειμένης ὕλης φάσκουσι γεγενῆσθαι
τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἀπολινάριος δὲ ἐκ τῆς
ἀβύσσου πεποιηκέναι τὸν Θεὸν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
γῆν βούλεται· τῆς γὰρ ἀβύσσου Μωσῆς οὐκ ἐμνη-
μόνευσεν ἐν τῇ γενέσει τοῦ κόσμου ὡς γεγενημένης·
ἐν δὲ τῷ Ἰὼβ εἴρηται ὁ ποιήσας τὴν ἄβυσσον. ἐκ
ταύτης οὖν ὡς ἐξ ὕλης βούλεται τὰ ἄλλα πάντα
γεγενῆσθαι· οὐ μὴν ἀγέννητον, ἀλλὰ γενητὴν εἶναι αὐ-
τὴν πρὸ πάντων τῶν σωματικῶν προκαταβεβλη-
μένην ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ πρὸς τὴν τῶν ἄλλων
ὑπόϛασιν· δηλοῖ δὲ καὶ τοὔνομα τῆς ἀβύσσου τὸ τῆς
ὕλης ἄπειρον, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὅπως ἂν ἔχοι, οὐδὲν
διαφέροι· καὶ γὰρ οὕτως πάντων ὁ Θεὸς καὶ δημιουρ-

γὸς δείκνυται, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων πεποιηκὼς τὰ πάν-
τα· πρὸς δὲ τοὺς ἓν μόνον λέγοντας εἶναι στοιχεῖον,
ἢ τὸ πῦρ, ἢ τὸν ἀέρα, ἢ τὸ ὕδωρ, ἀρκέσει τὰ παρὰ
Ἱπποκράτους εἰρημένα· εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐδέ-
„ ποτε ἂν ἤλγεεν· οὐ δὲ γὰρ ἂν ἦν, ὑφ' οὗ ἀλγήσειεν ἓν
„ ὤν, εἰ δὲ καὶ ἤλγεεν ἓν ἂν ἦν τὸ ἰώμενον· δεῖ γὰρ τὸ
„ μέλλον ἀλγεῖν, ἐν μεταβολῇ γενέσθαι μετ' αἰσθή-
„ σεως· εἰ δὲ ἓν μόνον ἦν τὸ στοιχεῖον, οὐκ ἦν εἰς ὃ με-
„ ταβληθείη, μὴ ἑτερούμενον δὲ, ἀλλὰ μένον ἐφ' ἑαυ-
„ τοῦ, οὐκ ἂν ἤλγησεν, εἰ καὶ αἰσθητὸν ἦν· ἀνάγκη δὲ καὶ
„ τὸ πάσχον ὑπό τινος πάσχειν. εἰ δὲ μόνον ἓν ἦν τὸ
„ στοιχεῖον, οὐκ ἦν ἂν ἑτέρα ποιότης παρὰ τὴν τοῦ ἑνὸς
στοιχείου, ὑφ' ἧς ἔπαθεν ἂν τὸ ζῶον· εἰ δὲ μήτε με-
ταβληθῆναι μήτε παθεῖν ἠδύνατο, πῶς ἂν ἤλγη-
σε; δείξας οὖν τοῦτο ἀδύνατον, κατὰ συγχώρησιν
ἐπάγει. εἰ δὲ καὶ ἤλγεεν ἓν ἂν ἦν τὸ ἰώμενον, νῦν δὲ
οὐκ ἔστιν ἓν τὸ ἰώμενον, ἀλλὰ πολλά· οὐκ ἄρα ἓν
ἦν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ πειρῶνται τὸ
ἴδιον ἕκαστος κατασκευάζειν δόγμα, ἐκ τούτων μά-
λιστα δείκνυται δ´ ὄντα στοιχεῖα· καὶ γὰρ Θαλῆς τὸ
ὕδωρ μόνον λέγων εἶναι στοιχεῖον, πειρᾶται δεικ-
νύειν τ' ἄλλα πάντα ἀπὸ τούτου γινόμενα· τὴν μὲν γὰρ
ὑποστάθμην αὐτοῦ γῆν γίνεσθαι· τὸ δὲ λεπτομερέστε-
ρον ἀέρα, τοῦ δὲ ἀέρος τὸ λεπτομερέστερον πῦρ· Ἀνα-
ξιμένης δὲ ἀέρα μόνον λέγων, καὶ αὐτὸς ὁμοίως πει-
ρᾶται δεικνύναι τὰ ἄλλα στοιχεῖα ἐκ τοῦ ἀέρος ἀπο-
τελούμενα. Ἡράκλειτος δὲ καὶ Ἵππαρχος ὁ μεταπον-
τῖνος

τίνος τὸ πῦρ λέγοντες, ταῖς αὐταῖς ταύταις ἀποδείξεσι κέχρηνται, ἐξ ὧν τίνων καὶ οὗτοι φασὶ τὸ πῦρ εἶναι τῶν ἄλλων στοιχείων γεννητικὸν, καὶ τῶν ἄλλων ὁ μὲν τὸ ὕδωρ, ὁ δὲ τὸν ἀέρα, ἐκ τούτων δεικνῦντες ὅτι πάντα τὰ στοιχεῖα εἰς ἄλληλα μεταβάλλεται· πάντων δὲ εἰς ἄλληλα τρεπομένων ἀνάγκη στοιχεῖα τὰ πάντα εἶναι. ὅπερ γὰρ ἂν λάβῃς τῶν τεσσάρων, εὑρεθήσεται καὶ τοῦτο ὑφ' ἑτέρου γινόμενον· τὸ δὲ σῶμα τῆς ψυχῆς ὄργανον ὑπάρχον, ταῖς ψυχικαῖς δυνάμεσι συνδιαιρεῖται· ταύταις γὰρ προσφορόν τε καὶ ἐπιτήδειον κατεσκεύασται· πρὸς τὸ μηδεμίαν αὐτῆς δύναμιν ὑπὸ τοῦ σώματος ἐμποδίζεσθαι· ἑκάστη γὰρ ψυχικῇ δυνάμει πρὸς τὴν ἐνέργειαν ἴδια μέρη τοῦ σώματος ἀποκεκλήρωται, ὡς προϊὼν ὁ λόγος ἀποδείξει. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τάξιν ἐπέχει τεχνίτου, τὸ δὲ σῶμα ὀργάνου, ὕλη δέ ἐστι περὶ ἃ ἡ πρᾶξις· τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ἡ πρᾶξις αὐτή. οἷον ὡς ὕλη μὲν ὑπόκειται, ἡ γυνὴ περὶ ταύτην γὰρ ἡ πρᾶξις. ἡ δὲ πρᾶξις μοιχεία, ἢ πορνεία, ἢ γάμος. διαιροῦνται δὲ αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις εἴς τε τὸ φανταστικὸν καὶ διανοητικὸν καὶ μνημονευτικόν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΥ. ΚΕΦ. ϛ.

ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΝ μὲν οὖν ἐστι δύναμις τῆς ἀλόγου ψυχῆς διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργοῦσα· φανταστὸν δὲ τὸ τῇ φαντασίᾳ ὑποπίπτον, ὡς αἰσθήσει αἰσθητόν· φαντασία δέ ἐστι πάθος τῆς ἀλόγου ψυχῆς ὑπὸ φανταστοῦ τινὸς γινόμενον· φάντασμα δὲ

πάθος

πάθος διάκενον ἐν τοῖς ἀλόγοις τῆς ψυχῆς μέρεσιν ὑπ' οὐδενὸς φανταστοῦ γινόμενον· οἱ δὲ στωικοὶ τέσσαρα ταῦτα φασὶ· φαντασία, φανταστὸν, φανταστικὸν, φάντασμα, φαντασίαν μὲν λέγοντες τὸ πάθος τῆς ψυχῆς τὸ ἐνδεικνύμενον αὐτό, τε καὶ τὸ πεποιηκὸς φανταστὸν. ὅταν γὰρ λευκὸν ἴδωμεν, ἐγγίνεταί τι πάθος τῇ ψυχῇ ἐκ τῆς λήψεως αὐτοῦ. ὡς γὰρ ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις ἐγγίνεται πάθος, ὅταν αἰσθάνηται, οὕτω καὶ ἐν τῇ ψυχῇ· ὅταν ἐννοήσῃ. εἰκόνα γὰρ ἐν ἑαυτῇ δέχεται τοῦ νοητοῦ· φανταστὸν δὲ τὸ πεποιηκὸς τὴν φαντασίαν αἰσθητὸν, οἷόν τι λευκὸν καὶ πᾶν ὅτι δύναται κινεῖν τὴν ψυχήν. φανταστικὸν δὲ τὸν διάκενον διελκυσμὸν ἄνευ φανταστοῦ·
* ὃ ἐφέλκομεν φάντασμα δὲ * ᾧ ἐφελκόμεθα κατὰ τὸ φανταστικὸν διάκενον ἑλκυσμόν. ὡς ἐπὶ τῶν μεμηνότων καὶ μελαγχολώντων, ἡ δὲ διαφωνία τούτοις περὶ τὴν ἐναλλαγὴν μόνην γέγονε τῶν ὀνομάτων, ὄργανα δὲ αὐτοῦ αἱ πρόσθιοι τοῦ ἐγκεφάλου κοιλίαι, καὶ τὸ ἐν αὐταῖς ψυχικὸν πνεῦμα, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν νεῦρα τὰ διάβροχα τῷ ψυχικῷ πνεύματι· καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν αἰσθητηρίων· ἔστι δὲ αἰσθητήρια ε'. αἴσθησις δὲ μία, ἡ ψυχὴ ἡ γνωρίζουσα διὰ τῶν αἰσθητηρίων, τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα πάθη, καὶ τῷ μὲν γεωδεστάτῳ καὶ σωματικωτάτῳ τῶν αἰσθητηρίων ὅπερ ἐστὶν ἡ ἁφὴ τῆς γεώδους φύσεως αἰσθάνεται. τῷ δὲ αὐγοειδεστάτῳ ὅπερ ἐστὶν ἡ ὄψις τῶν αὐγοειδῶν. ὡς καὶ τῷ ἀερώδει τῶν τοῦ ἀέρος παθημάτων· ἀὴρ γὰρ ἐστὶν

ἡ τῆς

ἡ τῆς φωνῆς οὐσία ἢ ἀέρος πληγή· καὶ τῷ ἀεροειδεῖ δὲ καὶ ὑδατοειδεῖ τῷ κατὰ τὴν γεῦσιν τῶν χυμῶν ἀντιλαμβάνεται. ἕκαστον γὰρ τῶν αἰσθητῶν διὰ τοῦ οἰκείου γνωρίζεσθαι πέφυκεν. ἔδει τοίνυν κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐπειδὴ δ΄ στοιχεῖα, τέσσαρας εἶναι καὶ τὰς αἰσθήσεις· ἀλλ᾽ ἐπειδήπερ ὁ ἀτμὸς καὶ τὸ τῶν ὀσμῶν γένος μεταξὺ τὴν φύσιν ἐστὶν ἀέρος καὶ ὕδατος· ἀέρος μὲν γάρ ἐστι παχυμερέστερος, ὕδατος δὲ λεπτομερέστερος, δῆλον δὲ γίνεται τὸ τοιοῦτον διὰ τῆς κορύζης τοῦ πάθους. οἱ γὰρ κορυζῶντες ἕλκουσι μὲν τὸν ἀέρα διὰ τῆς ἀναπνοῆς· ἕλκοντες δὲ τοῦτον, τὸν ἀτμὸν οὐκ ἀντιλαμβάνονται· διὰ γὰρ τὴν ἔμφραξιν τὸ παχυμερέστερον οὐκ ἀφικνεῖται πρὸς τὴν αἴσθησιν, τούτου χάριν πέμπτον αἰσθητήριον ἡ ὄσφρησις ὑπὸ τῆς φύσεως ἐξεύρηται, ἵνα μηδὲν τῶν δυναμένων εἰς γνῶσιν ἐλθεῖν διαφύγῃ τὴν αἴσθησιν· ἔστι δὲ ἡ αἴσθησις οὐκ ἀλλοίωσις, ἀλλὰ διάγνωσις ἀλλοιώσεως. ἀλλοιοῦται μὲν γὰρ τὰ αἰσθητήρια, διακρίνει δὲ τὴν ἀλλοίωσιν ἡ αἴσθησις, καλεῖται δὲ πολλάκις αἴσθησις καὶ τὰ αἰσθητήρια· ἔστι δὲ αἴσθησις ἀντίληψις τῶν αἰσθητῶν· δοκεῖ δὲ οὗτος ὁ ὅρος οὐκ αὐτῆς εἶναι τῆς αἰσθήσεως, ἀλλὰ τῶν ἔργων αὐτῆς· διὸ καὶ οὕτως ὁρίζονται τὴν αἴσθησιν, πνεῦμα νοερὸν ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐπὶ τὰ ὄργανα τεταμένον. ἔτι δὲ καὶ οὕτως δύναμις ψυχῆς ἀντιληπτικὴ τῶν αἰσθητῶν, αἰσθητήριον δὲ ὄργανον τῆς ἀντιλήψεως τῶν αἰσθητῶν. Πλάτων δὲ τὴν αἴσθησιν λέγει ψυχῆς

καὶ

καὶ σώματος κοινωνίαν πρὸς τὰ ἐκτός. ἡ γὰρ δύναμις, ψυχῆς· τὸ δὲ ὄργανον, σώματος, ἄμφω δὲ διὰ φαντασίαν ἀντιληπτικὰ τῶν ἔξωθεν, τῶν δὲ ψυχικῶν τὰ μέν ἐστιν ὑπουργητικά τε καὶ * δορυφορικὰ, τὰ δὲ ἀρχικὰ καὶ ἡγεμονικὰ, ἀρχικὰ μὲν, τό, τε διανοητικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν, ὑπουργητικὰ δὲ τὰ αἰσθητικὰ καὶ ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις, καὶ τὸ φωνητικόν. καὶ γὰρ ἡ κίνησις καὶ ἡ φωνὴ ὀξύτατα καὶ σχεδὸν ἀχρόνως ὑπακούει τῇ βουλήσει τοῦ λογισμοῦ· ἅμα γὰρ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ θελομέν τε καὶ κινούμεθα οὐδενὸς ἐπιδεόμενοι μεταξὺ χρόνου τῆς τε βουλήσεως καὶ τῆς κινήσεως. ὡς ἐπὶ τῆς κινήσεως τῶν δακτύλων ἐστὶν ἰδεῖν, καὶ τῶν φυσικῶν δὲ ἔνια ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν ἐστὶν τοῦ διανοητικοῦ, ὡς τὰ καλούμενα πάθη.

* δορυαλωτικὰ

ΠΕΡΙ ΟΨΕΩΣ ΚΕΦ. Ζ.

Η ΟΨΙΣ ὁμωνύμως λέγεται, καὶ γὰρ τὸ αἰσθητήριον καὶ ἡ δύναμις ἡ αἰσθητική. Ἵππαρχος δέ φησιν ἀκτίνας ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀποτεινομένας τοῖς πέρασιν ἑαυτῶν, καθάπερ χειρῶν ἐπαφαῖς καθαπτούσαις τοῖς ἐκτὸς σώμασι, τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν πρὸς τὸ ὁρατικὸν ἀναδιδόναι. οἱ δὲ γεωμέτραι κώνους τινὰς ἀναγράφουσιν ἐκ τῆς συνεμπτώσεως τῶν ἀκτίνων γινομένους τῶν ἐκπεμπομένων διὰ τῶν ὀφθαλμῶν· πέμπειν γὰρ ἀκτίνας τὸν μὲν δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ, τὸν δὲ ἀριστερὸν ἐπὶ τὰ δεξιά. ἀπὸ δὲ τῆς συνεμπτώσεως αὐτῶν ἀποτελεῖσθαι κῶνον, ὅθεν ὁμοῦ μὲν πολλὰ περιλαμβάνειν

ὁρα

ὁρατὰ τὴν ὄψιν, βλέπειν δὲ ἀκριβῶς ἐκεῖνα, ἔνθα ἂν συνεμπέσωσιν αἱ ἀκτῖνες. οὕτω γοῦν πολλάκις ὁρῶντες εἰς τοὔδαφος οὐχ' ὁρῶμεν τὸ ἐν αὐτῷ νόμισμα κείμενον, ἀτενίζοντες ἐπὶ πλεῖστον ἕως ἂν αἱ συμβολαὶ τῶν ἀκτίνων ἐν ἐκείνῳ γίνονται τῷ μέρει, ἔνθα κεῖται τὸ νόμισμα καὶ τότε τῇ θέᾳ προσπίπτομεν αὐτοῦ, ὥς τό τε πρῶτον ἀρξάμενοι προσέχειν· οἱ δὲ ἐπικούρειοι εἴδωλα τῶν φαινομένων προσπίπτειν τοῖς ὀφθαλμοῖς, Ἀριστοτέλης δὲ οὐκ εἴδωλον σωματικὸν, ἀλλὰ ποιότητα δι' ἀλλοιώσεως τοῦ πέριξ ἀέρος ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἄχρι τῆς ὄψεως παραγίνεσθαι, Πλάτων δὲ κατὰ συναύγειαν τοῦ μὲν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν φωτὸς ἐπὶ ποσὸν ἀποῤῥέοντος εἰς τὸν ὁμοιογενῆ ἀέρα. τοῦ δὲ ἀπὸ τῶν σωμάτων ἀντιφερομένου, τοῦ δὲ περὶ τὸν μεταξὺ ἀέρα εὐδιάχυτον ὄντα καὶ εὔτρεπτον, συνεκτεινομένου τῷ πυροειδεῖ τῆς ὄψεως· Γαληνὸς δὲ συμφώνως Πλάτωνι περὶ τῆς ὄψεως ἐν τῷ ἑβδόμῳ τῆς συμφωνίας λέγει γράφων οὕτω πως σποράδην. εἴπερ γὰρ εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ἀφικνοῖτο μοῖρά τις, ἢ δύναμις ἢ εἴδωλον ἢ ποιότης τῶν ὁρωμένων σωμάτων, οὐκ ἂν τοῦ βλεπομένου τὸ μέγεθος ἔγνωμεν, οἷον ὄρους, εἰ τύχοι, μεγίστου. τηλικοῦτον γὰρ εἴδωλον ἐμπίπτειν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν παντάπασιν ἄλογον· ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ὀπτικὸν οὐχ' οἷόντε τοσαύτην ἰσχὺν ἐκκρινόμενον λαμβάνειν, ὡς περιχεῖσθαι παντὶ τῷ βλεπομένῳ. λείπεται οὖν τὸν πέριξ ἀέρα τοιοῦτον ὄργανον ἡμῖν

γίνεσθαι

,, γίνεσθαι καθ' ὃν ἐρῶμεν χρόνον ὁ ποῖον ἐν τῷ σώ-
,, ματι τὸ νεῦρον ὑπάρχει τὸ ὀπτικόν. τοιοῦτον γάρ τι
,, πάσχειν ἔοικεν ὁ περιέχων ἡμᾶς ἀήρ· ἥ, τε γὰρ αὐτὴ
,, τοῦ ἡλίου ψαύουσα τοῦ ἄνω πέρατος τοῦ ἀέρος, δια-
,, δίδωσιν εἰς ὅλην τὴν δύναμιν· ἥ, τε διὰ τῶν ὀπτικῶν
,, νεύρων αὐγὴ φερομένη τὴν μὲν οὐσίαν ἔχει πνευμα-
,, τικήν. ἐμπίπτουσα δὲ τῷ περιέχοντι, καὶ τῇ πρώτῃ
,, προσβολῇ τὴν ἀλλοίωσιν ἐργαζομένη διαδίδωσιν
,, ἄχρι πλείστου συνέχουσα ἑαυτὴν, ἄχρις ἂν εἰς ἀντι-
,, τυπὲς ἐμπέσῃ σῶμα. γίνεται γὰρ ὁ ἀὴρ ὄργανον τῷ
,, ὀφθαλμῷ πρὸς τὴν τῶν ὁρωμένων διάγνωσιν τοιοῦ-
,, τον· οἷόνπερ ἐγκεφάλῳ τὸ νεῦρον. ὥς τε ὃν ἔχει λό-
,, γον ἐγκέφαλος πρὸς τὸν νεῦρον τοῦτον ἔχειν τὸν ὀφ-
,, θαλμὸν πρὸς τὸν ἀέρα ἐμψυχούμενον ὑπὸ τῆς ἡλια-
,, κῆς αὐγῆς. ὅτι δὲ πέφυκεν ὁ ἀὴρ τοῖς πλησιάζουσι
σώμασι συνεξομοιοῦσθαι, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ πυρροῦ τι-
νὸς ἢ κυανοῦ ἢ καὶ ἀργυροῦ λαμπροῦ διαφερομένου
φωτὸς ὄντος ὑπὸ τοῦ διενεχθέντος ἀλλοιοῦσθαι τὸν
ἀέρα. Πορφύριος δὲ ἐν τῷ περὶ αἰσθήσεως οὔτε κῶ-
νον, οὔτε εἴδωλον, οὔτε ἄλλο τι φησὶν αἴτιον εἶναι τοῦ
ὁρᾶν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν αὐτὴν ἐντυγχάνουσαν τοῖς
ὁρατοῖς ἐπιγινώσκειν ἑαυτὴν οὖσαν τὰ ὁρατὰ, τῷ τὴν
ψυχὴν συνέχειν πάντα τὰ ὄντα, καὶ εἶναι τὰ πάν-
τα ψυχὴν συνέχουσαν σώματα διάφορα· μίαν γὰρ
βουλόμενος εἶναι πάντων ψυχὴν τὴν λογικὴν, εἰ-
κότως φησὶ γνωρίζειν ἑαυτὴν ἐν πᾶσι τοῖς οὖσιν.
ὁρᾷ δὲ ἡ ὄψις κατ' εὐθείας γραμμὰς, αἰσθάνεται
δὲ

δὲ καὶ πρῶτον μὲν λόγον τῶν χρωμάτων. συνδιαγ-
γινώσκει δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ κεχρωσμένον σῶμα καὶ τὸ
μέγεθος αὐτοῦ, καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὴν χώραν ἔνθα ἐστὶ
καὶ τὸ διάστημα, καὶ τὸν ἀριθμὸν κίνησίν τε καὶ στάσιν
καὶ τὸ τραχὺ καὶ λεῖον καὶ ὁμαλὸν καὶ ἀνώμαλον καὶ
τὸ ὀξὺ καὶ τὸ ἀμβλὺ καὶ τὴν σύστασιν, εἴτε ὑδατῶδες,
εἴτε γεῶδές ἐστιν, οἷον ὑγρὸν ἢ ξηρόν· τὸ μὲν οὖν ἴδιον
αὐτῆς αἰσθητόν ἐστι τὸ χρῶμα· διὰ μόνης γὰρ τῆς
ὄψεως τῶν χρωμάτων ἀντιλαμβανόμεθα· εὐθέως
δὲ σὺν τῷ χρώματι καὶ τὸ κεχρωσμένον σῶμα καὶ
τὸν τόπον ἐν ᾧ τυγχάνει ὂν τὸ ὁρώμενον καὶ τὸ διά-
στημα τὸ μεταξὺ τοῦ τε ὁρῶντος καὶ τοῦ ὁρωμένου. ὁπό-
σαις γὰρ τῶν αἰσθήσεων συνεμφαίνεται καὶ τὸ σῶ-
μα, ταύταις εὐθέως καὶ ὁ τόπος συνδιαγινώσκεται
ὡς τῇ ἀφῇ καὶ τῇ γεύσει, ἀλλ᾽ αὗται μὲν τότε μόνον
ὅταν προσπελάσωσι τῷ σώματι αἰσθάνονται πλὴν
τῶν ἑξῆς διορισθησομένων, ὄψις δὲ καὶ πόῤῥωθεν,
ἐπεὶ δὲ πόῤῥωθεν ἀντιλαμβάνεται τῶν ἰδίων αἰσθη-
τῶν, ἀναγκαίως ἐπηκολούθησε τὸ μόνην ὁρᾶν καὶ τὸ
διάστημα. τὸ δὲ μέγεθος τότε μόνη διαγινώσκει,
ὅταν τὸ φαινόμενον δύναται διὰ μιᾶς προσβολῆς
περιλαβεῖν, ἐν οἷς δὲ μεῖζον ἐστὶ τὸ ὁρώμενον, ἢ κατὰ
μίαν προσβολὴν περιλαμβάνεσθαι, ἐν τούτοις ἡ ὄψις
δεῖται καὶ τῆς μνήμης καὶ τῆς διανοίας. κατὰ μέρος γὰρ
αὐτὰ θεωμένη καὶ οὐχ᾽ ὑφ᾽ ἓν ὅλον, ἀναγκαίως εἰς
ἕτερον ἀφ᾽ ἑτέρου μεταβαίνει, καὶ τὸ μὲν ἐμπίπτον
ἀεὶ κατὰ τὴν μετάβασιν, αἰσθητόν ἐστι. τὰ δὲ ἔμ-

προσθεν ἑωραμένα ἡ μνήμη διαφυλάττει. συνάγει δὲ ἀμφότερα ἡ διάνοια τό τε αἰσθητὸν καὶ μνημονευτόν. τοῦ μὲν οὖν μεγέθους διχῶς ἀντιλαμβάνεται, ποτὲ μὲν μόνη, ποτὲ δὲ μετὰ μνήμης καὶ διανοίας· τοῦ δὲ ἀριθμοῦ τῶν ὁρωμένων τοῦ ὑπὲρ τὰ τρία ἢ δ΄, τοῦ κατὰ μίαν προσβολὴν μὴ ὁρωμένου καὶ τῶν κινήσεων καὶ τῶν σχημάτων τῶν πολυγώνων οὐδέποτε μόνη, ἀλλὰ μετὰ μνήμης καὶ διανοίας· οὐ γὰρ δύναται τὰ πέντε καὶ ἓξ καὶ ἑπτὰ καὶ πλεῖον χωρὶς μνήμης συναγαγεῖν· οὕτως οὐδὲ τὰ ἑξάγωνα καὶ ὀκτάγωνα καὶ πολύγωνα σχήματα· καὶ ἡ κίνησις δὲ κατὰ μετάβασιν γινομένη, τὸ μὲν ἔχει πρότερον, τὸ δὲ δεύτερον. ἔνθα δὲ πρότερόν ἐστι καὶ δεύτερον καὶ τρίτον, τοῦτο μνήμη μόνη διαφυλάττει· τὸ δὲ ἄνω καὶ κάτω καὶ τὸ ἀνώμαλον καὶ ὁμαλὸν, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ τραχὺ καὶ τὸ λεῖον καὶ τὸ ὀξὺ καὶ ἀμβλὺ κοινὰ τῆς ἁφῆς καὶ τῆς ὄψεώς εἰσιν, ἐπειδὴ καὶ μόναι τὸν τόπον διαγινώσκουσι. χρήζουσι δὲ καὶ διανοίας. μόνον γὰρ ἐκεῖνο τὸ κατὰ μίαν προσβολὴν προσπίπτον τῇ αἰσθήσει, μόνης αἰσθήσεως ἔργον ἐστί· τὰ δὲ κατὰ πλείους οὐ μόνης, ἀλλὰ καὶ μνήμης μετὰ διανοίας, ὡς ἔμπροσθεν ἐδείχθη. τῶν δὲ διαφανῶν καὶ μέχρι τοῦ βάθους διϊκνεῖσθαι πέφυκεν ἡ ὄψις, ἀέρος μὲν πρώτου καὶ μάλιστα. ὅλον γὰρ διεξέρχεται· δεύτερον δὲ ὕδατος ἠρεμοῦντός τε καὶ καθαροῦ, τοὺς ἰχθύας γοῦν νηχομένους ὁρῶμεν· ἧττον δὲ διὰ ὑέλου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιουτοτρόπων· δῆλον δὲ ὅτι πεφωτισμένων·

νων· καὶ τοῦτο ἴδιον αὐτῆς. μὴ ἀπατήσῃ δέ τινας ὡς καὶ τῶν θερμῶν ἡ ἀντίληψις ὄψεως ἐστὶν, ἐπειδὴ τὸ πῦρ ὁρῶντες, ἴσμεν εὐθέως ὅτι καὶ θερμόν ἐστιν· ἂν γὰρ ἐπὶ τὴν πρώτην ὄψιν ἀναγάγῃς τὸν λόγον, εὑρήσεις ὡς τότε ὅτε πρῶτον ἡ ὄψις ἐθεάσατο τὸ πῦρ μόνου τοῦ χρώματος καὶ σχήματος ἔσχε τὴν ἀντίληψιν· προσελθούσης καὶ δὲ τῆς ἁφῆς ἐγνωρίσαμεν ὅτι καὶ θερμόν ἐστιν. ὅπερ διεφύλαξεν ἡ μνήμη παραλαβοῦσα παρὰ τῆς ἁφῆς· νῦν οὖν ὅταν θεασώμεθα πῦρ, οὐδὲν ἄλλο βλέπομεν ἢ τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα τοῦ πυρός. ἡ δὲ διάνοια συμπαραλαμβάνει τοῖς ὁρωμένοις διὰ τῆς μνήμης καὶ τὴν θερμότητα. ὁ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ μήλου. εἰ γὰρ οὐχ' ὑπὸ μόνου τοῦ χρώματος καὶ σχήματος εἰδοποιεῖται τὸ μῆλον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὀσμῆς, καὶ τῆς κατὰ τὴν γεῦσιν ποιότητος, οὐχὶ καὶ τούτων ἡ ὄψις ἀντιλαμβανομένη οἶδεν ὅτι μῆλον. ἀλλ' ἡ ψυχὴ τὴν μνήμην ἀποσώζει τὴν ἐκ τῆς ὀσφρήσεώς τε καὶ γεύσεως. ἅμα τε τῷ θεάσασθαι συνεπινοεῖ καὶ ταῦτα τῷ σχήματι καὶ τῷ χρώματι. ὅταν οὖν κήρινον μῆλον νομίσωμεν ἀληθινὸν εἶναι μῆλον οὐχ' ἡ ὄψις ἐστὶν ἡ ἐξαπατωμένη, ἀλλ' ἡ διάνοια. ἡ γὰρ ὄψις ἐν τοῖς ἰδίοις αἰσθητοῖς οὐ διεσφάλη· τό τε γὰρ χρῶμα, καὶ τὸ σχῆμα συνεῖδεν: αἱ μὲν οὖν τρεῖς τῶν αἰσθήσεων ἥτε ὄψις καὶ ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ ὄσφρησις τῶν ἔξωθεν καὶ μὴ προσπελαζόντων ἀντιλαμβάνονται, διὰ μέσου τοῦ ἀέρος· ἡ δὲ γεῦσις οὐκ ἄλλως αἰσθάνεται ἐὰν μὴ προσομιλήσῃ τῷ αἰσθητῷ,

ἡ δὲ ἁφὴ ἐπαμφοτερίζει· καὶ γὰρ πλησιάζουσα τοῖς σώμασι καὶ διὰ μέσης ἔσθ' ὅτε ῥάβδου· ποτὲ μὲν οὖν ἡ ὄψις τῆς ἐπιμαρτυρίας χρῄζει τῆς τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, ὅταν ᾖ τὸ φαινόμενον ἐπιτετεχνημένον πρὸς ἀπάτην ὡς ἐπὶ τῆς γραφῆς· γραφικῆς γὰρ ἔργον ἀπατῆσαι τὴν ὄψιν ἐξοχαῖς οὐκ οὔσαις καὶ κοιλώμασιν, εἰ τὸ πρᾶγμα τοιαύτην ἔχει τὴν φύσιν, ἔνθα χρεία πρὸς διάγνωσιν μάλιστα μὲν τῆς ἁφῆς, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τῆς γεύσεως ἢ ὀσφρήσεως, ὡς ἐπὶ τοῦ κηρίνου μήλου· ποτὲ δὲ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐναργῶς παρίστησι τὰ φαινόμενα ὅταν μὴ πόρρωθεν ὁρᾷ· τὸν γοῦν πύργον τὸν τετράγωνον στρογγύλον ὁρᾷ πόρρωθεν· σφάλλεται δὲ καὶ ὅταν δι' ἀχλύος ἢ καπνοῦ βλέπομεν ἤ τινος τῶν παραπλησίων τῶν ἐπιθολούντων τὴν ὄψιν. ὁμοίως καὶ ὅταν δι' ὕδατος κινουμένου· καὶ γὰρ ἐν τῇ θαλάσσῃ τὴν κώπην ὡς κεκλασμένην ὁρᾷ· ὁμοίως καὶ ὅταν διά τινος διαφανοῦς ὕλης βλέπῃ ὡς ἐπὶ τῶν ἐσόπτρων καὶ τῆς ὑέλου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιουτοτρόπων ἢ ὅταν ὀξέως κινῆται τὸ ὁρώμενον· συνταράσσει γὰρ τὴν ὄψιν ἡ ταχεῖα κίνησις ὡς στρογγύλα τὰ μὴ στρογγύλα βλέπειν καὶ ὡς ἑστῶτα τὰ κινούμενα. ἢ ὅταν ἡ διάνοια πρὸς ἄλλοις ἠσχόληται ὡς ἐπὶ τοῦ προθεμένου μὲν συντυχεῖν φίλῳ. καὶ συντυχόντος μέν, παρελθόντος δέ, αὐτὸν τῷ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πρὸς ἑτέροις εἶναι. οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο διαμάρτημα τῆς ὄψεως ἀλλὰ τοῦ νοῦ. ἡ μὲν γὰρ εἶδε καὶ ἀπήγγειλεν. ὁ δὲ νοῦς οὐ προσέσχε τοῖς

ἀπαγ-

ἀπαγγελθεῖσι. τεσσάρων δὲ μάλιστα πρὸς ἐναργῆ διάγνωσιν ἡ ὄψις χρήζει, ἀβλαβοῦς αἰσθητηρίου, συμμέτρου κινήσεως, καὶ διαστήματος, ἀέρος καθαροῦ καὶ λαμπροῦ.

ΠΕΡΙ ΑΦΗΣ ΚΕΦ. Η.

Ἕκαστον μὲν τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων διπλοῦν ὁ δημιουργὸς κατασκευάσας καὶ τόπῳ τινὶ καὶ μορίῳ τοῦ σώματος περιέγραψε· καὶ γὰρ ὀφθαλμοὺς δύο, καὶ ὦτα β΄, καὶ δύο πόρους, τῆς αἰσθήσεως ἐν τῇ ῥινὶ πεποίηκε· καὶ γλώττας δὲ β΄ πᾶσι τοῖς ζώοις ἐνέφυσεν, ἀλλὰ τὰς μὲν διῃρημένας ὡς τοῖς ὄφισι· τὰς δὲ συνημμένας καὶ συνηνωμένας ὡς τοῖς ἀνθρώποις· διὰ τοῦτο καὶ β΄ τὰς προσθίους κοιλίας μόνας τοῦ ἐγκεφάλου πεποίηκεν. ἵνα ἐξ ἑκατέρας κοιλίας, τὰ αἰσθητικὰ νεῦρα καταπεμπόμενα διπλᾶ ποιῇ τὰ αἰσθητήρια, διπλᾶ δὲ αὐτὰ πεποίηκε δι' ὑπερβάλλουσαν κηδεμονίαν· ἵνα τοῦ ἑτέρου παθόντος τὸ περιλειπόμενον σώζῃ τὴν αἴσθησιν· ἀλλὰ τῶν μὲν πλείστων αἰσθητηρίων διαφθειρομένων οὐδὲν εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν καταβλάπτεται τὸ ζῶον. ἁφῆς δὲ ἀπολλυμένης συναπόλλυται καὶ τὸ ζῶον. ἁφὴ γὰρ μόνη τῶν αἰσθήσεων κοινὴ πάντων ἐστὶ τῶν ζώων. πᾶν γὰρ ζῶον ἁφὴν ἔχει, καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις οὐ πάντα πάσας, ἀλλ' ἐνίας ἔνια· πάσας δὲ ἔχει τὰ τελειότερα. ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τούτῳ τὸ ζῶον κινδυνεύει ζῶον εἶναι ἢ μὴ εἶναι οὐχ ἓν μόριον ὁ δημιουργὸς ἀπεκλήρωσε τῇ ἁφῇ· ἀλλὰ πᾶν σχεδὸν τὸ

σῶμα τοῦ ζώου· πλὴν γὰρ ὀστῶν καὶ κεράτων καὶ ὀνύχων συνδέσμων τε καὶ τριχῶν καὶ ἄλλων τινῶν τοιούτων, πᾶν μόριον τοῦ σώματος τῆς ἁφῆς ἀντιλαμβάνεται· συμβέβηκεν οὖν ἕκαστον τῶν αἰσθητηρίων διπλᾶς ἔχειν αἰσθήσεις· τὴν μὲν τῶν ἰδίων αἰσθητῶν· τὴν δὲ τῆς ἁφῆς ὡς ἡ ὄψις· καὶ γὰρ τὰ χρώματα διακρίνει καὶ τῶν ψυχρῶν καὶ θερμῶν ἀντιλαμβάνεται· ἀλλὰ τούτων μὲν ὡς σωμάτων, τῶν δὲ χρωμάτων ὡς ὄψις. ὡσαύτως δὲ καὶ γεῦσις καὶ ὄσφρησις καὶ ἀκοή. πῶς οὖν παντός ἐστι τοῦ σώματος ἡ ἁφὴ, εἴπερ ἀπὸ τῶν προσθίων κοιλιῶν τοῦ ἐγκεφάλου λέγομεν εἶναι τὰς αἰσθήσεις; ἢ δῆλον ὅτι νεύρων καταπεμπομένων ἐξ ἐγκεφάλου καὶ διασπειρομένων εἰς πᾶν μόριον τοῦ σώματος ἡ τῆς ἁφῆς αἴσθησις προσγίνεται· ἐπειδὴ δὲ πολλάκις ὑπ᾽ ἀκάνθης πληγέντες τὸν πόδα, τῆς κεφαλῆς εὐθέως τὰς τρίχας φρίττομεν. ᾠήθησαν τινὲς τὸ πάθος ἢ τὴν αἴσθησιν τοῦ πάθους εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἀναπέμπεσθαι, καὶ οὕτως αἰσθάνεσθαι. ἀλλ᾽ εἴπερ ἦν ἀληθὴς οὗτος ὁ λόγος, οὐκ ἂν ἤλγει τὸ τεμνόμενον μόριον, ἀλλ᾽ ὁ ἐγκέφαλος. βέλτιον οὖν λέγειν ὅτι τὸ νεῦρον ἐγκέφαλός ἐστι. καὶ γὰρ μοῖρα τίς ἐστιν ἐγκεφάλου διὰ παντὸς ἑαυτοῦ τὸ ψυχικὸν ἔχον πνεῦμα. ὡς ὁ πεπυρακτωμένος σίδηρος ἔχει τὸ πῦρ· διά τοι τοῦτο ἔνθα ἂν νεῦρον αἰσθητικὸν ἐμφύηται ἐκεῖνο τὸ μέρος αἰσθήσεως ὑπ᾽ αὐτοῦ μεταλαμβάνει καὶ γίνεται αἰσθητικόν. οὐδὲν δὲ ἴσως ἄτοπον λέγειν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῶν νεύρων

τὸν

τὸν ἐγκέφαλον ἀναπέμπεσθαι, οὗ τὸ πάθος, ἀλλὰ συναίσθησίν τινα καὶ ἐπαγγελίαν δὴ τοῦ πάθους. ἔστι δὲ ἴδιον αἰσθητὸν ἁφῆς τὸ θερμὸν ϗ ψυχρὸν, τό τε μαλακὸν, καὶ σκληρὸν, ϗ γλίσχρον, καὶ κραῦρον, βαρύ τε ϗ κοῦφον· διὰ μόνης γὰρ τῆς ἁφῆς ταῦτα γνωρίζεται· κοινὰ δὲ ἁφῆς ϗ ὄψεως, τό τε ὀξὺ καὶ ἀμβλὺ ϗ τὸ τραχὺ ϗ λεῖον, τό τε ξηρὸν ϗ ὑγρὸν, παχύ τε καὶ λεπτὸν, ἄνω καὶ κάτω· ϗ γὰρ ὁ τόπος. τό τε μέγεθος ὅταν ᾖ τοιοῦτον ὡς κατὰ μίαν προσβολὴν τῆς ἁφῆς περιλαμβάνεσθαι· ϗ τὸ πυκνὸν δὲ τὸ μανὸν καὶ τὸ στρογγύλον ὅταν ᾖ μικρὸν, ὡς ϗ ἄλλα τίνα σχήματα: ὁμοίως δὲ καὶ τῆς κινήσεως τοῦ πλησιάζοντος αὐτῇ σώματος αἰσθάνεται σὺν τῇ μνήμῃ ϗ τῇ διανοίᾳ. ὡσαύτως δὲ καὶ ἀριθμοῦ. ἀλλὰ μέχρι δυοῖν ἢ τριῶν ϗ τούτων μικρῶν καὶ ῥαδίως περιλαμβανομένων· μᾶλλον δὲ τῆς ἁφῆς ἡ ὄψις τούτων ἀντιλαμβάνεται. ὥσπερ καὶ τοῦ ὁμαλοῦ καὶ τοῦ ἀνωμάλου. τοῦ γὰρ γένους ἐστὶ τοῦ τε λείου ϗ τραχέος· σκληρότητι μὲν γὰρ ἀνωμαλία μιχθεῖσα τραχύτητα, ὁμαλότης δὲ πυκνότητι λειότητα ποιεῖ. δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων ὡς πολλὴν κοινωνίας αἱ αἰσθήσεις αὐταὶ πρὸς ἀλλήλας ἔχουσι· καὶ γὰρ τὰ τῆς ἑτέρας διαμαρτήματα ἡ ἑτέρα διασαφεῖ· ἐπὶ γοῦν τῆς γραφῆς ἡ μὲν ὄψις ἐξοχάς τινας ὁρᾷ, ῥινός τε ϗ τῶν ἄλλων, ἡ δὲ ἁφὴ προσελθοῦσα διήλεγξεν αὐτῆς τὸ διαμάρτημα. ὥσπερ ἡ ὄψις ἀεὶ ϗ πάντα, διὰ μέσου τοῦ ἀέρος ὁρᾷ, οὕτω ϗ ἡ ἁφὴ διὰ μέσης τῆς βακτη-

ρίας τῶν σκληρῶν καὶ μαλακῶν καὶ ὑγρῶν αἰσθάνεται. ἀλλὰ συλλογιστικῶς καὶ μετὰ διανοίας. ἀκριβεστάτην γὰρ ἔχει ταύτην τὴν αἴσθησιν ὁ ἄνθρωπος. ταύτῃ γοῦν καὶ τῇ γεύσει πλέον ἔχει τῶν ἄλλων ζώων καί τοι ταῖς ἄλλαις τρισὶν ἡττώμενος. ἄλλο μὲν γὰρ ζῶον κατ' ἄλλην αἴσθησιν τῶν τριῶν πλεονεκτεῖ τὸν ἄνθρωπον. ὁ δὲ κύων ἐν ταῖς τρισὶν ἅμα· ὀξύτερον γὰρ καὶ ἀκούει καὶ βλέπει καὶ ὀσφραίνεται. ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἰχνευόντων κυνῶν. καὶ πᾶν μὲν τὸ σῶμα τῆς ἀφῆς ἐστὶ αἰσθητήριον ὡς καὶ πρόσθεν εἴρηται. μάλιστα δὲ τῶν χειρῶν τὰ ἔσωθεν· καὶ τούτων ἔτι μᾶλλον τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων. ταῦτα γὰρ ὥσπερ γνώμονας ἀκριβεῖς τῆς ἀφῆς ἔχομεν· οὐ γὰρ μόνον ἀντιληπτικὸν ὄργανον ὁ δημιουργὸς τὰς χεῖρας κατεσκεύασεν· ἀλλὰ καὶ ἁπτικόν, διὰ τοῦτο καὶ τὸ δέρμα λεπτότερον ἔχουσι· καὶ μῦς αὐταῖς ὅλαις ἔσωθεν ὑπέστρωται, καὶ τριχῶν ἀμοιροῦσιν ἵνα μᾶλλον τῶν ἁπλῶν ἀντιλαμβάνωνται. τὰς δὲ τρίχας αὐτὰς μὴ φύειν ὁ ὑπεστορεσμένος μῦς γέγονεν αἴτιος. τῶν δὲ χειρῶν αἱ μὲν σκληρότεραι πρὸς ἀντίληψιν εἰσὶν ἰσχυρότεραι. αἱ δὲ μαλακώτεραι πρὸς τὴν ἀφὴν ἀκριβέστεραι. ὥσπερ καὶ τῶν νεύρων τὰ μὲν σκληρὰ πρὸς κίνησιν, τὰ δὲ μαλακὰ πρὸς αἴσθησιν εἰσὶν ἐπιτηδειότερα. ταῦτα γὰρ καὶ τῆς ἀφῆς ἐστὶν ὄργανα· διὰ τούτων γὰρ ἡ τῆς ἀφῆς αἴσθησις γίνεται.

ΠΕΡΙ ΓΕΥΣΕΩΣ. ΚΕΦ. Θ.

ΤΗΝ μὲν ὄψιν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν κατ' εὐθείας γραμμὰς ὁρᾶν· ἡ δὲ ὄσφρησις καὶ ἡ ἀκοὴ οὐ

καθ'

καθ' εὐθεῖαν μόνον ἀλλὰ πανταχόθεν. ἁφὴ δὲ καὶ γεῦσις οὔτε κατ' εὐθείας γραμμὰς οὔτε πανταχόθεν γνωρίζουσιν. ἀλλὰ τότε μόνον ὅταν αὐτοῖς πλησιάσωσι τοῖς ἰδίοις αἰσθητοῖς· πλὴν τῶν ἤδη διωρισμένων· ἔστι δὲ ἡ γεῦσις τῶν χυμῶν ἀντιληπτική. ὄργανα δὲ αὐτῆς ἡ γλῶσσα· καὶ ταύτης μᾶλλον τὸ ἄκρον ἔτι τε σὺν τούτοις ἡ ὑπερῴα ἐν οἷς ἐστι τὰ ἐξ ἐγκεφάλου φερόμενα νεῦρα πεπλατυσμένα καὶ ἀπαγγέλλοντα τὴν γινομένην ἀντίληψιν πρὸς τὸ ἡγεμονικόν· τῶν δὲ χυμῶν αἱ γευστικαὶ καλούμεναι ποιότητες εἰσὶν αὗται γλυκύτης, ὀξύτης, δριμύτης, στρυφνότης, αὐστηρότης, πικρότης, ἁλμυρότης, λιπαρότης· τούτων γὰρ ἐστιν ἡ γεῦσις διαγνωστική· κατὰ ταύτας δὲ τὰς ποιότητας καὶ τὸ ὕδωρ ἄποιον λέγεται, τῷ μηδεμίαν ἐμφαίνειν τούτων ἐν τῇ γεύσει ποιότητα· κατὰ γὰρ τὰς ἄλλας οἷον ψυχρότητα, καὶ ὑγρότητα σύμφυτον ἔχει τὴν ποιότητα· στρυφνότης δὲ καὶ αὐστηρότης τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον σύφειν ἀλλήλων διαφέρουσιν. αἱ μὲν οὖν ἁπλαῖ γευστικαὶ ποιότητες αὗται μόνον σχεδόν εἰσι· σύνθετοι δὲ μυρίαι· καθ' ἕκαστον γὰρ εἶδος ζώου καὶ φυτοῦ ἰδιάζουσαι ποιότητες εἰσίν· ἄλλης γὰρ ἂν οὕτω τύχῃ χοιρείου ποιότητος ἀντιλαμβανόμεθα καὶ ἄλλης αἰγείου· διὸ καὶ μὴ μαθόντες ὁποῖον ἐστὶ τὸ προσενεχθὲν κρέας ἐν τῇ γεύσει γνωρίζομεν· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἦν εἰ μὴ διάφορος ἦν ἑκάστου τῶν γευστῶν ἡ ποιότης. ὅθεν οὐκ ἄν τις αὐτὰς γενικῶς περιλάβοι, ἀπείρους οὔσας καὶ πάντως ἀλλήλων δια-

φερούσας· καὶ γὰρ ἐν οἷς ἐπικρατεῖ μία τις τῶν ἁπλῶν ποιοτήτων καὶ ἐν τούτοις γνώριμος ἡ κατ' εἶδος τῶν χυμῶν διαφορά· ἰσχάδος γοῦν καὶ ἀσταφίδος καὶ φοίνικος μία μὲν ἐπικρατεῖ ποιότης ἡ κατὰ γλυκύτητα, ἀλλ' ἡ γεῦσις διακρίνει τῶν εἰδῶν τὸ διάφορον.

ΠΕΡΙ ΑΚΟΗΣ. ΚΕΦ. Ι.

Η ΔΕ ἀκοὴ τῶν φωνῶν καὶ τῶν ψόφων ἐστὶν αἰσθητική· διαγνώσκει δὲ αὐτῶν τὴν ὀξύτητα καὶ τὴν βαρύτητα, λειότητά τε καὶ τραχύτητα καὶ μέγεθος. ὄργανα δὲ ταύτης τὰ νεῦρα τὰ ἐξ ἐγκεφάλου τὰ μαλακὰ καὶ τῶν ὤτων ἡ κατασκευὴ· μάλιστα δὲ αὐτῶν τὸ χονδρῶδες γένος. πρὸς γὰρ ψόφους καὶ ἤχους ἐπιτήδειος καὶ ἐστὶν ὁ χόνδρος· μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος καὶ πίθηκος οὐ κινοῦσι τὰ ὦτα, τῶν ἄλλων πάντων ζώων τῶν ἐχόντων ὦτα κινούντων αὐτά.

ΠΕΡΙ ΟΣΦΡΗΣΕΩΣ ΚΕΦ. ΙΑ.

Η ΔΕ ὄσφρησις γίνεται μὲν διὰ τῶν ῥινῶν, περαίνεται δὲ εἰς τὰ πέρατα τῶν προσθίων τοῦ ἐγκεφάλου κοιλιῶν· αὗται γὰρ ἀτμοειδέσταται τὴν φύσιν οὖσαι τῶν ἀτμῶν ῥᾳδίως ἀντιλαμβάνονται· λέλεκται γὰρ καὶ πρόσθεν ὡς ἕκαστον τῶν αἰσθητηρίων καθ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα τῶν ἰδίων αἰσθητῶν ἀντιλαμβάνεται. οὐ μὴν ὥσπερ τοῖς ἄλλοις αἰσθητηρίοις νεῦρον αἰσθητικὸν κατέπεμψεν ὁ ἐγκέφαλος, οὕτως καὶ τῇ ὀσφρήσει, ἀλλὰ τοῖς πέρασιν ἑαυτοῦ τῶν νεύρων ἀναπληροῖ τὴν χρείαν, καὶ τὴν τῶν ἀτμῶν ἀνάδοσιν δέχεται. τῶν δὲ ἀτμῶν ἡ γλυ-

κυτάτη

κωτάτη διαφορὰ εὐωδία τέ ἐστι καὶ δυσωδία καὶ τὸ μέσον τούτων ὃ μήτε εὐῶδές ἐστι, μήτε δυσωδία. γίνεται δὲ εὐωδία τῶν ὑγρῶν τῶν ἐν τοῖς σώμασιν ἀκριβῶς πεφθέντων. μέσως δὲ ἡ μέση διάθεσις. καταδεέστερον δὲ ἡ μηδ' ὅλως δυσωδία.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΥ ΚΕΦ. ΙΒ.

ΤΟΥ μὲν οὖν φανταστικοῦ ἥ τε δύναμις καὶ τὰ ὄργανα καὶ τὰ μόρια καὶ τῶν μορίων ἡ κοινωνία τε καὶ διαφορὰ τὸν ἐνδεχόμενον τρόπον ὡς ἐν βραχέσιν ἱκανῶς εἴρηται· τοῦ δὲ διανοητικοῦ εἰσὶ γενικῶς μὲν, αἵ τε κρίσεις καὶ συγκαταθέσεις καὶ ἀποφυγαὶ καὶ ὁρμαί. εἰδικῶς δὲ αἵ τε νοήσεις τῶν ὄντων καὶ αἱ ἀρεταὶ, καὶ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ τῶν τεχνῶν οἱ λόγοι, καὶ τὸ βουλευτικὸν, καὶ προαιρετικόν· τοῦτο δέ ἐστι καὶ τὸ δι' ὀνείρων θεσπίζον ἡμῖν τὸ μέλλον· ἥνπερ μόνην ἀληθῆ μαντείαν οἱ πυθαγόρειοι λέγουσιν εἶναι, τοῖς Ἑβραίοις ἀκολουθήσαντες· ὄργανον δὲ καὶ τούτου ἡ μέση κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ τὸ ψυχικὸν πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῇ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΕΥΤΙΚΟΥ ΚΕΦ. ΙΓ.

ΤΟ δὲ μνημονευτικόν ἐστι μνήμης καὶ ἀναμνήσεως αἴτιόν τε καὶ ταμιεῖον· ἔστι δὲ μνήμη, ὡς μὲν Ὠριγένης φησὶν, φαντασία ἐγκαταλελειμμένη ἀπό τινος αἰσθήσεως τῆς κατ' ἐνέργειαν. ὡς δὲ Πλάτων σωτηρία αἰσθήσεως τε καὶ νοήσεως· ἡ γὰρ ψυχὴ τῶν μὲν αἰσθητῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀντιλαμβάνεται,

ται, καὶ γίνεται δόξα. τῶν δὲ νοητῶν διὰ τοῦ νοῦ καὶ γίνεται νόησις. ὅταν οὖν τοὺς τύπους ὧντε ἐδόξασεν ὧντε ἐνόησε διασώζει μνημονεύειν λέγεται· ἔοικε δὲ νόησιν λέγειν ὁ Πλάτων ἐν τούτοις, οὐ τὴν κυρίως νόησιν, ἀλλὰ τὴν διανόησιν. τὰ μὲν γὰρ αἰσθητὰ μνημονεύεται καθ' ἑαυτά, τὰ δὲ νοητὰ κατὰ συμβεβηκός· ἐπειδὴ καὶ τῶν διανοητῶν ἡ μνήμη ἐκ προλαβούσης φαντασίας περιγίνεται. τὰ δὲ κυρίως νοητὰ ὅτι μὲν ἐμάθομεν ἢ ἠκούσαμεν μεμνήμεθα· τῆς δὲ οὐσίας αὐτῶν μνήμην οὐκ ἔχομεν· οὐ γὰρ ἐκ προηγησαμένης φαντασίας ἡ τῶν νοητῶν ἀνάληψις, ἀλλ' ἐκ μαθήσεως ἢ φυσικῆς ἐννοίας. εἰ δὲ μνημονεύειν λεγόμεθα ἃ πρότερον εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν ἢ ἄλλως πως ἔγνωμεν, τὸ δὲ πρότερον τὴν ἀναφορὰν ἔχει πρὸς τὸν παρελθόντα χρόνον, δῆλον ὡς μνημονευτά ἐστι τὰ γινόμενα, τὰ φθειρόμενα, τὰ ἐν χρόνῳ συνιστάμενα, καὶ ἔστι μὲν τῶν ἀπόντων ἡ μνήμη, οὐ μὴν ἀπὸ τῶν ἀπόντων γίνεται· ἀνάμνησις δὲ λέγεται ὅταν λήθη μεσολαβήσῃ τὴν μνήμην. ἔστι γὰρ ἀνάμνησις μνήμης ἐξιτήλου γινομένης ἀνάκτησις· γίνεται δὲ ἐξίτηλος ὑπὸ τῆς λήθης· λήθη δέ ἐστι μνήμης ἀποβολή· ἀλλὴ μὲν διηνεκής, ἡ δὲ ἐπὶ ποσόν. ἧς ἐστιν ἡ ἀνάμνησις· ἑτέρα δέ ἐστιν ἀνάμνησις ἥτις οὐκ ἔστι λήθη τῶν ἐξ αἰσθήσεως καὶ νοήσεως, ἀλλὰ τῶν φυσικῶν ἐννοιῶν· φυσικὰς δὲ λέγομεν ἐννοίας, τὰς ἀδιδάκτως πᾶσι προσούσας, ὡς τὸ εἶναι Θεόν· ταύτην δὲ ὁ Πλάτων ἀνάμνησιν

εἶναι

εἶναι λέγει τῶν ἰδεῶν· τί δέ ἐστιν ἰδέα ἐν τοῖς ἑξῆς ἐροῦμεν· τὸ μὲν οὖν φανταστικὸν παραδίδωσι τῷ διανοητικῷ τὰ φαινόμενα· τὸ δὲ διανοητικὸν ἢ διαλογιστικὸν παραλαβὸν καὶ κρίναν παραπέμπει τῷ μνημονευτικῷ· ὄργανον δὲ τούτου ἡ ὄπισθεν κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου. ἣν καὶ παρεγκεφαλίδα καὶ παρακρανίδα καλοῦσι, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ ψυχικὸν πνεῦμα· ἐπειδὴ δὲ τὰς μὲν αἰσθήσεων ἀρχὰς καὶ ῥίζας τὰς ἔμπροσθεν εἶναι κοιλίας φαμὲν τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ δὲ διανοητικοῦ τὴν μέσην, τοῦ δὲ μνημονευτικοῦ τὴν ὄπισθεν, ἀναγκαῖον ἐστὶν ἐπιδεῖξαι· εἰ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. ἵνα μὴ δόξωμεν ἀλόγως πιστεύειν τοῖς λεγομένοις· ἱκανωτάτη δὲ ἀπόδειξις ἡ ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν μορίων ἐνεργείας λαμβανομένη· τῶν μὲν γὰρ προσθίων κοιλιῶν καθ' ὄντινα δὴ τρόπον βλαβεισῶν, αἱ μὲν αἰσθήσεις παραποδίζονται, τὸ δὲ διανοητικὸν ἐπιμένει σωζόμενον· τῆς δὲ μέσης κοιλίας μόνης παθούσης, ἡ μὲν διάνοια σφάλλεται, τὰ δὲ αἰσθητήρια μένει φυλάττοντα τὴν κατὰ φύσιν αἴσθησιν· ἐὰν δὲ καὶ αἱ πρόσθιοι καὶ ἡ μέση κοιλία πάθωσιν, ὁ λογισμὸς ἅμα ταῖς αἰσθήσεσι παρακόπτει. τῆς δὲ παρεγκεφαλίδος παθούσης, ἡ μνήμη μόνη παραπόλλυται, τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς διανοίας, εἰς οὐδὲν βλαπτομένων. ἐὰν δὲ σὺν τοῖς προσθίοις καὶ ἡ μέση καὶ ἡ ὄπισθεν πάθῃ τί, καὶ τὴν αἴσθησιν καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὴν μνήμην ὁμοῦ παραφθείρονται. πρὸς τῷ καὶ τὸ πᾶν κινδυνεύειν

ἀπο-

ἀπολέσθαι ζῶον· γίνεται δὲ τοῦτο δῆλον καὶ δι' ἄλλων μὲν πολλῶν παθῶν τε καὶ συμπτωμάτων, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς φρενίτιδος. τῶν γὰρ φρενιτιώντων, οἱ μὲν τὰς αἰσθήσεις διασώζουσι τῆς διανοίας μόνης βλαβείσης. τοιοῦτον ἀναγράφει Γαληνὸς φρενιτίσαντα ὃς ἐριουργοῦ τινὸς ἐργαζομένου παρ' αὐτῷ διαναστὰς καὶ λαβὼν ὕελα σκεύη, ἐστί τε τὰς θυρίδας ὁρμήσας, ἠρώτα τοὺς παριόντας ἕκαστον τῶν σκευῶν ἐξ ὀνόματος καλῶν, εἰ θέλουσιν αὐτὸ ῥιφῆναι κάτω. τῶν δὲ παρεστώτων βούλεσθαι φησάντων, πρῶτον ἠκόντισε τῶν σκευῶν ἕκαστον· εἶτα ἤρετο τοὺς παρόντας εἰ καὶ τὸν ἐριουργὸν βούλοιντο ῥιφῆναι. τῶν δὲ παιδιὰν νομισάντων εἶναι τὸ πρᾶγμα, καὶ διὰ τοῦτο θέλειν φησάντων, λαβὼν ὤθησεν ἄνωθεν κάτω τὸν ἐριουργόν. οὗτος τὰς μὲν αἰσθήσεις ὑγίαινεν· ᾔδει γὰρ ὅτι σκεύη ταῦτα καὶ ἐριουργὸς οὗτος. ἐνόσει δὲ διάκενον ἔχουσι φαντασίαν, ὁρᾶν οἰόμενοι τὰ δὲ ἄλλα φρονοῦσι κατὰ λόγον· οὗτοι τὰς προσθίους μόνας κοιλίας ἐβλάβησαν, τῆς μέσης ἀπαθοῦς μενούσης. ἐκ δὲ τῶν παθῶν τῶν παρακολουθούντων ἑκάστῳ μορίῳ τὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἐμποδίζεται· εἰς ἐκείνην γὰρ τὴν ἐνέργειαν καταβλάπτεται τὸ ζῶον εἰς ἣν πέφυκεν ἐνεργεῖν τὸ πεπονθὸς μόριον. ὡς καὶ τοῦ ποδὸς παθόντος, εἰς τὸ περιπατεῖν ἐμποδιζόμεθα. ταύτην γὰρ ὁ ποὺς ἔχει τὴν ἐνέργειαν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝΔΙΑΘΕΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΥ ΚΕΦ. ΙΔ'.

ΑΥΤΗ μὲν οὖν διαίρεσις τῆς ψυχικῆς δυνάμεως * ἢ συνδιαιρεῖται μέρη τινὰ τοῦ σώματος· ἑτέρα δὲ διαίρεσις καθ' ἕτερον τρόπον τοῦ λογικοῦ τῆς ψυχῆς ὅ τε καλούμενος ἐνδιάθετος λόγος καὶ ὁ προφορικός· ἔστι δὲ ἐνδιάθετος μὲν λόγος τὸ κίνημα τῆς ψυχῆς τὸ ἐν τῷ διαλογιστικῷ γινόμενον ἄνευ τινὸς ἐκφωνήσεως. ὅθεν πολλάκις καὶ σιωπῶντες λόγον ὅλον παρ' ἑαυτοῖς διεξερχόμεθα· καὶ ἐν τοῖς ὀνείροις διαλεγόμεθα· κατὰ τοῦτο δὲ μάλιστα πάντες λογικοί ἐσμεν. οὐ γὰρ οὕτω κατὰ τὸν προφορικὸν λόγον ὡς κατὰ τοῦτον. καὶ γὰρ οἱ ἐκ γενετῆς κωφοὶ καὶ οἱ διὰ πάθος ἢ νόσημά τι τὴν φωνὴν ἀποβαλόντες, οὐδὲν ἧττον λογικοί εἰσιν. ὁ δὲ προφορικὸς λόγος ἐν τῇ φωνῇ καὶ ἐν ταῖς διαλέκτοις τὴν ἐνέργειαν ἔχει· ὄργανα δὲ τῆς φωνῆς πολλά. οἵ τε γὰρ ἐν μεσοπλεύροις ἔσωθεν μύες καὶ ὁ θώραξ καὶ ὁ πνεύμων ἥ τε τραχεῖα ἀρτηρία καὶ ὁ λάρυγξ καὶ τούτων μάλιστα τὸ χονδρῶδες, καὶ τὰ παλινδρομοῦντα νεῦρα καὶ ἡ γλωττὶς καὶ πάντες οἱ κινοῦντες τὰ μόρια ταῦτα μύες τῆς ἐκφυσήσεως εἰσὶν ὄργανα· τῆς δὲ διαλέκτου τὸ στόμα. ἐν τούτῳ γὰρ διαπλάττεται καὶ σχηματίζεται καὶ οἱονεὶ μορφοῦται ἡ διάλεκτος· τῆς μὲν γλώσσης καὶ τοῦ γαργαρεῶνος πλήκτρου λόγον ἐπεχόντων· τῆς δὲ ὑπερῴας ἠχείου· τῶν δὲ ὀδόντων καὶ τῆς ποιᾶς τοῦ σώματος διανοίξεως, ὡς ἐν λύρᾳ τὴν τῶν χορδῶν ἀναπληρούντων χρείαν· συντελούσης τι καὶ τῆς ῥινὸς πρὸς εὐφωνίαν, ἤτοι καλλι-

*ἴσως ἢ διαιρεῖται

φωνίαν

φωνίαν ὡς δῆλον ἐκ τῶν ᾀδόντων.

ΕΤΕΡΑ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ. ΚΕΦ. ΙΕ.

ΔΙΑΙΡΟΥΣΙ δὲ καὶ ἄλλως εἰς δυνάμεις ἢ ἤδει ἢ μέρη τὴν ψυχήν. εἴς τε τὸ φυσικὸν ὃ καὶ θρεπτικὸν καὶ παθητικὸν καλεῖται· καὶ εἰς τὸ αἰσθητικὸν καὶ εἰς τὸ λογικόν· τῶν δὲ ὀργάνων ἑκάστου τούτων, τὰ μὲν εἴρηται, τὰ δὲ ἐν τοῖς ἑξῆς ῥηθήσεται. Ζήνων δὲ ὁ στωϊκὸς ὀκταμερῆ φησὶν εἶναι τὴν ψυχὴν, διαιρῶν αὐτὴν εἰς τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ εἰς τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ εἰς τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ σπερματικόν· Παναίτιος δὲ ὁ φιλόσοφος τὸ μὲν φωνητικὸν τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως μέρος εἶναι βούλεται· λέγων ὀρθότατα. τὸ δὲ σπερματικὸν οὐ τῆς ψυχῆς μέρος ἀλλὰ τῆς φύσεως· Ἀριστοτέλης δὲ ἐν μὲν τοῖς φυσικοῖς πέντε εἶναι λέγει τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, τό τε φυτικὸν καὶ τὸ αἰσθητικὸν καὶ τὸ κινητικὸν κατὰ τόπον, καὶ τὸ ὀρεκτικὸν καὶ τὸ διανοητικόν. φυτικὸν λέγων τὸ τρέφον καὶ αὖξον καὶ συνέχον, ποιοῦν καὶ διαπλάσσον τὰ σώματα· καλεῖ δὲ τὸ φυτικὸν καὶ θρεπτικὸν, τὸ πᾶν ἀπὸ τοῦ κρατίστου μέρους καλῶν τοῦ τρέφοντος· ἀφ' οὗ καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ φυτικοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει· οὕτως μὲν ἐν τοῖς φυσικοῖς. ἐν δὲ τοῖς ἠθικοῖς εἰς δύο τὰ πρῶτα καὶ γενικώτατα διαιρεῖ τὴν ψυχὴν, εἴς τε τὸ λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον· ὑποδιαιρεῖ δὲ τὸ ἄλογον, εἴς τε τὸ ἐπιπειθὲς λόγῳ· καὶ εἰς τὸ μὴ κατήκοον λόγῳ· περὶ μὲν οὖν τοῦ λογικοῦ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται. περὶ δὲ τοῦ ἀλόγου νῦν διαληψόμεθα.

Περὶ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΛΟΓΟΥ ΜΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ὃ καὶ παθητικὸν καὶ ὀρεκτικὸν καλεῖται. ΚΕΦ. ΙΣΤ'.

ΤΙΝΕΣ καθ' ἑαυτὴν εἶναι λέγουσι τὴν ἀλογίαν· ὡς ἄλογον ψυχὴν οὖσαν, καὶ οὐ μέρος τῆς λογικῆς· πρῶτον μὲν ὅτι καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις εὑρίσκεται· ἐξ οὗ δῆλον ὅτι τελεία τίς ἐστι καὶ οὐ μέρος ἄλλης. εἶθ' ὅτι τῶν ἀτοπωτάτων ἐστὶ τῆς λογικῆς μέρος εἶναι τὸ ἄλογον. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ μέρος εἶναι λέγει καὶ δύναμιν, καὶ διαιρεῖ εἰς δύο, ὡς ἔφαμεν. καλεῖ δὲ ταῦτα κοινῶς καὶ ὀρεκτικόν· τοῦτο δέ ἐστι καὶ ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις. ἡ γὰρ ὄρεξις κινήσεώς ἐστιν ἀρχή· ὀρεχθέντα γὰρ τὰ ζῶα ἐπὶ τὴν καθ' ὁρμὴν ἄγει κίνησιν. τοῦ δὲ ἀλόγου τὸ μὲν οὐ πείθεται λόγῳ, τὸ δὲ ἐπιπειθές ἐστι λόγῳ· πάλιν δὲ τὸ ἐπιπειθὲς λόγῳ διαιρεῖται εἰς β'. εἴς τε τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸ θυμικόν. ἔστι δὲ ὄργανα τοῦ μὲν ἐπιθυμητικοῦ τοῦ δι' αἰσθήσεως τὸ ἧπαρ· τοῦ δὲ θυμικοῦ ἡ καρδία σκληρὸν μόριον, καὶ κίνησιν εὔτονον ἐπιδεχόμενον εἰς σκληρὰν ὑπηρεσίαν καὶ σύντονον ὁρμὴν τεταγμένον. ὥσπερ τὸ ἧπαρ ἁπαλὸν σπλάγχνον τῆς ἁπαλῆς ἐπιθυμίας ὄργανον γέγονε· καλεῖται δὲ ταῦτα ἐπιπειθῆ λόγῳ, ὅτι πέφυκε πείθεσθαι λόγῳ καὶ κινεῖσθαι, ὡς ἂν ὁ λόγος κελεύῃ ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐχόντων ἀνθρώπων. ἔστι δὲ καὶ ταῦτα τὰ πάθη συστατικὰ τῆς ζωώδους οὐσίας· ἄνευ γὰρ τούτων, οὐκ ἔστι συστῆναι τὴν ζωήν· ἐπεὶ δὲ τὸ πάθος ὁμωνύμως λέγεται, διασταλτέον πρότε-

ρον τὴν ὁμωνυμίαν· λέγεται γὰρ πάθος καὶ τὸ σωματικὸν ὡς τὰ νοσήματα καὶ τὰ ἕλκη· λέγεται πάθος καὶ τὸ ψυχικόν. περὶ οὗ νῦν ἐστιν ὁ λόγος, ἤτε ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός· ἔστι δὲ κοινῶς μὲν καὶ γενικῶς ζώου πάθος ᾧ ἕπεται ἡδονή, ἢ λύπη· ἕπεται γὰρ τῷ πάθει λύπη, καὶ οὐκ αὐτὸ τὸ πάθος ἐστὶ λύπη. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, πᾶν τὸ πάσχον καὶ ἤλγει· νῦν δὲ τὰ ἀναίσθητα πάσχει μέν, οὐκ ἀλγεῖ δέ. οὐκ ἄρα τὸ πάθος ἐστὶν ἄλγημα ἀλλ' ἡ τοῦ πάθους αἴσθησις. δεῖ δὲ τοῦτο καὶ ἀξιόλογον εἶναι, ἵνα τῇ αἰσθήσει ὑποπέσῃ. τῶν δὲ ψυχικῶν παθῶν ὅρος οὗτος· πάθος ἐστὶ κίνησις τῆς ὀρεκτικῆς δυνάμεως αἰσθητὴ ἐπὶ φαντασίᾳ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ. καὶ ἄλλως· πάθος ἐστὶ κίνησις ἄλογος τῆς ψυχῆς δι' ὑπόληψιν καλοῦ ἢ κακοῦ. τὸ δὲ γενικὸν πάθος οὕτως ὁρίζονται· πάθος ἐστὶ κίνησις ἐν ἑτέρῳ ἐξ ἑτέρου. ἐνέργεια δέ ἐστι κίνησις δραστική. δραστικὸν δὲ λέγεται τὸ ἐξ ἑαυτοῦ κινούμενον. οὕτως οὖν καὶ ὁ θυμός, ἐνέργεια μέν ἐστι τοῦ θυμοειδοῦς· πάθος δὲ τῶν β΄ μερῶν τῆς ψυχῆς· καὶ προσέτι τοῦ σώματος ἡμῶν παντός, ὅταν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ βιαίως ἄγηται πρὸς τὰς πράξεις. ἐξ ἑτέρου γὰρ ἐν ἑτέρῳ γέγονεν ἡ κίνησις. ὅπερ ἐλέγομεν πάθος εἶναι· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἡ ἐνέργεια πάθος λέγεται, ὅταν ᾖ παρὰ φύσιν. ἐνέργεια μὲν γὰρ ἐστι κατὰ φύσιν κίνησις. πάθος δὲ παρὰ φύσιν· καὶ κατὰ τοῦτον οὖν τὸν λόγον ἡ ἐνέργεια ὅταν μὴ κατὰ φύσιν κινῆται, λέγεται πάθος, εἴτε ἐξ ἑαυτοῦ κινοῖτο,

νοῖτο, εἴτε ἐξ ἑτέρου. τῆς γοῦν καρδίας ἡ μὲν κατὰ τοὺς σφυγμοὺς κίνησις ἐνέργειά ἐστιν. ἡ δὲ κατὰ τοὺς παλμοὺς πάθος. ἐξ αὐτῆς μὲν γάρ ἐστι καὶ ἡ κατὰ τοὺς παλμοὺς κίνησις, ἀλλ' οὐ κατὰ φύσιν. ἐξ αὐτῆς δὲ καὶ ἡ τῶν σφυγμῶν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν. οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν ἓν καὶ ταυτὸν πρᾶγμα καὶ πάθος καὶ ἐνέργειαν ὀνομάζεσθαι· καθ' ὃ μὲν γὰρ κινήσεις εἰσὶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς ἐνέργειαι τινές εἰσι. καθ' ὅσον δὲ ἄμετροι καὶ οὐ κατὰ φύσιν οὐκ ἐνέργειαι, ἀλλὰ πάθη. οὕτως οὖν ἡ κίνησις τοῦ ἀλόγου πάθος ἐστὶ κατ' ἄμφω τὰ σημαινόμενα. οὐ πᾶσα δὲ κίνησις τοῦ παθητικοῦ, πάθος καλεῖται· ἀλλ' αἱ σφοδρότεραι καὶ εἰς αἴσθησιν προβαίνουσαι. αἱ γὰρ μικραὶ καὶ ἀνεπαίσθητοι οὐδέπω πάθη. δεῖ γὰρ ἔχειν τὸ πάθος καὶ μέγεθος ἀξιόλογον· διὸ πρόσκειται τῷ ὅρῳ τοῦ πάθους, τὸ κίνησις αἰσθητή· αἱ γὰρ μικραὶ κινήσεις λανθάνουσαι τὴν αἴσθησιν οὐ ποιοῦσι πάθος ὡς εἴρηται.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙΘΥΜΗΤΙΚΟΥ. ΚΕΦ. ΙΖ'.

ΔΙΑΙΡΕΙΤΑΙ μὲν οὖν ὡς ἔφαμεν τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς τὸ ἐπιπειθὲς λόγῳ εἰς δύο, τό τε ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸ θυμικόν. πάλιν δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς ἡδονὰς καὶ λύπας· ἐπιτυγχάνουσα μὲν γὰρ ἡ ἐπιθυμία ἡδονὴν ἐμποιεῖ, ἀποτυγχάνουσα δὲ λύπην. πάλιν δὲ καθ' ἕτερον τρόπον ἡ ἐπιθυμία διαιρουμένη, τέσσαρα σὺν ἑαυτῇ τὰ πάντα εἴδη ποιεῖ· ἐπεὶ γὰρ τῶν ὄντων τὰ μέν ἐστιν

ἀγαθὰ, τὰ δὲ φαῦλα· καὶ τὰ μὲν ἤδη πάρεσι, τὰ δὲ προσδοκᾶται· καὶ τούτες τὲς τρόποις τῶν δύο εἰς δύο πολυπλασιαζομένων, τὰ τῆς ἐπιθυμίας εἰς τέσσαρα διαιρεῖται. ἔστι γὰρ ἀγαθὸν καὶ κακὸν. καὶ πάλιν παρὸν καὶ προσδοκώμενον· προσδοκώμενον γὰρ ἀγαθὸν ἐπιθυμία ἐστὶ· ἤδη δὲ παρὸν, ἡδονή· ἀλλὰ προσδοκώμενον κακὸν, φόβος· παρὸν δὲ, λύπη. περὶ τὰ ἀγαθὰ μὲν γὰρ στρέφεται ἡδονὴ καὶ ἐπιθυμία περὶ τὰ φαῦλα δὲ φόβος καὶ λύπη. διὸ τινὲς τὸ πάθος εἰς τέσσαρα διαιρῦσιν, ἐπιθυμίαν, ἡδονὴν, φόβον καὶ λύπην. ἀγαθὰ δὲ καὶ φαῦλα λέγομεν ἢ τὰ ὄντως ὄντα, ἢ τὰ νομιζόμενα. ἐγγίνονται δὲ τὰ φαῦλα πάθη τῇ ψυχῇ διὰ τριῶν τέτων· διὰ κακῆς ἀγωγῆς, ἐξ ἀμαθίας, ὑπὸ καχεξίας. μὴ ἀχθέντες γὰρ καλῶς ἐκ παίδων ὡς δύνασθαι κρατεῖν τῶν παθῶν, εἰς τὴν ἀμετρίαν αὐτῶν ἐμπίπτομεν· ἐκ δὲ τῆς ἀμαθίας, φαῦλαι κρίσεις τῷ λογικῷ τῆς ψυχῆς ἐμφύονται, ὡς οἴεσθαι τὰ φαῦλα χρηστὰ εἶναι, καὶ τὰ χρηστὰ φαῦλα· γίνεται δέ τινα καὶ ἐκ τῆς τοῦ σώματος καχεξίας. ὀργίλοι γάρ εἰσιν οἱ πικρόχολοι· καὶ καταφερεῖς οἱ θερμοὶ καὶ ὑγροὶ τὴν κρᾶσιν· θεραπευτέον δὲ τὸ μὲν κακὸν ἔθος ἔθει καλῷ· τὴν δὲ ἀμαθίαν μαθήσει καὶ ἐπιστήμῃ· τὴν δὲ καχεξίαν ἰατέον σωματικῶς, μεθιστάντας αὐτὴν ὡς οἷόν τε εἰς τὴν μέσην κρᾶσιν ἁρμοζέσῃ διαίτῃ καὶ γυμνασίοις καὶ φαρμάκοις, ἐὰν καὶ τέτων δεηθῶμεν.

ΠΕΡΙ ΗΔΟΝΩΝ. ΚΕΦ. ΙΗ'.

Τῶν

ΤΩΝ ἡδονῶν, αἱ μὲν εἰσὶ ψυχικαὶ, αἱ δὲ σωματικαί· ψυχικαὶ μὲν αἱ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν ὡς αἱ περὶ τὰ μαθήματα καὶ τὴν θεωρίαν· αὗται γὰρ καὶ αἱ τοιαῦται μόνης εἰσὶ τῆς ψυχῆς. σωματικαὶ δέ εἰσιν αἱ μετὰ κοινωνίας τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς γινόμεναι· καὶ διὰ τοῦτο σωματικαὶ καλούμεναι. ὡς αἱ περὶ τὰς τροφὰς καὶ τὰς συνουσίας. μόνου δὲ τοῦ σώματος οὐκ ἂν εὕροι τις ἰδίας ἡδονὰς, ἀλλὰ πάθη, οἷον τομὰς καὶ ῥεύσεις καὶ τὰς κατὰ κρᾶσιν ποιότητας. πᾶσα γὰρ ἡδονὴ μετὰ αἰσθήσεως· ψυχικὴν δὲ τὴν αἴσθησιν ἐδείξαμεν· καὶ δῆλον ὡς τῶν πολλαχῶς λεγομένων ἐστὶν ἡ ἡδονή. ὑφ' ἕτερον γὰρ καὶ ἕτερον γένος εἰσὶν, ὡς αἱ σπουδαῖαι ἡδοναὶ καὶ φαῦλαι· καὶ αἱ μὲν ψευδεῖς, αἱ δὲ ἀληθεῖς. καὶ αἱ μὲν τῆς διανοίας μόνης κατ' ἐπιστήμην εἰσὶν, αἱ δὲ μετὰ σώματος, κατ' αἴσθησιν· καὶ αὐτῶν δὲ τῶν κατ' αἴσθησιν αἱ μὲν εἰσὶ φυσικαὶ, αἱ δὲ οὔ· καὶ τῇ μὲν ἡδονῇ τῇ ἐν τῷ πίνειν ἀντίκειται ἡ ἐν τῷ διψῆν λύπη· τῇ δὲ κατὰ θεωρίαν οὐδὲν. ταῦτα μὲν οὖν πάντα δείκνυσι τὴν ἡδονὴν ὁμώνυμον. τῶν δὲ σωματικῶν καλουμένων ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσὶν ἀναγκαῖαι ἅμα καὶ φυσικαὶ, ὧν χωρὶς ζῆν ἀδύνατον· ὡς αἱ τροφαὶ αἱ τῆς ἐνδείας ἀναπληρωτικαὶ καὶ τὰ ἐνδύματα ἀναγκαῖα· αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, ὡς αἱ κατὰ φύσιν καὶ κατὰ νόμον μίξεις. αὗται γὰρ εἰς μὲν τὴν διαμονὴν τοῦ παντὸς γένους συντελοῦσι, δυνατὸν δὲ καὶ χωρὶς αὐτῶν ἐν παρθενίᾳ ζῆν· αἱ δὲ

οὔτε ἀναγκαῖαι οὔτε φυσικαὶ, ὡς ἡ μέθη καὶ ἡ λαγνεία καὶ αἱ πλησμοναὶ τὴν χρείαν ὑπερβαίνουσαι. οὔτε γὰρ εἰς διαδοχὴν τοῦ γένους ἡμῶν συμβάλλονται ὡς ἡ κατὰ νόμον συνουσία· οὔτε εἰς σύστασιν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ προσβλάπτουσι, τῷ τοίνυν κατὰ Θεὸν ζῶντι, μόνας μεταδιωκτέον τὰς ἀναγκαίας ἅμα καὶ φυσικὰς ἡδονάς· τῷ δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐν δευτέρᾳ τάξει τῶν ἀρετῶν τεταγμένῳ, ταύτας τε καὶ τὰς φυσικὰς μὲν, οὐκ ἀναγκαίας δὲ μετιτέον μετὰ τοῦ προσήκοντος καὶ μέτρου καὶ τρόπου καὶ καιροῦ καὶ τόπου, τὰς δὲ ἄλλας φευκτέον παντὶ τρόπῳ. ἁπλῶς δὲ ἡγητέον ταύτας εἶναι καλὰς ἡδονὰς τὰς μὴ συμπεπλεγμένας λύπῃ, μήτε μεταμέλειαν ἐμποιούσας, μήτε βλάβης ἑτέρας γεννητικὰς, μήτε τοῦ μετρίου παραχωρούσας, μήτε τῶν σπουδαίων ἡμᾶς ἔργων ἀφελκούσας ἢ καταδουλούσας. κυρίως δὲ εἰσὶν ἡδοναὶ αἱ τῇ κατανοήσει τοῦ θείου καὶ ταῖς ἐπιστήμαις καὶ ταῖς ἀρεταῖς ἐπιγινόμεναί πως ἢ συμπεπλεγμέναι. ἅσπερ ἐν τοῖς κατὰ πρῶτον λόγον περισπουδάστοις θετέον. οὐκ εἰς τὸ εἶναι ἁπλῶς οὐδὲ εἰς τὴν διαμονὴν τοῦ γένους, ἀλλ' εἰς τὸ εὖ εἶναι καὶ σπουδαίοις καὶ θεοφιλέσιν εἶναι συντελούσας καὶ εἰς αὐτὴν τοῦ ἀνθρώπου τὴν κατὰ ψυχὴν καὶ τὸ νοερὸν τελειότητα. αἵπερ οὔτε θεραπεῖαι τῶν παθῶν εἰσὶν ὡς αἱ τῆς ἐνδείας ἀναπληρωτικαὶ, οὐθ' ὅλως λύπην ἔχουσι προηγουμένην ἢ ἑπομένην, ἢ ἀντικειμένην, ἀλλ' εἰσὶ καθαραὶ καὶ ἄμικτοι πάσης

ὑλικῆς

ὑλικῆς συμπλοκῆς ψυχικαὶ μόνον οὖσαι· καὶ γὰρ κατὰ Πλάτωνα, τῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσὶ ψευδεῖς, αἱ δὲ ἀληθεῖς· ψευδεῖς μὲν, ὅσαι μετ' αἰσθήσεως γίνονται καὶ δόξης οὐκ ἀληθοῦς, καὶ λύπας ἔχουσι συμπεπλεγμένας. ἀληθεῖς δὲ, ὅσαι τῆς ψυχῆς εἰσὶ μόνης αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν μετ' ἐπιστήμης καὶ νοῦ καὶ φρονήσεως καθαραὶ καὶ ἀνεπίμικτοι λύπης, αἷς οὐδὲ μία μετάνοια παρακολουθεῖ ποτέ· καλοῦσι δὲ τὰς παρακολουθούσας τῇ θεωρίᾳ καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν ἡδονὰς οὐ πάθη, ἀλλὰ πείσεις· τινὲς δὲ κυρίως τὴν τοιαύτην ἡδονὴν χαρὰν λέγουσιν· ὁρίζονται δὲ τὴν ἡδονὴν γένεσιν εἰς φύσιν, αἰσθητήν. ἔοικε δὲ οὗτος ὁ ὅρος, τῆς σωματικῆς μόνης ἡδονῆς εἶναι. αὕτη γὰρ ἀναπλήρωσις τίς ἐστι, καὶ ἰατρεία τῆς σωματικῆς ἐνδείας· καὶ τῆς προσγινομένης διὰ τὴν ἔνδειαν λύπης. ῥιγοῦντες γὰρ ἢ διψῶντες, τὴν ἐκ τοῦ ῥίγους καὶ τῆς δίψης θεραπεύοντες λύπην, ἐν τῷ θάλπεσθαι καὶ πίνειν ἡδόμεθα· κατὰ συμβεβηκὸς οὖν εἰσὶν ἀγαθαὶ καὶ οὐ καθ' ἑαυτὰς, οὐδὲ φύσει. ὡς γὰρ τὸ ὑγιάζεσθαι κατὰ συμβεβηκός ἐστιν ἀγαθόν· τὸ δὲ ὑγιαίνειν φύσει καὶ καθ' ἑαυτὸ, οὕτω καὶ αὗται κατὰ συμβεβηκὸς εἰσὶν ἀγαθαὶ ἰατρεῖαι τινὲς οὖσαι. αἱ δὲ τῆς εἰς θεωρίαν ἡδοναὶ καθ' ἑαυτὰς εἰσὶν ἀγαθαὶ καὶ φύσει. οὐ γὰρ ἐπ' ἐνδείᾳ γίνονται. δῆλον οὖν ἐντεῦθεν ὡς οὐ πᾶσα ἡδονὴ τῆς ἐνδείας, ἐστὶν ἀναπληρωτική· εἰ δὲ τοῦτο, οὐχ ὑγιὴς ὁ ὅρος ὁ λέγων, γένεσιν εἰς φύσιν αἰσθητὴν εἶναι τὴν ἡδονήν. οὐ

γὰρ πάσας περιλαμβάνει τὰς ἡδονὰς, ἀλλὰ παραλείπει τὴν ἐκ τῆς θεωρίας· καὶ Ἐπίκουρος δὲ τὴν ἡδονὴν ὁριζόμενος, παντὸς τοῦ λυποῦντος ὑπεξαίρεσιν τὸ αὐτό φησι τοῖς λέγουσι γένεσιν εἰς φύσιν αἰσθητήν. τὴν γὰρ ἀπαλλαγὴν τοῦ λυποῦντος, ἡδονὴν εἶναι φησίν. ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία γένεσις τοῖς οἰκείοις ἀποτελέσμασιν ὁμογενής ἐστιν ἢ συγγενὴς, οὗ δὲ τὴν γένεσιν τῆς ἡδονῆς, ἡδονὴν ἡγητέον. ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡδονὴν ἄλλό τι· ἐν τῷ γίνεσθαι μὲν γὰρ ἡ γένεσις ἐστὶν· οὐδὲν δὲ τῶν γινομένων ἅμα γίνεται καὶ γέγονεν· ἀλλὰ δῆλον ὅτι κατὰ μέρος· τὸ δὲ ἡδόμενον ἀθρόως ἥδεται· οὐκ ἄρα γένεσις ἡ ἡδονή. ἔτι πᾶσα γένεσις οὐκ ὄντων ἐστὶν. ἡ δὲ ἡδονὴ τῶν ἤδη ὄντων. οὐκ ἔστιν ἄρα γένεσις ἡ ἡδονή. ἔτι γένεσις μὲν, ταχεῖα καὶ βραδεῖα λέγεται. ἡδονὴ δὲ ὄυ· ἔτι τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν ἕξις ἐστὶ, τὰ δὲ ἐνέργεια, τὰ δὲ ὄργανα. ἕξις μὲν ὡς ἀρετὴ· ἐνέργεια δὲ ὡς ἡ κατ᾽ αὐτὴν πρᾶξις· καὶ πάλιν. ἕξις μὲν ἡ ὁρατικὴ· ἐνέργεια δὲ τὸ ὁρᾶν· ὄργανα δὲ, δι᾽ ὧν ἐνεργοῦμεν, ὡς ὀφθαλμὸς καὶ πλοῦτος καὶ τὰ τοιαῦτα. πᾶσαι δὲ αἱ περὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ φαῦλα ψυχικαὶ δυνάμεις ἕξεων τινων δυνάμεις. εἴπερ οὖν ἀγαθόν ἐστιν ἡδονὴ, οὐ φαῦλον, ἐν τούτοις ἔσται μόνοις· ἀλλ᾽ ἕξις μὲν οὐκ ἔστιν. οὔτε γὰρ ὡς ἀρετὴ· οὐ γὰρ ἂν οὕτω ῥαδίως μετέπιπτεν εἰς τὴν ἐναντίαν ἑαυτῇ λύπην· οὔτε ὡς ἡ ἀντικειμένη τῇ στερήσει. κατὰ ταυτὸν γὰρ ἕξιν καὶ στέρησιν ἀδύνατον εἶναι· ἅμα δέ τινες ἥδονται καὶ λυποῦνται

ποῦνται ὡς οἱ κνώμενοι· οὐκ ἔστιν ἄρα ἕξις ἡ ἡδονή, ἀλλ' οὐδὲ ὄργανον· τὰ γὰρ ὄργανα καὶ δι' ἄλλα καὶ οὐ δι' ἑαυτά. ἡ δὲ ἡδονή, οὐ δι' ἄλλο, ἀλλὰ δι' ἑαυτήν· οὐκ ἄρα οὐδὲ ὄργανον λείπεται δὴ ἐνέργειαν αὐτὴν εἶναι. ὅθεν Ἀριστοτέλης αὐτὴν ὁρίζεται ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως. συμβαίνει δὲ κατὰ τὸν ὅρον τοῦτον τὴν εὐδαιμονίαν ἡδονὴν εἶναι καὶ διεσφάλθαι τὸν ὅρον· διορθούμενος οὖν ὡρίσατο τὴν ἡδονὴν τέλος εἶναι τῶν τοῦ ζώου κατὰ φύσιν ἀνεμποδίστων ἐνεργειῶν, ὡς συμπεπλέχθαι καὶ συνυπάρχειν τῇ εὐδαιμονίᾳ τὴν ἡδονὴν, ἀλλ' οὐχ' ἡδονὴν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν. οὐ πᾶσα δὲ ἐνέργεια κίνησίς ἐστιν, ἀλλ' ἔστι τὶς καὶ δι' ἀκινησίας ἐνέργεια, καθ' ἣν πρῶτος ἐνεργεῖ ὁ Θεός· τὸ γὰρ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον. τοιαύτη δὲ καὶ ἡ τοῦ θεωρεῖν ἐν ἀνθρώποις ἐνέργεια. διὰ γὰρ ἀκινησίας· καὶ γὰρ τὸ θεωρούμενον ἓν καὶ ταυτὸν ἀεὶ καὶ ἡ διάνοια τοῦ θεωροῦντος ἕστηκε· περὶ ἓν γὰρ καὶ ταυτὸν ἀεὶ καταγίνεται. εἰ δὲ τῆς θεωρίας ἡ ἡδονὴ μεγίστη τε οὖσα καὶ κυριωτάτη καὶ ἀληθὴς δι' ἀκινησίας γίνεται, δῆλον ὡς αἱ δι' ἐλαττόνων κινήσεων γινόμεναι, ὅσῳ δι' ἐλαττόνων, τοσούτῳ καὶ κρείττους καὶ μείζους εἰσί. συνδιαιροῦνται δὲ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἡδοναὶ κατ' εἶδος· ὅσα γὰρ ἐνεργειῶν εἴδη, τοσαῦτα καὶ ἡδονῶν· καὶ τῶν μὲν καλῶν καλαί, τῶν δὲ φαύλων φαῦλαι· καὶ δῆλον ὡς καθ' ἑκάστην αἴσθησιν ἕτεραι τῷ εἴδει καὶ ἡδοναί. ἕτεραι γὰρ ἁφῆς καὶ γεύσεως καὶ ἕτεραι τῆς ὄψεως καὶ τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ὀσφρή-

 σεως·

σεως· καθαρώτεραι δὲ εἰσὶ τῶν αἰσθήσεων ὅσαι μὴ προσπελάζουσι τοῖς αἰσθητοῖς ἥδουσιν ὡς ὄψις καὶ ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις· καὶ τῶν διανοητικῶν δὲ εἴδη δύο. τὸ μὲν γὰρ ἐστι πρακτικὸν, τὸ δὲ θεωρητικόν· δῆλον οὖν ὅτι δὲ τῶν ἡδονῶν τῶν παρεπομένων ταῖς ἐνεργείαις ταύταις εἴδη δύο· καὶ τούτων δὲ καθαρώτερον τὸ θεωρητικὸν τοῦ πρακτικοῦ: τοῦ δὲ ἀνθρώπου ἴδιαι καθ᾽ ὃ ἄνθρωπος αἱ διανοητικαὶ· κοιναὶ γὰρ καθ᾽ ὃ ζῶον αἱ αἰσθητικαὶ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα· ἐπειδὴ δὲ τῶν αἰσθητικῶν ἡδονῶν οἱ μὲν ἄλλαις, οἱ δὲ ἄλλαις ἥδονται, οὐχ᾽ αἱ τοῖς φαύλοις, ἀλλ᾽ αἱ τοῖς σπουδαίοις καλαὶ φαινόμεναι, καὶ καθ᾽ ἑαυτὰς εἰσὶ καλαί. κριτὴς γὰρ ὀρθὸς ἐπὶ παντὸς πράγματος οὐχ᾽ ὁ τυχὼν, ἀλλ᾽ ὁ ἐπιστήμων καὶ κατὰ φύσιν διακείμενος.

ΠΕΡΙ ΛΥΠΗΣ. ΚΕΦ. ΙΘʹ.

ΤΗΣ δὲ λύπης εἴδη τέσσαρα, ἄχος, ἄχθος, φθόνος, ἔλεος. ἐστι δὲ ἄχος λύπη ἀφωνίαν ἐμποιοῦσα· ἄχθος δὲ λύπη βαρύνουσα· φθόνος δὲ λύπη ἐπ᾽ ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς· ἔλεος δὲ λύπη ἐπ᾽ ἀλλοτρίοις κακοῖς, πᾶσα δὲ λύπη κακὸν τῇ ἑαυτῆς φύσει. εἰ γὰρ καὶ ὁ σπουδαῖος, λυπηθήσεται ποτὲ χρηστῶν ἀνδρῶν διαφθειρομένων· ἢ τέκνων ἢ πόλεως πορθουμένης, ἀλλ᾽ οὐ προηγουμένως· οὐ δὲ κατὰ πρόθεσιν, ἀλλὰ κατὰ περίστασιν· καὶ ἐν τούτοις δὲ ὁ μὲν θεωρητικὸς ἀπαθὴς ἔσται παντάπασιν ἀλλοτριώσας ἑαυτὸν τῶν τῇδε καὶ συνάψας Θεῷ· ὁ δὲ σπουδαῖος μετριοπαθὴς ἐν αὐταῖς καὶ οὐχ᾽ ὑπερβάλλων οὐ

δὲ

δὲ αἰχμαλωτιζόμενος ὑπ' αὐτῶν· ἀλλὰ μᾶλλον κρατῶν αὐτῶν. ἀντίκειται δὲ λύπη ὡς μὲν κακὸν καλῷ τῇ μετρίᾳ ἡδονῇ. ὡς δὲ κακὸν κακῷ τῇ ὑπερβαλλούσῃ ἡδονῇ· ἐν ταῖς σωματικαῖς δὲ μόναις αἱ ὑπερβολαὶ γίνονται· αἱ γὰρ θεωρητικαὶ ἄκραι τινὲς οὖσαι καὶ τὸ τέλειον ἔχουσαι τὴν ὑπερβολὴν οὐκ ἔτι δέχονται * οὐ δὲ ἀντίκειται αὐταῖς λύπη, οὐδ' ἐπὶ οὐδὲ γὰρ θεραπείᾳ προηγησαμένης λύπης γίνονται.

ΠΕΡΙ ΦΟΒΟΥ. ΚΕΦ. Κ.

ΔΙΑΙΡΕΙΤΑΙ δὲ καὶ ὁ φόβος εἰς ἕξ, εἰς ὄκνον, εἰς αἰδῶ, εἰς αἰσχύνην, εἰς κατάπληξιν, εἰς ἀγωνίαν, εἰς ἔκπληξιν· ἔστι δὲ ὄκνος μὲν φόβος μελλούσης ἐνεργείας· κατάπληξις δὲ φόβος ἐκ μεγάλης φαντασίας· ἔκπληξις δὲ φόβος ἐξ ἀσυνήθους φαντασίας· ἀγωνία δὲ φόβος διαπτώσεως, τουτέστιν ἀποτυχίας· φοβούμενοι γὰρ ἀποτυχεῖν τῆς πράξεως ἀγωνιῶμεν· αἰδὼς δὲ φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου· κάλλιστον δὲ τοῦτο τὸ πάθος· αἰσχύνη δὲ φόβος ἐπ' αἰσχρῷ πεπραγμένῳ. οὐ δὲ τοῦτο δὲ ἀνέλπιστον εἰς σωτηρίαν· ταύτῃ δὲ διαφέρει αἰδὼς αἰσχύνης, ὅτι ὁ μὲν αἰσχυνόμενος ἐφ' οἷς ἔπραξε καταδύεται· ὁ δὲ αἰδούμενος φοβεῖται περιπεσεῖν ἀδοξίᾳ τινί· καλοῦσι δὲ οἱ παλαιοὶ πολλάκις καὶ τὴν αἰδῶ αἰσχύνην, καὶ τὴν αἰσχύνην αἰδῶ, καταχρώμενοι τοῖς ὀνόμασι· γίνεται δὲ ὁ φόβος κατὰ περίψυξιν τοῦ θερμοῦ παντὸς συντρέχοντος εἰς τὴν καρδίαν ἐπὶ τὸ ἀρχικὸν· καθάπερ καὶ ὁ δῆμος ὅταν φοβῆται καταφεύγει πρὸς τοὺς ἄρχοντας.

τῆς

τῆς δὲ λύπης ὄργανον τὸ στόμα τῆς κοιλίας. τοῦτο γὰρ
ἐστὶ τὸ τῆς δήξεως αἰσθανόμενον ἐν ταῖς λύπαις. ὡς
„ ὁ Γαληνὸς ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἀποδεικτικῆς φησὶν
„ οὕτωπως. τοῖς λυπουμένοις οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν γα-
„ στέρα καταῤῥεῖ ξανθῆς χολῆς· ὃ τὴν δῆξιν αὐτοῖς παρ-
„ έχει καὶ οὐ πρότερον παύονται λυπούμενοι καὶ δακ-
„ νόμενοι, πρὶν ἐξεμέσαι τὴν χολήν· γίνεται γὰρ ἡ δῆ-
ξις αὐτοῖς ὑπὸ κάτω τῶν κατὰ μέσα στέρνα χόνδρου τοῦ
ξιφοειδοῦς ὀνομαζομένου, πολὺ δὲ ἀνωτέρω κεῖται
ἡ καρδία· τοῦ γὰρ διαφράγματος ἡ μὲν γαστὴρ κατω-
τέρω ἐστίν. ἡ δὲ καρδία ἀνωτέρω, συνήθως δὲ οἱ πα-
λαιοὶ καρδίαν καὶ τὸ στόμα τῆς γαστρὸς καλοῦσιν, ὡς
Ἱπποκράτης καὶ Θουκυδίδης ἐν τῷ λοιμῷ λέγων
οὕτως, καὶ ὁπότε εἰς τὴν καρδίαν στηρίξαι ἀνέστρε-
φέ τε αὐτὴν καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς. πᾶσαι ὁπό-
σαι ἀπὸ ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσὶν ἐπήεσαν· τὸ
γὰρ ἀναστρεφόμενον τὸ στόμα τῆς γαστρός ἐστιν ἀναγ-
καζόμενον ἐμεῖν οὐ τὸ σπλάγχνον ἡ καρδία.

ΠΕΡΙ ΘΥΜΟΥ ΚΕΦ. ΚΑ.

ΘΥΜΟΣ δέ ἐστι ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵμα-
τος ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς ἢ ἀναθολώσεως
γινομένη· διὸ καὶ χολὴ λέγεται καὶ χόλος. ἔστι δ' ὅτε
καὶ ὁ θυμός ἐστιν ὄρεξις ἀντιτιμωρήσεως. ἀδικούμε-
νοι γὰρ ἢ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι θυμούμεθα· καὶ γί-
νεται τότε μικτὸν τὸ πάθος ἐξ ἐπιθυμίας καὶ θυ-
μοῦ. εἴδη δὲ τοῦ θυμοῦ τρία· ὀργὴ, ἡ καὶ χολὴ καὶ χό-
λος καλεῖται, μῆνις, καὶ κότος· θυμὸς μὲν γὰρ ἀρχὴν

καὶ

καὶ κίνησιν ἔχων· ὀργὴ καὶ χολὴ καὶ χόλος λέγεται. μῆνις δὲ χολὴ εἰς παλαίωσιν ἀγομένη. εἴρηται γὰρ παρὰ τὸ μένειν καὶ τῇ μνήμῃ παραδεδόσθαι· κότος δὲ ὀργὴ ἐπιτηροῦσα καιρὸν εἰς τιμωρίαν· εἴρηται δὲ καὶ οὗτος παρὰ τὸ κεῖσθαι· ἔστι δὲ ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικὸν τοῦ λογισμοῦ. ὅταν γὰρ οὗτος ἄξιον κρίνῃ τὸ γινόμενον ἀγανακτήσεως, τότε ὁ θυμὸς ὑπεξέρχεται, ἐὰν κατὰ φύσιν τὴν οἰκείαν τάξιν φυλάττωσιν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΛΟΓΟΥ ΤΟΥ ΜΗ ΚΑΤΗΚΟΟΥ ΛΟΓΩ. ΚΕΦ. ΚΒ.

ΤΟ μὲν οὖν ἐπιπειθὲς λόγῳ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, τοῦ δὲ μὴ πειθομένου λόγῳ ἔστι τό τε θρεπτικὸν καὶ γεννητικὸν καὶ σφυγμικόν· καλεῖται δὲ φυσικὸν μὲν, τὸ γεννητικὸν καὶ θρεπτικόν· ζωτικὸν δὲ τὸ σφυγμικόν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΡΕΠΤΙΚΟΥ. ΚΕΦ. ΚΓ.

ΤΟΥ θρεπτικοῦ φυσικαὶ δυνάμεις εἰσὶ τέσσαρες, ἑλκτικὴ, καθεκτικὴ, ἀλλοιωτικὴ, ἀποκριτική· ἕκαστον γὰρ τῶν μορίων τοῦ ζώου φυσικῶς ἕλκει πρὸς ἑαυτὸ τὴν οἰκείαν τροφὴν καὶ ἑλκύσαν κατέχει καὶ κατασχὸν εἰς ἑαυτὸ μεταβάλλει, καὶ οὕτως τὸ περιττὸν ἐξωθεῖ· καὶ αὗται εἰσὶν αἱ δυνάμεις αἱ τὴν τροφὴν τῶν μορίων τοῦ σώματος διοικοῦσαι. ἐξ ὧν ἡ αὔξησις ἤτε κατὰ μῆκος καὶ πλάτος γίνεται· ἐκκρίνεται δὲ τὰ περιττὰ διὰ γαστρὸς, δι' οὔρων, δι' ἐμετῶν, δι' ἱδρώτων, διὰ στόματος, διὰ ῥινῶν, δι' ὤτων, δι' ὀφθαλμῶν, διὰ τῆς ἐκπνοῆς, διὰ τῶν ἀδήλων πόρων.

πόρων. αἱ μὲν οὖν ἄλλαι ἐκκρίσεις, πρόδηλοι, δι' ὤτων δὲ ἡ καλουμένη κυψελὴ, ἥτις ἐστὶ ῥύπος τῶν ὤτων· διὰ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν δάκρυα καὶ λῆμαι. διὰ δὲ τῆς ἐκπνοῆς τὸ λιγνυῶδες τῆς θερμότητος τῆς καρδίας· ἀδήλοις δὲ πόρους φασὶ τὴν διαπνοὴν παντὸς τοῦ σώματος· καθ' ἣν ἐκ τοῦ βάθους καὶ τῆς συστολῆς τῶν ἀρτηριῶν ἀτμοὶ πλεῖστοι διὰ τῆς μανότητος τοῦ δέρματος διεξέρχονται· ὄργανα δὲ τοῦ θρεπτικοῦ, τό τε στόμα καὶ ὁ στόμαχος καὶ ἡ γαστὴρ καὶ τὸ ἧπαρ ἅιτε φλέβες πᾶσαι, τά τε ἔντερα καὶ αἱ χολαὶ ἀμφότεραι, καὶ οἱ νεφροί. τὸ γὰρ στόμα πρῶτον προκατασκευάζει τῇ γαστρὶ τὴν τροφὴν εἰς λεπτὰ κατατέμνον αὐτὴν διὰ τῶν ὀδόντων καὶ τῆς γλώττης· μεγίστην γὰρ καὶ ἡ γλῶττα χρείαν παρέχεται τῇ διαμασήσει συνάγουσα τὴν τροφὴν καὶ τοῖς ὀδοῦσιν ὑποβάλλουσα καθάπερ αἱ ἀλετρίδες διὰ τῆς χειρὸς τὸν σῖτον ταῖς μύλαις· τρόπον γάρ τινα καὶ ἡ γλῶττα χείρ ἐστι τῆς διαμασήσεως· οὕτω δὲ κατεργασθεῖσα ἡ τροφὴ, παραπέμπεται τῇ κοιλίᾳ διὰ τοῦ στομάχου· ὁ γὰρ στόμαχος οὐ μόνον αἰσθητήριόν ἐστι τῆς ἐνδείας, ἀλλὰ καὶ δίοδος τῶν σιτίων. ἀναστέχει γὰρ ἐν τῇ καταπόσει καὶ ἐπισπᾶται τὴν τροφὴν, καὶ παραπέμπει τῇ κοιλίᾳ. ἡ δὲ κοιλία παραλαβοῦσα χωρίζει τὸ χρηστὸν καὶ τὸ τρόφιμον ἀπὸ τοῦ λιθώδους καὶ ξυλώδους καὶ ἀτρόφου· καὶ τὸ μὲν χρηστὸν εἰς χυμοὺς μεταβάλλουσα ἀναπέμπει τῷ ἥπατι διὰ τῶν φλεβῶν τῶν ἑλκυστῶν ἀπ' αὐτῆς καὶ διοχετευστῶν εἰς τὸ ἧπαρ,

ἅιτινες

αἵτινες φλέβες ῥίζαις ἐοίκασι τοῦ ἥπατος ἑλκούσαις ἀπὸ τῆς γαστρὸς τὴν τροφὴν, ὡς ἀπὸ τῆς γῆς ἕλκουσι αἱ τῶν φυτῶν ῥίζαι· ἔοικε γὰρ ἡ μὲν κοιλία τῇ γῇ τῇ παρεχούσῃ τὴν τροφὴν τοῖς φυτοῖς. ῥίζαις δὲ αἱ φλέβες, αἱ ἐπὶ τὰς πύλας καὶ τὰ σιμὰ τοῦ ἥπατος ἀνάγουσαι τὸν χυμὸν ἀπὸ τῆς γαστρὸς καὶ τῶν ἐντέρων διὰ τοῦ μεσαραίου· πρέμνῳ δὲ τὸ ἧπαρ αὐτό. κλάδοις δὲ καὶ ἀκρέμοσιν αἱ φλέβες αἱ κατασχιζόμεναι τῆς κοίλης φλεβὸς τῆς ἀποφυομένης ἐκ τῶν κυρτῶν τοῦ ἥπατος. τὸ γὰρ ἧπαρ δεξάμενον ἐκ τῆς κοιλίας τὸν χυμὸν συμπέσσει τε καὶ ἐξομοιοῖ ἑαυτῷ. ὁμοιοτάτην δὲ ἔχον τὴν σάρκα τῷ αἵματι εἰκότως εἰς αἷμα μεταβάλλει τὸν χυμόν· τὸ δὲ αἷμα καθαίρεται διά τε τοῦ σπληνὸς καὶ τῆς χολιδόχου κύστεως καὶ τῶν νεφρῶν· τοῦ μὲν σπληνὸς τὸ τρυγῶδες ἕλκοντος καὶ τροφὴν οἰκείαν ποιουμένου· τῆς δὲ χολιδόχου κύστεως τὸ δριμὺ τὸ ἐναπομεῖναν τοῖς χυμοῖς ἐκ τῆς τροφῆς· τῶν δὲ νεφρῶν τὸ ὀῤῥῶδες μετὰ τοῦ περιλειπομένου δριμέος ὡς καθαρὸν λοιπὸν καὶ χρηστὸν τὸ αἷμα γενόμενον εἰς τροφὴν διανέμεσθαι τοῖς ἄλλοις πᾶσι μορίοις τοῦ σώματος διὰ τῶν κατασπειρομένων εἰς αὐτὰ φλεβῶν· καὶ οὕτως ἕκαστον τῶν μορίων ἕλκον τὸ αἷμα καὶ κατέχον καὶ μεταβάλλον εἰς τὴν ἰδίαν φύσιν, τὸ περιττὸν διαπέμπει τοῖς γειτνιῶσι μορίοις τροφὴν ἐπιτήδειον ἐκείνοις γενόμενον. καὶ τοῦτον τὸν τρόπον πάντα τὰ μόρια ἐξ αἵματος τρέφεται καὶ αὔξει καὶ διαμένει χορηγοῦντος

αὐτὸ

αὐτὸ τοῦ ἥπατος· λέγεται δὲ τοῦτο τὸ μέρος τοῦ ἀλόγου μὴ πείθεσθαι λόγῳ, ἐπειδήπερ οὐ κατὰ γνώμην ἡμῶν, οὐδὲ κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ φυσικῶς τὸ ἴδιον ἔργον ἀποτελεῖ.

ΠΕΡΙ ΣΦΥΓΜΩΝ. ΚΕΦ. ΚΔ'.

Η ΔΕ σφυγμικὴ κίνησις καλεῖται μὲν καὶ ζωτικὴ δύναμις· ἔχουσα δὲ τὴν καρδίαν ἀρχὴν, καὶ μάλιστα τὴν ἀριστερὰν αὐτῆς κοιλίαν τὴν πνευματικὴν καλουμένην τὴν ἔμφυτον καὶ ζωτικὴν θερμότητα διανέμει παντὶ μορίῳ τοῦ σώματος διὰ τῶν ἀρτηριῶν, καθάπερ τὸ ἧπαρ διὰ τῶν φλεβῶν τὴν τροφήν. θερμαινομένης γοῦν τῆς καρδίας παρὰ φύσιν εὐθέως καὶ τὸ ὅλον ζῶον παρὰ φύσιν θερμαίνεται, καὶ ψυχομένης ψύχεται. τὸ γὰρ ζωτικὸν πνεῦμα παρ' αὐτῆς διὰ τῶν ἀρτηριῶν εἰς πᾶν τὸ σῶμα καταασπείρεται. συγκαταχίζεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀλλήλοις τὰ τρία ταῦτα· φλὲψ, ἀρτηρία, νεῦρον, ἐκ τῶν τριῶν ἀρχῶν τῶν διοικουσῶν τὸ ζῶον. ἐξ ἐγκεφάλου μὲν ἀρχῆς ὄντος κινήσεώς τε καὶ αἰσθήσεως τὸ νεῦρον. ἐξ ἥπατος δὲ ἀρχῆς ὄντος αἵματός τε καὶ τοῦ θρεπτικοῦ ἡ φλὲψ τὸ ἀγγεῖον τοῦ αἵματος· ἐκ δὲ τῆς καρδίας ἀρχῆς οὔσης τοῦ ζωτικοῦ ἡ ἀρτηρία τὸ ἀγγεῖον τοῦ πνεύματος· συνόντα δὲ ἀλλήλοις τὰς παρ' ἀλλήλων ὠφελείας καρποῦνται. ἡ μὲν γὰρ φλὲψ τροφὴν χορηγεῖ τῷ νεύρῳ καὶ τῇ ἀρτηρίᾳ· ἡ δὲ ἀρτηρία δίδωσι τῇ φλεβὶ θερμασίας φυσικῆς καὶ πνεύματος ζωτικοῦ. ὅθεν οὔτε ἀρτηρίαν ἐστὶν εὑρεῖν χωρὶς

αἵματος

αἵματος λεπτοῦ, οὔτε φλέβα χωρὶς πνεύματος ἀτμώδους· διαστέλλεται δὲ σφοδρῶς καὶ συστέλλεται ἡ ἀρτηρία καθ' ἁρμονίαν τινὰ καὶ λόγον, τὴν ἀρχὴν ἔχουσα τῆς κινήσεως ἐκ τῆς καρδίας. ἀλλὰ διαστελλομένη μὲν ἐκ τῶν παρακειμένων φλεβῶν ἕλκει τῇ βίᾳ τὸ λεπτὸν αἷμα· ὅπερ ἀναθυμιώμενον τροφὴ γίνεται τῷ ζωτικῷ πνεύματι, συστελλομένη δὲ τὸ αἰθαλῶδες τὸ ἐν αὐτῇ κενοῖ διὰ παντὸς τοῦ σώματος καὶ τῶν ἀδήλων πόρων· ὡς διὰ τοῦ στόματος καὶ τῆς ῥινὸς ἡ καρδία τὸ λιγνυῶδες ἐν ταῖς ἐκπνοαῖς ἀνωθεῖται.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΣΠΕΡΜΑΤΙΚΟΥ. ΚΕΦ. ΚΕ'.

ΚΑΙ τὸ γεννητικὸν δὲ τοῦ μέρους ἐστὶ τοῦ μὴ κατηκόου λόγῳ· ἀβουλήτως γὰρ ἐν ταῖς ὀνειρώξεσι προϊέμεθα τὴν γονήν. καὶ ἡ ἐπιθυμία δὲ τῆς συνουσίας φυσική. ἄκοντες γὰρ ἐπ' αὐτὴν κινούμεθα· ἡ δὲ πρᾶξις ὁμολογουμένως ἐφ' ἡμῖν καὶ ψυχική· καὶ γὰρ διὰ τῶν καθ' ὁρμὴν ὀργάνων συντελεῖται· καὶ ἀπέχεσθαι τῆς ὁρμῆς καὶ κρατῆσαι ἐφ' ἡμῖν ἐστιν· ὄργανα δὲ τῆς σπερματικῆς δυνάμεως πρῶτα αἱ φλέβες καὶ αἱ ἀρτηρίαι. ἐν ταύταις γὰρ τὸ θορῶδες πρῶτον ὑγρὸν τίκτεται μεταβληθέντος τοῦ αἵματος, καθάπερ ἐν ταῖς τίτθαις τὸ γάλα. τροφὴ γὰρ τῶν ἀγγείων τούτων ἐστὶν ὁ χυμὸς οὗτος· καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐκ σπέρματος ἡ γένεσις αὐτοῖς ἐστιν. ἐκπέσσουσι μὲν οὖν αἱ ἀρτηρίαι καὶ αἱ φλέβες τὸ αἷμα εἰς τὸ θορῶδες ὑγρὸν, ἵνα τρέφωνται. τὸ δὲ περιττεῦον τῆς τροφῆς

αὐτῶν γίνεται γονή· ἀναφέρεται γὰρ πρῶτον μὲν διὰ περιόδου πολλῆς εἰς τὴν κεφαλήν· πάλιν δὲ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καταφέρεται διὰ δύο φλεβῶν καὶ δύο ἀρτηριῶν. ὅθεν ἐάν τις ἐκτέμῃ τὰς φλέβας τὰς περὶ τὰ ὦτα καὶ τὰς περὶ τὰς παρωτίδας, ἄγονον ποιεῖ τὸ ζῶον. αὗται δὲ αἱ φλέβες καὶ ἀρτηρίαι γίνονται τὸ ἑλικοειδὲς καὶ κιρσοειδὲς πλέγμα παρὰ τὸν ὄρχεον, ἔνθα τὸ θρομβῶδες ὑγρὸν ἐμπίπτει εἰς ἑκάτερον τῶν διδύμων· μία ἀρτηρία καὶ μία φλὲψ πλήρης σπέρματος· ἐν τούτοις δὲ τελείως ἀποσπερματοῦται· καὶ διὰ τοῦ κιρσοειδοῦς παραστάτου τοῦ μετὰ τοὺς διδύμους ἐκκρίνεται μετὰ πνεύματος. διότι καὶ ἀρτηρία ἐστὶν ἡ πέμπουσα. ὅτι δὲ καὶ ἀπὸ φλεβὸς φέρεται, δῆλον ἐστὶν ἐκ τῆς λαγνείας. ὅταν γὰρ ἐπὶ πολὺ συνουσιάσωσι καὶ καταναλώσωσι τὸν σπερματικὸν καὶ θορώδη χυμὸν τότε καὶ ὑπὸ τῆς βιαίας ὁλκῆς, αἷμα καθαρὸν ἐκκρίνουσι· καὶ αἱ γυναῖκες δὲ πάντα τὰ αὐτὰ τοῖς ἀνδράσιν ἔχουσι μόρια, ἀλλ' ἔνδον καὶ οὐκ ἔξω. Αριστοτέλης μὲν οὖν καὶ Δημόκριτος, οὐδὲν βούλονται συντελεῖν τὸ τῆς γυναικὸς σπέρμα πρὸς γένεσιν τέκνων· τὸ γὰρ προϊέμενον ἐκ τῶν γυναικῶν ἱδρῶτα τοῦ μορίου μᾶλλον ἢ γονὴν εἶναι βούλονται· Γαληνὸς δὲ καταγινώσκων Αριστοτέλης λέγει σπερμαίνειν μὲν τὰς γυναῖκας καὶ τὴν μίξιν ἀμφοτέρων τῶν σπερμάτων ποιεῖν τὸ κύημα. διὸ καὶ τὴν συνουσίαν μίξιν λέγεσθαι. οὐ μὴν τελείαν γονὴν ὡς τὴν τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' ἔτι ἄπεπτον καὶ ὑγροτέραν· τοιαύτη δὲ

οὖσα

οὖσα τῆς γυναικὸς ἡ γονὴ τροφὴ γίνεται τῆς τοῦ ἀνδρός. ἐξ αὐτῆς δὲ καὶ μέρος τι τοῦ χωρίου τοῦ περὶ τὰς κεραίας τῆς μήτρας συμπήγνυται, καὶ ὁ καλούμενος ἀλλαντοειδὴς δοχεῖον ὢν τῶν περιττωμένων τοῦ ἐμβρύου· καθ' ἕκαστον δὲ γένος ζώου τό τε προσίεται ἡ θήλεια τὸν ἄῤῥενα, ὅταν δύνηται κυΐσκεσθαι. τὰ τοίνυν ἀεὶ δυνάμενα κυΐσκεσθαι ἀεὶ προσίεται τὴν συνουσίαν. ὡς ἀλεκτορίδες καὶ περιστεραὶ καὶ ἄνθρωποι· ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα κύοντα, τὴν σύνοδον ἀποφεύγει. γυνὴ δὲ ἀεὶ προσδέχεται. αἱ γὰρ ἀλεκτορίδες τὰς καθ' ἑκάστην ἡμέραν σχεδὸν τίκτειν καθ' ἑκάστην σχεδὸν προσίενται τὴν συνουσίαν· αἱ δὲ γυναῖκες ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ αὐτεξούσιον ἔχουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ συνουσίᾳ τῇ μετὰ τὴν σύλληψιν· τὰ γὰρ ἄλογα τῶν ζώων οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν ἀλλ' ὑπὸ τῆς φύσεως κανονίζεται, καὶ μέτρα καὶ καιρὸν ὡρισμένον δέχεται.

ΑΛΛΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΟΥΣΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΤΟ ΖΩΟΝ. ΚΕΦ. ΚΣΤ'.

ΔΙΑΙΡΟΥΣΙ δὲ καὶ ἄλλως τὰς κατὰ τὸ ζῶον δυνάμεις. καὶ τὰς μὲν λέγουσι ψυχικὰς, τὰς δὲ φυσικὰς, τὰς δὲ ζωτικάς· καὶ ψυχικὰς μὲν τὰς κατὰ προαίρεσιν. φυσικὰς δὲ καὶ ζωτικὰς τὰς ἀπροαιρέτους· καὶ εἰσὶ ψυχικαὶ μὲν, δύο· ἥ, τε καθ' ὁρμὴν κίνησις καὶ αἴσθησις· τῆς δὲ καθ' ὁρμὴν κινήσεως εἴδη τό τε μεταβατικὸν καὶ κινητικὸν τοῦ σώματος παντὸς καὶ φωνητικὸν καὶ ἀναπνευστικόν. ἐν ἡμῖν γὰρ ταῦ-

τα καὶ ποιεῖν καὶ μὴ ποιεῖν. φυσικαὶ δὲ καὶ ζωτικαὶ αἱ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἑκόντων καὶ ἀκόντων γινόμεναι ὡς ἡ θρεπτικὴ καὶ αὐξητικὴ καὶ σπερματικὴ φυσικαὶ οὖσαι· καὶ ἡ σφυγμικὴ ζωτικὴ οὖσα· τὰ δὲ ὄργανα τῶν μὲν ἄλλων ἔμπροσθεν εἴρηται· τῆς δὲ κατὰ προαίρεσιν κινήσεως νῦν ἐροῦμεν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΟΡΜΗΝ Η ΚΑΤΑ ΠΡΟΑΙρεσιν κινήσεως ἥτις ἐστὶ τοῦ ὀρεκτικοῦ. ΚΕΦ. ΚΖ'.

ΕΣΤΙΝ οὖν τῆς κατὰ προαίρεσιν ἢ καθ' ὁρμὴν κινήσεως, ἀρχὴ μὲν ὁ ἐγκέφαλος καὶ ὁ νωτιαῖος μυελὸς ἐγκεφάλου μέρος ὢν καὶ αὐτός. ὄργανα δὲ τὰ ἐκ τούτων πεφυκότα νεῦρα καὶ οἱ σύνδεσμοι καὶ οἱ μύες. οἱ δὲ μύες συνεστήκασιν ἐκ τε σαρκῶν καὶ νευρωδῶν ἰνῶν καὶ τενόντων συμπεπλεγμένων ταῖς τῶν νεύρων ἰσιν. ὅθεν τινὲς ᾠήθησαν αὐτοὺς αἰσθητικοὺς εἶναι διὰ τὴν γινομένην ἐκ τῶν συμπεπλεγμένων αὐτοῖς νεύρων αἴσθησιν. ἔστιν οὖν ὁ τένων σύνθετος ἔκ τε συνδέσμου καὶ νεύρων λεπτῶν· διαφέρει δὲ νεύρου τένων· ὅτι πᾶν μὲν νεῦρον αἰσθητικὸν ἐστὶ καὶ στρογγύλον καὶ ἁπαλώτερον καὶ ἀπ' ἐγκεφάλου τὴν ἀρχὴν ἔχει. ὁ δὲ τένων καὶ σκληρότερος καὶ ἐξ ὀστέου καὶ ἀναίσθητος καθ' ἑαυτὸν καὶ ἔσθ' ὅτε πλατύς. εἰσὶ δὲ αἱ μὲν χεῖρες ἀντιληπτικὸν ὄργανον καὶ πρὸς τὰς τέχνας ἐπιτηδειότατον· ἐὰν γὰρ τις ἀφέλῃ τὰς χεῖρας ἢ μόνους τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν, εἰς πάσας σχεδὸν τὰς τέχνας ἀχρηστότατον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. διὸ καὶ μόνος ἄνθρωπος, ἐπειδὴ λογικὸς ἐστὶ καὶ τεχνῶν δεκτικὸς

πικὸς, χεῖρας ἔχει παρὰ τοῦ δημιουργοῦ· οἱ δὲ πόδες μεταβατικὸν ὄργανον. τὴν γὰρ κατὰ τόπον κίνησιν διὰ τούτων ποιούμεθα· μόνος δὲ ἄνθρωπος καθέζεται μηδενὸς ἐρείσματος δεόμενος. μόνος γὰρ πρὸς δύο γωνίας ὀρθὰς κάμπτει τὰ σκέλη κατά τε τὸ ἰσχίον καὶ τὴν ἰγνὺν· τὴν μὲν ἐπὶ τὰ ἔνδον· τὴν δὲ ἐπὶ τὰ ἔξω. ὅσα τοίνυν διὰ νεύρων καὶ μυῶν κινεῖται, ταῦτα πάντα ψυχικά τε ἐστὶ καὶ κατὰ προαίρεσιν ἀποτελεῖται. τούτων δὲ καὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν φωνὴν ἐδείξαμεν εἶναι. αὕτη μὲν οὖν ἐστιν ἡ κατὰ λόγον τῶν τε ψυχικῶν καὶ φυσικῶν ἔργων διάγνωσις. ὁ δὲ δημιουργὸς κατὰ τὴν ἄκραν ἑαυτοῦ προμήθειαν συνέπλεξε τοῖς φυσικοῖς τὰ ψυχικά. καὶ ἀνάπαλιν. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἔκκρισις τῶν περιττωμάτων τῆς ἀποκριτικῆς ἐστι δυνάμεως, ἥ τις μία τῶν φυσικῶν ἐστι δυνάμεων, ἵνα μὴ ἀπροαιρέτως ἀσχημονῶμεν, ἔνθα οὐ δεῖ καὶ ὅτε οὐ δεῖ καὶ ἐφ' ὧν οὐ δεῖ περιϊέμενοι, πυλωροὺς τινὰς ἐπέστησε ταῖς ἐκκρίσεσι τοὺς μῦς, καὶ οὕτως ἐποίησε τὰ τῆς φύσεως ἔργα ψυχικά. τὰς γοῦν ἐκκρίσεις ἐπέχειν διὰ τούτου δυνάμεθα καὶ πολλάκις καὶ ἐπὶ πολύ· καταπέμπεται δὲ τὰ μὲν αἰσθητικὰ καὶ μαλακὰ νεῦρα ἀπό τε τῆς μέσης καὶ τῶν ἔμπροσθεν κοιλιῶν τοῦ ἐγκεφάλου. τὰ δὲ σκληρότερα καὶ κινητικὰ ἀπὸ τῆς ὄπισθεν κοιλίας καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ· σκληρότερα δὲ μᾶλλον ἐστὶ τὰ ἐκ τοῦ νωτιαίου. καὶ τούτων δὲ ἔτι μᾶλλον τὰ ἐκ τῶν κάτωθεν μερῶν τοῦ νωτιαίου. ὅσῳ γὰρ πλέον ἀποχωρεῖ τοῦ ἐγκεφάλου ὁ νω-

παῖος τοσούτῳ πλέον αὐτός τε σκληρότερος γίνεται καὶ τὰ νεῦρα τὰ ἐξ αὐτοῦ φυόμενα. ὥσπερ δὲ τὰς αἰσθήσεις διπλᾶς ἐλάβομεν, οὕτως καὶ τὰς ἐκφύσεις τῶν νεύρων διπλᾶς ἔχομεν. ἕκαστος γὰρ σφόνδυλος τοῦ νωτιαίου συζυγίαν ἐκπέμπει νεύρων. ἧς τὸ μὲν ἐπὶ τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ σώματος χωρεῖ, ἕτερον δὲ ἐπὶ τὰ ἀριστερά. σχεδὸν γὰρ ὅλον ἡμῶν τὸ σῶμα εἰς δύο μεμερίσται, εἰς δεξιὰ καὶ ἀριστερά. οὕτω καὶ πόδες καὶ χεῖρες καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον. ὡς καὶ τῶν αἰσθητηρίων.

ΠΕΡΙ ΑΝΑΠΝΟΗΣ. ΚΕΦ. ΚΗ.

ΚΑΙ ἡ ἀναπνοὴ δὲ τῶν ψυχικῶν ἐστιν ἔργον· καὶ γὰρ μύες εἰσὶν οἱ διαστέλλοντες τὸν θώρακα τὸ κυριώτατον τῆς ἀναπνοῆς ὄργανον. καὶ ἡ ἀθρόα καὶ σπασμώδης ἀναπνοὴ ἐπὶ ταῖς μεγάλαις λύπαις γινομένη ψυχικὴν δείκνυσι τὴν ἐνέργειαν· ἐφ' ἡμῖν δὲ καὶ αἱ κατὰ τὴν χρείαν τῆς ἀναπνοῆς μεταβολαί. ἀλγοῦντες γάρ τι τῶν ἀναπνευστικῶν μορίων ἢ τῶν συγκινουμένων αὐτοῖς, οἷον τῶν διαφραγμάτων ἢ τοῦ ἥπατος, ἢ τοῦ σπληνὸς, ἢ τῆς κοιλίας καὶ τῶν λεπτῶν ἐντέρων καὶ τοῦ κώλου, μικρὸν καὶ πυκνὸν ἀναπνέομεν· μικρὸν μὲν, ἵνα μὴ σφοδρότερον πλήττωμεν τὸ ἀλγοῦν μόριον· πυκνὸν δὲ, ἵνα τὸ λεῖπον κατὰ τὸ μέγεθος ἡ πυκνότης ἀναπληρώσῃ· καὶ γὰρ ὅταν ἀλγῶμεν τὸ σκέλος, ἐπ' ὀλίγον ἐκτείνομεν αὐτὸ, βαδίζοντες διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ τὴν ἀναπνοήν. ὥσπερ οὖν καὶ τὸ βαδίζειν ψυχικὸν, οὕτω καὶ τὸ τῆς ἀναπνοῆς.

ἀλλ'

ἀλλ' ἢ συχάζοντες μὲν καὶ μὴ βαδίζοντες ἐπὶ πλεῖστον χρόνον ζῆν δυνάμεθα. τὴν δὲ ἀναπνοὴν οὐδὲ δέκατον ὥρας μέρος ἐπισχεῖν οἷόν τε· καταπνιγόμενον γὰρ τὸ ἐν ἡμῖν θερμὸν ἐκ τῆς αἰθαίης κατασβέννυται, καὶ παραχρῆμα θάνατον ἐπάγει· καὶ γὰρ εἰ φλόγα τίς σκεπάσει ἐν ἀγγείῳ τινὶ, διαπνοὴν οὐκ ἔχοντι, ἀποσβέσειεν ἂν αὐτὴν καταπνιγεῖσαν ἀπὸ τῆς λιγνύος· διὰ ταύτην οὖν τὴν ἀνάγκην καὶ κοιμωμένων ἡμῶν οὐδὲν ἧττον ἐνεργεῖ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἡ ψυχή· εἰδυῖα ὡς εἰ τὸ βραχύτατον ῥαθυμήσειε, διαφθείρεται τὸ ζῶον· πάλιν οὖν ἐνταῦθα τὸ ψυχικὸν συμπέπλακται τῷ φυσικῷ· δι' ἀρτηρίας γὰρ ποιεῖται τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀναπνοῆς ὀργάνου φυσικοῦ καὶ ἀεὶ κινουμένου· ἵνα μηδέποτε ἐπιλίπῃ τὸ ἔργον αὐτῆς. ὡς οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀρτηριῶν. ὅθεν τινὲς οὐ συνιέντες, φυσικὴν ἐνόμισαν εἶναι τὴν ἀναπνοήν. τρία δὲ τῆς ἀναπνοῆς ἐστὶν αἴτια, χρεία, δύναμις, ὄργανα· χρεία μὲν διττή· φυλακή τε τῆς ἐμφύτου θερμασίας, καὶ θρέψις τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος. ἀλλ' ἡ μὲν φυλακὴ τῆς κατὰ φύσιν θερμότητος διά τε τῆς εἰσπνοῆς καὶ τῆς ἐκπνοῆς συνίσταται· τῆς μὲν εἰσπνοῆς ψυχούσης καὶ μετρίως ἀναρριπιζούσης τὸ θερμόν· τῆς δὲ ἐκπνοῆς τὸ λιγνυῶδες τῆς καρδίας ἐκχεούσης· ἡ δὲ θρέψις τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος διὰ μόνης τῆς ἀναπνοῆς. ἕλκεται γάρ τις ἀέρος μοῖρα κατὰ τὰς διαστολὰς τῆς καρδίας εἰς αὐτήν· δύναμις δὲ ἡ ψυχική. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ κινοῦσα τὰ ὄργανα τῆς ἀναπνοῆς διὰ τῶν

σεως· καθαρώτεραι δὲ εἰσὶ τῶν αἰσθήσεων ὅσαι μὴ προσπελάζουσι τοῖς αἰσθητοῖς ἥδουσιν ὡς ὄψις καὶ ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις· καὶ τῶν διανοητικῶν δὲ εἴδη δύο. τὸ μὲν γὰρ ἐστι πρακτικὸν, τὸ δὲ θεωρητικόν· δῆλον οὖν ὅτι δὲ τῶν ἡδονῶν τῶν παρεπομένων ταῖς ἐνεργείαις ταύταις εἴδη δύο· καὶ τούτων δὲ καθαρώτερον τὸ θεωρητικὸν τοῦ πρακτικοῦ: τοῦ δὲ ἀνθρώπου ἴδιαι καθ' ὃ ἄνθρωπος αἱ διανοητικαὶ· κοιναὶ γὰρ καθ' ὃ ζῶον αἱ αἰσθητικαὶ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα· ἐπειδὴ δὲ τῶν αἰσθητικῶν ἡδονῶν οἱ μὲν ἄλλαις, οἱ δὲ ἄλλαις ἥδονται, οὐχ αἱ τοῖς φαύλοις, ἀλλ' αἱ τοῖς σπουδαίοις καλαὶ φαινόμεναι, καὶ καθ' ἑαυτὰς εἰσὶ καλαί. κριτὴς γὰρ ὀρθὸς ἐπὶ παντὸς πράγματος οὐχ ὁ τυχὼν, ἀλλ' ὁ ἐπιστήμων καὶ κατὰ φύσιν διακείμενος.

ΠΕΡΙ ΛΥΠΗΣ. ΚΕΦ. ΙΘ'.

ΤΗΣ δὲ λύπης εἴδη τέσσαρα, ἄχος, ἄχθος, φθόνος, ἔλεος. ἐστι δὲ ἄχος λύπη ἀφωνίαν ἐμποιοῦσα· ἄχθος δὲ λύπη βαρύνουσα· φθόνος δὲ λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς· ἔλεος δὲ λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις κακοῖς, πᾶσα δὲ λύπη κακὸν τῇ ἑαυτῆς φύσει. εἰ γὰρ καὶ ὁ σπουδαῖος, λυπηθήσεταί ποτε χρηστῶν ἀνδρῶν διαφθειρομένων ἢ τέκνων ἢ πόλεως πορθουμένης, ἀλλ' οὐ προηγουμένως· οὐ δὲ κατὰ πρόθεσιν, ἀλλὰ κατὰ περίστασιν· καὶ ἐν τούτοις δὲ ὁ μὲν θεωρητικὸς ἀπαθὴς ἔσται παντάπασιν ἀλλοτριώσας ἑαυτὸν τῶν τῇδε καὶ συνάψας Θεῷ· ὁ δὲ σπουδαῖος μετριοπαθὴς ἐν αὐταῖς καὶ οὐχ ὑπερβάλλων οὐ

δὲ

δὲ αἰχμαλωτιζόμενος ὑπ' αὐτῶν· ἀλλὰ μᾶλλον κρατῶν αὐτῶν. ἀντίκειται δὲ λύπη ὡς μὲν κακὸν καλῷ τῇ μετρίᾳ ἡδονῇ. ὡς δὲ κακὸν κακῷ τῇ ὑπερβαλλούσῃ ἡδονῇ· ἐν ταῖς σωματικαῖς δὲ μόναις αἱ ὑπερβολαὶ γίνονται· αἱ γὰρ θεωρητικαὶ ἄκραι τινὲς οὖσαι καὶ τὸ τέλειον ἔχουσαι τὴν ὑπερβολὴν οὐκ ἐπιδέχονται * οὐ δὲ ἀντίκειται αὐταῖς λύπη, οὐδ' ἐπὶ οὐδὲ γὰρ θεραπεία προηγησαμένης λύπης γίνονται.

ΠΕΡΙ ΦΟΒΟΥ. ΚΕΦ. Κ.

ΔΙΑΙΡΕΙΤΑΙ δὲ καὶ ὁ φόβος εἰς ἕξ, εἰς ὄκνον, εἰς αἰδῶ, εἰς αἰσχύνην, εἰς κατάπληξιν, εἰς ἀγωνίαν, εἰς ἔκπληξιν· ἔστι δὲ ὄκνος μὲν φόβος μελλούσης ἐνεργείας· κατάπληξις δὲ φόβος ἐκ μεγάλης φαντασίας· ἔκπληξις δὲ φόβος ἐξ ἀσυνήθους φαντασίας· ἀγωνία δὲ φόβος διαπτώσεως, τουτέστιν ἀποτυχίας· φοβούμενοι γὰρ ἀποτυχεῖν τῆς πράξεως ἀγωνιῶμεν· αἰδὼς δὲ φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου· κάλλιστον δὲ τοῦτο τὸ πάθος· αἰσχύνη δὲ φόβος ἐπ' αἰσχρῷ πεπραγμένῳ. οὐ δὲ τοῦτο δὲ ἀνέλπιστον εἰς σωτηρίαν· ταύτῃ δὲ διαφέρει αἰδὼς αἰσχύνης, ὅτι ὁ μὲν αἰσχυνόμενος ἐφ' οἷς ἔπραξε καταδύεται· ὁ δὲ αἰδούμενος φοβεῖται περιπεσεῖν ἀδοξίᾳ τινί· καλοῦσι δὲ οἱ παλαιοὶ πολλάκις καὶ τὴν αἰδῶ αἰσχύνην, καὶ τὴν αἰσχύνην αἰδῶ, καταχρώμενοι τοῖς ὀνόμασι· γίνεται δὲ ὁ φόβος κατὰ περίψυξιν τοῦ θερμοῦ παντὸς συντρέχοντος εἰς τὴν καρδίαν ἐπὶ τὸ ἀρχικὸν· καθάπερ καὶ ὁ δῆμος ὅταν φοβῆται καταφεύγει πρὸς τοὺς ἄρχοντας.

τῆς δὲ λύπης ὄργανον τὸ στόμα τῆς κοιλίας. τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ τῆς δήξεως αἰσθανόμενον ἐν ταῖς λύπαις. ὡς
„ ὁ Γαληνὸς ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἀποδεικτικῆς φησιν
„ οὕτωπως. τοῖς λυπουμένοις οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν γα-
„ στέρα καταῤῥεῖ ξανθῆς χολῆς· ὃ τὴν δῆξιν αὐτοῖς παρ
„ έχει καὶ οὐ πρότερον παύονται λυπούμενοι καὶ δακ-
„ νόμενοι, πρὶν ἐξεμέσαι τὴν χολήν· γίνεται γὰρ ἡ δῆξις αὐτοῖς ὑπὸ κάτω τῶν κατὰ μέσα στέρνα χόνδρου τοῦ ξιφοειδοῦς ὀνομαζομένου, πολὺ δὲ ἀνωτέρω κεῖται ἡ καρδία· τοῦ γὰρ διαφράγματος ἡ μὲν γαστὴρ κατωτέρω ἐστίν. ἡ δὲ καρδία ἀνωτέρω, συνήθως δὲ οἱ παλαιοὶ καρδίαν καὶ τὸ στόμα τῆς γαστρὸς καλοῦσιν, ὡς Ἱπποκράτης καὶ Θουκυδίδης ἐν τῷ λοιμῷ λέγων οὕτως, καὶ ὁπότε εἰς τὴν καρδίαν στηρίξαι ἀνέστρεφέ τε αὐτὴν καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς. πᾶσαι ὁπόσαι ἀπὸ ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσὶν ἐπήεσαν· τὸ γὰρ ἀναστρεφόμενον τὸ στόμα τῆς γαστρός ἐστιν ἀναγκαζόμενον ἐμεῖν οὐ τὸ σπλάγχνον ἡ καρδία.

ΠΕΡΙ ΘΥΜΟΥ ΚΕΦ. ΚΑ.

ΘΥΜΟΣ δέ ἐστι ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς ἢ ἀναθολώσεως γινομένη· διὸ καὶ χολὴ λέγεται καὶ χόλος. ἔστι δ᾽ ὅτε καὶ ὁ θυμός ἐστιν ὄρεξις ἀντιτιμωρήσεως. ἀδικούμενοι γὰρ ἢ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι θυμούμεθα· καὶ γίνεται τότε μικτὸν τὸ πάθος ἐξ ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ. εἴδη δὲ τοῦ θυμοῦ τρία· ὀργή, ἡ καὶ χολὴ καὶ χόλος καλεῖται· μῆνις, καὶ κότος· θυμὸς μὲν γὰρ ἀρχὴν

καὶ

καὶ κίνησιν ἔχων· ὀργὴ καὶ χολὴ καὶ χόλος λέγεται. μῆνις δὲ χολὴ εἰς παλαίωσιν ἀγομένη. εἴρηται γὰρ παρὰ τὸ μένειν καὶ τῇ μνήμῃ παραδεδόσθαι· κότος δὲ ὀργὴ ἐπιτηροῦσα καιρὸν εἰς τιμωρίαν· εἴρηται δὲ καὶ οὗτος παρὰ τὸ κεῖσθαι· ἔστι δὲ ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικὸν τοῦ λογισμοῦ. ὅταν γὰρ οὗτος ἄξιον κρίνῃ τὸ γινόμενον ἀγανακτήσεως, τότε ὁ θυμὸς ὑπεξέρχεται, ἐὰν κατὰ φύσιν τὴν οἰκείαν τάξιν φυλάττωσιν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΛΟΓΟΥ ΤΟΥ ΜΗ ΚΑΤΗΚΟΟΥ ΛΟΓΩ. ΚΕΦ. ΚΒ.

ΤΟ μὲν οὖν ἐπιπειθὲς λόγῳ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, τοῦ δὲ μὴ πειθομένου λόγῳ ἔστι τό τε θρεπτικὸν καὶ γεννητικὸν καὶ σφυγμικὸν· καλεῖται δὲ φυσικὸν μὲν, τὸ γεννητικὸν καὶ θρεπτικὸν· ζωτικὸν δὲ τὸ σφυγμικόν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΡΕΠΤΙΚΟΥ. ΚΕΦ. ΚΓ.

ΤΟΥ θρεπτικοῦ φυσικαὶ δυνάμεις εἰσὶ τέσσαρες, ἑλκτική, καθεκτική, ἀλλοιωτική, ἀποκριτική· ἕκαστον γὰρ τῶν μορίων τοῦ ζώου φυσικῶς ἕλκει πρὸς ἑαυτὸ τὴν οἰκείαν τροφὴν καὶ ἑλκύσαν κατέχει καὶ κατασχὸν εἰς ἑαυτὸ μεταβάλλει, καὶ οὕτως τὸ περιττὸν ἐξωθεῖ· καὶ αὗται εἰσὶν αἱ δυνάμεις αἱ τὴν τροφὴν τῶν μορίων τοῦ σώματος διοικοῦσαι. ἐξ ὧν ἡ αὔξησις ἤτε κατὰ μῆκος καὶ πλάτος γίνεται· ἐκκρίνεται δὲ τὰ περιττὰ διὰ γαστρὸς, δι᾽ οὔρων, δι᾽ ἐμετῶν, δι᾽ ἱδρώτων, διὰ στόματος, διὰ ῥινῶν, δι᾽ ὤτων, δι᾽ ὀφθαλμῶν, διὰ τῆς ἐκπνοῆς, διὰ τῶν ἀδήλων πόρων.

πόρων. αἱ μὲν οὖν ἄλλαι ἐκκρίσεις, πρόδηλοι, δι᾽ ὤτων δὲ ἡ καλουμένη κυψελὴ, ἥτις ἐστὶ ῥύπος τῶν ὤτων· διὰ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν δάκρυα καὶ λῆμαι. διὰ δὲ τῆς ἐκπνοῆς τὸ λιγνυῶδες τῆς θερμότητος τῆς καρδίας· ἀδήλοις δὲ πόροις φασὶ τὴν διαπνοὴν παντὸς τοῦ σώματος· καθ᾽ ἣν ἐκ τοῦ βάθους καὶ τῆς συστολῆς τῶν ἀρτηριῶν ἀτμοὶ πλεῖστοι διὰ τῆς μανότητος τοῦ δέρματος διεξέρχονται· ὄργανα δὲ τοῦ θρεπτικοῦ, τό τε στόμα καὶ ὁ στόμαχος καὶ ἡ γαστὴρ καὶ τὸ ἧπαρ αἵ τε φλέβες πᾶσαι, τά τε ἔντερα καὶ αἱ χολαὶ ἀμφότεραι, καὶ οἱ νεφροί. τὸ γὰρ στόμα πρῶτον προκατασκευάζει τῇ γαστρὶ τὴν τροφὴν εἰς λεπτὰ κατατέμνον αὐτὴν διὰ τῶν ὀδόντων καὶ τῆς γλώττης· μεγίστην γὰρ καὶ ἡ γλῶττα χρείαν παρέχεται τῇ διαμασήσει συνάγουσα τὴν τροφὴν καὶ τοῖς ὀδοῦσιν ὑποβάλλουσα καθάπερ αἱ ἀλετρίδες διὰ τῆς χειρὸς τὸν σῖτον ταῖς μύλαις· τρόπον γάρ τινα καὶ ἡ γλῶττα χείρ ἐστι τῆς διαμασήσεως· οὕτω δὲ κατεργασθεῖσα ἡ τροφὴ, παραπέμπεται τῇ κοιλίᾳ διὰ τοῦ στομάχου· ὁ γὰρ στόμαχος οὐ μόνον αἰσθητήριόν ἐστι τῆς ἐνδείας, ἀλλὰ καὶ δίοδος τῶν σιτίων. ἀναδέχει γὰρ ἐν τῇ καταπόσει καὶ ἐπισπᾶται τὴν τροφὴν, καὶ παραπέμπει τῇ κοιλίᾳ. ἡ δὲ κοιλία παραλαβοῦσα χωρίζει τὸ χρηστὸν καὶ τὸ τρόφιμον ἀπὸ τοῦ λιθώδους καὶ ξυλώδους καὶ ἀτρόφου· καὶ τὸ μὲν χρηστὸν εἰς χυμοὺς μεταβάλλουσα ἀναπέμπει τῷ ἥπατι διὰ τῶν φλεβῶν τῶν ἑλκυστῶν ἀπ᾽ αὐτῆς καὶ διοχετευτῶν εἰς τὸ ἧπαρ,

αἵτινες

αἵτινες φλέβες ῥίζαις ἐοίκασι τοῦ ἥπατος ἑλκούσαις ἀπὸ τῆς γαστρὸς τὴν τροφὴν, ὡς ἀπὸ τῆς γῆς ἕλκουσι αἱ τῶν φυτῶν ῥίζαι· ἔοικε γὰρ ἡ μὲν κοιλία τῇ γῇ τῇ παρεχούσῃ τὴν τροφὴν τοῖς φυτοῖς. ῥίζαις δὲ αἱ φλέβες, αἱ ἐπὶ τὰς πύλας καὶ τὰ σιμὰ τοῦ ἥπατος ἀνάγουσαι τὸν χυμὸν ἀπὸ τῆς γαστρὸς καὶ τῶν ἐντερῶν διὰ τοῦ μεσαραίου· πρέμνῳ δὲ τὸ ἧπαρ αὐτό. κλάδοις δὲ καὶ ἀκρέμοσιν αἱ φλέβες αἱ καταχιζόμεναι τῆς κοίλης φλεβὸς τῆς ἀποφυομένης ἐκ τῶν κυρτῶν τοῦ ἥπατος. τὸ γὰρ ἧπαρ δεξάμενον ἐκ τῆς κοιλίας τὸν χυμὸν συμπέσσει τε καὶ ἐξομοιοῖ ἑαυτῷ. ὁμοιοτάτην δὲ ἔχον τὴν σάρκα τῷ αἵματι εἰκότως εἰς αἷμα μεταβάλλει τὸν χυμόν· τὸ δὲ αἷμα καθαίρεται διά τε τοῦ σπληνὸς καὶ τῆς χοληδόχου κύστεως καὶ τῶν νεφρῶν· τοῦ μὲν σπληνὸς τὸ τρυγῶδες ἕλκοντος καὶ τροφὴν οἰκείαν ποιουμένου· τῆς δὲ χοληδόχου κύστεως τὸ δριμὺ τὸ ἐναπομεῖναν τοῖς χυμοῖς ἐκ τῆς τροφῆς· τῶν δὲ νεφρῶν τὸ ὀρρῶδες μετὰ τοῦ περιλειπομένου δριμέος ὡς καθαρὸν λοιπὸν καὶ χρηστὸν τὸ αἷμα γενόμενον εἰς τροφὴν διανέμεσθαι τοῖς ἄλλοις πᾶσι μορίοις τοῦ σώματος διὰ τῶν καταπειρομένων εἰς αὐτὰ φλεβῶν· καὶ οὕτως ἕκαστον τῶν μορίων ἕλκον τὸ αἷμα καὶ κατέχον καὶ μεταβάλλον εἰς τὴν ἰδίαν φύσιν, τὸ περιττὸν παραπέμπει τοῖς γειτνιῶσι μορίοις τροφὴν ἐπιτήδειον ἐκείνοις γενόμενον. καὶ τοῦτον τὸν τρόπον πάντα τὰ μόρια ἐξ αἵματος τρέφεται καὶ αὔξει καὶ διαμένει χορηγοῦντος

αὐτὸ

αὐτὸ τοῦ ἥπατος· λέγεται δὲ τοῦτο τὸ μέρος τοῦ ἀλόγου μὴ πείθεσθαι λόγῳ, ἐπειδήπερ οὐ κατὰ γνώμην ἡμῶν, οὐδὲ κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ φυσικῶς τὸ ἴδιον ἔργον ἀποτελεῖ.

ΠΕΡΙ ΣΦΥΓΜΩΝ. ΚΕΦ. ΚΔ'.

Η ΔΕ σφυγμικὴ κίνησις καλεῖται μὲν καὶ ζωτικὴ δύναμις· ἔχουσα δὲ τὴν καρδίαν ἀρχὴν, καὶ μάλιστα τὴν ἀριστερὰν αὐτῆς κοιλίαν τὴν πνευματικὴν καλουμένην τὴν ἔμφυτον καὶ ζωτικὴν θερμότητα διανέμει παντὶ μορίῳ τοῦ σώματος διὰ τῶν ἀρτηρίων, καθάπερ τὸ ἧπαρ διὰ τῶν φλεβῶν τὴν τροφήν. θερμαινομένης γοῦν τῆς καρδίας παρὰ φύσιν εὐθέως καὶ τὸ ὅλον ζῶον παρὰ φύσιν θερμαίνεται, καὶ ψυχομένης ψύχεται. τὸ γὰρ ζωτικὸν πνεῦμα παρ' αὐτῆς διὰ τῶν ἀρτηρίων εἰς πᾶν τὸ σῶμα καταπέμπεται. συγκαταχίζεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀλλήλοις τὰ τρία ταῦτα· φλὲψ, ἀρτηρία, νεῦρον, ἐκ τῶν τριῶν ἀρχῶν τῶν διοικουσῶν τὸ ζῶον. ἐξ ἐγκεφάλου μὲν ἀρχῆς ὄντος κινήσεώς τε καὶ αἰσθήσεως τὸ νεῦρον. ἐξ ἥπατος δὲ ἀρχῆς ὄντος αἵματός τε καὶ τοῦ θρεπτικοῦ ἡ φλὲψ τὸ ἀγγεῖον τοῦ αἵματος· ἐκ δὲ τῆς καρδίας ἀρχῆς οὔσης τοῦ ζωτικοῦ ἡ ἀρτηρία τὸ ἀγγεῖον τοῦ πνεύματος· συνόντα δὲ ἀλλήλοις τὰς παρ' ἀλλήλων ὠφελείας καρποῦνται. ἡ μὲν γὰρ φλὲψ τροφὴν χορηγεῖ τῷ νεύρῳ καὶ τῇ ἀρτηρίᾳ, ἡ δὲ ἀρτηρία δίδωσι τῇ φλεβὶ θερμασίας φυσικῆς καὶ πνεύματος ζωτικοῦ. ὅθεν οὔτε ἀρτηρίαν ἐστὶν εὑρεῖν χωρὶς

αἵματος

αἵματος λεπτοῦ, οὔτε φλέβα χωρὶς πνεύματος ἀτμώδους· διαστέλλεται δὲ σφοδρῶς καὶ συστέλλεται ἡ ἀρτηρία καθ' ἁρμονίαν τινὰ καὶ λόγον, τὴν ἀρχὴν ἔχουσα τῆς κινήσεως ἐκ τῆς καρδίας. ἀλλὰ διαστελλομένη μὲν ἐκ τῶν παρακειμένων φλεβῶν ἕλκει τῇ βίᾳ τὸ λεπτὸν αἷμα· ὅπερ ἀναθυμιώμενον τροφὴ γίνεται τῷ ζωτικῷ πνεύματι, συστελλομένη δὲ τὸ αἰθαλῶδες τὸ ἐν αὐτῇ κενοῖ διὰ παντὸς τοῦ σώματος καὶ τῶν ἀδήλων πόρων· ὡς διὰ τοῦ στόματος καὶ τῆς ῥινὸς ἡ καρδία τὸ λιγνυῶδες ἐν ταῖς ἐκπνοαῖς ἀνωθεῖται.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΣΠΕΡΜΑΤΙΚΟΥ. ΚΕΦ. ΚΕ'.

ΚΑΙ τὸ γεννητικὸν δὲ τοῦ μέρους ἐστὶ τοῦ μὴ κατηκόου λόγῳ· ἀβουλήτως γὰρ ἐν ταῖς ὀνειρώξεσι προΐεμεν τὴν γονήν. καὶ ἡ ἐπιθυμία δὲ τῆς συνουσίας φυσική. ἄκοντες γὰρ ὑπ' αὐτὴν κινούμεθα· ἡ δὲ πρᾶξις ὁμολογουμένως ἐφ' ἡμῖν καὶ ψυχική· καὶ γὰρ διὰ τῶν καθ' ὁρμὴν ὀργάνων συντελεῖται· καὶ ἀποσχέσθαι τῆς ὁρμῆς καὶ κρατῆσαι ἐφ' ἡμῖν ἐστιν· ὄργανα δὲ τῆς σπερματικῆς δυνάμεως πρῶτα αἱ φλέβες καὶ αἱ ἀρτηρίαι. ἐν ταύταις γὰρ τὸ θορῶδες πρῶτον ὑγρὸν τίκτεται μεταβληθέντος τοῦ αἵματος, καθάπερ ἐν ταῖς τίτθοις τὸ γάλα. τροφὴ γὰρ τῶν ἀγγείων τούτων ἐστὶν ὁ χυμὸς οὗτος· καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐκ σπέρματος ἡ γένεσις αὐτοῖς ἐστιν. ἐκπέσσουσι μὲν οὖν αἱ ἀρτηρίαι καὶ αἱ φλέβες τὸ αἷμα εἰς τὸ θορῶδες ὑγρόν, ἵνα τρέφωνται. τὸ δὲ περιττεῦον τῆς τροφῆς

ἀυτῆς γίνεται γονὴ· ἀναφέρεται γὰρ πρῶτον μὲν διὰ περιόδου πολλῆς εἰς τὴν κεφαλήν· πάλιν δὲ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καταφέρεται διὰ δύο φλεβῶν καὶ δύο ἀρτηριῶν. ὅθεν ἐάν τις ἐκτέμῃ τὰς φλέβας τὰς περὶ τὰ ὦτα καὶ τὰς περὶ τὰς παρωτίδας, ἄγονον ποιεῖ τὸ ζῶον. αὗται δὲ αἱ φλέβες καὶ ἀρτηρίαι γίνονται τὸ ἑλικοειδὲς καὶ κιρσοειδὲς πλέγμα παρὰ τὸν ὄρχεον, ἔνθα τὸ θορῶδες ὑγρὸν ἐμπίπτει εἰς ἑκάτερον τῶν διδύμων· μία ἀρτηρία καὶ μία φλὲψ πλήρης σπέρματος· ἐν τούτοις δὲ τελείως ἀποσπερματοῦται· καὶ διὰ τοῦ κιρσοειδοῦς παραστάτου τοῦ μετὰ τοὺς διδύμους ἐκκρίνεται μετὰ πνεύματος. διότι καὶ ἀρτηρία ἐστὶν ἡ πέμπουσα. ὅτι δὲ καὶ ἀπὸ φλεβὸς φέρεται, δῆλον ἐστὶν ἐκ τῆς λαγνείας. ὅταν γὰρ ἐπὶ πολὺ συνουσιάσωσι καὶ καταναλώσωσι τὸν σπερματικὸν καὶ θορώδη χυμὸν τότε καὶ ὑπὸ τῆς βιαίας ὁλκῆς, αἷμα καθαρὸν ἐκκρίνουσι· καὶ αἱ γυναῖκες δὲ πάντα τὰ αὐτὰ τοῖς ἀνδράσιν ἔχουσι μόρια, ἀλλ' ἔνδον καὶ οὐκ ἔξω. Ἀριστοτέλης μὲν οὖν καὶ Δημόκριτος, οὐδὲν βούλονται συντελεῖν τὸ τῆς γυναικὸς σπέρμα πρὸς γένεσιν τέκνων· τὸ γὰρ προϊέμενον ἐκ τῶν γυναικῶν ἱδρῶτα τοῦ μορίου μᾶλλον ἢ γονὴν εἶναι βούλονται· Γαληνὸς δὲ καταγινώσκων Ἀριστοτέλης λέγει σπερμαίνειν μὲν τὰς γυναῖκας καὶ τὴν μίξιν ἀμφοτέρων τῶν σπερμάτων ποιεῖν τὸ κύημα. διὸ καὶ τὴν συνουσίαν μίξιν λέγεσθαι. οὐ μὴν τελείαν γονὴν ὥσπερ τὴν τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἔτι ἄπεπτον καὶ ὑγροτέραν· τοιαύτη δὲ

οὖσα

οὖσα τῆς γυναικὸς ἡ γονὴ τροφὴ γίνεται τῆς τοῦ ἀνδρὸς. ἐξ αὐτῆς δὲ καὶ μέρος τι τοῦ χορίου τοῦ περὶ τὰς κεραίας τῆς μήτρας συμπήγνυται, καὶ ὁ καλούμενος ἀλλαντοειδὴς δοχεῖον ὢν τῶν περιττωμένων τοῦ ἐμβρύου· καθ' ἕκαστον δὲ γένος ζώου τό τε προσίεται ἡ θήλεια τὸν ἄρρενα, ὅταν δύνηται κυΐσκεσθαι. τὰ τοίνυν ἀεὶ δυνάμενα κυΐσκεσθαι ἀεὶ προσίεται τὴν συνουσίαν. ὡς ἀλεκτορίδες καὶ περιστεραὶ καὶ ἄνθρωποι· ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα κύοντα, τὴν σύνοδον ἀποφεύγει. γυνὴ δὲ ἀεὶ προσδέχεται. αἱ γὰρ ἀλεκτορίδες τὴν καθ' ἑκάστην ἡμέραν σχεδὸν τίκτειν καθ' ἑκάστην σχεδὸν προσίενται τὴν συνουσίαν· αἱ δὲ γυναῖκες ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ αὐτεξούσιον ἔχουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ συνουσίᾳ τῇ μετὰ τὴν σύλληψιν· τὰ γὰρ ἄλογα τῶν ζώων οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν ἀλλ' ὑπὸ τῆς φύσεως κανονίζεται, καὶ μέτρα καὶ καιρὸν ὡρισμένον δέχεται.

ΑΛΛΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΟΥΣΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΤΟ ΖΩΟΝ. ΚΕΦ. ΚϚʹ.

ΔΙΑΙΡΟΥΣΙ δὲ καὶ ἄλλως τὰς κατὰ τὸ ζῶον δυνάμεις. καὶ τὰς μὲν λέγουσι ψυχικὰς, τὰς δὲ φυσικὰς, τὰς δὲ ζωτικάς· καὶ ψυχικὰς μὲν τὰς κατὰ προαίρεσιν. φυσικὰς δὲ καὶ ζωτικὰς τὰς ἀπροαιρέτους· καὶ εἰσὶ ψυχικαὶ μὲν, δύω· ἥ, τε καθ' ὁρμὴν κίνησις καὶ αἴσθησις· τῆς δὲ καθ' ὁρμὴν κινήσεως εἴδη τό τε μεταβατικὸν καὶ κινητικὸν τοῦ σώματος παντὸς καὶ φωνητικὸν καὶ ἀναπνευστικόν. ἐν ἡμῖν γὰρ ταῦ-

τα καὶ ποιεῖν καὶ μὴ ποιεῖν. φυσικαὶ δὲ καὶ ζωτικαὶ αἱ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἑκόντων καὶ ἀκόντων γινόμεναι ὡς ἡ θρεπτικὴ καὶ αὐξητικὴ καὶ σπερματικὴ φυσικαὶ οὖσαι· καὶ ἡ σφυγμικὴ ζωτικὴ οὖσα· τὰ δὲ ὄργανα τῶν μὲν ἄλλων ἔμπροσθεν εἴρηται· τῆς δὲ κατὰ προαίρεσιν κινήσεως νῦν ἐροῦμεν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΟΡΜΗΝ Η ΚΑΤΑ ΠΡΟΑΙρεσιν κινήσεως ἥτις ἐστὶ τοῦ ὀρεκτικοῦ. ΚΕΦ. ΚΖ'.

ΕΣΤΙΝ οὖν τῆς κατὰ προαίρεσιν ἢ καθ' ὁρμὴν κινήσεως, ἀρχὴ μὲν ὁ ἐγκέφαλος καὶ ὁ νωτιαῖος μυελὸς ἐγκεφάλου μέρος ὢν καὶ αὐτός. ὄργανα δὲ τὰ ἐκ τούτων πεφυκότα νεῦρα καὶ οἱ σύνδεσμοι καὶ οἱ μύες. οἱ δὲ μύες συνεστήκασιν ἔκ τε σαρκῶν καὶ νευρωδῶν ἰνῶν καὶ τενόντων συμπεπλεγμένων ταῖς τῶν νεύρων ἴσιν. ὅθεν τινὲς ᾠήθησαν αὐτοὺς αἰσθητικοὺς εἶναι διὰ τὴν γινομένην ἐκ τῶν συμπεπλεγμένων αὐτοῖς νεύρων αἴσθησιν. ἔστιν οὖν ὁ τένων σύνθετος ἔκ τε συνδέσμου καὶ νεύρων λεπτῶν· διαφέρει δὲ νεύρου τένων· ὅτι πᾶν μὲν νεῦρον αἰσθητικὸν ἐστὶ καὶ στρογγύλον καὶ ἁπαλώτερον καὶ ἀπ' ἐγκεφάλου τὴν ἀρχὴν ἔχει. ὁ δὲ τένων καὶ σκληρότερος καὶ ἐξ ὀστέου καὶ ἀναίσθητος καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐσθ' ὅτε πλατύς. εἰσὶ δὲ αἱ μὲν χεῖρες ἀντιληπτικὸν ὄργανον καὶ πρὸς τὰς τέχνας ἐπιτηδειότατον· ἐὰν γάρ τις ἀφέλῃ τὰς χεῖρας ἢ μόνους τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν, εἰς πάσας σχεδὸν τὰς τέχνας ἀχρηστότατον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. διὸ καὶ μόνος ἄνθρωπος, ἐπειδὴ λογικός ἐστι καὶ τεχνῶν δεκτικὸς

πικὸς, χεῖρας ἔχει παρὰ τοῦ δημιουργοῦ· οἱ δὲ πόδες μεταβατικὸν ὄργανον. τὴν γὰρ κατὰ τόπον κίνησιν διὰ τούτων ποιούμεθα· μόνος δὲ ἄνθρωπος καθέζεται μηδενὸς ἐρείσματος δεόμενος. μόνος γὰρ πρὸς δύο γωνίας ὀρθὰς κάμπτει τὰ σκέλη κατά τε τὸ ἰσχίον καὶ τὴν ἰγνύν· τὴν μὲν ἐπὶ τὰ ἔνδον· τὴν δὲ ἐπὶ τὰ ἔξω. ὅσα τοίνυν διὰ νεύρων καὶ μυῶν κινεῖται, ταῦτα πάντα ψυχικά τε ἐστὶ καὶ κατὰ προαίρεσιν ἀποτελεῖται. τούτων δὲ καὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν φωνὴν ἐδείξαμεν εἶναι. αὕτη μὲν οὖν ἐστιν ἡ κατὰ λόγον τῶν τε ψυχικῶν καὶ φυσικῶν ἔργων διάγνωσις. ὁ δὲ δημιουργὸς κατὰ τὴν ἄκραν ἑαυτοῦ προμήθειαν συνέπλεξε τοῖς φυσικοῖς τὰ ψυχικά. καὶ ἀνάπαλιν. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἔκκρισις τῶν περιττωμάτων τῆς ἀποκριτικῆς ἐστι δυνάμεως, ἥ τις μία τῶν φυσικῶν ἐστι δυνάμεων, ἵνα μὴ ἀπροαιρέτως ἀσχημονῶμεν, ἔνθα οὐ δεῖ καὶ ὅτε οὐ δεῖ καὶ ἐφ' ὧν οὐ δεῖ περιϊέμενοι, πυλωροὺς τινὰς ἐπέστησε ταῖς ἐκκρίσεσι τοὺς μῦς, καὶ οὕτως ἐποίησε τὰ τῆς φύσεως ἔργα ψυχικά. τὰς γοῦν ἐκκρίσεις ἐπέχειν διὰ τούτου δυνάμεθα καὶ πολλάκις καὶ ἐπὶ πολύ· καταπέμπεται δὲ τὰ μὲν αἰσθητικὰ καὶ μαλακὰ νεῦρα ἀπό τε τῆς μέσης καὶ τῶν ἔμπροσθεν κοιλιῶν τοῦ ἐγκεφάλου. τὰ δὲ σκληρότερα καὶ κινητικὰ ἀπὸ τῆς ὄπισθεν κοιλίας καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ· σκληρότερα δὲ μᾶλλον ἐστὶ τὰ ἐκ τοῦ νωτιαίου. καὶ τούτων δὲ ἔτι μᾶλλον τὰ ἐκ τῶν κάτωθεν μερῶν τοῦ νωτιαίου· ὅσῳ γὰρ πλέον ἀποχωρεῖ τοῦ ἐγκεφάλου ὁ νω-

παῖος τοσούτῳ πλέον αὐτός τε σκληρότερος γίνεται καὶ τὰ νεῦρα τὰ ἐξ αὐτοῦ φυόμενα. ὥσπερ δὲ τὰς αἰσθήσεις διπλὰς ἐλάβομεν, οὕτως καὶ τὰς ἐκφύσεις τῶν νεύρων διπλὰς ἔχομεν. ἕκαστος γὰρ σφόνδυλος τοῦ νωτιαίου συζυγίαν ἐκπέμπει νεύρων. ἧς τὸ μὲν ἐπὶ τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ σώματος χωρεῖ, ἕτερον δὲ ἐπὶ τὰ ἀριστερά. σχεδὸν γὰρ ὅλον ἡμῶν τὸ σῶμα εἰς δύο μεμερίσται, εἰς δεξιὰ καὶ ἀριστερά. οὕτω καὶ πόδες καὶ χεῖρες καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον. ὡς καὶ τῶν αἰσθητηρίων.

ΠΕΡΙ ΑΝΑΠΝΟΗΣ. ΚΕΦ. ΚΗ.

ΚΑΙ ἡ ἀναπνοὴ δὲ τῶν ψυχικῶν ἐστιν ἔργον· καὶ γὰρ μύες εἰσὶν οἱ διαστέλλοντες τὸν θώρακα τὸ κυριώτατον τῆς ἀναπνοῆς ὄργανον. καὶ ἡ ἀθρόα καὶ στεναγμώδης ἀναπνοὴ ἐπὶ ταῖς μεγάλαις λύπαις γινομένη ψυχικὴν δείκνυσι τὴν ἐνέργειαν· ἐφ' ἡμῖν δὲ καὶ αἱ κατὰ τὴν χρείαν τῆς ἀναπνοῆς μεταβολαί. ἀλγοῦντες γάρ τι τῶν ἀναπνευστικῶν μορίων ἢ τῶν συγκινουμένων αὐτοῖς, οἷον τοῦ διαφράγματος ἢ τοῦ ἥπατος, ἢ τοῦ σπληνὸς, ἢ τῆς κοιλίας καὶ τῶν λεπτῶν ἐντέρων καὶ τοῦ κώλου, μικρὸν καὶ πυκνὸν ἀναπνέομεν· μικρὸν μὲν, ἵνα μὴ σφοδρότερον πλήττωμεν τὸ ἀλγοῦν μόριον· πυκνὸν δὲ, ἵνα τὸ λεῖπον κατὰ τὸ μέγεθος ἡ πυκνότης ἀναπληρώσῃ· καὶ γὰρ ὅταν ἀλγῶμεν τὸ σκέλος, ἐπ' ὀλίγον ἐκτείνομεν αὐτὸ, βαδίζοντες διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ τὴν ἀναπνοήν. ὥσπερ οὖν καὶ τὸ βαδίζειν ψυχικὸν, οὕτω καὶ τὸ τῆς ἀναπνοῆς.

ἀλλ'

ἀλλ' ἡσυχάζοντες μὲν καὶ μὴ βαδίζοντες ἐπὶ πλεῖστον χρόνον ζῆν δυνάμεθα. τὴν δὲ ἀναπνοὴν οὐδὲ δέκατον ὥρας μέρος ἐπισχεῖν οἷόν τε· καταπνιγόμενον γὰρ τὸ ἐν ἡμῖν θερμὸν ἐκ τῆς αἰθάλης κατασβέννυται, καὶ παραχρῆμα θάνατον ἐπάγει· καὶ γὰρ εἰ φλόγα τις σκεπάσει ἐν ἀγγείῳ τινὶ, διαπνοὴν οὐκ ἔχοντι, ἀποσβέσειεν ἂν αὐτὴν καταπνιγεῖσαν ἀπὸ τῆς λιγνύος· διὰ ταύτην οὖν τὴν ἀνάγκην καὶ κοιμωμένων ἡμῶν οὐδὲν ἧττον ἐνεργεῖ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἡ ψυχή· εἰδυῖα ὡς εἰ τὸ βραχύτατον ῥαθυμήσει, διαφθείρεται τὸ ζῶον· πάλιν οὖν ἐνταῦθα τὸ ψυχικὸν συνεπλάκη τῷ φυσικῷ· δι' ἀρτηρίας γὰρ ποιεῖται τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀναπνοῆς, ὀργάνου φυσικοῦ καὶ ἀεὶ κινουμένου· ἵνα μηδέποτε ἐπιλίπῃ τὸ ἔργον αὐτῆς. ὡς οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀρτηριῶν. ὅθεν τινὲς οὐ συνιέντες, φυσικὴν ἐνόμισαν εἶναι τὴν ἀναπνοήν. τρία δὲ τῆς ἀναπνοῆς ἐστὶν αἴτια· χρεία, δύναμις, ὄργανα· χρεία μὲν διττή· φυλακή τε τῆς ἐμφύτου θερμασίας, καὶ θρέψις τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος. ἀλλ' ἡ μὲν φυλακὴ τῆς κατὰ φύσιν θερμότητος διά τε τῆς εἰσπνοῆς καὶ τῆς ἐκπνοῆς συνίσταται· τῆς μὲν εἰσπνοῆς ψυχούσης καὶ μετρίως ἀναρριπιζούσης τὸ θερμόν· τῆς δὲ ἐκπνοῆς τὸ λιγνυῶδες τῆς καρδίας ἐκχεούσης· ἡ δὲ θρέψις τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος διὰ μόνης τῆς ἀναπνοῆς. ἕλκεται γάρ τις ἀέρος μοῖρα κατὰ τὰς διαστολὰς τῆς καρδίας εἰς αὐτήν· δύναμις δὲ ἡ ψυχική. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ κινοῦσα τὰ ὄργανα τῆς ἀναπνοῆς διὰ τῶν

μυῶν καὶ πρῶτον τὸν θώρακα, τούτῳ δὲ συγκινεῖται ὁ πνεύμων καὶ αἱ τραχεῖαι ἀρτηρίαι μέρος οὖσαι τοῦ πνεύμονος. τῆς γὰρ τραχείας ἀρτηρίας τὸ μὲν χονδρῶδες τῆς φωνῆς ἐστιν ὄργανον· οἱ δὲ ὑμενώδεις αὐτῆς δεσμοὶ τῆς ἀναπνοῆς· τὰ δὲ ἐξ ἀμφοτέρων τούτων αὕτη ἡ ἀρτηρία φωνητικόν τε ἅμα καὶ ἀναπνευστικὸν ὄργανον. ἔστιν οὖν ὁ πνεύμων πλέγμα συγκείμενον ἐκ τεσσάρων, ἔκ τε τῆς τραχείας ἀρτηρίας, καὶ τῆς λείας, καὶ φλεβὸς, καὶ τῆς ἀφρώδους σαρκὸς αὐτοῦ τοῦ πνεύμονος· ἥτις σὰρξ ἀναπληροῖ δίκην στοιβῆς τὰς μεταξὺ χώρας τοῦ πλέγματος, τῶν τε δύο ἀρτηριῶν καὶ τῆς φλεβὸς· ὥς τε τούτων ἕδραν αὐτὴν καὶ δεσμὸν γενέσθαι· συμπέσσεται δὲ ἡ σὰρξ τοῦ πνεύμονος φυσικῶς τὸ πνεῦμα, καθάπερ τὸ ἧπαρ τὸν ἐκ τῆς κοιλίας χυμὸν· καὶ διὰ τοῦτο, ὥσπερ τὸ ἧπαρ ἄκροις τοῖς λοβοῖς ἑαυτοῦ περιέχει τὴν γαστέρα θερμασίας δεομένην, οὕτω καὶ ὁ πνεύμων μέσην περιλαμβάνει τὴν καρδίαν δεομένην τῆς ἐκ τῆς ἀναπνοῆς περιψύξεως· συνάπτεται δὲ τῇ τραχείᾳ ἀρτηρίᾳ κατὰ τὸ συνεχὲς ὁ βρόγχος συγκείμενος ἐκ μεγάλων τριῶν χόνδρων· τούτῳ δὲ ὁ φάρυγξ· εἶτα τὸ στόμα καὶ ἡ ῥίς. δι' ἀμφοτέρων γὰρ ἕλκομεν ἔξωθεν τὸν ἀέρα· χωρεῖ δὲ ἐντεῦθεν διὰ τοῦ ἠθμοειδοῦς ἢ σπογγοειδοῦς ὀστοῦ. ὅπερ κατεβλήθη, ἵνα ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς ταῖς κατὰ ποιότητα τοῦ ἀέρος μηδὲν ὁ ἐγκέφαλος βλάπτηται, ἀθρόου τοῦ πνεύματος ἐμπίπτοντος εἰς αὐτόν. συνεχρήσατο δὲ καὶ ἐνταῦθα τῇ ῥινὶ πρός τε τὴν ἀναπνοὴν

πνοὴν καὶ τὴν ὄσφρησιν ὁ δημιουργός. ὡς τῇ γλώττῃ πρός τε τὴν φωνὴν καὶ τὴν γεῦσιν καὶ τὴν διαμάσησιν. τὰ μὲν οὖν * κυριώτατα μόρια πρός τε τὴν ὕπαρξιν αὐτὴν καὶ πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρείας ταῖς ψυχικαῖς συνδιήρηται δυνάμεσιν. εἰ δ' ἔτι καὶ παραλέλειπται, ἐκ τῶν ἤδη λεχθέντων εὐσύνοπτον ἐστι. ὥσπερ δὲ πάντων τῶν γινομένων, τὰ μὲν δι' ἑαυτὰ γέγονε, τὰ δὲ δι' ἑαυτὰ καὶ δι' ἕτερα, τὰ δὲ, δι' ἕτερα μόνον, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς παρυπέστη· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μορίων τοῦ ζώου τὴν αὐτὴν εὑρήσεις ἀκολουθίαν. τὰ μὲν γὰρ εἰρημένα πάντα τῶν τριῶν ἀρχῶν ὄργανα τῶν διοικουσῶν τὸ ζῶον δι' ἑαυτὰ γέγονε. ταῦτα γὰρ προηγουμένως καὶ κατὰ πρῶτον λόγον κατεσκεύασται ἃ καὶ κατὰ φύσιν κυρίως λέγεται, καὶ ἐν τῇ μήτρᾳ ἐξ αὐτοῦ τοῦ σπέρματος λαμβάνει τὴν γένεσιν· ὡς καὶ τὰ ὀστέα. ἡ δὲ ξανθὴ χολὴ καὶ δι' ἑαυτὴν καὶ δι' ἄλλο. καὶ γὰρ πρὸς πέψιν συντελεῖ καὶ κινεῖ τὴν ἔκκρισιν· καὶ γίνεται κατὰ ταῦτα τρόπον τινὰ τῶν θρεπτικῶν ἕν τι μόριον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ θερμασίαν τινὰ παρέχει τῷ σώματι, καθάπερ ἡ ζωτικὴ δύναμις. τούτων μὲν οὖν ἕνεκα δι' ἑαυτὴν δοκεῖ γεγονέναι· τῷ δὲ καθαίρειν τὸ αἷμα διὰ τοῦτο πως δοκεῖ γεγονέναι· καὶ ὁ σπλὴν δὲ οὐ μικρὰ πρὸς πέψιν συμβάλλεται. ὀξώδης γὰρ ὢν καὶ στρυφνὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἔκκρισιν τοῦ περιττεύοντος χυμοῦ τοῦ μέλανος εἰς τὴν γαστέρα προχέων, στύφει τε αὐτὴν καὶ τονοῖ καὶ πρὸς τὰς πέψεις διεγείρει. πρὸς τούτοις δὲ

*καιριώτερα

καὶ καθαίρει τὸ ἧπαρ· διὸ καὶ αὐτὸς δοκεῖ πως διὰ τὸ αἷμα γεγονέναι· καὶ οἱ νεφροὶ δὲ τοῦ τε αἵματος καθάρσιον εἰσὶ καὶ τῆς ὀρέξεως τῆς κατὰ τὴν συνουσίαν αἴτιοι. αἱ γὰρ φλέβες, ἃς λέγομεν ἐμπίπτειν εἰς τοὺς διδύμους, διὰ τῶν νεφρῶν διεξέρχονται· κἀκεῖθεν ἀρύονται δριμύτητα τινὰ τὴν ἐρεθίζουσαν τὴν ὄρεξιν, ὥσπερ καὶ τὸν κνησμὸν ἡ δριμύτης ὑπὸ τὸ δέρμα γενομένη ποιεῖ. ὅσῳ δὲ τῶν διδύμων ἡ σὰρξ ἁπαλωτέρα τοῦ δέρματός ἐστι, τοσούτῳ πλέον ὑπὸ τῆς δριμύτητος δακνόμενοι ἐμμανῆ ποιοῦσι τῆς ἐκκρίσεως τῆς γονῆς τὴν ἐπιθυμίαν. ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα τρόπον τινὰ καὶ δι' ἑαυτὰ καὶ δι' ἄλλα γέγονεν· οἱ δὲ ἀδένες καὶ ἡ σὰρξ δι' ἄλλα μόνον. οἱ μὲν γὰρ ἀδένες ὄχημα καὶ στήριγμα τῶν ἀγγείων εἰσὶν, ἵνα μὴ διαρραγῇ μετέωρα * φερόμενα ἐν ταῖς βιαίοις κινήσεσιν. ἡ δὲ σὰρξ γέγονε σκέπασμα τῶν ἄλλων μορίων, ἵνα καὶ θέρους ἀναψύχῃ τὸ ζῶον νοτίαν ἔσωθεν ἐκπέμπουσα, καὶ χειμῶνος τὴν τῶν πιλητῶν ἐρίων αὐτοῖς παρέχῃ χρείαν. καὶ τὸ δέρμα δὲ σκέπασμα γέγονε καὶ τῆς ἁπαλῆς σαρκὸς καὶ τῶν ἄλλων πάντων τῶν ἔνδοθεν· ἔστι δὲ τὴν φύσιν ἡ σὰρξ ὑπό τε τοῦ περιέχοντος τῶν προσομιλούντων σωμάτων τυλωθεῖσα· τὰ δὲ ὀστᾶ στήριγμα τοῦ παντὸς σώματός ἐστι, καὶ μάλιστα ἡ ῥάχις ἣν καὶ τρόπιν τοῦ ζώου φασὶν εἶναι. οἱ ὄνυχες δὲ, καὶ κοινῇ μὲν πᾶσι τοῖς ἔχουσι παρέχονται χρείαν τὴν τοῦ κνήθεσθαι καὶ ἰδίαν δὲ παρὰ ταύτην ἄλλην ἄλλῳ. πολλοῖς μὲν γὰρ τῶν

*φαινόμενα

ζώων

ζώων ἀμυντήριον ἐδόθησαν ὡς τοῖς καμψόνυξι· καὶ εἰσὶν ὥσπερ ὄργανον τοῦ θυμικοῦ, πολλοῖς δὲ ἀμυντήριόν τε ἅμα καὶ στήριγμα τῆς βάσεως ὡς τοῖς ἵπποις καὶ παντὶ μονόνυχι· καὶ ἀνθρώποις οὐ μόνον πρὸς τὸ κνήθεσθαι καὶ διαφορεῖν τὴν δριμύτητα τοῦ δέρματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τῶν λεπτῶν ἀντίληψιν. τὰ γὰρ πάνυ λεπτὰ δι᾽ αὐτῶν ἐπαιρόμεθα· καὶ τοῖς ἄκροις δὲ τῶν δακτύλων ὄπισθεν ἀντιβαίνοντες, στηρίζουσι τὴν λαβὴν αὐτῶν· αἱ δὲ θρίχες κατὰ συμβεβηκὸς παρυπέστησαν. τῶν γὰρ ἀτμῶν τῶν καπνωδεστάτων τῶν ἀναπεμπομένων ἐκ τοῦ σώματος πῆξιν τινὰ λαμβανόντων, κατὰ συμβεβηκὸς συνίστανται. οὐ δὲ ταύτας δὲ παντάπασιν ἀχρήστους ἐποίησεν ὁ δημιουργός· ἀλλὰ καί τοι κατὰ συμβεβηκὸς γινομένας εἰς σκέπην τε καὶ κάλλος συντελεῖν τοῖς ζώοις παρεσκεύασε· σκέπην μὲν αἰξὶ καὶ προβάτοις, κόσμον δὲ τοῖς ἀνθρώποις· τισὶ δὲ ζώοις κόσμον τε ἅμα καὶ σκέπην ὡς τῷ λέοντι.

ΠΕΡΙ ΕΚΟΥΣΙΟΥ ΚΑΙ ΑΚΟΥΣΙΟΥ. ΚΕΦ. ΚΘ΄.

ΕΠΕΙΔΗ πολλάκις ἐμνημονεύσαμεν ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου, ἀνάγκη καὶ περὶ τούτων διαλαβεῖν, ἵνα τῆς ἀκριβοῦς αὐτῶν γνώσεως μὴ διασφαλλώμεθα. δεῖ δὲ τὸν μέλλοντα περὶ ἀκουσίου καὶ ἑκουσίου λέγειν, πρότερον ἐκθέσθαι κανόνας τινὰς καὶ γνώμονας, δι᾽ ὧν γνώριμον ἔσται εἴτε ἑκούσιον εἴτε ἀκούσιον ἐστὶ τὸ γινόμενον· ἐπεὶ τοίνυν πᾶν ἑκούσιον ἐν πράξει

τινὶ ἐστὶ, καὶ τὸ νομιζόμενον δὲ ἀκούσιον καὶ αὐτὸ ἐν πράξει ἐστὶ, δειχθήσεται δὲ τοῦτο μετ' οὐ πολύ. τινὲς δὲ καὶ τὸ ὄντως ἀκούσιον, οὐ μόνον ἐν τῷ πάσχειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πράττειν τίθενται. ὁριστέον πρὸ τῶν ἄλλων τί ἐστι πρᾶξις· πρᾶξις ἐστὶν ἐνέργεια λογική. ταῖς δὲ πράξεσιν ἔπαινος ἢ ψόγος ἕπεται· καὶ αἱ μὲν αὐτῶν μεθ' ἡδονῆς, αἱ δὲ μετὰ λύπης πράττονται· καὶ αἱ μὲν εἰσὶν αἱρεταὶ τῷ πράττοντι, αἱ δὲ φευκταί· καὶ τῶν αἱρετῶν αἱ μὲν ἀεὶ αἱρεταὶ, αἱ δὲ κατά τινα χρόνον. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν φευκτῶν· καὶ πάλιν αἱ μὲν τῶν πράξεων ἐλεοῦνται καὶ συγγνώμης ἀξιοῦνται· αἱ δὲ μισοῦνται καὶ κολάζονται. ἔστωσαν οὖν γνώμονες τοῦ μὲν ἑκουσίου τὸ πάντως ἐπακολουθεῖν ἔπαινον ἢ ψόγον, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς πράττεσθαι, καὶ τὸ αἱρετὰς εἶναι τὰς πράξεις τοῖς πράττουσιν; ἢ ἀεὶ ἢ τότε ὅταν πράττωνται. τοῦ δὲ ἀκουσίου γνώμονες τὸ συγγνώμης ἀξιοῦσθαι ἢ ἐλέους καὶ τὸ μετὰ λύπης πράττεσθαι καὶ τὸ μὴ εἶναι αἱρετάς. τούτων οὕτω διορισθέντων λέγωμεν πρῶτον περὶ ἀκουσίου.

ΠΕΡΙ ΑΚΟΥΣΙΟΥ. ΚΕΦ. Λ'.

ΤΟΥ ἀκουσίου τὸ μὲν κατὰ βίαν, τὸ δὲ κατ' ἄγνοιάν ἐστι· τοῦ τοίνυν κατὰ βίαν ἀκουσίου ἡ ποιητικὴ ἀρχὴ ἔξωθεν ἐστὶ. ἄλλο γάρ τι τῆς βίας αἴτιον ἐστὶ καὶ οὐχ ἡμεῖς. ὅρος τοίνυν τοῦ κατὰ βίαν ἀκουσίου ἐστὶν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν μηδὲν συμβαλλομένου κατ' οἰκείαν ὁρμὴν τοῦ βιασθέντος· ἀρχὴ δὲ εἴρηται ἐνταῦθα ἡ ποιητικὴ αἰτία· ζητεῖται δὲ εἰ καὶ ταῦτα ἀκούσια ἐστὶν, οἷον αἱ ἀποβολαὶ τῶν φορτίων ἃς ποιοῦνται

οἱ ναῦται χειμῶνι περιπεσόντες· ἢ ὅταν τις αἰσχρὸν πρᾶγμα καταδέξηται παθεῖν ἢ πρᾶξαι ὑπὲρ τοῦ σῶσαι φίλους ἢ πατρίδα· ἐοίκασι δὲ μᾶλλον εἶναι ἑκούσιοι, διὰ τοῦτο γὰρ πρόσκειται τῷ ὅρῳ τὸ μηδὲν συμβαλλομένου κατ' οἰκείαν ὁρμὴν τοῦ βιασθέντος. ἐπὶ γὰρ τοῖς τοιούτοις ἑκόντες αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν κινοῦσι τὰ ὀργανικὰ μόρια· καὶ οὕτω ῥίπτουσιν εἰς τὴν θάλασσαν τὸ φορτία. ὁμοίως καὶ οἱ αἰσχρόν τι ἢ δεινὸν ὑπομένοντες διὰ μεῖζον καλόν. ὡς καὶ Ἀνάξαρχος ὁ φιλόσοφος ὑπομείνας πτίσσεσθαι ὑπὸ Νικοκρέοντος τοῦ τυράννου ὑπὲρ τοῦ μὴ προδοῦναι τοὺς φίλους· καθόλου οὖν ὅταν ἢ διὰ φόβων μειζόνων κακῶν ἕληταί τις τὸ ἔλαττον κακὸν· ἢ δι' ἐλπίδα μείζονος καλοῦ καταδέξηταί τις τὸ ἔλαττον καλὸν, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλως κατορθῶσαι, οὐκ ἀκούσιον ὑπομένει πρᾶξιν ἢ πάθος. ποιεῖ γὰρ κατὰ προαίρεσιν καὶ κατ' ἐκλογήν· καὶ τότε εἰσὶν αἱρεταὶ ὅταν πράττωνται, καθ' ἑαυτὰς οὐκ οὖσαι αἱρεταί. εἰσὶν οὖν μικταὶ ἐξ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου· ἀκουσίου μὲν καθ' ἑαυτὰς, ἑκουσίου δὲ τότε διὰ περίστασιν. ἄνευ γὰρ περιστάσεως οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο ταῦτα πρᾶξαι. δηλοῖ δὲ καὶ ὁ ἐπὶ ταῖς τοιαύταις πράξεσι γινόμενος ἔπαινος ἢ ψόγος, ὅτι ἑκούσιαι εἰσίν. ἀκουσίων γὰρ ἔργων οὐδεὶς ἔπαινος ἢ ψόγος ἐστί. οὐκ ἔστι δὲ ῥάδιον διακρῖναι ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετόν. δεῖ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πρὸ τῶν αἰσχρῶν αἱρεῖσθαι τὰ λυπηρὰ ὡς Σωσάννα καὶ Ἰωσὴφ ἐποίησαν. οὐκ ἀεὶ μέντοι Ὠριγένης γοῦν διὰ

τὸ μὴ περιπεσεῖν τῇ αἰσχύνῃ τῇ τῶν Αἰθιόπων ἐπιθύσας τοῦ παντὸς ἐξέπεσεν· οὕτως οὐκ ἔστιν εὔκολος ἡ τῶν τοιούτων διάγνωσις. ἔτι δὲ καὶ τούτοις χαλεπώτερόν ἐστι τὸ ἐμμεῖναι τοῖς δόξασιν. οὐ γὰρ ὁμοίως ἐκπλήσσει τὰ δεινὰ προσδοκώμενα καὶ ἐπαγόμενα· ἀλλ᾽ ἐνίοτε κρίναντες ἐξιστάμεθα τῆς κρίσεως ἐν τοῖς δεινοῖς γινόμενοι. ὡς ἐπί τινων συμβέβηκεν ἐν τῷ μαρτυρεῖν. τὴν ἀρχὴν γὰρ καρτερήσαντες περὶ τὸ τέλος ἐνέδωκαν ἐν τῇ πείρᾳ τῶν χαλεπῶν ἀπομαλακισθέντες· μηδεὶς δὲ νομίσῃ τῆς ἀκολασίας τὴν ἐπιθυμίαν ἢ τὸν θυμὸν τῶν ἀκουσίων εἶναι πλημμελημάτων, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα τὴν ἀρχὴν ἔξωθεν ἔχει τὴν ποιητικήν. τό τε γὰρ κάλλος τῆς πόρνης ἐξοίστρησεν ἐπὶ τὴν ἀκολασίαν τὸν ἑωρακότα· καὶ ὁ παροξύνας ἐκίνησε τὸν θυμόν. εἰ γὰρ καὶ τὴν ἀρχὴν ἔξωθεν ἔχουσιν, ἀλλ᾽ αὐτοὶ δι᾽ ἑαυτῶν καὶ τῶν ὀργανικῶν μορίων ἐνεργοῦσι· καὶ οὐχ᾽ ὑποπίπτουσι τῷ ὅρῳ τοῦ ἀκουσίου· ὁπότε καὶ τῆς ἀρχῆς τὴν αἰτίαν ἑαυτοῖς παρέχονται διὰ φαύλην ἀγωγὴν ὑπὸ τῶν παθῶν ῥαδίως αἰχμαλωτιζόμενοι. ψέγονται γοῦν οἱ ταῦτα πράττοντες ὡς ἑκούσιον κακὸν ὑπομένοντες, ὅτι δὲ ἑκούσιόν ἐστι δῆλον· ἥδονται γὰρ ἐπὶ τῇ πράξει· τὸ δὲ ἀκούσιον λυπηρὸν ἐδείχθη, περὶ μὲν οὖν τοῦ βίᾳ ἀκουσίου, ταῦτα· περὶ δὲ τοῦ δι᾽ ἄγνοιαν εἰπεῖν ὑπολέλειπται.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙ᾽ ΑΓΝΟΊΑΝ ΑΚΟΥΣΙΟΥ. ΚΕΦ. ΛΑ'.

Πολλὰ

ΠΟΛΛΑ πράττομεν δι' ἄγνοιαν ἐφ' οἷς μετὰ
πρᾶξιν χαίρομεν, ὡς ὅταν τὴς ἄκων μὲν ἐχθρὸν φο
νεύσῃ. χαίρει δὲ ἐπὶ τῷ φόνῳ. ταῦτ' οὖν καὶ τὰ τοι-
αῦτα καλοῦσιν οὐχ ἑκούσια, οὐ μέντοι καὶ ἀκούσια·
καὶ πάλιν πράττομεν τινὰ δι' ἄγνοιαν, καὶ ἐπὶ τοῖς
γινομένοις λυπούμεθα· ταῦτα ἐκάλεσαν ἀκούσια
ὅσοις πραχθεῖσιν ἐπακολουθεῖ λύπη. τῶν οὖν δι'
ἄγνοιαν δύο ἐστὶν εἴδη· ἓν μὲν τὸ οὐχ ἑκούσιον ἕτε-
ρον δὲ τὸ ἀκούσιον. πρόκειται δὲ νῦν εἰπεῖν περὶ τοῦ
ἀκουσίου μόνου. τὸ γὰρ οὐχ ἑκούσιον τοῖς ἑκουσίοις
μᾶλλον ὑπάγεται μικτὸν ὑπάρχον. τὴν μὲν γὰρ ἀρ
χὴν ἀκούσιον ἔχει· τὸ δὲ τέλος ἑκούσιον· ἐξ ἀποβά-
σεως γὰρ ἑκούσιον γέγονε τὸ ἀκούσιον. διὸ καὶ οὕτως
ὁρίζονται τὸ ἀκούσιον. ἀκούσιόν ἐστι τὸ πρὸς τῷ μὴ
ἑκούσιον εἶναι, ἐπίλυπον ἐστὶ καὶ ἐν μεταμελείᾳ. πά-
λιν ἄλλο μέν ἐστι δι' ἄγνοιάν τι ποιεῖν, ἄλλο δὲ
ἀγνοοῦντα. ἐὰν γὰρ ἐφ' ἡμῖν ᾖ τῆς ἀγνοίας τὸ αἴτιον,
ἀγνοοῦντες μὲν ποιοῦμεν, οὐ δι' ἄγνοιαν δέ· ὁ γὰρ με-
θύων καὶ θυμούμενος καὶ ποιῶν τι φαῦλον, ὁ μὲν τὴν
μέθην, ὁ δὲ τὴν ὀργὴν αἰτίαν ἔχει τῶν ὑπ' αὐτοῦ γι-
νομένων. ἅπερ ἑκούσια ἦν. ἐξῆν γὰρ αὐτῷ μὴ μεθυ-
σθῆναι. αὐτὸς οὖν ἑαυτῷ τῆς ἀγνοίας γέγονεν αἴτιος.
ταῦτα οὖν οὐ δι' ἄγνοιαν λέγεται ποιεῖν, ἀλλ' ἀγνο
οῦντα πράττειν. ἅπερ οὐκ ἔστιν ἀκούσια, ἀλλ' ἑκού-
σια. διὸ καὶ ψέγονται παρὰ τῶν χρηστῶν οἱ ταῦτα
πράττοντες· εἰ γὰρ μὴ ἐμεθύσθη, οὐκ ἂν ἐποίησεν·
ἑκὼν δὲ ἐμεθύσθη, ἑκὼν ἄρα ταῦτα ἐποίησε· δι'

ἄγνοιαν

ἄγνοιαν δὲ ταῦτα πράττομεν, ὅταν μὴ αὐτοὶ παρέχωμεν τὴν αἰτίαν τῆς ἀγνοίας, ἀλλ' οὕτως συμβῇ· οἷον ἐν τῷ τόπῳ τὶς τῷ συνήθει τοξεύων τὸν

*περιιόν τα πατέρα * παριόντα κατὰ τύχην βαλὼν ἀπέκτεινεν. ἐκ τῶν εἰρημένων οὖν ἀποδείκνυται ὅτι οὐχ' ὁ ἀγνοῶν τὰ συμφέροντα, οὐδ' ὁ νομίζων εἶναι τὰ φαῦλα χρηστά, πάθος ἀκούσιον ὑπομένει. τῆς γὰρ αὐτοῦ μοχθηρίας ἐστὶν ἡ ἄγνοια· ψέγεται γοῦν καὶ οὗτος. τῶν δὲ ἑκουσίων ὁ ψόγος· οὐκ ἄρα ἡ καθόλου καὶ ἠθικῶν ἢ τῶν κατὰ προαίρεσιν ἀκούσιός ἐστιν ἡ ἄγνοια· ἀλλὰ ἡ ἐν μέρει. τὰ μὲν γὰρ καθ' ἕκαστα ἄκοντες, τὰ δὲ καθόλου ἑκόντες ἀγνοοῦμεν. τούτων οὕτω διωρισμένων ἑξῆς ῥητέον, ποῖα ἐστὶ τὰ καθ' ἕκαστα. ταῦτα δὲ ἐστὶ ἃ καλεῖται παρὰ τοῖς ῥήτορσι περιστατικὰ μόρια· τίς, τίνα, τί, τίνι, ποῦ, πότε, πῶς, διατί, οἷον πρόσωπον, πρᾶγμα ὄργανον, τόπος, χρόνος, τρόπος, αἰτία· πρόσωπον μὲν τὸ ποιοῦν ἢ περὶ τίνα ἡ πρᾶξις, οἷον εἰ πατέρα υἱὸς ἐτύπησεν ἀγνοῶν· πρᾶγμα δὲ, αὐτὸ τὸ πραχθὲν, εἰ ῥαπίσαι θέλων ἐτύφλωσεν· ὄργανον δὲ, εἰ λίθον ἠκόντισεν νομίσας εἶναι κίσηριν· τόπος δὲ εἰ ἐν τῷ περικλᾶν στενωπὸν, ἔκρουσεν ἀγνοῶν τὸν ἀπαντήσαντα· χρόνος, δὲ, εἰ ἐν νυκτὶ νομίσας πολέμιον τὸν φίλον ἐφόνευσεν· τρόπος δὲ, εἰ πλήξας ἠρέμα καὶ μὴ ῥαδίως ἐφόνευσεν. ἐνόησε γὰρ εἰ πληγεὶς ἠρέμα τελευτήσει· αἰτία δὲ, εἰ ὁ μὲν ἔδωκε φάρμακον ὡς ὑγιάζον. ἀπέθανε δὲ ὁ λαβὼν τὸ φάρμακον εὑρεθὲν δηλητήριον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἅμα

πάντα

πάντα οὐδ' ἂν μαινόμενός τις ἀγνοήσειεν· ὁ δὲ τὰ πλεῖστα τούτων ἢ κυριώτερα ἀγνοήσας, οὗτος δι' ἄγνοιαν πεποίηκε· κυριώτερα δέ ἐστιν ἐν τούτοις τὸ οὗ ἕνεκα καὶ τί τὸ πραττόμενον· τουτέστιν ἡ αἰτία καὶ τὸ πρᾶγμα.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΚΟΥΣΙΟΥ. ΚΕΦ. ΛΒ'.

ΤΟΥ ἀκουσίου ὄντος διττοῦ, τοῦ τε δι' ἄγνοιαν καὶ τοῦ κατὰ βίαν, τὸ ἑκούσιον ἀμφοτέροις ἀντίκειται. ἔστι γὰρ τὸ μὴ μετὰ βίας, μήτε δι' ἄγνοιαν γινόμενον· καὶ ἔστι οὐ βία μὲν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς· οὐ δι' ἄγνοιαν δὲ εἰ μὴ τὴν καθ' ἕκαστα τί εἴη ἀγνοούμενον, δι' ὧν καὶ ἐν οἷς ἡ πρᾶξις. συνθέντες οὖν ἑκάτερον ὁριζόμεθα τὸ ἑκούσιον, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ, εἰδότι τὰ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις. ζητεῖται δὲ εἰ τὰ φύσει γινόμενα ἑκούσια ἐστίν· οἷον ἡ πέψις καὶ ἡ αὔξησις. δείκνυται δὲ ταῦτα μήτε ἑκούσια μήτε ἀκούσια· τὸ γὰρ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῖν ἐστιν· ἡ δὲ πέψις καὶ ἡ αὔξησις οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ὅθεν εἰ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα ἀγνοοῦμεν τῷ μὴ ἐφ' ἡμῖν αὐτὰ εἶναι, οὔτε ἑκούσια ἐστὶν, οὔτε ἀκούσια. τὰ δὲ διὰ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν ἐδείχθη ἑκούσια· καὶ γὰρ κατορθούμενα ἐπαινεῖται, καὶ ἁμαρτανόμενα ψέγεται ἢ μισεῖται. καὶ ἡδονὴ καὶ λύπη αὐτοῖς ἀκολουθεῖ, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς ἐστιν. ἐν αὐτοῖς γὰρ ἦν τὸ μὴ ὑπὸ τῶν παθῶν ῥαδίως ἁλίσκεσθαι· διὰ γὰρ τῶν ἐθῶν τὰ τοιαῦτα κατορθοῦνται. ἄλλως τε, εἰ ταῦ-

τα ἀκούσια οὐδὲν τῶν ἀλόγων ζώων ἑκουσίως τὶ πράττει, ἀλλ᾽ οὐδὲ τὰ παιδία. νῦν δὲ οὐχ᾽ οὕτως ἔχει· ὁρῶμεν γὰρ ἀκουσίως αὐτὰ ἐπὶ τὴν τροφὴν ἐρχόμενα καὶ οὔτε βίᾳ· αὐτὰ γὰρ ἐστι τὰ δι᾽ ἑαυτῶν ὁρμῶντα, οὔτε δὴ ἀγνοοῦντα. τὴν γὰρ τροφὴν οὐκ ἀγνοεῖ. θεωρήσαντα γοῦν τροφὴν ἥδεται καὶ ὡς ἐπὶ πρᾶγμα γνώριμον ὁρμᾷ, καὶ ἀποτυγχάνοντα λυπεῖται. ἑκουσίου δὲ γνώμονες ἐπιτυγχάνοντος μὲν ἡδονὴ, ἀποτυγχάνοντος δὲ λύπη· ἐξ ὧν δῆλον ὡς ἑκούσιον ἔχει τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν θυμόν· καὶ γὰρ ὁ θυμὸς μεθ᾽ ἡδονῆς γίνεται· καὶ ἄλλως, ἐάν τις τὰ διὰ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν ἑκούσια μὴ λέγοι, ἀναιρεῖ τὰς ἠθικὰς ἀρετάς. ἐν μεσότητι γὰρ αὗται τῶν παθῶν εἰσίν· εἰδὲ ἀκούσια τὰ πάθη, ἀκούσιοι καὶ αἱ πράξεις αἱ κατὰ τὰς ἀρετάς. καὶ γὰρ αὗται κατὰ πάθος γίνονται. οὐδεὶς δὲ τὸ κατὰ λογισμὸν καὶ προαίρεσιν καὶ δι᾽ οἰκείαν ὁρμὴν καὶ ἔφεσιν μετὰ τοῦ γνωρίζειν τὰ καθ᾽ ἕκαστα ἀκούσιον λέγει. ἐδείχθη δὲ ἑκούσιος καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς. * ἑκούσια ἄρα· ἐπεὶ δὲ πολλαχοῦ τῆς προαιρέσεως ἐμνημονεύσαμεν καὶ τοῦ ἐφ᾽ ἡμῖν, διαληπτέον καὶ περὶ προαιρέσεως.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΑΙΡΕΣΕΩΣ ΚΕΦ. ΛΓ'.

ΤΙ ἄρα ἐστὶν ἡ προαίρεσις, ἆρα τὸ ἑκούσιον, ἐπειδὴ πᾶν τὸ κατὰ προαίρεσιν καὶ ἑκούσιόν ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐκ ἀντιστρέφει, ὅπερ ἐγένετο ἂν, εἰ ταυτὸν ἦν ἑκούσιον καὶ προαίρεσις· νῦν δὲ ἐπὶ πλέον

εὑρίσκο-

εὑρίσκομεν τὸ ἑκούσιον. πᾶσα μὲν γὰρ προαίρεσις ἀκούσιος· οὐ πᾶν δὲ τὸ ἑκούσιον ἐν προαιρέσει· καὶ γὰρ τὰ παιδία καὶ τὰ ἄλογα ἑκουσίως μὲν ποιεῖ οὐ μὴν καὶ προαιρούμενα· καὶ ὅσα μὲν διὰ θυμὸν πράττομεν μὴ βουλευσάμενοι ταῦτα, ἑκουσίως μὲν ποιοῦμεν, οὐ μὴν κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ φίλος ἡμῖν ἐξαίφνης ἐπέστη· ἑκουσίως μὲν ὡς ἥδεται· οὐ μὴν δὲ προῃρημένοις. καὶ ὁ θησαυρὸν ἀπροσδοκήτως εὑρὼν, ἑκουσίως μὲν ἑρμαίῳ περιέτυχεν οὐ προαιρουμένως δέ. ἐκ πάντων οὖν συνάγεται τὸ μὴ ταυτὸν εἶναι τὸ ἑκούσιον τῇ προαιρέσει. ἆρ' οὖν ὄρεξίς ἐστιν ἡ προαίρεσις; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο· διαιρεῖται γὰρ ἡ ὄρεξις εἰς τρία, εἰς ἐπιθυμίαν καὶ θυμὸν καὶ βούλησιν. ἀλλ' ὅτι μὲν οὔτε θυμὸς οὔτε ἐπιθυμία ἐστὶν ἡ προαίρεσις, φανερὸν ἐκ τοῦ μὴ εἶναι κοινωνίαν τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τὰ ἄλογα κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ κατ' ἐπιθυμίαν καὶ θυμόν. εἰ γὰρ κατὰ ταῦτα μὲν κοινωνοῦμεν, κατὰ δὲ προαίρεσιν διαφέρομεν, δῆλον ὡς ἄλλο μέντι προαίρεσις, ἄλλο δὲ θυμὸς καὶ ἐπιθυμία· δείκνυσι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς κρατούμενος μὲν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ πράττων ταύτην μὴ μέντοι καὶ κατὰ προαίρεσιν. ἀντιβαίνει γὰρ ἐπ' αὐτοῦ ἡ προαίρεσις τῇ ἐπιθυμίᾳ· εἰ δὲ ταυτὸν ἦσαν, οὐκ ἐμάχοντο· καὶ ὁ ἐγκρατὴς δὲ πράττων κατὰ προαίρεσιν οὐ πράττει κατ' ἐπιθυμίαν. ὅτι δὲ οὔτε βούλησίς ἐστιν ἡ προαίρεσις, δῆλον ἐντεῦθεν. οὐ πᾶσιν

οἷς ἁρμόζει τὸ προαιρεῖσθαι τούτοις ἁρμόζει καὶ τὸ βούλεσθαι. φαμὲν γὰρ βούλεσθαι ὑγιαίνειν, προαιρεῖσθαι δὲ ὑγιαίνειν οὐδεὶς ἂν εἴποι· καὶ βούλεσθαι πλουτεῖν, οὐκέτι δὲ καὶ προαιρεῖσθαι πλουτεῖν, λέγεται· καὶ τὸ μὲν βούλεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων τάττεται· τὸ δὲ προαιρεῖσθαι ἐπὶ μόνων τῶν ἐφ' ἡμῖν. οὕτω γοῦν φαμὲν, βούλομαι ἀθάνατος γενέσθαι, προαιροῦμαι δὲ ἀθάνατος γενέσθαι, οὐ φαμέν. ἡ μὲν γὰρ βούλησις τοῦ τέλους ἐστὶν· ἡ δὲ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος, καὶ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἣν ἔχει τὸ βουλητὸν πρὸς τὸ βουλευτόν. βουλητὸν μὲν γὰρ τὸ τέλος· βουλευτὰ δὲ τὰ πρὸς τὸ τέλος. ἔτι ταῦτα μόνα προαιρούμεθα, ἃ δι' ἡμᾶς οἰόμεθα δύνασθαι γενέσθαι· βουλόμεθα δὲ καὶ τὰ μὴ δι' ἡμῶν διατελέσθαι· ὡς τὸ νικῆσαι τινὰ στρατηγόν. ὅτι μὲν οὖν οὔτε θυμὸς, οὔτε ἐπιθυμία οὔτε βούλησίς ἐστιν ἡ προαίρεσις, αὐταρκῶς ἀποδέδεικται. ὅτι δὲ οὐ δόξα, δῆλον γίνεται καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἀποδείξεων, καὶ δι' ἑτέρων· ἡ γὰρ δόξα οὐ μόνον τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀϊδίων. ἔτι δὲ δόξαν μὲν ἀληθῆ λέγομεν καὶ ψευδῆ· προαίρεσιν δὲ οὐ λέγομεν ἀληθῆ καὶ ψευδῆ: καὶ ἡ μὲν δόξα τῶν καθόλου· ἡ δὲ προαίρεσις τῶν καθ' ἕκαστα· περὶ γὰρ τῶν πρακτέων ἡ προαίρεσις· ταῦτα δὲ τὰ καθ' ἕκαστα. ἀλλ' οὐ δὲ βούλευσίς ἐστιν ἡ προαίρεσις, οἷον βουλή· βούλευσις μὲν γάρ ἐστι ζήτησις περὶ τῶν αὐτῶν πρακτέων· προαιρετὸν

δὲ τὸ ἐκ τῆς βουλεύσεως προκριθέν. δῆλον οὖν ὅτι ἡ μὲν βούλευσις ἐπὶ τοῖς ἔτι ζητουμένοις· ἡ δὲ προαίρεσις ἐπὶ τοῖς ἤδη προκεκριμένοις. τί μὲν οὖν οὐκ ἔστι ἡ προαίρεσις, εἴρηται· τί δὲ ἐστὶν, εἴπωμεν. ἔστιν οὖν μικτόν τι ἐκ βουλῆς, καὶ κρίσεως, καὶ ὀρέξεως· καὶ οὔτε ὄρεξις καθ' ἑαυτὴν οὔτε βουλὴ μόνη, ἀλλ' ἐκ τούτων τὸ συγκείμενον. ὡς γὰρ λέγομεν τὸ ζῶον ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος συγκεῖσθαι· μήτε δὲ σῶμα εἶναι καθ' ἑαυτὸ τὸ ζῶον, μήτε ψυχὴν μόνην, ἀλλὰ τὸ συναμφότερον, οὕτω καὶ τὴν προαίρεσιν. ὅτι μὲν οὖν βουλή τις ἐστὶ καὶ βούλευσις μετ' ἐπικρίσεως, εἰ καὶ μὴ αὐτὸ βουλὴ, φανερὸν καὶ ἐκ τῆς ἐτυμολογίας. προαιρετὸν γάρ ἐστι τὸ ἕτερον πρὸ ἑτέρου αἱρετόν. οὐδεὶς δὲ προκρίνει τί μὴ βουλευσάμενος· οὐ δὲ αἱρεῖται μὴ κρίνας· ἐπειδὴ δὲ οὐ πάντα τὰ δόξαντα ἡμῖν εὖ ἔχειν εἰς ἔργον ἀγαγεῖν προθυμούμεθα, τότε προαίρεσις καὶ προαιρετὸν γίνεται τὸ προκριθὲν ἐκ τῆς βουλῆς, ὅταν προσλάβῃ τὴν ὄρεξιν. ἀναγκαίως οὖν ἡ προαίρεσις περὶ ταυτά ἐστι, περὶ ἃ καὶ ἡ βουλή· συνάγεται δὴ ἐκ τούτων προαίρεσιν εἶναι ὄρεξιν βουλευτικὴν τῶν ἐφ' ἡμῖν, ἢ βούλευσιν ὀρεκτικὴν τῶν ἐφ' ἡμῖν. τοῦ γὰρ προκριθέντος ἐκ τῆς βουλῆς ἐφιέμεθα προαιρούμενοι. ἐπειδὴ δὲ τὴν προαίρεσιν ἔφαμεν περὶ ταυτὰ εἶναι, περὶ ἃ καὶ ἡ βουλὴ, διαταφήσωμεν περὶ τίνα καταγίνεται ἡ βουλὴ, καὶ περὶ τινῶν βουλευόμεθα.

ΠΕΡΙ ΤΙΝΩΝ ΒΟΥΛΕΥΟΜΕΘΑ.

ΚΕΦ. ΛΔ'.

Πριν εἰπεῖν περὶ τίνων βουλευόμεθα, βέλτιον διορίσαι, τίνι διαφέρει βουλὴ ζητήσεως. οὐ γὰρ ταυτόν ἐστι βουλὴ καὶ ζήτησις. εἰ καὶ ὁ βουλευόμενος ζητῶν τί βουλεύεται· ἀλλὰ πολὺ διαφέρει. ζητοῦμεν γὰρ εἰ μείζων ἐστὶ τῆς γῆς ὁ ἥλιος· ἔστι γὰρ ἡ ζήτησις γένος τῆς βουλῆς· καὶ γὰρ ἐπὶ πλέον λέγεται. πᾶσα μὲν γὰρ βουλὴ ζήτησις τίς ἐστιν· οὐ πᾶσα δὲ ζήτησις βουλή. δέδεικται δὲ τοῦτο. τὸ δὲ σκέπτεσθαι ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ βουλεύεσθαι λέγομεν, ὡς σκέπτομαι, εἰ δεῖ πλεῦσαι· ποτὲ δὲ ἐπὶ τοῦ κατανοεῖν, ὡς σκέπτομαι τὰ μαθήματα, οὐ βουλεύομαι τὰ μαθήματα. ταρασσόμεθα δὲ πολλάκις ἀδιακρίτως ἀκούοντες τῶν ὀνομάτων, νομίζοντες ταυτὸν τὸ μὴ ταυτόν. τῆς οὖν διαφορᾶς τούτων φανερᾶς γενομένης ῥητέον λοιπὸν περὶ τίνων βουλευόμεθα. βουλευόμεθα οὖν περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ δι' ἡμῶν δυναμένων γενέσθαι, καὶ ἄδηλον ἐχόντων τὸ τέλος· τουτέστι δυναμένων καὶ οὕτως καὶ ἄλλως γενέσθαι. τὸ μὲν οὖν ἐφ' ἡμῖν εἴρηται, ἐπειδὴ περὶ τῶν πρακτέων μόνων βουλευόμεθα. ταῦτα γὰρ ἐφ' ἡμῖν· οὐ γὰρ περὶ τῆς θεωρητικῆς καλουμένης φιλοσοφίας βουλευόμεθα. οὔτε γὰρ περὶ Θεοῦ οὔτε περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης γινομένων· ἐξ ἀνάγκης δὲ λέγω τὰ ἀεὶ ὡσαύτως γινόμενα, οἷον τοῦ κύκλου

τοῦ

τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὔτε περὶ τῶν οὐκ ἀεὶ μὲν ὄντων· ἀεὶ δὲ ὁμοίως γινομένων, οἷον δύσεως καὶ ἀνατολῆς ἡλίου, οὔτε περὶ τῶν φύσει μὲν, οὐκ ἀεὶ δὲ ὁμοίως γινομένων, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. οἷον περὶ τοῦ πολιοῦσθαι τὸν ἑξηκοντούτην ἢ γενειάσκειν τὸν εἰκοσαετῆ· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν φύσει μὲν, ἄλλοτε δὲ ἄλλως ἀορίστως γινομένων, οἷον περὶ ὄμβρων, περὶ αὐχμῶν, ἢ χαλάζης. ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης γίνεσθαι λεγομένων, ἅπερ ἐστὶ τῶν ἐπ' ἔλαττον ἐνδεχομένων· διὰ ταῦτα μὲν οὖν τὸ ἐφ' ἡμῖν εἴρηται. τὸ δὲ δι' ἡμῶν, ἐπειδήπερ οὐ περὶ πάντων ἀνθρώπων, οὐδὲ περὶ παντὸς πράγματος βουλευόμεθα, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν γινομένων μόνων. οὐ γὰρ βουλευόμεθα, πῶς οἱ πολέμιοι ἢ οἱ μακρὰν ἀπῳκισμένοι καλῶς πολιτεύοιντο· καίτοι τοῦτο παρ' ἐκείνοις βουλευτόν ἐστιν. ἀλλ' οὐδὲ περὶ πάντων τῶν δι' ἡμῶν γινομένων, καὶ ἐφ' ἡμῖν ὄντων βουλευόμεθα. ἀλλὰ δεῖ προσκεῖσθαι καὶ τὸ ἄδηλον ἐχόντων τὸ τέλος. ἐὰν γὰρ ᾖ φανερὸν καὶ ὁμολογούμενον, οὐκ ἔτι βουλευόμεθα· οὔτε γὰρ περὶ τῶν κατ' ἐπιστήμην ἢ τέχνην ἔργων ἢ πράξεων ἡ βουλή. ὡρισμένοι γὰρ τούτων οἱ λόγοι πλὴν ὀλίγων τεχνῶν τῶν καλουμένων στοχαστικῶν· οἷον ἰατρικῆς, καὶ γυμναστικῆς, καὶ κυβερνητικῆς. οὐ περὶ τούτων γὰρ βουλευόμεθα μόνον, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν μὲν καὶ δι' ἡμῶν, ἄδηλον δὲ τὸ τέλος ἐχόντων καὶ δυναμένων καὶ οὕτως καὶ ἄλλως πραχθῆναι,

χθῆναι. ἐδείχθη δὲ ὡς οὐδὲ περὶ τοῦ τέλους, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὸ τέλος ἡ βουλή. βουλευόμεθα γὰρ οὐ πλουτῆσαι, ἀλλ' ὅπως καὶ δι' ὧν πλουτήσωμεν. συνελόντι δὲ εἰπεῖν περὶ τούτων μόνων βουλευόμεθα, περὶ τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων· καὶ περὶ τούτων δεῖ διαλαβεῖν· ἵνα μηδὲν ἐκλίπῃ τῷ λόγῳ πρὸς σαφήνειαν. δυνάμεις λέγονται, καθ' ἃς δυνάμεθα ποιεῖν· παντὸς γὰρ οὗ ποιοῦμεν δύναμιν ἔχομεν. ὧν δὲ δύναμιν οὐκ ἔχομεν, τούτων οὐδὲ τὰς πράξεις ἔχεται οὖν ἡ μὲν πρᾶξις δυνάμεως, ἡ δὲ δύναμις οὐσίας. ἥτε γὰρ πρᾶξις ἀπὸ δυνάμεως, καὶ ἡ δύναμις ἀπὸ τῆς οὐσίας, καὶ ἐν οὐσίᾳ. τρία οὖν ταῦτα ἐστὶν, ὡς ἔφαμεν, ἀλλήλων ἐχόμενα· δυνάμενον, δύναμις, δυνατόν· δυνάμενον μὲν ἡ οὐσία· δύναμις δὲ, ἀφ' ἧς ἔχομεν τὸ δύνασθαι· δυνατὸν δὲ τὸ κατὰ δύναμιν πεφυκὸς γίνεσθαι. τῶν δὲ δυνατῶν τὰ μέν ἐστιν ἀναγκαῖα, τὰ δὲ ἐνδεχόμενα· ἀναγκαῖα μὲν ἅπερ ἀδύνατον κωλυθῆναι, ἢ ὧν καὶ τὸ ἀντικείμενον ἀδύνατόν ἐστιν. ἐνδεχόμενον δὲ τὸ δυνάμενον κωλυθῆναι, ἢ ὧν καὶ τὸ ἀντικείμενον δυνατόν ἐστι. οἷον ἀναγκαῖον ἐστὶν ἀναπνεῖν ἄνθρωπον ζῶντα· τούτου καὶ τὸ ἀντικείμενον ἀδύνατόν ἐστι τὸ μὴ ἀναπνεῖν ζῶντα. ἐνδεχόμενον δὲ, τὸ σήμερον ὄμβρον γίνεσθαι· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ δυνατὸν τὸ μὴ γίνεσθαι σήμερον ὄμβρον. πάλιν δὲ τοῦ ἐνδεχομένου τὰ μὲν ὡς ἐπὶ πολὺ λέγεται, τὰ δὲ ὡς ἐπ'

ἐλάτ-

ἔλαττον, τὰ δὲ ὡς ἐπίσης· ἐπὶ πολὺ μὲν, ὡς τὸν ἑξηκοντούτην πολιοῦσθαι· ἐπ' ἔλαττον δὲ, ὥς τινα ἑξηκονταετῆ μὴ πολιοῦσθαι· ἐπίσης δὲ, τὸ περιπατῆσαι καὶ μὴ περιπατῆσαι, καὶ ἁπλῶς πρᾶξαί τι καὶ μὴ πρᾶξαι. περὶ τούτων οὖν τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων μόνον βουλευόμεθα· ἔστι δὲ ἐπίσης ἐνδεχόμενον, ὃ αὐτό τε δυνάμεθα καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ· εἰ γὰρ μὴ ἀμφότερα ἐδυνάμεθα αὐτό τε καὶ τὸ ἀντικείμενον, οὐκ ἂν ἐβουλευόμεθα. οὔτε γὰρ περὶ τῶν ὁμολογουμένων, οὔτε περὶ τῶν ἀδυνάτων τὶς βουλεύεται· εἰ δὲ τὸ ἕτερον μόνον τῶν ἀντικειμένων ἐδυνάμεθα, τοῦτο μὲν ἦν ὁμολογούμενον καὶ οὐδαμῶς ἀμφίβολον· τὸ δὲ ἀντικείμενον, ἀδύνατον.

ΠΕΡΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ. ΚΕΦ. ΛΕ΄.

ΟΙ τῇ περιφορᾷ τῶν ἄστρων τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων πάντων ἐπιγράφοντες, οὐ μόνον ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις ἀπομάχονται, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν πολιτείαν ἄχρηστον ἀποφαίνουσιν. ἄτοποι μὲν γὰρ οἱ νόμοι. περιττὰ δὲ τὰ δικαστήρια κολάζοντα τοὺς ἀναιτίους· παράλογοι δὲ οἱ ψόγοι καὶ οἱ ἔπαινοι· ἀνόνητοι δὲ καὶ αἱ εὐχαὶ πάντων καθ' εἱμαρμένην γινομένων. ἐξορίζεται δὲ καὶ πρόνοια μετὰ τῆς εὐσεβείας πρὸς τῷ καὶ τὸν ἄνθρωπον ὄργανον μόνον εὑρίσκεσθαι τῆς ἄνωθεν περιφορᾶς. ὑπὸ ταύτης γὰρ κινεῖσθαι πρὸς τὰς πράξεις οὐ μόνον

τὰ μέρη τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς διανοήματα· καὶ ὅλως οἱ ταῦτα λέγοντες, τῷ ἐφ' ἡμῖν συναναιροῦσι καὶ τὴν τοῦ ἐνδεχομένου φύσιν· καὶ οὕτως οὐδὲν ἄλλο ἢ τῷ παντὶ λυμαίνονται. ἄδικοι δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀστέρες, τοὺς μὲν μοιχοὺς, τοὺς δὲ φονέας ἀπεργαζόμενοι· καὶ πρόγε τούτων ὁ δημιουργὸς αὐτῶν Θεὸς τὴν αἰτίαν ἀποφέρεται. εἰ τοιαῦτα κατεσκεύασεν ὡ τῶν κακῶν ἡμῖν τὴν ἐπιφορὰν ἐξ ἀνάγκης ἐπιτίθησιν, ὡς μὴ μόνον ἐπὶ τῆς πολιτείας ἵστασθαι τὴν τούτων ἀτοπίαν, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγίστων κακῶν ἀποφαίνειν αἴτιον τὸν Θεὸν· πρὸς τῷ καὶ ἀδύνατον ἀποδείκνυσθαι τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὔτε ἀκούειν ἀνασχετὸν, πρόδηλον ἔχοντα τὴν ἀτοπίαν, καὶ βλασφημίαν. οἱ δὲ λέγοντες, ὅτι καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν καὶ τὸ καθ' εἱμαρμένην σώζεται (ἑκάστῳ γὰρ τῶν γινομένων δέδοσθαί τι καθ' εἱμαρμένην ὡς τῷ ὕδατι τὸ ψύχειν, καὶ ἑκάστῳ τῶν φυτῶν τὸ τοιόνδε καρπὸν φέρειν, καὶ τῷ λίθῳ τὸ κατωφερὲς, καὶ τῷ πυρὶ τὸ ἀνωφερὲς, οὕτω καὶ τῷ ζώῳ τὸ συγκατατίθεσθαι καὶ ὁρμᾶν· ὅταν δὲ ταύτῃ τῇ ὁρμῇ μηδὲν ἀντιπέσῃ τῶν ἔξωθεν καὶ καθ' εἱμαρμένην, τότε τὸ περιπατεῖν τέλεον ἐφ' ἡμῖν εἶναι, καὶ πάντως περιπατήσομεν) οἱ ταῦτα λέγοντες, εἰσὶ δὲ τῶν στωϊκῶν Χρύσιππός τε καὶ Φιλοπάτωρ, καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ λαμπροὶ, οὐδὲν ἕτερον ἀποδεικνύουσιν, ἢ πάντα καθ' εἱμαρμένην γίνεσθαι.

εἰ γὰρ

εἰ γὰρ καὶ τὰς ὁρμὰς παρὰ τῆς εἱμαρμένης φασὶν ἡμῖν δεδόσθαι καὶ ταύτας ποτὲ μὲν ἀπὸ τῆς εἱμαρμένης ἐμποδίζεσθαι, ποτὲ δὲ μή, δῆλον ὡς πάντα καθ' εἱμαρμένην γίνεται καὶ τὰ δοκοῦντα ἐφ' ἡμῖν εἶναι· καὶ πάλιν δὲ τοῖς αὐτοῖς λόγοις χρησόμεθα πρὸς αὐτοὺς δεικνύοντες τῆς δόξης τὴν ἀτοπίαν. εἰ γὰρ τῶν αὐτῶν αἰτιῶν περιεστηκότων, ὥς φασιν αὐτοί, πᾶσα ἀνάγκη τὰ αὐτὰ γίνεσθαι, καὶ οὐχ οἷόν τε ποτὲ μὲν οὕτως, ποτὲ δὲ ἄλλως γενέσθαι, διὰ τὸ ἐξ αἰῶνος ἀποκεκληρῶσθαι ταύτας, ἀνάγκη καὶ τὴν ὁρμὴν τὴν τοῦ ζώου πάντη τε καὶ πάντως τῶν αὐτῶν αἰτιῶν περιεστηκότων οὕτως γενέσθαι· εἰ δὲ καὶ ἡ ὁρμὴ ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθεῖ, ποῦ λοιπὸν τὸ ἐφ' ἡμῖν; ἐλεύθερον γὰρ εἶναι δεῖ τὸ ἐφ' ἡμῖν. ἦν δ' ἂν ἐλεύθερον, εἰ τῶν αὐτῶν περιεστηκότων, ἐφ' ἡμῖν ἦν τὸ ποτὲ ὁρμᾶν, ποτὲ μὴ ὁρμᾶν· εἰ δὲ ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθεῖ καὶ τὸ ὁρμᾶν, δῆλον ὡς καθ' εἱμαρμένην καὶ τὰ τῆς ὁρμῆς γενήσεται, εἰ καὶ ὑφ' ἡμῶν γίνεται, καὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν φύσιν καὶ ὁρμὴν καὶ κρίσιν. εἰ γὰρ οἷόν τε ἦν αὐτὴν καὶ μὴ γενέσθαι, ψευδὴς ἂν ἦν ἡ πρότασις ἡ λέγουσα, ὅτι τῶν αὐτῶν περιεστηκότων αἰτιῶν, ἀνάγκη τὰ αὐτὰ ἕπεσθαι· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀλόγοις καὶ ἐπὶ τοῖς ἀψύχοις εὑρεθήσεται. εἰ γὰρ τὴν ὁρμὴν ἐφ' ἡμῖν τάττουσιν, ὅτι φύσει ταύτην ἔχομεν, τί κωλύει καὶ ἐπὶ τοῦ πυρὶ λέγειν εἶναι τὸ καίειν, ἐπειδὴ φύσει καίει τὸ πῦρ;

ὥσπου καὶ παρεμφαίνειν ἔοικεν ὁ Φιλοπάτωρ ἐν τῷ περὶ εἱμαρμένης. οὐκ ἄρα τὸ δι' ἡμῶν ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης γινόμενον ἐφ' ἡμῖν ἐστι. τῷ γὰρ αὐτῷ λόγῳ καὶ ἐπὶ λύρᾳ καὶ αὐλοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ὀργάνοις καὶ πᾶσιν ἀλόγοις τε καὶ ἀψύχοις ἔσται τι, ὅταν τινὲς δι' αὐτῶν ἐνεργῶσι· τοῦτο δὲ ἄτοπον.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑ ΤΩΝ ΑΣΤΡΩΝ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ. ΚΕΦ. ΛΣΤ'.

ΠΡΟΣ δὲ τοὺς σοφοὺς τῶν Αἰγυπτίων λέγοντας ἀληθεύεσθαι μὲν τὴν διὰ τῶν ἄστρων εἱμαρμένην, τρέπεσθαι δὲ αὐτὴν εὐχαῖς καὶ ἀποτροπιασμοῖς, εἶναι γάρ τινας καὶ τούτων αὐτῶν τῶν ἀστέρων θεραπείας τὰς ἐκμειλισσομένας αὐτούς, καὶ ἄλλας τινὰς ὑπερκειμένας δυνάμεις τὰς τρέπειν αὐτοὺς δυναμένας, καὶ διὰ τοῦτο τὰς εὐχὰς καὶ τὰς θεραπείας τῶν Θεῶν, καὶ τοὺς ἀποτροπιασμοὺς ἐπινενοῆσθαι, ἐροῦμεν, ὅτι τῶν ἐνδεχομένων καὶ οὐχὶ τῶν ἀναγκαίων ποιοῦσι τὴν εἱμαρμένην. τὸ δὲ ἐνδεχόμενον ἀόριστον· τὸ δὴ ἀόριστον ἄγνωστον. ἀνῄρηται οὖν διὰ τούτων πᾶσα μὲν μαντεία, μάλιστα δὲ ἡ τῶν καλουμένων γενεθλιαλόγων, ἣν αὐτοὶ πρὸ τῶν ἄλλων πρεσβεύουσιν· ὡς ἰσχυρόν τι καὶ ἀληθὲς πρᾶγμα. ἐὰν δὲ λέγωσιν ὅτι τὰ τῶν σχημάτων ἀποτελέσματα πρόδηλα καὶ τοῖς ἐπιστήμοσι γνωρίζεται, ὅταν δὲ τὸ σχῆμα μὴ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν ἀποβαίνῃ, Θεὸς ἐκώλυσεν,

λυσεν, ἐροῦμεν ὡς καὶ τοῦτο ἄτοπον· πρῶτον, ὅτι τὴν εὐχὴν μόνην ἐφ' ἡμῖν τίθενται καὶ τὴν θεραπείαν τῶν Θεῶν, ἄλλο δὲ οὐδέν. εἶτα διαμφισβητήσομεν πρὸς αὐτούς, πῶς τῶν ἄλλων πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεών τε καὶ προαιρέσεων· ἐν τῇ ποιᾷ σχέσει τῶν ἄστρων κειμένων τὸ τῆς εὐχῆς μόνης ἐφ' ἡμῖν ἐστιν. ἄπορον γὰρ διὰ ποίαν αἰτίαν οὕτως ἔχει τοῦτο καὶ τίς ἡ ἀνάγκη. ἔπειτα, εἰ τέχνη τίς ἐστι καὶ μέθοδος τῶν ἀποτροπιασμῶν ἡ κωλύουσα τὰ περὶ τῆς εἱμαρμένης, πότερον πᾶσιν ἀνθρώποις ἡ μέθοδός ἐστιν ἐφικτὴ, ἢ τισὶ μὲν, τισὶ δὲ οὔ· εἰ γὰρ πᾶσιν, οὐδὲν κωλύει τῷ λόγῳ παντάπασιν ἀνατραπῆναι τὴν εἱμαρμένην πάντων μαθόντων τὴν τέχνην τὴν κωλύουσαν αὐτῆς τὰ ἀποτελέσματα. εἰ δὲ τισὶ μὲν ἐστὶν ἐφικτὴ, τισὶ δὲ οὔ, ποῖος ἄρα καὶ τίς ὁ τοῦτο διορίζων; εἰ μὲν γὰρ αὐτὴ ἡ εἱμαρμένη τοὺς μὲν ποιεῖ θεραπευτὰς τοῦ θείου, τοὺς δὲ οὐ ποιεῖ, εὑρεθήσεται πάλιν ταῦτα πάντα κατὰ τὴν εἱμαρμένην. τὸ γὰρ τῆς εὐχῆς καὶ τῆς θεραπείας οὐ μόνον ἐφ' ἡμῖν οὐκ ἔλαττον νῦν ἀνεφάνη τῆς εἱμαρμένης, ἀλλὰ καὶ μεῖζον. εἰ δὲ μὴ εἱμαρμένη, ἀλλ' ἕτερόν τι τούτων αἴτιον ἐστὶν, ἐκεῖνο μᾶλλον εἱμαρμένη φανήσεται. ἐν γὰρ τῷ δύνασθαι δι' εὐχῆς κατορθοῦν ἢ μὴ δύνασθαι, τὸ πᾶν τῆς εἱμαρμένης περιέχεται κράτος. τοῖς μὲν γὰρ δυναμένοις, οὐδὲν ἡ εἱμαρμένη· τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις, πάντως καθ' εἱμαρμένην καὶ εὐ-

ρεθή-

ρεθήσεται τισὶ μὲν ἀνθρώποις πάντα καθ' εἱμαρμένην, τισὶ δὲ οὐδὲν καθ' εἱμαρμένην. καὶ δῆλον ὅτι ὁ τοῦτο ὁρίζων αὐτός ἐστιν ἡ κυριωτάτη εἱμαρμένη· καὶ οὕτω πάντα πάλιν καθ' εἱμαρμένην εὑρεθήσεται πρὸς τῷ ἄδικον εἶναι τὸν διανέμοντα, εἴτε δαίμων τίς εἴη, εἴτε καὶ ἄλλη τὶς εἱμαρμένη. οὐ γὰρ πρὸς ἀξίαν νέμει τοῖς ἀνθρώποις τὴν τῆς θεραπείας τῶν θεῶν μέθοδον. τί γὰρ μᾶλλον οὗτος ἄξιος ἢ ἐκεῖνος, πάντων ὀργάνων ὄντων τῆς εἱμαρμένης, καὶ μηδὲν μηδενὸς ἐξ οἰκείας προθέσεως πράττοντος μᾶλλον δὲ μὴ προαιρουμένου; ἐν γὰρ τοῖς οὕτω γινομένοις οὐδεὶς οὔτε δίκαιος οὔτε ἄδικος. οὐκοῦν οὔτε ἄξιος οὔτε ἀνάξιός ἐστι χάριτος. ὁ δὲ τοῖς ἴσοις ἄνισα νέμων ἄδικος.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΛΕΓΟΝΤΩΝ ΑΙΡΕΣΙΝ ΤΩΝ ΠΡΑΚΤΕΩΝ ΕΦ' ΗΜΙΝ ΕΙΝΑΙ, ΤΗΝ ΔΕ ΤΩΝ ΑΙΡΕΘΕΝΤΩΝ ΑΠΟΒΑΣΙΝ ΕΠΙ ΤΗ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗ. ΚΕΦ. ΛΖ.

ΟΙ δὲ λέγοντες τὴν αἵρεσιν τῶν πρακτέων ἐφ' ἡμῖν εἶναι· τὴν δὲ τῶν αἱρεθέντων ἀπόβασιν ἐπὶ τῇ εἱμαρμένῃ, εἰσὶ δὲ τῶν ἑλλήνων οἱ σοφώτατοι τὸ μέν τι κατορθοῦσι, τὸ δὲ σφάλλονται. τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἡμῖν τιθέναι τὰς αἱρέσεις τῶν πρακτέων, μὴ πάντως δὲ καὶ τὰς ἀποβάσεις ὀρθότατα λέγουσι.

χουσι. τὸ δὲ τῇ εἱμαρμένῃ περιάπτειν ταύτας οὐκ ὀρθῶς· ἐλεγχθήσονται γὰρ πρῶτον μὲν, ἀτελῆ ποιοῦντες τὴν εἱμαρμένην· εἰ τὸ μὲν ἔχει, τὸ δὲ οὐκ ἔχει· ἔπειτα παρακολούθημα ποιοῦντες αὐτὴν τῆς ἡμετέρας γνώμης. ταύτῃ γὰρ ἀκολουθεῖν φασὶ τὰ τῆς εἱμαρμένης ἔργα, καὶ οὕτως εὑρεθήσεται κινουμένη μᾶλλον ὑφ' ἡμῶν, ἢ κινοῦσα ἡμᾶς· καὶ κυριώτερος ὁ ἄνθρωπος τῆς εἱμαρμένης ὁ τυπῶν αὐτὴν διὰ τῆς αἱρέσεως ἑαυτοῦ. διὸ βέλτιον πρόνοιαν λέγειν αἰτίαν τῆς ἐκβάσεως τῶν πραγμάτων. προνοίας γὰρ μᾶλλον τοῦτο ἔργον ἢ εἱμαρμένης. τῆς γὰρ προνοίας ἴδιον τὸ ἑκάστῳ νέμειν κατὰ τὸ ἑκάστου συμφέρον· καὶ διὰ τοῦτο τῶν αἱρεθέντων ἡ ἔκβασις κατὰ τὸ συμφέρον ποτὲ μὲν ἔσται, ποτὲ δὲ οὐκ ἔσται. εἰ δὲ ἡ εἱμαρμένη εἱρμός τις οὖσα αἰτιῶν ἀπαράβατος· οὕτω γὰρ αὐτὴν οἱ στωϊκοὶ ὁρίζονται, τουτέστι τάξιν, καὶ ἐπισύνδεσιν * ἀπαράλλακτον, οὐ κατὰ τὸ συμφέρον, ἀλλὰ κατὰ τὴν οἰκείαν κίνησιν καὶ ἀνάγκην ἐπάγει τὰ τέλη· τί δ' ἂν εἴποιεν ἐπὶ τῶν παντελῶς ἠλιθίων καὶ μωρῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπροαιρέτων; πότερον καθ' εἱμαρμένην αὐτοῖς τὸ τοιούτοις εἶναι πρόσεστιν ἢ οὔ. εἰ γὰρ μὴ καθ' εἱμαρμένην, ἔξω πεσοῦνται τῆς εἱμαρμένης. εἰ δὲ καθ' εἱμαρμένην, ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ τὸ μηδὲ τὴν προαίρεσιν ἐφ' ἡμῖν εἶναι· εἰ γὰρ τὸ ἀπροαίρετον ὑπὸ τὴν εἱμαρμένην, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ προαιρετόν. καὶ οὕτως ἀναδραμοῦνται πρὸς τοὺς πρώ-

* ἀπαράβατον

πρώτους τοὺς λέγοντας πάντα καθ' εἱμαρμένην εἶναι. περιττὴ δὲ καὶ ἡ μάχη τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐπὶ τοῦ ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς· εἰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὥρισται τὸ μὲν πρᾶξαι, τὸ δὲ μὴ πρᾶξαι, τίς ἡ χρεία τῆς ἐν αὐτῷ στάσεως καὶ φιλονεικίας; ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο συγκαθείμαρται μὴ μόνον πρᾶξαι, ἀλλὰ καὶ τοιῶς δὲ πρᾶξαι, τί δ' ἄλλο φησὶν ὁ τοῦτο λέγων ἢ ὅτι καὶ ἡ προαίρεσις τῶν πεπρωμένων ἐστίν; ἡ γὰρ προαίρεσις ἐστὶν ἡ μαχομένη τῇ ἐπιθυμίᾳ ἡ νικῶσα μὲν ἐπὶ τῶν ἐγκρατῶν, ἡττωμένη δὲ ἐπὶ τῶν ἀκρατῶν. οὐκ οὖν ἀνήρηται τὰ τῆς ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς ὑποθέσεως. οὐκ ἔτι γὰρ ἡ προαίρεσις ἐφ' ἡμῖν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΩΣ ΛΕΓΕΙ ΠΛΑΤΩΝ ΤΗΝ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΝ. ΚΕΦ. ΛΗ'.

ΠΛΑΤΩΝ δὲ διχῶς λέγει τὴν εἱμαρμένην· τὴν μὲν κατ' οὐσίαν, τὴν δὲ κατ' ἐνέργειαν· κατ' οὐσίαν μὲν τὴν τοῦ παντὸς ψυχήν· κατ' ἐνέργειαν δὲ θεῖον νόμον ἀπαράβατον δι' αἰτίαν ἀναπόδρασον. καλεῖ δὲ τοῦτον θεσμὸν ἀδράστειαν· τοῦτον δὲ τὸν νόμον δεδόσθαι παρὰ τοῦ πρώτου καὶ ἀνωτάτου Θεοῦ τῇ τοῦ παντὸς ψυχῇ εἰς διακόσμησιν τῶν ὅλων, καθ' ὃν διεξάγεται τὰ γινόμενα. ταύτην δὲ τὴν κατ' ἐνέργειαν εἱμαρμένην καὶ κατὰ πρόνοιαν λέγει. ἀπὸ γὰρ τῆς προνοίας ἐμπεριέχεσθαι

χεσθαι τὴν εἱμαρμένην, πᾶν γὰρ τὸ καθ᾽ εἱμαρμένην καὶ κατὰ πρόνοιαν γίνεσθαι. οὐ μὴν πᾶν τὸ κατὰ πρόνοιαν καὶ καθ᾽ εἱμαρμένην εἶναι. αὐτὸς δὲ ὁ θεῖος νόμος, ὅν φησιν εἶναι πρόνοιαν καὶ εἱμαρμένην, πάντα περιέχει ἐν ἑαυτῷ· τὰ μὲν καθ᾽ ὑπόθεσιν, τὰ δὲ ἐξ ὑποθέσεως· τὰς μὲν γὰρ προηγουμένας αἰτίας, ὥσπέρ τινας ἀρχὰς καὶ καθ᾽ ὑπόθεσιν περιέχει, ἅπερ ἐστὶν ἐφ᾽ ἡμῖν, συγκαταθέσεις, καὶ κρίσεις, καὶ ὁρμαί. τὰ δὲ ἐξ ἀνάγκης ταύταις ἑπόμενα ἐξ ὑποθέσεως ἐστίν. καί ἐστιν ἡ μὲν ἐφ᾽ ἡμῖν αἵρεσις τῶν πρακτέων καθ᾽ ὑπόθεσιν: ὑποκειμένων δὲ πάλιν τῶν ἐφ᾽ ἡμῖν ἐξ αὐτῶν τούτων, ὥσπερ ἐξ ὑποθέσεως ἀκολουθεῖν τὰ τῆς εἱμαρμένης· οἷον ἐφ᾽ ἡμῖν κεῖται τὸ πλεῦσαι· τοῦτο καθ᾽ ὑπόθεσιν ἐστίν. ὑποκειμένου τοίνυν τοῦ πλεῖν ἡμᾶς, ἐπακολουθῆσαι τὰ ἐκ ταύτης τῆς ὑποθέσεως τὸ ναυαγῆσαι ἢ μή. διὸ καὶ ἐξ ὑποθέσεως καλεῖ τὰ παρακολουθοῦντα καὶ ἑπόμενα ταῖς ἐφ᾽ ἡμῖν ὑποθέσεσι, τουτέστιν ἀρχαῖς καὶ πράξεσιν, ὡς εἶναι τὰ μὲν ἡγούμενα καὶ ἐφ᾽ ἡμῖν καθ᾽ ὑπόθεσιν· τὰ δὲ ἑπόμενα ἐξ ὑποθέσεως, καὶ οὐκ ἐφ᾽ ἡμῖν, ἀλλ᾽ ἐξ ἀνάγκης· μὴ γὰρ ἐξ αἰδίου ὡρίσθαι τὸ καθ᾽ εἱμαρμένην, ἀλλ᾽ ἐπισυμβαίνειν προηγησαμένοις τοῖς ἐφ᾽ ἡμῖν. τούτῳ δὲ συμφωνεῖ καὶ τὸ αἰτία ἑλομένου, Θεὸς ἀναίτιος, καὶ τὸ ἀδέσποτον εἶναι τὴν ἀρετήν· καὶ τὸ εἶναι μαντείας· συντείνει δὲ αὐτῷ πᾶς λόγος εἰς τὸ

τὰς προαιρέσεις καί τινας τῶν κατὰ προαίρεσιν πράξεων ἐφ' ἡμῖν εἶναι· τὰ δὲ ἐπακολουθοῦντα ταυταις καὶ τὰ τέλη ἐπὶ τῇ εἱμαρμένῃ ἐξ ἀνάγκης. τοῦτο δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐδείχθη, μὴ καλῶς ἔχειν. καθ' ὃ μὲν οὖν καλεῖ Θεοῦ διάταξιν καὶ βούλησιν τὴν εἱμαρμένην, καὶ καθ' ὃ τὴν εἱμαρμένην ὑπάγει τῇ προνοίᾳ, μικρόν τι διαλλάττει πρὸς τὰ θεῖα λόγια, τὰ λέγοντα πρόνοιαν μόνην διοικεῖν τὰ πάντα. * κατὰ πολὺ δὲ διαφέρεται φάσκων ἐξ ἀνάγκης τοῖς ἐφ' ἡμῖν ἕπεσθαι τὰ τέλη. ἡμεῖς γὰρ οὐ κατ' ἀνάγκην ἐπάγεσθαι τὰ τῆς προνοίας φαμὲν, ἀλλ' ἐνδεχομένως. εἰ γὰρ κατ' ἀνάγκην, πρῶτον μὲν τὸ πολὺ τῆς εὐχῆς μέρος περικόπτεται· περὶ μόνων γὰρ τῶν ἀρχῶν τῶν πράξεων τὰ τῆς εὐχῆς ἔσται κατ' αὐτὸν, ὥς τε τὰ κρείττω ἑλέσθαι· μετὰ δὲ τὸ προελέσθαι, μάταια λοιπὸν τὰ τῆς εὐχῆς, τῶν ἑπομένων πάντων ἐξ ἀνάγκης ἐπαγομένων· ἡμεῖς δὲ καὶ ἐπὶ τούτοις μάλιστα δύνασθαι τὴν εὐχὴν διορίζομεν. ἐπὶ τῇ προνοίᾳ γὰρ εἶναι τὸ ναυαγῆσαι τὸν πλέοντα, καὶ μή· οὐκ ἐξ ἀνάγκης μέντοι τὸ ἕτερον αὐτῶν, ἀλλ' ἐνδεχομένως. οὐ γὰρ ὑπ' ἀνάγκην ὁ Θεός· οὐ δὲ τὴν βούλησιν αὐτοῦ δουλεύειν ἀνάγκῃ θεμιτὸν εἰπεῖν· καὶ γὰρ τῆς ἀνάγκης δημιουργός ἐστιν. ἀνάγκην μὲν γὰρ ἐπέθηκε τοῖς ἄστροις, ὥς τε ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ κινεῖσθαι, καὶ τὴν θάλασσαν περιώρισε· καὶ τοῖς καθόλου καὶ γενικοῖς

ὅρον

τὰ λοιπὰ δὲ [margin note]

ὅρον ἀναγκαῖον ἔθηκεν, ὃν εἰ βούλονται καλεῖν εἱμαρμένην, διὰ τὸ πάντῃ καὶ πάντως οὕτως γίνεσθαι κατὰ ἀνάγκην, ὡς πάντα τὰ κατὰ διαδοχὴν ἐν γενέσει φθείρεσθαι, λόγος οὐδείς. περὶ γὰρ ὀνομάτων οὐκ ἀμφισβητοῦμεν πρὸς αὐτούς. αὐτὸς δὲ πάσης ἀνάγκης οὐ μόνον ἐκτὸς καθέστηκεν, ἀλλὰ καὶ κύριος καὶ ποιητής ἐστιν. ἐξουσία γὰρ ὢν καὶ φύσις ἐξουσιαστικὴ οὐδὲν οὔτε φύσεως ἀνάγκῃ, οὔτε θεσμῷ νόμου ποιεῖ. πάντα δέ ἐστιν αὐτῷ ἐνδεχόμενα καὶ τὰ ἀναγκαῖα· καὶ ἵνα τοῦτο δειχθῇ, ἔστησέ ποτε τὸν δρόμον ἡλίου καὶ σελήνης τῶν ἀνάγκῃ φερομένων καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων· ἵνα δείξῃ μηδὲν αὐτῷ κατ' ἀνάγκην γίνεσθαι, ἀλλὰ πάντα κατ' ἐξουσίαν ἐνδεχόμενα. ἅπαξ δὲ τοιαύτην ἡμέραν ἐποίησεν, ὡς ἐπεσημήνατο καὶ ἡ γραφή, ἵνα μόνον ἐνδείξηται καὶ μὴ διαλύσῃ τὸν θεσμὸν τὸν ἐξ ἀρχῆς αὐτῷ τεθέντα τῆς ἀναγκαίας τῶν ἄστρων φορᾶς. οὕτω καί τινας τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ ζωῇ διαφυλάττει, ὡς τὸν Ηλίαν καὶ τὸν Ενὼχ θνητοὺς ὄντας καὶ ὑποκειμένους φθορᾷ, ἵνα διὰ πάντων τούτων τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀκατανάμαστον βούλησιν κατανοήσωμεν. οἱ δὲ στωϊκοί φασιν ἀποκαθισταμένους τοὺς πλάνητας εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον κατά τε μῆκος καὶ πλάτος, ἔνθα τὴν ἀρχὴν ἕκαστος ἦν, ὅτε τὸ πρῶτον ὁ κόσμος συνέστη, ἐν ῥηταῖς χρόνων περιόδοις ἐκπύρωσιν καὶ φθορὰν τῶν ὄντων ἀπεργάζεσθαι· καὶ πάλιν ἐξ

 ὑπαρ-

ὑπαρχῆς εἰς τὸ αὐτὸ τὸν κόσμον ἀποκαθίσαθαι· τῶν ἀστέρων ὁμοίως πάλιν φερομένων, ἕκαστον ἐν τῇ προτέρᾳ περιόδῳ γινόμενον ἀπαραλλάκτως ἀποτελεῖσθαι· ἔσεσθαι γὰρ πάλιν Σωκράτην, καὶ Πλάτωνα, καὶ ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων σὺν τοῖς αὐτοῖς καὶ φίλοις καὶ πολίταις· καὶ τὰ αὐτὰ πείσεσθαι καὶ τὰ αὐτὰ μεταχειριεῖσθαι καὶ πᾶσαν πόλιν, καὶ κώμην, καὶ ἀγρὸν ὁμοίως ἀποκαθίσαθαι· γίνεσθαι δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ παντὸς οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις· μᾶλλον δὲ εἰς ἄπειρον καὶ ἀτελεύτητον τὰ αὐτὰ ἀποκαθίσαθαι· τοὺς δὲ Θεοὺς τοὺς μὴ ὑποκειμένους τῇ φθορᾷ ταύτῃ παρακολουθήσαντας μιᾷ περιόδῳ γινώσκειν ἐκ ταύτης πάντα τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι ἐν ταῖς ἑξῆς περιόδοις· οὐδὲν γὰρ ξένον ἔσεσθαι παρὰ τὰ γινόμενα πρότερον, ἀλλὰ πάντα ὡσαύτως ἀπαραλλάκτως ἄχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων. καὶ διὰ ταύτην τὴν ἀποκατάστασιν, φασὶ τινὲς τοὺς Χριστιανοὺς τὴν ἀνάστασιν φαντάζεσθαι πολὺ πλανηθέντες· εἰς ἅπαξ γὰρ τὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ οὐ κατὰ περίοδον ἔσεσθαι, τὰ τοῦ Χριστοῦ δοξάζει λόγια.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ Ο ΕΣΤΙ ΤΟΥ ΕΦ' ΗΜΙΝ. ΚΕΦ. ΛΘ'.

Ο ΠΕΡΙ τοῦ αὐτεξουσίου λόγος, τουτέστι τοῦ ἐφ' ἡμῖν, πρώτην μὲν ἔχει ζήτησιν, εἰ ἔστι τί ἐφ' ἡμῖν.

πολλοὶ

πολλοὶ γὰρ οἱ ἀντιβαίνοντες· δευτέραν δὲ, τίνα ἐςὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν, καὶ τίνων ἐξουσίαν ἔχομεν· τρίτην, τὴν αἰτίαν ἐξετάσαι, δι' ἣν ὁ ποιήσας ἡμᾶς Θεὸς αὐτεξουσίους ἐποίησε. διαλαβόντες οὖν περὶ τοῦ πρώτου πρῶτον εἴπωμεν, ἀποδεικνύντες ὅτι ἔστι τι ἐφ' ἡμῖν ἐκ τῶν παρ' ἐκείνοις ὁμολογουμένων. τῶν γινομένων πάντων ἢ Θεὸν φασὶν αἴτιον εἶναι ἢ ἀνάγκην ἢ εἱμαρμένην ἢ φύσιν ἢ τύχην ἢ τὸ αὐτόματον, ἀλλὰ τοῦ μὲν Θεοῦ ἔργον οὐσία, καὶ πρόνοια· τῆς δὲ ἀνάγκης τῶν ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων ἡ κίνησις· τῆς δὲ εἱμαρμένης τὸ ἐξ ἀνάγκης τὰ δι' αὐτῆς ἐπιτελεῖσθαι· καὶ γὰρ αὕτη τῆς ἀνάγκης ἐςί. τῆς δὲ φύσεως γένεσις, αὔξησις, φθορὰ, φυτὰ καὶ ζῶα· τῆς δὲ τύχης, τὰ σπάνια καὶ ἀπρος δόκητα· ὁρίζονται γὰρ τὴν τύχην σύμπτωσιν καὶ συνδρομὴν δύο αἰτιῶν ἀπὸ προαιρέσεως τὴν ἀρχὴν ἐχόντων, ἄλλό τι παρ' ὃ πέφυκεν ἀποτελούντων, ὡς τάφρον ὀρύσσοντα θησαυρὸν εὑρεῖν. οὔτε γὰρ ὁ θεὶς οὕτως τέθεικεν ὡς τοῦτον εὑρεῖν, οὔτε ὁ εὑρὼν οὕτως ὤρυξεν ὡς εὑρεῖν θησαυρόν. ἀλλ' ὁ μὲν, ἵν' ὅταν θέλῃ ἀνέληται· ὁ δὲ, ἵνα τάφρον ὀρύξῃ, συνέπεσε δὲ ἄλλό τι παρ' ὃ προῄρηντο ἀμφότεροι. τοῦ δὲ αὐτομάτου τὰ τῶν ἀψύχων ἢ ἀλόγων συμπτώματα ἄνευ φύσεως καὶ τέχνης· τίνι τοίνυν τούτων ὑπαγάγωμεν τὰ διὰ τῶν ἀνθρώπων, εἴπερ ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν αἴτιος καὶ ἀρχὴ πράξεων; ἀλλ' οὔτε Θεῷ θεμιτὸν ἐπιγράφειν αἰσχρὰς

ἔσθ' ὅτε πράξεις καὶ ἀδίκοις· οὔτε ἀνάγκη, οὐ γὰρ τῶν ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων ἐστίν· οὔτε εἱμαρμένη, οὐ γὰρ τῶν ἐνδεχομένων, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων τὰ τῆς εἱμαρμένης ἐστίν· οὔτε φύσις, φύσεως γὰρ ἔργα ζῶα καὶ φυτά· οὔτε τύχη, οὐ γὰρ σπάνιοι καὶ ἀπροσδόκητοι τῶν ἀνθρώπων αἱ πράξεις· οὔτε τῷ αὐτομάτῳ, ἀψύχων γάρ ἐστιν ἢ ἀλόγων τὰ συμπτώματα. λείπεται δὴ αὐτὸν τὸν πράττοντα καὶ ποιοῦντα ἄνθρωπον ἀρχὴν εἶναι τῶν ἰδίων ἔργων, καὶ αὐτεξούσιον· ἔτι εἰ μηδεμιᾶς ἐστιν ἀρχὴ πράξεως ἄνθρωπος, περιττῶς ἔχει τὸ βουλεύεσθαι. εἰς τί γὰρ χρήσεται τῇ βουλῇ μηδεμιᾶς ὢν πράξεως κύριος; τὸ δὲ κάλλιστον καὶ τιμιώτατον ἐν ἀνθρώπῳ, περιττὸν ἀποφαίνειν τῶν ἀτοπωτάτων ἂν εἴη. εἰ τοίνυν βουλεύεται, πράξεως ἕνεκα βουλεύεται· πᾶσα γὰρ βουλὴ πράξεως ἕνεκα καὶ διὰ πρᾶξιν. ἔτι ὧν αἱ ἐνέργειαι ἐφ' ἡμῖν, τούτων καὶ αἱ πράξεις αἱ κατὰ τὴν ἐνέργειαν ἐφ' ἡμῖν· ἐφ' ἡμῖν δὲ αἱ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἐνέργειαι, ἐφ' ἡμῖν ἄρα καὶ αἱ ἀρεταί. ὅτι δὲ ἐφ' ἡμῖν αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι, δηλοῖ καὶ τὸ καλῶς ὑπὸ Ἀριστοτέλους λεχθὲν ἐπὶ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν. ἃ γὰρ ποιοῦντες μανθάνομεν, ταῦτα μαθόντες ποιοῦμεν. κρατεῖν γὰρ ἡδονῶν μανθάνοντες, σώφρονες γινόμεθα· καὶ γινόμενοι σώφρονες, κρατοῦμεν ἡδονῶν. ἔστι δὲ καὶ οὕτως εἰπεῖν. τὸ μελετᾶν καὶ γυμνάζεσθαι παρὰ πᾶσιν ὡμολόγηται ἐφ' ἡμῖν εἶναι. αἱ δὲ μελέται τῶν ἕξεων εἰσὶ

κυρίαι·

κυρίαι· τὸ γὰρ ἔθος φύσις ἐπίκτητος. εἰ δὲ κυρία τῆς ἕξεως ἐστὶν ἡ μελέτη, ἐφ᾽ ἡμῖν δὲ ἡ μελέτη, ἐφ᾽ ἡμῖν καὶ ἡ ἕξις. ὧν δὲ ἐφ᾽ ἡμῖν αἱ ἕξεις, τούτων ἐφ᾽ ἡμῖν καὶ αἱ πράξεις, αἱ κατὰ τὰς ἕξεις. ταῖς γὰρ ἕξεσιν αἱ πράξεις πρόσφοροι. ἄρα ὁ δικαίαν ἕξιν ἔχων, δίκαια καὶ πράξει· καὶ ὁ ἄδικον, ἄδικα· ἐφ᾽ ἡμῖν ἄρα τὸ δικαίους εἶναι ἢ ἀδίκους. ὅτι δὲ ἐφ᾽ ἡμῖν ἐστι τινὰ, δηλοῦσιν αἱ προτροπαὶ καὶ αἱ παραινέσεις. οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων προτρέπει μὴ πεινῆν, μὴ δὲ διψῆν, μὴ δὲ ἵπτασθαι· οὐ γὰρ ἐφ᾽ ἡμῖν ταῦτα. δῆλον οὖν, ὅτι ἐφ᾽ οἷς αἱ προτροπαὶ, ταῦτα ἐφ᾽ ἡμῖν ἐστιν. ἔτι εἰ μηδὲν ἐφ᾽ ἡμῖν, περιττοὶ οἱ νόμοι· φυσικῶς δὲ πᾶν ἔθνος νόμοις χρῆται τισὶν, ἐπιστάμενον ὡς ἐξουσίαν ἔχει πράττειν ἃ νομοθετεῖ· καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐθνῶν Θεοὺς ἐπιγράφεται νομοθέτας, ὡς Κρῆτες μὲν τὸν Δία, Λακεδαιμόνιοι δὲ Ἀπόλλωνα. φυσικῶς ἄρα πᾶσιν ἀνθρώποις ἡ γνῶσις τοῦ ἐφ᾽ ἡμῖν συγκατέσπαρται. τὰ αὐτὰ δὲ τούτοις ῥητέον ἐπὶ τῶν ψόγων καὶ τῶν ἐπαίνων καὶ πάντων τῶν ἀναιρούντων τὸ καθ᾽ εἱμαρμένην πάντα γίνεσθαι.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΤΙ ΕΣΤΙΝ ΕΦ᾽ ΗΜΙΝ ΤΙΝΑ, ΚΕΦ. Μ΄.

Ὅτι μὲν ἐστιν ἐφ᾽ ἡμῖν τινὰ, καὶ ὅτι κύριοι πράξεών τινῶν ἐσμὲν, αὐτάρκως ἀποδέδεικται. λοιπὸν δὲ εἴπωμεν, τίνα ἐστὶ τὰ ἐφ᾽ ἡμῖν. λέγομεν τοίνυν γενικῶς πάντα τὰ δι᾽ ἡμῶν ἑκουσίως πραττόμενα

τόμενα ἐφ' ἡμῖν εἶναι. οὐ γὰρ ἂν ἑκουσίως ἐλέγετο πράττεσθαι, τῆς πράξεως οὐκ οὔσης ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἁπλῶς οἷς ἕπεται ψόγος ἢ ἔπαινος, καὶ ἐφ' οἷς ἐστι προτροπὴ καὶ νόμος· καὶ τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐδείχθη, κυρίως δὴ ἐφ' ἡμῖν ἐστι τὰ ψυχικὰ πάντα καὶ περὶ ὧν βουλευόμεθα. ὡς γὰρ ἐφ' ἡμῖν ὄντος τοῦ πρᾶξαι τὸ προκείμενον· ἐδείχθη δὲ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἡ βουλὴ τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων οὖσα. ἐπίσης δὲ ἐνδεχόμενόν ἐστιν ὃ αὐτό τε δυνάμεθα καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ· ποιεῖται δὲ τούτου τὴν αἵρεσιν ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος, καὶ οὗτος ἐστὶν ἀρχὴ πράξεως· καὶ ταῦτα ἐστὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν τὰ ἐπίσης ἐνδεχόμενα, οἷον τὸ κινεῖσθαι καὶ μὴ κινεῖσθαι, ὁρμᾶν καὶ μὴ ὁρμᾶν, ὀρέγεσθαι τῶν μὴ ἀναγκαίων καὶ μὴ ὀρέγεσθαι, ψεύδεσθαι καὶ μὴ ψεύδεσθαι, διδόναι, καὶ μὴ διδόναι, χαίρειν οἷς δεῖ καὶ μὴ χαίρειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν οἷς ἐστι τὰ τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς ἔργα· τούτων γὰρ ἐσμὲν αὐτεξούσιοι. τῶν δὲ ἐπίσης ἐνδεχομένων εἰσὶ καὶ αἱ τέχναι, πᾶσα γὰρ τέχνη περὶ γένεσιν ἐστὶ τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ ποιουμένῳ. οὐδὲν γὰρ οὔτε τῶν ἀϊδίων καὶ ἐξ ἀνάγκης ὄντων, οὔτε τῶν ἐξ ἀνάγκης γινομένων κατὰ τέχνην γίνεσθαι λέγεται. ἀλλ' οὔτε τῶν γινομένων ἐν τοῖς ἐνδεχομένοις καὶ ἄλλως ἔχειν, ἐν αὐτοῖς δὲ ἐχόντων τὸ ποιητικὸν αἴτιον, ὡς ἐπὶ τῶν ζώων καὶ φυτῶν κατὰ τέχνην τι λέγεται γίνεσθαι. φύσει γὰρ

καὶ

καὶ οὐ τέχνη. εἰ δὲ τῶν κατὰ τέχνην γινομένων ἔξωθέν ἐστι τὸ ποιητικὸν αἴτιον, τίς ἄρα αἴτιος τῶν κατὰ τέχνην γινομένων; ἢ ὁ ποιῶν τεχνίτης; ἐν γὰρ τῷ τεχνίτῃ τὸ ποιεῖν. οὗτος ἄρα ἀρχὴ καὶ αἴτιος πράξεων ἐστίν. ἐφ' ἡμῖν ἄρα καὶ αἱ κατὰ τέχνην ἐνέργειαι καὶ ἀρεταὶ καὶ πᾶσαι πράξεις ψυχικαί τε καὶ λογικαί. ἐδείχθη δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ποῖαι εἰσὶν ἐνέργειαι ψυχικαί. οἱ δὲ πολλοὶ νομίζοντες λέγεσθαι τὸ αὐτεξούσιον ἐπὶ πάσης πράξεώς τε καὶ κτήσεως καὶ τύχης, ἀποδοκιμάζουσιν εἰκότως τὸν λόγον. οἱ δὲ δριμύτεροι καὶ τὸ τῆς γραφῆς εἰς ἔλεγχον φέροντες τὸ, οὐκ ἐπ' ἀνθρώπῳ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, " ὦ βέλτιστοι φασὶ πῶς αὐτεξούσιος ὁ ἄνθρωπος ὁπότε οὐκ ἐπ' αὐτῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, καὶ μάταιοι οἱ διαλογισμοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὡς μὴ δυναμένων ἡμῶν εἰς ἔργον ἄγειν ἃ διανοούμεθα, καὶ τοιαῦτα πολλά φασιν, ἀγνοοῦντες ὅπως λέγεται τὸ αὐτεξούσιον· " οὐ γὰρ τοῦ πλουτεῖν ἢ πένεσθαι ἢ διὰ παντὸς ὑγιαίνειν, ἢ ῥωμαλέοις εἶναι κατὰ φύσιν ἢ τοῦ ἄρχειν ἢ ὅλως τῶν ὀργανικῶν ἢ τυχηρῶν λεγομένων ἀγαθῶν, ἢ τῶν κατὰ πρόνοιαν τὸ τέλος λαμβανόντων ἐξουσίαν ἔχομεν, ἀλλὰ τῶν κατ' ἀρετὴν καὶ κακίαν πράξεων καὶ προαιρέσεων καὶ κινήσεων· καὶ ὧν ἐξίσης καὶ τὰ ἀντικείμενα πρᾶξαι δυνάμεθα· ἐπειδὴ πάσης πράξεως προαίρεσις ἡγεῖται· καὶ οὐ μόνον ἡ πρᾶξις, ἀλλὰ καὶ ἡ προαίρεσις ὑπόδικός ἐστι· καὶ τοῦτο δηλοῖ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ·

ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν,
» ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· καὶ ὁ
» Ἰὼβ ὑπὲρ τῶν κατὰ διάνοιαν τῶν τέκνων αὐτοῦ
πλημμελημάτων ἔθυε τῷ Θεῷ. ἀρχὴ γὰρ ἁμαρτίας καὶ δικαιοπραγίας ἡ προαίρεσις. τὸ γὰρ ἔργον ποτὲ μὲν συγχωρεῖται παρὰ τῆς προνοίας, ποτὲ δὲ κωλύεται· ὄντος γὰρ καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, οὔσης δὲ καὶ τῆς προνοίας, ἀνάγκη κατ' ἄμφω τὰ γινόμενα γίνεσθαι· εἰ γὰρ κατὰ τὸ ἕτερον μόνον ἐγίνετο, οὐκ ἦν ἂν τὸ ἕτερον. μικτῶν δὲ ὄντων τῶν γινομένων ποτὲ μὲν κατὰ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀποβήσεται, ποτὲ δὲ κατὰ τὸν τῆς προνοίας λόγον, ποτὲ δὲ κατ' ἀμφότερα. τῆς δὲ προνοίας πῇ μὲν κοινῆς οὔσης, πῇ δὲ ἰδιαζούσης, ἀνάγκη τοῖς καθόλου τὰ κατὰ μέρος ὁμοιοπαθεῖν· τοῦ γὰρ περιέχοντος ξηροῦ ὄντος ξηραίνεσθαι τὰ σώματα, εἰ καὶ μὴ πάντα ὁμοίως· καὶ μητρὸς δὲ οὐκ εὖ διαιτημένης καὶ τρυφώσης ἀκολούθως τὰ τικτόμενα καὶ τοῖς σώμασι δύσκρατα, καὶ ταῖς ὁρμαῖς παράφορα γίνεται. δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι συμβαίνει τὸν κράσει σώματος οὐκ εὐτυχεῖ περιπεσεῖν ἢ τῷ κοινῷ τοῦ περιέχοντος, ἢ ἐξ ἐξουσίας διαίτης τῶν γεννησάντων, ἢ καὶ αὐτῶν ἐκείνων ἀπὸ τρυφῆς διεφθαρμένων· ὥστε τὰς κράσεις ἐξ ἐξουσίας ἀρχῆς ἔσθ' ὅτε φαύλας κατασκευάζεσθαι, καὶ μὴ τὴν πρόνοιαν πάντως αἰτίαν εἶναι τῶν τοιούτων. ὅτ' ἂν οὖν ψυχὴ κράσει σώματος ἐνδοῦσα ἐπιθυμίαις ἢ θυμοῖς

ἑαυτὴν

ἑαυτὴν ἐκδώῃ, καὶ ἀπὸ τῶν λυπηρῶν καταπεσθῇ, ἢ χαυνωθῇ, οἷον πενίας ἢ πλούτου, ἑκούσιον κακὸν ὑφίσταται. ἡ γὰρ μὴ ἐνδοῦσα κατορθοῖ καὶ νικᾷ τὸ δύσκρατον, ὡς ἀλλοιῶσαι μᾶλλον ἢ ἀλλοιωθῆναι· καὶ καθίστησι τὰς ψυχικὰς διαθέσεις εἰς ἐξίαν ἀγωγῇ χρήσει καὶ διαίτῃ προσφόρῳ. δῆλον οὖν ἐκ τῶν κατορθούντων, ὡς οἱ μὴ κατορθώσαντες ἑκουσίως ἁμαρτάνουσιν. ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἡ συνδραμεῖν ταῖς δυσκρασίαις ἢ ἀντιβῆναι καὶ κρατῆσαι. οἱ δὲ πολλοὶ τὴν δυσκρασίαν ὡς αἰτίαν τῶν παθῶν προβαλλόμενοι, ἀνάγκῃ καὶ οὐ προαιρέσει τὴν κακίαν ἐπιγράφουσι· καὶ διὰ τοῦτο φασὶ, μὴ δὲ τὰς ἀρετὰς ἐφ' ἡμῖν εἶναι ἀτόπως λέγοντες.

ΔΙΑ ΠΟΙΑΝ ΑἸΤΙΑΝ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΙ ΓΕΓΟΝΑΜΕΝ. ΚΕΦ. ΜΑ'.

ΥΠΟΛΟΙΠΟΝ ἐστιν εἰπεῖν, διὰ ποίαν αἰτίαν αὐτεξούσιοι γεγόναμεν· φαμὲν τοίνυν εὐθέως τῷ λογικῷ συνεισέρχεσθαι τὸ αὐτεξούσιον, καὶ τοῖς γεννητοῖς συμπεφυκέναι μεταβολὴν καὶ τροπὴν, μάλιστα τοῖς ἐξ ὑποκειμένης ὕλης γινομένης. ἀρχὴ γὰρ γενέσεως τροπή· ἐξ ἀλλοιώσεως γὰρ τῆς ὑποκειμένης ὕλης, ἡ γένεσις· κατανοήσειε δ' ἄν τις τὸ λεγόμενον, ἀποβλέπων εἴς τε τὰ φυτὰ πάντα καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ χερσαῖα καὶ τὰ ἔνυδρα καὶ πτηνά· συνεχὴς γὰρ ἡ τούτων μεταβολή. ὅτι δὲ τῷ λογικῷ συνεισέρχεται τὸ αὐτεξούσιον, ἐκ τῶν

εἰρημέ-

εἰρημένων περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἶναι τί τοῖς μὴ παρέργως ἀκηκόοσιν εὔδηλον ἐστὶν. οὐδὲν δὲ ἴσως ἄτοπον καὶ νῦν ὑπομνῆσαι τῆς αὐτῶν, τῆς ἀκολουθίας ἐπιζητούσης αὐτά· τοῦ λογικοῦ, τὸ μέν ἐστι θεωρητικὸν, τὸ δὲ πρακτικὸν· θεωρητικὸν μὲν, τὸ κατανοοῦν ὡς ἔχει τὰ ὄντα· πρακτικὸν δὲ τὸ βουλευτικὸν, τὸ ὁρίζον τοῖς πρακτοῖς τὸν ὀρθὸν λόγον· καὶ καλοῦσι τὸ μὲν θεωρητικὸν, νοῦν· τὸ δὲ πρακτικὸν, λόγον· καὶ τὸν μὲν σοφίαν, τὸν δὲ φρόνησιν. πᾶς δὲ ὁ βουλευόμενος ἐπ' αὐτῷ τῆς αἱρέσεως οὔσης τῶν πρακτέων βουλεύεται, ἵνα τὸ προκριθὲν ἐκ τῆς βουλῆς ἕληται καὶ ἑλόμενος πράξῃ. πᾶσα τοίνυν ἀνάγκη τὸν ἔχοντα τὸ βουλεύεσθαι καὶ κύριον εἶναι πράξεων. εἰ γὰρ μὴ κύριος εἴη πράξεων, περιττῶς ἔχει τὸ βουλεύεσθαι· εἰ δὲ τοῦτο, ἐξ ἀνάγκης παρυφίσταται τῷ λογικῷ τὸ αὐτεξούσιον· ἢ γὰρ οὐκ ἔσται λογικὸν, ἢ λογικὸν ὂν, κύριον ἔσται πράξεων· κύριον δὲ ὂν πράξεων, πάντως αὐτεξούσιον ἔσται· ἐδείχθη δὲ καὶ τὰ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης γινόμενα τρεπτὰ ὄντα. ἐξ ἀμφοτέρων ἄρα συνάγεται τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀνάγκης αὐτεξούσιον καὶ τρεπτὸν εἶναι· τρεπτὸν μὲν, ἐπειδὴ γενητός· αὐτεξούσιον δὲ, ἐπειδὴ καὶ λογικός. ὅσοι τοίνυν αἰτιῶνται τὸν Θεὸν, ὅτι τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἐποίησε κακίας ἀνεπίδεκτον, ἀλλ' αὐτεξούσιον, λανθάνουσιν ἑαυτοὺς αἰτιώμενοι τὸν Θεὸν, ὅτι λογικὸν ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐκ ἄλογον· ἀνάγκη γὰρ τῶν

δύο

δύο, τὸ ἕτερον, ἢ ἄλογον γίνεσθαι, ἢ λογικὸν ὄντα καὶ περὶ τὰ πρακτέα συστρεφόμενον αὐτεξούσιον εἶναι. ἐξ ἀνάγκης οὖν πᾶσα φύσις λογικὴ αὐτεξούσιός ἐστι καὶ τρεπτὴ κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν· ἀλλ᾽ αἱ μὲν ἐξ ὑποκειμένης ὕλης γινόμεναι κατὰ δύο τρόπους τὸ τρεπτὸν ἔχουσι· κατά τε τὴν ὕλην καὶ κατ᾽ αὐτὸ τὸ γενέσθαι. ὅσαι δὲ οὐκ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ἐγένοντο, καθ᾽ ἕνα μόνον τρόπον τὸν τῆς γενέσεως εἰσὶ τρεπταί· πάλιν δὲ τούτων τῶν ἀΰλων ὅσαι μὲν ἐν τοῖς περιγείοις εἰσὶ τῇ κοινωνίᾳ τῇ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὰ πρακτέα καταγινόμεναι, μᾶλλον εἰσὶ τῶν ἄλλων τρεπταί. ὅσαι δὲ δι᾽ ἀκρότητα φύσεως τοῦ Θεοῦ κατὰ σχέσιν πλησιάζουσι, καὶ τῇ τούτου κατανοήσει τὸ μακάριον καρποῦνται, πρὸς ἑαυτὰς, καὶ τὸν Θεὸν μόνον ἐστραμμέναι, τῶν μὲν πρακτῶν καὶ τῆς ὕλης παντάπασιν ἑαυτὰς ἀπηλλοτρίωσαν, τῇ δὲ θεωρίᾳ καὶ τοῦ Θεοῦ προσῳκείωσαν, μένουσιν ἄτρεπτοι· αὐτεξούσιοι μὲν οὖσαι διὰ τὸ λογικὰς εἶναι, οὐ μὲν τρεπόμεναι διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. καὶ θαῦμα γε οὐδέν· καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι θεωρητικοὶ γινόμενοι τῶν πρακτῶν ἑαυτοὺς ἐχώρισαν, ἔμειναν ἄτρεπτοι. οἶμαι συναποδεδεῖχθαι τοῖς εἰρημένοις· ὅτι τὴν ἀρχὴν αἱ λογικαὶ πᾶσαι φύσεις ἄριστα δεδημιούργηνται· καὶ εἴπερ οὕτω διέμειναν, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐκτίσθησαν, πάσης ἂν κακίας ἐκτὸς ἦσαν· γίνεται δὲ αὐταῖς ἡ κακία κατὰ προαίρεσιν·

αἵρεσιν· οὕτω γοῦν αἱ μείνασαι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, τὸ μακάριον ἔχουσι. μόνοι δὲ ἄγγελοι τῶν ἀσωμάτων ἐτράπησαν, καὶ οὐ δὲ αὐτοὶ πάντες, ἀλλὰ τινὲς ἐξ αὐτῶν. ὅσοι ῥέψαντες πρὸς τὰ κάτω τῶν ἐπιγείων ἔφεσιν ἔχον, τῆς περὶ τὰ ἄνω καὶ τὸν Θεὸν σχέσεως ἀποχωρήσαντες. οὐκοῦν ἐκ τῶν δεδειγμένων δῆλον ἐςὶν, ὡς ἕνεκα τῆς φύσεως τρεπτοὺς ἡμᾶς εἶναι, τὰς δυνάμεις τὰς προαιρετικὰς τρεπτὰς ἔχομεν, οὐ μὴν διὰ τὸ ἔχειν τρεπτὰς δυνάμεις τοῦ κακοὺς ἡμᾶς εἶναι, τὸν Θεὸν ἄν τις αἰτιάσαιτο. οὐ γὰρ ἐν ταῖς δυνάμεσιν εἰσὶν αἱ κακίαι, ἀλλ' ἐν ταῖς ἕξεσιν· αἱ δὲ ἕξεις κατὰ προαίρεσιν· κατὰ προαίρεσιν ἄρα κακοὶ γινόμεθα, καὶ οὐ κατὰ φύσιν ἐσμέν. μάθοι δ' ἄν τις ἀκριβέςερον τὸ λεγόμενον οὕτως. ἐν ταῖς προλαβοῦσιν δύναμιν ἐλέγομεν εἶναι, ἀφ' ἧς ἕκαςον, ὧν ποιοῦμεν, ποιεῖν δυνάμεθα. πᾶσα δὲ προαιρετικὴ δύναμις ἡ αὐτὴ τῶν ἀντικειμένων ἐςὶ· μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις τοῦ ψεύδεσθαι καὶ ἀληθεύειν, καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις τοῦ σωφρονεῖν καὶ ἀκολαςαίνειν. οὐκέτι δὲ ἡ αὐτὴ ἕξις τῶν ἀντικειμένων, οἷον τοῦ ἀκολαςαίνειν καὶ σωφρονεῖν ἢ τοῦ ψεύδεσθαι καὶ ἀληθεύειν, ἀλλὰ τῶν ἐναντίων αἱ ἐναντίαι· τὸ μὲν γὰρ σωφρονεῖν τῆς κατ' ἀρετὴν ὄσιν ἕξεως· τὸ δὲ ἀκολαςαίνειν τῆς κακίας. οὐκ εἰσὶν ἄρα τῶν δυνάμεων αἱ κακίαι, ἀλλὰ τῶν ἕξεων καὶ τῆς προαιρέσεως. οὐ γὰρ ἡ δύναμις;

μις ἐστὶν ἡ ἡμᾶς παρασκευάζουσα ἀκολασταίνειν ἢ ψεύδεσθαι, ἀλλ᾽ ἡ προαίρεσις. ἐφ᾽ ἡμῖν γὰρ ἦν ἀληθεύειν καὶ μὴ ψεύδεσθαι. εἴπερ οὖν οὐκ ἔστιν ἡ κακία δύναμις, ἀλλ᾽ ἕξις, οὐχ ὁ τὴν δύναμιν δοὺς αἴτιος ἡμῖν τῶν κακῶν, ἀλλ᾽ ἡ ἕξις ἡ παρ᾽ ἡμῶν, καὶ δι᾽ ἡμῶν καὶ δι᾽ ἡμᾶς προσγινομένη. ἐξῆν γὰρ τὴν ἐναντίαν ἕξιν ἐκ τῆς γυμνασίας κτήσασθαι καὶ μὴ τὴν φαύλην· διαφέρει δὲ δύναμις ἕξεως, τῷ πάσας μὲν τὰς δυνάμεις φυσικὰς εἶναι· τὰς δὲ ἕξεις ἐπεισάκτους· καὶ τῷ τὰς μὲν δυνάμεις ἀδιδάκτους εἶναι, τὰς δὲ ἕξεις ἐκ μαθήσεως καὶ ἔθους προσγίνεσθαι. εἰ τοίνυν ἡ δύναμις φυσική τις καὶ ἀδίδακτος, ἡ δὲ ἕξις ἐπίκτητος καὶ διδακτὴ, οὐχ ἡ φύσις αἰτία τῶν κακῶν, ἀλλὰ τὸ κακῶς ἡμᾶς ἦχθαι, καὶ διὰ τοῦτο κακὴν ἕξιν κτήσασθαι· πᾶσα γὰρ ἕξις ἐπίκτητος ἐδείχθη. ὅτι δὲ φύσει εἰσὶν αἱ δυνάμεις, δῆλον ἐκ τοῦ πάντας τὰς αὐτὰς ἔχειν δυνάμεις, πλὴν τῶν πεπηρωμένων. ὅτι δὲ ἕξεις οὐ φυσικαὶ, δῆλον ἐκ τοῦ μὴ πάντας τὰς αὐτὰς ἔχειν ἕξεις. ἄλλοις δὲ ἄλλας· τὰ γὰρ φύσει, τὰ αὐτὰ παρὰ πᾶσιν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ, ΚΕΦ. ΜΒʹ.

ΟΤΙ μὲν αὐτεξούσιός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, καὶ τίνων ἐστὶν αὐτεξούσιος, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν αὐτεξούσιος γέγονεν, αὐτάρκως ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται· ἐπειδὴ δὲ οὐ πᾶς ὁ προθέμενος φονεῦ-

σαι

σαι, πάντως φονεύει· ἀλλὰ ποτὲ μὲν φονεύει, ποτὲ δὲ οὔ, τῆς προαιρέσεως παρεμποδισθείσης, καὶ μὴ δραμούσης κατὰ σκοπόν· πρόνοιαν δὲ τούτων ἔφαμεν αἰτίαν εἶναι καὶ οὐχ' εἱμαρμένην· ἀκολούθως τοῖς ἐφ' ἡμῖν ἐστιν ὁ περὶ τῆς προνοίας λόγος. διαιρεῖται δὲ οὗτος εἰς τρία· πρῶτον μέν, εἰ ἐστὶ πρόνοια· δεύτερον, τί ἐστι· τρίτον, τίνων ἐστίν. ἀλλ' Ιουδαῖος μὲν οὐδ' ἂν μαινόμενος ἀγνοήσειε, πρόνοιαν εἰδὼς τὰ κατ' Αἴγυπτον θαύματα, ἐπακούσας δὲ τῶν κατὰ τὴν ἔρημον· ἐν οἷς τηλαυγέστερα τῶν ὁρατῶν ἐφάνη τοῖς ἀνθρώποις ἡ πρόνοια· πολλὰ δὲ καὶ ἐν προφήταις καὶ ἐν Βαβυλῶνι κατανοήσας ἔργα τῆς προνοίας, μηδὲ μίαν ἀμφιβολίαν ἐπιδεχόμενα· Χριστιανοὺς δὲ καὶ ταῦτα μὲν ἅπαντα διδάσκει πρόνοιαν εἶναι· μάλιστα δὲ τὸ θειότατον καὶ δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας ἀπιστότατον ἔργον τῆς προνοίας ἡ δι' ἡμᾶς ἐνσωμάτωσις τοῦ Θεοῦ. ἐπειδὴ δὲ οὐ πρὸς τούτους μόνους ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἕλληνας, φέρε καὶ δι' ἄλλων, οἷς ἐκεῖνοι πιστεύουσιν ἀποδείξωμεν πρόνοιαν οὖσαν. ὅτι τοίνυν ἐστὶ πρόνοια διὰ τῶν αὐτῶν ἅντις ἐπιδείξειε, δι' ὧν ὅτι καὶ Θεός ἐστιν, ἐδείξαμεν. ἡ γὰρ διαμονὴ τῶν ἁπάντων, καὶ μάλιστα τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ τάξις τῶν ὄντων ἀεὶ φυλαττομένη κατὰ τὸν αὐτῶν τρόπον καὶ ἡ τῶν ἄστρων φορά, μηδὲν μηδέποτε διαλλάττουσα, καὶ ὁ κύκλος τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ ἡ τῶν ὡρῶν ἀποκατάστα-

σις τῶν τε νυκτῶν καὶ τῶν ἡμερῶν ἡ κατ' ἔτος ἰσότης παρὰ μέρος ἑκατέρας αὐξανομένης τε καὶ μειουμένης οὔτε ἐλάττονι, οὔτε πλείονι μέρει, πῶς ἂν διετέλεσεν ὁμοίως διεξαγομένη, μηδενὸς προνοοῦντος; οὐμὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἡ παρεπομένη τιμωρία, μᾶλλον δὲ καὶ ἡ τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν ἀποκάλυψις, ὅταν μηδενὸς ὄντος τοῦ διελέγξαι δυναμένου κατά τινας περιστάσεις ἐμφανίζεται, δείκνυσι πρόνοιαν εἶναι. γέμουσι δὲ τῶν τοιούτων ἱστοριῶν, αἵ τε τῶν Εβραίων γραφαὶ καὶ τὰ παρ' ἕλλησι γράμματα. τοιοῦτον γὰρ ἐρρέθη τῇ γραφῇ τὸ κατὰ Σωσάνναν πάθος. ἐν δὲ τοῖς παρ' ἕλλησι τὸ κατὰ Ιβυκὸν τὸν ποιητήν. φονευόμενος γὰρ οὗτος ὑπό τινων, καὶ μηδένα μηδὲ σύμμαχον μήτε μάρτυρα τῆς ἐπιβουλῆς ἔχων θεωρήσας γεράνους, ὑμεῖς, ἔφησεν, ὦ γεράνοι τιμωρήσατέ μοι τὸν φόνον· τῆς δὴ πόλεως ζητούσης τοὺς φονεύσαντας, καὶ μὴ δυναμένης εὑρεῖν, ἐπιτελουμένου θεάτρου καὶ τοῦ δήμου καθεζομένου, γέρανοι διέπτησαν· θεασάμενοι δὲ οἱ φονεῖς ἐγέλασαν· καὶ ἰδού, εἶπον, αἱ τιμωροὶ τοῦ Ιβυκοῦ. τῶν δὲ πλησίον καθεζομένων τὶς ἀκούσας ἀπήγγειλε ταῖς ἀρχαῖς, καὶ συλληφθέντες ὡμολόγησαν τὸν φόνον. πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων τοιούτων ἐστὶ πλῆθος ἀναγεγραμμένον τοῖς παλαιοῖς, ὅπερ εἴ τις βουληθείη συναγαγεῖν, εἰς ἄπειρον μῆκος ἐκτείνει τὸν λόγον. εἰ δὲ μὴ πᾶσι τοῖς ἁμαρτάνουσιν ὁ αὐτὸς τρόπος τῶν ἐλέγχων

ἐπάγεται, ἀλλ' ἔνιοι καὶ διαφεύγειν δοκοῦσι, μηδεὶς ἀρνείσθω καὶ διὰ τοῦτο τὴν πρόνοιαν. οὐ γὰρ καθ' ἕνα τρόπον μόνον ποιεῖται τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους. οὐχ ἥκιστα δὲ τὸ εἶναι πρόνοιαν δείκνυσιν ἡ τῶν σωμάτων ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ κατασκευὴ καὶ ἀναλογία διὰ παντὸς ὁμοίως φυλαττομένη· παντὶ γὰρ μορίῳ τοῦ σώματος ἐμφαίνεται τῆς προνοίας ἡ προμήθεια. ἅτινα τοῖς φιλοπόνοις ἔξεστιν ἐκ διαφόρων συγγραμμάτων ἀναλέγεσθαι. καὶ ἡ τῶν χρωμάτων δὲ ποικιλία τῶν ἐν τοῖς ζώοις, τὸν αὐτὸν ἀεὶ κόσμον φυλάττουσα κέκραγε πρόνοιαν εἶναι, καὶ τὸ κοινῇ δὲ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμολογούμενον τὸ δεῖν εὔχεσθαι καὶ θεραπεύειν τὸ θεῖον, ἀναθήμασί τε καὶ περιμόλοις προνοίας ἐστὶ δηλωτικόν. ἀπρονοήτου γὰρ ὄντος τοῦ παντὸς, τίς ἂν ἢ τίνι τις εὔξαιτο; καὶ ἡ σπουδὴ δὲ ἡ περὶ τὰς εὐεργεσίας φυσικῶς ἐν τοῖς ἀδιαστρόφοις σπουδαζομένη τὴν πρόνοιαν ἐμφαίνει· τὸν γὰρ ἐκ ταύτης μισθὸν ἀπεκδεχόμενοι καὶ τοὺς μὴ δυναμένους ἀμείψασθαι, ποιεῖν εὖ προαιρούμεθα. προνοίας δὲ ἀναιρουμένης συγκεχώρηται μὲν ἀδικία τοῖς δυναμένοις ἀδικεῖν, ἀναιρεῖται δὲ ἐλεημοσύνη καὶ Θεοῦ φόβος, συναναιρεῖται δὲ τούτοις ἀρετὴ καὶ εὐσέβεια· εἰ γὰρ μὴ προνοεῖ Θεὸς, οὐ δὲ τιμωρεῖται, οὐ δὲ τοῖς εὖ πράττουσιν ἔπαθλα νέμει· οὐ δὲ τῶν ἀδικουμένων τὰς βλάβας ἀπείργει. τίς ἂν οὖν

προς

προσκυνήσει Θεὸν μηδὲν εἰς μηδὲν ἡμῖν συλλαμβανόμενον; ἀναιρεῖται δὲ καὶ προφητεία καὶ πᾶσα πρόγνωσις. ἀλλ' οὐ συμφωνεῖ ταῦτα τοῖς καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἡμέραν ὁρωμένοις· πολλαὶ μὲν γὰρ ἐν ταῖς χρείαις ἐπιφάνειαι τοῦ θείου· πολλὰ δὲ καὶ δι' ὀνείρων τοῖς κάμνουσι δίδοται βοηθήματα· πολλαί τε προγνώσεις καθ' ἑκάστην γενεὰν ἐξελέγχθησαν· πολλοὶ δὲ μιαιφονήσαντες ἤ τι τῶν ἀθεμίτων πράξαντες ἐκδειματοῦνται νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέρας. ἄλλως τε ἀγαθός ἐστιν ὁ Θεός· ἀγαθὸς δὲ ὢν εὐεργετικός· εἰ δὲ εὐεργετικὸς, καὶ προνοητικός. τί δεῖ λέγειν τὰ τῆς κτίσεως ἔργα καὶ τὴν ἀναλογίαν αὐτῆς καὶ τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν θέσιν καὶ τὴν τάξιν καὶ τὴν χρείαν ἣν ἕκαστον παρέχεται τῷ παντὶ, καὶ ὡς οὐχ οἷόν τε ἄλλως καλῶς ἔχειν παρ' ὃ νῦν ἔχει, καὶ ὡς οὔτε προσθήκην ἐπιδέχεται, οὔτε τῶν ὄντων ἐπιλείπειν τί δύναται; ἀλλὰ τέλεια πάντα καὶ καλὰ σοφῶς τε καὶ προνοητικῶς δεδημιούργηται. ἀλλ' εἰς τὸν τῆς δημιουργίας λόγον ἀναβαλώμεθα τὴν τούτων ἔκθεσιν, ἵνα μὴ πάθωμεν ὅπερ πολλοὶ τῶν περὶ προνοίας γραψάντων πεπόνθασι· τὴν γὰρ κτίσιν ἀντὶ τῆς προνοίας ὑμνοῦσι, προσήκουσαν μὲν ἡμᾶς εἰς τὸν περὶ τῆς προνοίας λόγον, κατὰ πολὺ δὲ διαφέρουσαν. οὐ γὰρ ταυτὸ ἐστὶ πρόνοια καὶ κτίσις· κτίσεως μὲν γὰρ τὸ καλῶς ποιῆσαι τὰ γινόμενα· προνοίας δὲ τὸ καλῶς ἐπιμεληθῆναι τῶν

γινομένων· οὐ συνυπάρχει δὲ ταῦτα πάντως ἀλλήλοις, ὥς ἐστιν ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῶν καθ' ἑκάστην τέχνην καὶ μέθοδον ἰδεῖν. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἄχρι μόνου τοῦ ποιῆσαι καλῶς ἵστανται, καὶ οὐδὲν ἔτι φροντίζουσιν. ὡς τέκτονές τε καὶ γραφεῖς καὶ πλάσται. οἱ δὲ μόνον ἐπιμελοῦνται καὶ προνοοῦσιν, ὡς βουκολοί τε καὶ ποιμένες. οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ περὶ τῆς κτίσεως λόγῳ δεόντως ἂν ἐπιδεικνύοιμεν, ὅτι καλῶς γέγονε τὰ γινόμενα· ἐν δὲ τῷ περὶ προνοίας, ὅτι καὶ τῆς μελούσης ἐπιμελείας τυγχάνει μετὰ τὸ γενέσθαι. πῶς οὖν ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, καὶ βοῦς ἐκ βοὸς ἀεὶ γίνεται, καὶ ἕκαστον ἐκ τοῦ οἰκείου σπέρματος φύεται, καὶ οὐκ ἐξ ἄλλου προνοίας ἀπούσης; εἰ γὰρ λέγοι τὶς, ὅτι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν εἱρμῷ προβαίνει τὸ πρᾶγμα, τοῦτο ἂν εἴη λέγων ὅτι τῇ κτίσει συνυπάρχει πάντως ἡ πρόνοια. τὸ γὰρ εἱρμῷ προβαίνειν τὸ κτισθὲν, δηλοῖ τῇ κτίσει συγκαταβεβλῆσθαι τὴν πρόνοιαν. προνοίας γὰρ ἡ μετὰ τὴν κτίσιν διεξαγωγὴ τῶν ὄντων· καὶ οὕτως οὐδὲν ἂν ἄλλο λέγοι ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι ποιητὴν ἅμα καὶ προνοητὴν τῶν ὄντων. τίς δὲ ὁρῶν τὰς μορφὰς τῶν ἀνθρώπων ἐν τοσαύταις μυριάσι διαλλαττούσας καὶ μηδαμοῦ κατὰ πάντα συμπιπτούσας, οὐ θαυμάσειε μὲν τὸ ἔργον, ἀναλογιζόμενος δὲ τὴν αἰτίαν εὑρήσει προνοίας ἕνεκα τὴν διαφορὰν τῆς μορφῆς παρηλλαγμένην ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα; σκόπει γὰρ,

εἰ τὸ,

εἰ τὸν αὐτὸν ἔσωζον ἀπαραλλάκτως χαρακτῆ-
ρα, πόση σύγχυσις τῶν πραγμάτων ἐγίνετο; πό-
ση δὲ ἄγνοια καὶ σκότος κατεῖχε τὸν ἄνθρωπον· οὔ-
τε τὸν οἰκεῖον γνωρίζοντα, οὔτε τὸν ἀλλότριον, ἢ πο-
λέμιον ἢ φαῦλον ἀπὸ τοῦ φίλου, καὶ χρηστοῦ διακρί-
νοντα· πάντα δὲ ἦν ἀληθῶς ὁμοῦ χρήματα κα-
τὰ Ἀναξαγόραν. τούτου γὰρ οὕτως ὄντος οὐδὲν ἐκώ-
λυεν ἀδελφαῖς καὶ μητράσι συγγίνεσθαι, οὐ δὲ ἁρ-
πάζειν, οὐδὲ ἄλλό τι ἀδικεῖν ἐμφανῶς, εἰ πρὸς
τὸ παρὸν μόνον διέφυγεν· οὐ γὰρ ἂν ὀφθεὶς ἐγνω-
ρίσθη μετὰ ταῦτα. οὐ δ᾽ ἂν νόμος ἢ πολιτεία συν-
ετάττετο· οὐδὲ πατέρες καὶ παῖδες ἀλλήλοις ἐγίνω-
σκον· οὐδὲ ἄλλό τι συνέστη τῶν κατὰ τὸν ἄνθρω-
πον· τυφλὸς γὰρ ἦν ἕνεκα τῶν ἀνθρώπων ὁ ἄν-
θρωπος, μικρὰ τοῦ βλέπειν αὐτῷ παρεχομένου·
πλὴν γὰρ ἡλικίας καὶ μεγέθους οὐδὲν ἄλλο διεγίνω-
σκε· τοσούτων ἡμῖν ἀγαθῶν γέγονεν ἡ πρόνοια,
ποικίλλουσα τὴν μορφὴν τῶν ἀνθρώπων, διὰ παν-
τὸς καὶ πανταχῆ καὶ μηδένα χρόνον τοῦτο παρα-
λείπουσα. ὃ καὶ μέγιστόν ἐστι τεκμήριον τοῦ τυγχά-
νειν προνοίας καὶ τὰ καθ᾽ ἕκαστα εἰ μέχρι καὶ τοῦ
τύπου τῆς διαπλάσεως τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς
φωνῆς ἕκαστος γνωρίζεται, καὶ μὴ δι᾽ ἀκριβείας τὸ
τοιοῦτον φυλάττεται, ὡς τῆς μορφῆς ἀρκούσης. ἐξ
ἐπιμέτρου γὰρ καὶ τοῦτο προσέθηκεν ἡμῖν ἡ πρόνοια
τὴν τῶν χρωμάτων διαφορὰν, ἵνα πολυτρόπως βοη
θῆται τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἡ ἀσθένεια· οἶμαι

δὲ καὶ τὰ πολλὰ τῶν ζώων τῶν κατ' εἶδος ὁμοσχημόνων, οἷον κορώνη καὶ κόραξ ἔχειν τινὰς κατὰ τὴν πρόσοψιν διαφορὰς, αἷς γνωρίζει κατὰ συζυγίαν ἄλληλα· κορῶναι γοῦν καὶ κόρακες συναγελάζονται μὲν πολλοὶ πολλάκις· γνωρίζονται δὲ κατὰ συζυγίαν, ἑκάστης καὶ ἑκάστου γνωριζόντων τὸν σύζυγον· πῶς δ' ἂν ἐγίνωσκον ἀλλήλους, εἰ μή τις ἦν ἑκάστῳ χαρακτὴρ ἴδιος, ἡμῖν μὲν οὐκ εὐκρινὴς, εὐσύνοπτος δὲ φυσικῶς τοῖς ὁμοειδέσι; καὶ τὰ σύμβολα δὲ καὶ φῆμαι καὶ κληδόνες καὶ διοσημεῖαι, (πρὸς ἕλληνας γὰρ ὁ λόγος) κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον ὡς αὐτοὶ φασὶ, τῶν δηλουμένων ὑπ' αὐτῶν τὰς ἐκβάσεις διασώζουσαι, πάντως που προνοίας λόγῳ σημαίνουσι· καὶ τοῖς σημαινομένοις τὰς ἐκβάσεις ἐπαληθεύουσιν.

ΤΙ ΕΣΤΙ ΠΡΟΝΟΙΑ. ΚΕΦ. ΜΓ.

ΑΛΛ' ὅτι μὲν ἔστι πρόνοια, διά τε τούτων δῆλον καὶ τῶν ἑξῆς ῥηθησομένων. εἴπωμεν δὲ τί ἐστι πρόνοια· πρόνοια τοίνυν ἐστὶν ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια. ὁρίζονται δὲ καὶ οὕτως αὐτήν· πρόνοιά ἐστὶ βούλησις Θεοῦ, δι' ἣν πάντα τὰ ὄντα τὴν πρόσφορον διεξαγωγὴν λαμβάνει. εἰ δὲ Θεοῦ βούλησίς ἐστιν ἡ πρόνοια, πᾶσα ἀνάγκη κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ κάλλιστα καὶ θεοπρεπέστατα καὶ ὡς ἂν μόνως καλῶς ἔχοι τὰ γινόμενα γίγνεσθαι, ὡς τὴν κρείττω τάξιν μὴ ἐπιδέχεσθαι· ἀνάγκη δὲ καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι ποιητὴν τῶν ὄντων καὶ προνοητήν. οὔτε γὰρ ἀκόλου-

θον οὔτε πρέπον, ἄλλον μὲν ποιεῖν, ἄλλον δὲ τῶν γινομένων ἐπιμελεῖσθαι. ἐν ἀσθενείᾳ γὰρ πάντως ὁρᾶται τὸ τοιοῦτον· πολλὴ δὲ καὶ τοῖς ζώοις ἔμφασις ἐναπόκειται τῶν εἰρημένων. πᾶν γὰρ τὸ γεννῆσαν καὶ τῆς τροφῆς ἐπιμελεῖται τοῦ γεννηθέντος· ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ τῶν ἄλλων πάντων τῶν κατὰ τὸν βίον, καθ' ὅσον οἷόν τέ ἐστι, προνοεῖ· τὰ δὲ μὴ προνοοῦντα, δι' ἀσθένειαν οὐ προνοεῖ. δέδεικται οὖν Θεὸς μὲν ὢν ὁ προνοητὴς, πρόνοια δὲ ἡ βούλησις αὐτοῦ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙΝΩΝ ΕΣΤΙ ΠΡΟΝΟΙΑ, ΚΕΦ. ΜΔ.

ΟΤΙ μὲν οὖν ἔστι πρόνοια καὶ τί ἐστιν, εἴρηται. λείπεται δὲ εἰπεῖν τίνων ἐστὶ πρόνοια, πότερον τῶν καθόλου ἢ τῶν καθ' ἕκαστα, ἢ τῶν καθόλου καὶ τῶν καθ' ἕκαστα. Πλάτων μὲν οὖν καὶ τὰ καθόλου καὶ τὰ καθ' ἕκαστα πρόνοιαν διοικεῖν βούλεται, διαιρῶν τὸν τῆς προνοίας λόγον εἰς τρία· πρῶτον μὲν γὰρ εἶναι τὴν τοῦ πρώτου Θεοῦ· προνοεῖν δὲ τοῦτον προηγουμένως μὲν τῶν ἰδεῶν, ἔπειτα δὲ ξύμπαντος τοῦ καθόλου κόσμου, οἷον οὐρανοῦ καὶ ἀστέρων καὶ πάντων τῶν καθόλου, τουτέστι τῶν γενῶν οὐσίας τε καὶ ποσότητος καὶ ποιότητος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων καὶ τῶν τούτοις ὑποτεταγμένων εἰδῶν· τῆς δὲ γενέσεως τῶν ἀτίμων ζώων τε καὶ φυτῶν καὶ πάντων τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ τοὺς δευτέρους θεοὺς τοὺς τὸν οὐρανὸν περιπολοῦντας

προνοεῖν· καὶ Ἀριστοτέλης δὲ τὴν τούτων γένεσιν ἀνατίθησιν ἡλίῳ καὶ τῷ ζωδιακῷ κύκλῳ· τῆς δὲ διεξαγωγῆς καὶ τοῦ τέλους τῶν πρακτέων καὶ τῆς τεύξεως τῆς κατὰ τὸν βίον τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν ὑλικῶν τε καὶ ὀργανικῶν καλουμένων ἀγαθῶν, καὶ τῶν τούτοις ἀντικειμένων τὴν τρίτην εἶναι πρόνοιαν Πλάτων ἀποφαίνεται. προΐστασθαι δὲ ταύτης τινὰς τεταγμένους δαίμονας περὶ τὴν γῆν, φύλακας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. εἶναι δὲ καὶ τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ προνοίᾳ τὸ εἶναι παρὰ τῆς πρώτης, ὡς δυνάμει πάντα παρὰ τοῦ πρώτου Θεοῦ διοικεῖσθαι, τοῦ τάξαντος πρώτοις καὶ δευτέροις καὶ τοὺς τρίτους προνοοῦντας. τὸ μὲν οὖν ἀναφέρειν εἰς Θεὸν τὰ πάντα καὶ τῆς ἐκείνου βουλήσεως λέγειν ἠρτῆσθαι πᾶσαν πρόνοιαν, ἄξιον ἐπαινεῖν· οὐκέτι δὲ, τὸ δευτέραν λέγειν πρόνοιαν, τοὺς τὸν οὐρανὸν περιπολοῦντας· οὐ γὰρ πρόνοια τὸ γινόμενον, ἀλλ' εἱμαρμένη καὶ ἀνάγκη. ὅπως γὰρ ἂν ἐκεῖνοι σχηματίζωνται, ἀνάγκη καὶ τὰ γινόμενα γίνεσθαι καὶ ἄλλως μὴ ἐνδέχεσθαι. τῶν δὲ κατὰ πρόνοιαν οὐδὲν ὑποπίπτειν ἀνάγκῃ, πάλαι δέδεικται· οἱ δὲ στωϊκοὶ φιλόσοφοι τὴν εἱμαρμένην καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν πρεσβεύοντες, οὐδὲ μίαν χώραν τῇ προνοίᾳ καταλείπουσιν· ἀλλὰ ταῖς ἀληθείαις καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιροῦσιν, ὡς ἐδείχθη πρότερον. Δημόκριτος δὲ καὶ Ἡράκλειτος καὶ Ἐπίκουρος οὔτε τῶν καθόλου οὔτε τῶν καθ' ἕκαστα πρόνοιαν εἶναι βούλονται.

ἐπί-

Ἐπίκουρος γοῦν ἔλεγε, τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει. ὥς τε οὔτε ὀργαῖς οὔτε χάρισι συνέχεται· ἐν ἀσθενείᾳ γὰρ πάντα τὰ τοιαῦτα· ὀργὴ γὰρ θεῶν ἀλλότριον· ἐπὶ γὰρ ἀβουλήτῳ γίνεται· Θεῷ δὲ οὐδὲν ἀβούλητον. οὗτοι μὲν οὖν ἀκολουθοῦσι ταῖς ἰδίαις ἀρχαῖς· ἐξ αὐτομάτου γὰρ ἡγούμενοι τὸ πᾶν τοῦτο συστῆναι, εἰκότως ἀπρονόητα φάσκουσιν εἶναι τὰ πάντα· ὧν γὰρ οὐδείς ἐστι δημιουργὸς, τούτων τίς ἂν εἴη προνοητής; δῆλον γὰρ ὡς αὐτομάτως ἀνάγκη φέρεσθαι τὰ τὴν ἀρχὴν αὐτομάτως γενόμενα. δεῖ τοίνυν πρὸς τὴν πρώτην αὐτοῖς ἐνστῆναι δόξαν. ταύτης γὰρ ἀναιρουμένης, ἀρκέσει τὰ ῥηθέντα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πρόνοιαν εἶναι· φυλάξαντες οὖν τοῖς οἰκείοις καιροῖς τὸν τούτων ἔλεγχον, ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν Αριστοτέλοις δόξαν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀπρονόητα λεγόντων τὰ καθ᾽ ἕκαστα· καὶ γὰρ Αριστοτέλης ὑπὸ τῆς φύσεως μόνης διοικεῖσθαι βούλεται τὰ κατὰ μέρος, ὡς ἐν τῷ ἕκτῳ τῶν νικομαχείων ἠθικῶν ὑπηνίξατο· ταύτην γὰρ θείαν οὖσαν καὶ τοῖς γεννητοῖς πᾶσιν ἐνυπάρχουσαν, ἑκάστῳ φυσικῶς ὑποτίθεσθαι τὴν τῶν συμφερόντων αἵρεσιν καὶ τὴν τῶν βλαπτόντων φυγήν. ἕκαστον γὰρ, ὡς εἴρηται, τῶν ζώων καὶ τὸν κατάλληλον ἑαυτῷ τροφὴν ἐκλέγεται, καὶ τὸ συμφέρον μεταδιώκει· καὶ τὰς ἰατρείας τῶν παθῶν φυσικῶς ἐπίσταται. Εὐριπίδης δὲ καὶ Μένανδρος ἐν

ἐνίοις τὸν νοῦν τὸν ἐν ἑκάστῳ φασὶ προνοεῖν ἑκάστου, Θεὸν δὲ μηδένα. ἀλλ' ὁ μὲν νοῦς τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστι μόνων· ἢ γὰρ τῶν πρακτέων καὶ τῶν τεχνῶν, ἢ τῆς θεωρίας. ἡ δὲ πρόνοια τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ὡς τοῦ πλουτεῖν καὶ μὴ, καὶ ὑγιαίνειν καὶ μὴ· ὡς οὐδὲν ποιεῖν ὁ νοῦς δύναται, ἀλλ' οὐδὲ ἡ φύσις, ὡς Αριστοτέλης δοκεῖ. εὔδηλα γὰρ καὶ τὰ τῆς φύσεως ἔργα· τί δὲ πρὸς τὸν νοῦν ἢ τὴν φύσιν τὸ ποτὲ τιμωρεῖσθαι τὸν φονέα, ποτὲ δὲ διαφεύγειν; εἰ μή τις λέγοι τὸ μὲν τοῦ νοῦ καὶ τῆς φύσεως προνοίας εἶναι· τὸ δὲ δεύτερον, εἱμαρμένης. εἰ δὲ τὰ κατὰ νοῦν καὶ φύσιν προνοίας ἐστὶ· τὰ δὲ ἐπακολουθοῦντα, τῆς εἱμαρμένης, ἀνήρηται τὸ ἐφ' ἡμῖν. ἀλλ' οὐχ' οὕτως ἔχει. τὰ μὲν γὰρ τοῦ νοῦ τοῦ τε πρακτικοῦ καὶ τοῦ θεωρητικοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐδείχθη. οὐ πάντα δὲ τὰ κατὰ πρόνοιαν, τῆς φύσεως, εἰ καὶ τὰ τῆς φύσεως κατὰ πρόνοιαν γίνεται· πολλὰ γὰρ τῶν κατὰ πρόνοιαν οὐκ ἔστι φύσεως ἔργα, ὡς ἐπὶ τοῦ φονέως ἐδείχθη· ἔστι γὰρ μέρος προνοίας ἡ φύσις, οὐκ αὐτοπρόνοια· οὗτοι μὲν οὖν τῇ φύσει καὶ τῷ νῷ τὴν πρόνοιαν ἐπιγράφουσι τῶν καθ' ἕκαστα. οἱ δ' ἄλλοι τῷ Θεῷ μέλειν φασὶ τῆς τῶν ὄντων διαμονῆς, ὥς τε μηδὲν τῶν γινομένων ἐπιλεῖψαι, καὶ τούτου μόνου πρόνοιαν ποιεῖσθαι· τὰ δὲ καθ' ἕκαστα φέρεσθαι ὡς ἔτυχε· καὶ διὰ τοῦτο πολλὰς μὲν ἀδικίας, πολλὰς δὲ μιαιφονίας καὶ συλλήβδην εἰπεῖν πᾶσαν κακίαν ἐμπολιτεύεσθαι τοῖς ἀνθρώποις· καὶ

τούτων

τούτων ὡς ἔτυχε τινὰς μὲν διαφυγεῖν τὴν δίκην, τινὰς δὲ καὶ κολάζεσθαι, οὔτε τῶν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, οὔτε τῶν κατὰ νόμον πάντως ἀποβαινόντων. ἔνθα δὲ μή τε νόμος, μή τε λόγος κρατεῖ, πῶς ἄν τις φαίη Θεὸν εἶναι τὸν ἐπιμελούμενον; καὶ συμβαίνει τοὺς χρηστοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀδικεῖσθαι καὶ ταπεινοῦσθαι καὶ μυρίοις κακοῖς περιβάλλεσθαι· τοὺς δὲ πονηροὺς καὶ βιαίους αὔξεσθαι δυναστείᾳ καὶ πλούτῳ καὶ ἀρχαῖς καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς κατὰ τὸν βίον ἀγαθοῖς. ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν οἱ ταῦτα λέγοντες πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τῶν κατὰ τὴν πρόνοιαν ἀγνοεῖν θεωρημάτων, μάλιστα δὲ τῆς ψυχῆς τὸ ἀθάνατον. θνητὴν γὰρ αὐτὴν ὑπολαμβάνοντες εἶναι τῇ ζωῇ ταύτῃ τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον περιγράφουσιν· ἔπειτα διεστραμμένας ἔχουσι τὰς περὶ τῶν ἀγαθῶν κρίσεις. οἴονται γὰρ τοὺς πλοῦτον περιβεβλημένους καὶ κομῶντας ἀξιώμασι, καὶ τοῖς ἄλλοις ὑλικοῖς ἀγαθοῖς ἐναβρυνομένους εὐδαίμονας εἶναι καὶ μακαρίους. τὰ δὲ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ παρ' οὐδὲν τίθενται πολλῷ μέτρῳ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτὸς ὑπερέχοντα. κρείττονα γὰρ τὰ τῶν κρειττόνων ἀγαθά. τοσούτῳ τοίνυν ἀρεταὶ πλούτου τε καὶ ὑγείας καὶ τῶν ἄλλων ὑπερφέρουσιν, ὅσῳ ψυχὴ σώματος. ὅτι γὰρ ὅτι καὶ μόναι καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις αἱ ἀρεταὶ μακάριον ποιοῦσι τὸν ἄνθρωπον· μετὰ μὲν τῶν ἄλλων κατὰ πλάτος, μόναι δὲ καὶ καθ' ἑαυτὰς κατὰ περιγραφήν.

φὴν νοεῖται, ὡς δίπηχυ· τὰ δὲ κατὰ πλάτος, ὡς σωρός. σωροῦ μὲν γὰρ κἂν δύο μεδίμνους ἀφέλῃς, τὸ λειπόμενον μένει σωρός· καὶ τῆς κατὰ πλάτος δὲ μακαριότητος ἂν ἀφέλῃς τά τε τοῦ σώματος καὶ τὰ τῶν ἐκτὸς ἀγαθὰ, καταλίπῃς δὲ μόνας τὰς ἀρετὰς, μένει καὶ οὕτως τὸ μακάριον· ἡ δὲ ἀρετὴ καὶ καθ᾽ ἑαυτὴν αὐτάρκης ἐστὶ πρὸς εὐδαιμονίαν. πᾶς οὖν ἀγαθὸς μακάριος, καὶ πᾶς κακὸς ἄθλιος, κἂν πάντα συλλήβδην ἔχῃ τὰ λεγόμενα τῆς τύχης ἀγαθά. ἅπερ ἀγνοοῦντες οἱ πολλοὶ μόνους μακαρίους εἶναι νομίζουσι τοὺς εὐσωματοῦντάς τε καὶ πλουτοῦντας. διὸ μέμφονται τὴν πρόνοιαν τὴν οὐ μόνον ἐκ τῶν φαινομένων διοικοῦσαν τὰ καθ᾽ ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν οἰκείαν πρόγνωσιν. εἰδὼς γὰρ ὁ Θεὸς, ὅτι τῷ νῦν χρηστῷ καὶ ἀγαθῷ συμφέρει πένεσθαι καὶ ὅτι διαφθείρει τὴν γνώμην αὐτοῦ πλοῦτος ἐπεισελθὼν, ἐν τῇ πενίᾳ φυλάττει συμφερόντως αὐτόν· εἰδὼς δὲ πολλάκις τὸν πλούσιον χαλεπώτερον ἐσόμενον, εἰ ἀπανίσειε χρημάτων (λῃστείαις γὰρ ἐπιχειρήσειεν ἢ μιαιφονίαις, ἢ τισὶν ἄλλοις μείζοσι κακοῖς) ἐᾷ τὸν πλοῦτον καρποῦσθαι. οὐκ οὖν πενία πολλάκις ἡμῖν ἐλυσιτέλησε καὶ τέκνα θάψαι καὶ φυγεῖν οἰκέτας· πικροτέρα γὰρ τῆς ἀπωλείας αὐτῶν ἐγένετο ἂν ἡ σωτηρία· φαύλων μὲν τῶν τέκνων, λῃστῶν δὲ τῶν οἰκετῶν γινομένων. ἡμεῖς μὲν γὰρ οὐδὲν τῶν ἐσομένων εἰδότες πρὸς τὰ παρόντα δὲ μόνον βλέποντες, οὐκ ὀρθῶς τὰ συμ-

βαίνοντα κρινόμενα· τῷ δὲ Θεῷ καὶ τὰ μέλλοντα
ὡς παρόντα ἐστίν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς κα-
ταγινώσκοντας εἴρηται. πρὸς οὓς καὶ τὸ τῆς γρα-
φῆς ἁρμόσειεν ἂν εἰπεῖν, μὴ ὁ πηλὸς ἐρεῖ τῷ κερα- ,,
μεῖ; καὶ τὰ ἑξῆς. πῶς γὰρ οὐ φευκτὸς ἐστὶν ἄνθρω- ,,
πος ἀντινομοθετῶν τῷ Θεῷ, καὶ ἀντιπαρακελευό-
μενος τοῖς τῆς προνοίας ἔργοις, ὁ μηδὲ ταῖς ἀν-
θρωπιναῖς νομοθεσίαις ἀντιλέγειν τολμῶν; παρα-
λειπόντες οὖν τὰ τοιαῦτα πλημμελήματα, μᾶλ-
λον δὲ ἀσεβήματα, δείξωμεν ὡς οὐ καλὸν αὐτοῖς
ἀπρονόητα λέγειν τὰ καθ' ἕκαστα, τῶν καθόλου καὶ
γενικῶν προνοίας τυγχανόντων· τρεῖς γὰρ ταύ-
τας αἰτίας μόνας ἄντις φαίη, τοῦ μὴ γίνεσθαι πρό-
νοιαν τῶν καθ' ἕκαστα· ἢ γὰρ ἀγνοεῖν τὸν Θεόν, ὅτι
καλὸν καὶ τούτων ἐπιμελεῖσθαι, ἢ μὴ βούλεσθαι,
ἢ μὴ δύνασθαι. ἀλλ' ἄγνοια μὲν καὶ ἀμαθία παν-
τάπασιν ἀλλοτριώτατον τῆς μακαρίας οὐσίας·
αὐτὸ γὰρ γνῶσις ἐστὶ καὶ σοφία καὶ ἐπιστήμη· πῶς
δὲ ἄνθρωπος εὖ φρονῶν ἀγνοήσειεν, ὡς τῶν κατὰ μέ-
ρος πάντων διαφθειρομένων, καὶ τὰ καθόλου δι-
αφθαρήσεται; ἐκ γὰρ τῶν κατὰ μέρος πάντων
τὰ καθόλου συνίσταται. ἐξισάζει γοῦν τὰ εἴδη
πᾶσιν ὁμοίως τοῖς κατὰ μέρος, καὶ ἀντιστρέφει, καὶ συν-
διαφθείρεται καὶ συνδιασώζεται. οὐδὲν δὲ κωλύει
πάντα τὰ ἄτομα ἀπολέσθαι, μηδὲ μιᾶς ἄνωθεν
κηδεμονίας τυγχάνοντα· τούτων οὖν ἀπολλυμένων
καὶ τὰ καθόλου διαφθαρήσεται. εἰ δὲ τούτου προ-
νοεῖν

νοεῖν μόνον φήσουσιν αὐτῶν τοῦ μὴ πάντα τὰ κατὰ μέρος ἀπολέσθαι, ἵνα σώζηται τὰ εἴδη λανθανούσης ἑαυτοὺς λέγοντες εἶναί τινα καὶ τὴν καθ' ἕκαστα πρόνοιαν. τούτων γὰρ προνοῶν, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, διαφυλάττει τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη. ἄλλοι φασὶν ὡς οὐκ ἀγνοεῖ μὲν, οὐ βούλεται δὲ προνοεῖν. ἀλλὰ τὸ μὴ βούλεσθαι, διὰ δύο γίνεται προφάσεις, ἢ διὰ ῥαθυμίαν ἢ διὰ τὸ ἀπρεπές. καὶ τίς ἂν μαινόμενος ῥαθυμίας αἰτίαν ἐπάγοι Θεῷ; πάλιν γὰρ ὑπὸ δύο τούτων ῥαθυμία τίκτεται, ἡδονῆς καὶ δειλίας· ἢ γὰρ ὑφ' ἡδονῆς τινὸς περιελκόμενοι ῥαθυμοῦμεν, ἢ διὰ φόβον ἀφιστάμεθα. οὐδέτερον δὲ τούτων θεμιτὸν διανοηθῆναι περὶ Θεοῦ. εἰ δὲ ῥαθυμίαν ἐπάγειν παραιτοῖντο, λέγοιεν δὴ μὴ πρέπειν Θεῷ· ἀνάξιον γὰρ εἶναι τῆς τοιαύτης μακαριότητος τοῖς εὐτελέσι καὶ μικροῖς συγκαταβαίνειν, καὶ οἱονεὶ βεβηλοῦσθαι ταῖς ὑλικαῖς τε καὶ προαιρετικαῖς ἀτοπίαις, καὶ διὰ τοῦτο μὴ βούλεσθαι, ἀγνοοῦσι δύο πάθη τὰ χείριστα τῷ Θεῷ περιάπτοντες ὑπεροψίαν καὶ μολυσμόν. ἢ γὰρ δι' ὑπεροψίαν ὁ δημιουργὸς ὑπερορᾷ τῆς ἀρχῆς καὶ διοικήσεως τὴν κατὰ μέρος, ὅπερ ἀτοπώτατον εἰπεῖν, ἢ τὸν μολυσμὸν ἐκκλίνων ὡς αὐτοί φασιν. εἰ δὲ τὴν ἡλιακῶν ἀκτίνων φύσιν ἐχουσῶν ἕλκειν πᾶν τὸ ὑγρὸν οὔ φασι καταμολύνεσθαι τὸν ἥλιον, οὐ δὲ τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ, ὅταν τοῖς βορβόροις ἐλλάμπωσιν, ἀλλὰ μένειν ἀχράντους καὶ καθαράς, πῶς τὸν Θεὸν ἡγοῦν-

ἡγοῦνται συμβεβηλοῦσθαι τοῖς τῇ δὲ περιτρεπομένοις; οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων φύσιν εἰδότων Θεοῦ ταῦτα τὰ δόγματα· ἀνέπαφον γὰρ καὶ ἀδιάφθορον καὶ ἀμίαντον καὶ πάσης ἀλλοιώσεως κρεῖττον τὸ θεῖον καθέστηκεν. ὁ δὲ μολυσμὸς καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τροπῆς ἐστιν ἔργα· πῶς δὲ οὐκ ἀτοπώτατον τεχνίτην οἵας δή ποτε τέχνης καὶ μάλιστα ἰατρὸν ἐπιμελούμενον τῶν καθόλου μηδὲν τῶν κατὰ μέρος, μηδὲ τὸ σμικρότατον ἐᾶν ἀτέχναστον καὶ ἀνεπιμέλητον, εἰδότα ὡς εἰς τὸ πᾶν συντελεῖ μέρος; τὸν δὲ δημιουργὸν Θεὸν καὶ τῶν τεχνιτῶν ἀποφαίνειν ἀμαθέστατον; ἀλλ' ἄρα βούλεται μὲν, οὐ δύναται δέ. καὶ πῶς οὐκ ἄντικρυς ἀπεμφαίνον ἀσθενῆ λέγων τὸν Θεὸν, καὶ ἀδύνατον εὖ ποιεῖν; ἄλλως τε κατὰ δύο τρόπους φαίη τις ἂν τὸν Θεὸν μὴ δύνασθαι προνοεῖν τῶν ἀτόμων ἢ τῷ αὐτὸν μὴ πεφυκέναι, ἢ τῷ τὰ κατὰ μέρος ἀνεπίδεκτα προνοίας εἶναι· ἀλλ' ὅτι μὲν αὐτὸς πέφυκε προνοεῖν, καὶ αὐτοὶ συνομολογοῦσι, δι' ὧν φασιν αὐτὸν τῶν καθόλου προνοεῖν· ἄλλως τε τὰ μὲν καταδεέστερα φθάνειν εἰς τὰ ὑπερκείμενα οὐχ οἷά τέ ἐστι. τῶν δὲ κρειττόνων ἡ δύναμις, ἄχρι καὶ τῶν τελευταίων καὶ τῶν ἀναισθήτων σώζουσα κάτεισι. πάντα γὰρ ἤρτηται τοῦ θείου θελήματος καὶ ἐντεῦθεν ἀρύεται τὴν διαμονὴν καὶ σωτηρίαν. ὅτι δὲ καὶ ἡ τῶν ἀτόμων καὶ πεπληθυσμένων ὑπόστασις προνοίας ἐστὶ δεκτικὴ, δῆλον ἐκ τῶν ζώων τῶν ἀρχαῖς τισι καὶ ἡγεμον-

μον

μονίαις διοικουμένων. ὧν συναγελαζομένων ὑπό τισιν ἡγεμόσι τέτακται, οἷς ἀκολουθεῖ πειθόμενα. ὡς ἐπὶ τῶν μελισσῶν καὶ μυρμήκων καὶ ἄλλων πλείστων· μάλιστα δ' ἄν τις τοῦτο κατανοήσειεν εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων πολιτείαν ἐμβλέψας. φαίνεται γὰρ τὰς τῶν νομοθετῶν καὶ τὰς τῶν ἀρχόντων ἐπιδεχομένη διοικήσεις καὶ ἐπιμελείας· ἡ δὲ τούτων δεκτική, πῶς ἂν εἴη τῆς τοῦ δημιουργοῦ προνοίας ἀνεπίδεκτος; τεκμήριον δὲ οὐ μικρὸν τοῦ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα προνοίας τυγχάνειν, τὸ φυσικῶς ἐγκατεσπάρθαι τοῖς ἀνθρώποις τὴν γνῶσιν αὐτῆς. ὑπ' ἀνάγκης γὰρ συσχεθέντες εὐθὺς ἐπὶ τὸ θεῖον καὶ τὰς εὐχὰς καταφεύγομεν, ὡς ἂν τῆς φύσεως ἀγούσης ἡμᾶς ἀδιδάκτως ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν. οὐκ ἂν δὲ ἡμᾶς ἀδιδάκτως ἦγεν ἡ φύσις ἐπὶ τὸ μὴ φύσιν ἔχον γίνεσθαι· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἐξαίφνης ταραχαῖς καὶ φόβοις ἀπροαιρέτως πρίν τι καὶ σκέψασθαι, τὸν Θεὸν ἐπιβοώμεθα. πᾶν δὲ τὶ ὃ τῷ οὖν φυσικῶς ἑπόμενον, ἰσχυρὰν ἔχει τὴν ἀπόδειξιν καὶ οὐδὲ μίαν ἀντιλογίαν ἐπιδεχόμενον· πόθεν οὖν περιήχθησαν ἐπὶ τοῦτον τὸν λόγον οἱ ταῦτα δοξάζοντες; πρῶτον μὲν, τῷ νομίζειν συνδιαλύεσθαι τῷ σώματι τὴν ψυχήν· δεύτερον δὲ, τῷ μὴ δύνασθαι τὸν λόγον ἐξευρεῖν τῆς κατὰ μέρος προνοίας· ἀλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ θνητὴ, οὐδὲ μέχρι τοῦ βίου τούτου τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἵσταται, εἴτε παρὰ τοῖς σοφωτάτοις τῶν ἑλλήνων μετενσωματώσεις δηλοῦσι,

δηλοῦσι, καὶ οἱ λεγόμενοι τόποι ταῖς ψυχαῖς ἀπο-
κεκληρῶσθαι πρὸς τὸν ἑκάστης βίον, καὶ αἱ τιμωρίαι
τῶν ψυχῶν ἃς τιμωροῦνται καθ᾽ ἑαυτάς· ταῦτα
γὰρ εἰ καὶ διαπίπτει κατά τι ἕτερον, ἀλλὰ τὸ τὴν
ψυχὴν εἶναι μετὰ τὴν ζωὴν ταύτην καὶ δίκας ὑπέ-
χειν τῶν πλημμελημάτων συνομολογεῖ. εἰ δὲ ἀ-
κατάληπτος ἐστὶν ἡμῖν τῆς κατὰ μέρος προνοίας
ὁ λόγος, ὥσπερ οὖν καὶ ἐστὶ κατὰ τό· ὡς ἀνεξερεύνη-,,
τα τὰ κρίματά σου καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοί σου,,,
ἀλλ᾽ οὐ διὰ τοῦτο δεῖ λέγειν ὡς οὐκ ἔστι πρόνοια. οὐ
δὲ γὰρ ἐπειδὴ τὸ μέτρον τῆς θαλάσσης ἀγνοοῦμεν,
καὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς ψάμμου, φαίη τις ἂν μήτε θά-
λασσαν, μήτε ψάμμον εἶναι. οὕτω γὰρ εἴποιεν ἂν μή-
τε ἄνθρωπον μήτε ἄλλό τι ζῶον εἶναι· ἐπειδὴ τὸν
ἀριθμὸν τῶν τε ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἄλλων ζώων
ἀγνοοῦσι. τὰ γὰρ ἄτομα, ἄπειρα ἡμῖν· τὰ δὲ ἄ-
πειρα ἡμῖν, ἄγνωστα ἡμῖν, καὶ τὰ μὲν καθόλου
πολλάκις λόγῳ γίνεται περιληπτά, τὰ δὲ κατὰ μέ-
ρος ἀδύνατον. οὔσης δὲ καθ᾽ ἕκαστον ἄνθρωπον
διττῆς διαφορᾶς, τῆς τε πρὸς ἕτερον ἄνθρωπον· καὶ
τῆς πρὸς ἑαυτόν. πολλὴ γὰρ καὶ ἡ πρὸς ἑαυτὸν ἑκά-
στου καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐναλλαγὴ καὶ διαφορὰ
ἔν τε τοῖς βίοις καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ χρείαις καὶ
ἐπιθυμίαις καὶ τοῖς ἐπισυμβαίνουσιν· ἀγχίστροφον
γὰρ τοῦτο τὸ ζῶον ταῖς χρείαις καὶ τοῖς καιροῖς ὀξέως
συμμεταβαλλόμενον: ἀνάγκη καὶ τὴν ἁρμόζου-
σαν ἑκάστῳ πρόνοιαν διάφορόν τε καὶ ποικίλην καὶ

πολυσχεδῆ καὶ σύνδρομον τῇ τῶν πεπληθυσμένων
ἀκαταληψίᾳ συνεκτείνεσθαι. εἰ δὲ πρόσφορον ἑ-
κάστῳ δεῖ καθ' ἕκαστον πρᾶγμα καὶ οἰκείαν ὑπάρ-
χειν αὐτὴν· ἄπειρος δὲ τῶν κατὰ μέρος ἡ διαφορὰ,
ἄπειρος ἅμα καὶ τῆς ἁρμοζούσης αὐτοῖς προνοίας
ὁ λόγος· εἰ δὲ ἄπειρος, καὶ ἄγνωστος ἡμῖν· οὐ δεῖ
τοίνυν τὴν οἰκείαν ἄγνοιαν ἀναίρεσιν ποιεῖσθαι τῆς
τῶν ὄντων κηδεμονίας. ἃ γὰρ σὺ νομίζεις μὴ καλῶς,
ταῦτα κατὰ λόγον μὲν τῷ δημιουργῷ ἔγνωσται· σὺ
δὲ ἀγνοεῖς τὰς αἰτίας, οὐχὶ κατὰ λόγον φὴς γίνε-
σθαι. ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀγνώστων πάσχο-
μεν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς προνοίας. ἐξ εἰκα-
σίας τινὸς καὶ ταύτης ἀμυδρᾶς, συννοοῦμεν τὰ
κατ' αὐτὴν, εἴδωλα τινὰ, καὶ σκιὰς τῶν ἔργων αὐ-
τῆς ἐκ τῶν γινομένων κατὰ στοχασμὸν λαμβάνον-
τες. φαμὲν γοῦν τινὰ γίνεσθαι κατὰ συγχώρησιν
τοῦ Θεοῦ· τῆς δὲ συγχωρήσεως εἴδη πολλὰ, συγ-
χωρεῖ γὰρ πολλάκις καὶ τὸν δίκαιον περιπεσεῖν
συμφοραῖς, ἵνα τὴν ἐν αὐτῷ λανθάνουσαν ἀρε-
τὴν ἀναδείξηται ἄλλοις, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ. ἄλλο τε
συγχωρεῖ τῶν ἀτόπων τι πραχθῆναι, ἵνα διὰ τῆς
πράξεως τῆς δοκούσης ἀτόπου μέγα τι καὶ θαυ-
μαστὸν κατορθώσῃ. ὡς διὰ τοῦ σταυροῦ τὴν σωτη-
ρίαν τῶν ἀνθρώπων. κατ' ἄλλον τρόπον συγχωρεῖ
τὸν ὅσιον πάσχειν κακῶς, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ ὀρθοῦ συν-
ειδότος καὶ τῆς δοθείσης αὐτῷ δυνάμεως εἰς ἀ-
λαζονείαν ἐκπέσῃ, ὡς ἐπὶ τοῦ Παύλου. ἐγκατα-

λείπε-

λείπεταί τις πρὸς καιρὸν εἰς διόρθωσιν ἄλλου· ἵνα τὸ κατ᾽ αὐτὸν σκοποῦντες οἱ ἄλλοι παιδεύωνται, ὡς ἐπὶ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου. φυσικῶς γὰρ ὁρῶντες τινὰς πάσχοντας συστελλόμεθα, ὡς εἴρηται καλῶς τῷ Μενάνδρῳ τὸ,

Φοβούμενοι τὸ θεῖον ἐπὶ τοῦ σοῦ πάθοις.

ἐγκαταλείπεταί τις καὶ εἰς ἄλλου δόξαν οὐ δι᾽ οἰκείας ἢ γονέων ἁμαρτίας, ὡς ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς, εἰς δόξαν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· πάλιν συγχωρεῖταί τις παθεῖν εἰς ἄλλον ζῆλον· ἵνα τῆς δόξης τοῦ παθεῖν μεγαλυνθείσης ἄοκνον τὸ πάθος τοῖς ἄλλοις γένηται ἐλπίδι τῆς μελλούσης δόξης καὶ ἐπιθυμίᾳ τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν, ὡς ἐπὶ τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότων ὑπὲρ πατρίδος ἢ γένους ἢ δεσποτῶν. εἰ δέ τῳ δοκοίη παράλογον εἶναι, τὸ εἰς ἄλλου διόρθωσιν πάσχειν κακῶς, γινωσκέτω, ὡς οὗτος ὁ βίος ἀγών ἐστι καὶ στάδιον ἀρετῆς. ὅσῳ τοίνυν μείζοις οἱ πόνοι, τοσούτῳ μείζοις οἱ στέφανοι· καὶ γὰρ τὸ μέτρον τῆς ὑπομονῆς ἡ τῶν ἄθλων ἀντίδοσις. διὰ τοῦτο Παῦλος ἐν μυρίαις συνεχωρήθη γενέσθαι θλίψεσιν, ἵνα μείζονα καὶ τέλειον ἀπολάβῃ τῆς νίκης τὸν στέφανον, πάντα οὖν καλῶς καὶ δεόντως γίνεται τῆς προνοίας τὰ ἔργα. ὅτι δὲ καλῶς καὶ δεόντως καὶ ὡς μόνως ἐπιδέχεται, διοικεῖ Θεὸς τὰ πάντα, δύο τούτοις τοῖς σκοποῖς τις χρώμενος τοῖς παρὰ πᾶσιν ὁμολογουμένοις, ὀρθότατα σκοπήσειεν. ἀγαθός ἐστι καὶ μόνος

σοφός. οὐκοῦν διὰ μὲν τὸ ἀγαθὸς εἶναι προνοητὴς εἰκότως ἐστὶ· διὰ δὲ τὸ σοφὸς εἶναι, σοφῶς καὶ ἄριστα τῶν ὄντων ἐπιμελεῖται· εἰ μὲν γὰρ οὐ προνοεῖ, οὐκ ἀγαθός· εἰ δὲ μὴ καλῶς, οὐ σοφός. δεῖ τοίνυν τούτοις προσέχοντα τοῖς σκοποῖς, μηδενὸς καταγινώσκειν τῶν τῆς προνοίας ἔργων, μὴ δὲ βλασφημεῖν ἀνεξετάστως· καλῶς δὲ πάντα ἀποδέχεσθαι· πάντα θαυμάζειν, πάντα πεπεῖσθαι καλῶς καὶ δεόντως γίνεσθαι, κἂν φαίνηται τοῖς πολλοῖς ἄδικα. ἵνα μὴ πρὸς τῇ βλασφημίᾳ πολὺν καὶ τῆς ἀμαθίας ἑαυτῶν καταχέωμεν ψόγον. ὅταν δὲ λέγωμεν πάντα καλῶς γίνεσθαι, δῆλον ὡς οὐ περὶ τῆς κακίας τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἔργων καὶ παρ' ἡμῶν γινομένων τὸν λόγον ποιούμεθα· ἀλλὰ περὶ τῶν τῆς προνοίας τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὄντων. πῶς οὖν ἄνδρες ὅσιοι πικροῖς περιπίπτουσι θανάτοις καὶ σφαγαῖς ἀναιτίαις. εἰ μὲν γὰρ ἀδίκως, διατί μὴ ἐκώλυσεν ἡ δικαία πρόνοια τὸν φόνον; εἰ δὲ δικαίως, ἀναίτιοι πάντως οἱ φονεύσαντες. πρὸς αὐτοὺς ἐροῦμεν, ὅτι καὶ ὁ φονεύσας ἀδίκως φονεύει· καὶ ὁ φονευόμενος ἢ δικαίως φονεύεται ἢ συμφερόντως· δικαίως μὲν ἔσθ' ὅτε διὰ πράξεις ἀτόπους, ἡμῖν δὲ ἀδήλους· συμφερόντως δὲ, προκαταλαμβανούσης τῆς προνοίας, τὰς μελλούσας ἔσεσθαι παρ' αὐτοῦ κακουργίας, καὶ ὅτι καλὸν αὐτῷ μέχρι τούτου στῆναι τὴν ζωὴν, ὡς Σωκράτει καὶ τοῖς ἁγίοις. ὁ δὲ φονεύσας, ἀδίκως ἐφόνευσεν.

νευσεν. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἔξον αὐτῷ, ἀλλὰ διὰ κέρδος καὶ λῃστείαν ἑκουσίως· ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἡ πρᾶξις. τὸ δὲ πάθος οὐκ ἐφ' ἡμῖν, οἷον τὸ φονευθῆναι· θάνατος δὲ οὐδεὶς κακὸς, εἰ μὴ ὁ δι' ἁμαρτίαν· ὡς δῆλον ἐκ τοῦ θανάτου τῶν ὁσίων ἀνδρῶν. ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς κἂν ἐν τῷ σκίμποδι, κἂν αἰφνίδιον ἀπόνως τελευτήσῃ, κακῶς ἀπέθανε, κακὸν ἐντάφιον ἐπαγόμενος τὴν ἁμαρτίαν. ὁ μέντοι φονεύσας, κακῶς ἐφόνευσεν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν δικαίως φονευομένων, εἰς τὴν τῶν δημίων ἑαυτὸν κατέταξε μοῖραν· ἐπὶ δὲ τῶν συμφερόντως, εἰς τὴν τῶν μιαιφόνων καὶ ἐναγῶν. τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῶν τοὺς πολεμίους φονευόντων καὶ αἰχμαλωτιζόντων, καὶ πᾶσαν κακίαν ἐργαζομένων κατὰ τῶν αἰχμαλώτων. τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῶν πλεονεκτούντων ἢ ἁρπαζόντων χρήματα· καὶ γὰρ τοῖς ἀφαιρουμένοις ὡς εἰκὸς συμφέρει μὴ κεκτῆσθαι· καὶ οἱ πλεονεκτήσαντες ἄδικοι· διὰ γὰρ πλεονεξίαν, οὐχὶ διὰ τὸ συμφέρειν ἐκείνοις ἀφείλοντο.

ΤΕΛΟΣ.

ERRATA. Pagina 17. verſu 20. lege, οἶνος. 19.18. εἰς γὰρ. 26.20. καὶ τὰ μεταξὺ. 30.1. οὐσίας. 31.1. τρέφεται, πᾶν. 32.8. ἱδρύηται. 37.18. κρεῖσσον. 38.3. τὸ. 39.5. ἄμορφον. 42.4. ἀλλ' ἢ. 5. μέτεξιν. 45.17. πλησμονῆς. 47.22. οἶδε. 48.2. τὴν τῶν. 50.26. εἰρηκέναι. 51.25. ἀχρείας. μεταξὺ. 54.22. χρησάμενον. 63.33. μελαίνης ἢ. 69.17. ἔχει. 72.5. β' λαμβ. 80.3. αὐγή. 83.7. δὲ καὶ. 84.1. ἐπαμφοτερίζει. 85.2. ἀβλαβοῦς. 87.10. δὲ καὶ τὸ. 87.21. κοινωνίαν. 90.13. del. καὶ. 94.16. ἐνόσει δὲ τὴν διάνοιαν· ἄλλοι. 97.13. ἄπτει. 104.22. κινῶν εἰσι δύω. 105 26. ἕτεραι. 106.5. καὶ τῶν. 1: 7.19. σωτηρίαν. 114.23. fort. Ἀριστοτέλους. 118.14. συνάγμ. 123.23. ἀκριβοῦς. 147.22. ἀκαταναγκάστως. 155.5. ἐνεξίαν. 20. γενομένοις. 157.9. περὶ τοῦ.

C. Plantinus Lectori S.

NON inutilem ſtudioſis viris, neque ingratam rem facturus mihi videbar, ſi, quia Nemeſium nunc primùm in lucem producimus, paucula de ipſo Nemeſio adderem; non vt illum laudem, nam bona merx, vt dicitur, præcone non eget: quid autem hoc commentario in ſimili argumento extat accuratius? ſed, vt quis ille tandem fuerit, verbo indicem. Philoſophum igitur fuiſſe & Epiſcopum liber eiusque index teſtantur: & ex epiſtula hac Nazianzeni, quam hîc etiam adiiciendam putaui, facilè intelligitur, quantæ fuerit auctoritatis ac nominis philoſophus. Ex eadem perſpicuũ eſt eum floruiſſe Imperatore Gratiano ac Theodoſio, quo tempore Maximus etiam philoſophus, Libanius, Baſilius, multique alij præſtantiſsimi viri viuebant. Meminit ipſe Origenis & Apollinarij, quos aduleſcens vidiſſe fortaſſe potuit. De loco ἐπισκοπῆς nihil comperi. Nunc ad epiſtulam. Vale.

τῷ Νεμεσίῳ.

Εἴ σοι δοκῶ φορτικὸς συχνὰ ἐπιστέλλων, μὴ θαυμάσῃς, εἰ κατερῶ σοῦ πρός σε τὸν δίκαιον δικαστήν. καὶ οἶδ᾽ ὅτι ἀφήσεις με τῆς αἰτίας. αὐτός μοι τοῦ θαῤῥεῖν αἴτιος γέγονας, τῷ προθύμως παρέχειν τὸ αἰτεῖν προκαλούμενος. καὶ θαυμαστὸν οὐδέν. πολλὰ γάρ ἐστιν οἷς προθύμως ἂν δοίης τὴν χάριν, τὸ γῆρας, ἡ ἀῤῥωστία, ἡ κοινωνία τῶν λόγων· εἴπερ τι καὶ τὸ ἡμέτερον ἐν λόγοις· αὐτὸ τὸ ποθεῖν τὴν συντυχίαν, ὑπὸ δὲ τῆς ἀσθενείας κωλύεσθαι, καὶ διαμαρτάνειν τοσούτου πράγματος. ἀλλὰ τίς ἡ πρεσβεία; καὶ εἰ μὲν ἄδικος, αἰσχυνοίμην ἄνδρα τοσοῦτον· εἰ δὲ δικαία, προθύμως ἐπίνευσον. πάλιν ὁ αἰδεσιμώτατος υἱὸς ἡμῶν Θεοδόσιος ἥκει πρὸς τὴν σὴν λογιότητα· ὁ ἐμὸς καὶ σός· σκοπῷ μὲν ἐμός· σὸς δὲ ἱκέτης. ἥκει πρεσβεύων ὑπὲρ ἐλεεινοῦ πράγματος. ὀρφανοὶ κινδυνεύουσι, καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἐν μέσῳ ἄδηλον ὄν, εἰς ὃ περιστήσεται. καὶ μετάστασιν αἰδούμεθα πατρὸς, πολλοῖς ὀρφανίαν ἐπικουφίσαντος. μίαν τοῖς πᾶσι κατάθου χάριν· δὸς χεῖρα τῇ συμφορᾷ, ἣν αὐτὸς δοκιμάσεις. δεῖται μὲν γὰρ οὐδεμιᾶς προσθήκης εἰς εὐδοξίαν ἡ σὴ ἀρχή· οὐ δὲ γὰρ λαμπρότητος ἑωσφόρος· εἰ δέ τινα καὶ προσθήκην ζητοίης, οὐκ ἂν μείζων ταύτης εὖ ἴσθι, οὐδὲ λαμπροτέρα γένοιτο, ὡς πολλοὶ τἀληθῆ βουλόμενοι λέγειν, τὴν σὴν καλοκαγαθίαν διδάξουσιν.

GREGORIVS NAZIANZENVS Nemeſio S. D.

SI moleſtior crebrioribus fortaſſe litteris tibi videor, ne mireris velim; cùm tibi obſtrepere non erubeſcam, homini, qui & cauſſam vides ac rectè diiudicas. Facilè enim, ſcio, ab hac culpa me liberabis, qui et ipſe, vt hæc auderem, auctor fueris, dum me, vt liberè à te quæ velim petam, mones. Neque verò id mirum videri debet. multa ſunt enim quibus ſtatim veniã dandam vltrò cenſeas; ſenectus, imbecillitas, ſtudiorum communitas (ſi modò & nos quidquam in litteris poſſumus) eiuſdemque tecum fortunæ amor, licet ab imbecillitate impediar, quo minùs eam conſequar. Sed quæ mittendi, inquies, eſt cauſſa? Certè ſi iniuſta eſſet, tanto equidem viro moleſtus eſſe vererer: nunc, quia iuſta, libenter, quæſo, annue. En tibi iterum adeſt,

adeſt, vir præſtantiß. omni honore digniß. filius noſter Theodoſius, meus, inquam, ac tuus: meus quidem inſtituto; tuus verò vt ſupplex. Adeſt igitur miſerrimæ profectò rei cauſſa: pupilli periclitantur; & rerum humanarum hoc eſt ingenium, vt de exitu ſemper incerti ſumus. alterum accedit malum, quòd parentis mortem metuamus, qui, multis vt leuior eſſet ea condicio, efficere ſolet. Vnum igitur omnibus his beneficiũ præſta, opem feras, quæſo, calamitati, quam ipſe etiã ſpectare quanta ſit poßis. Ceterùm etſi bonæ exiſtimationi tuæ in hac dignitate nulla fieri poßit acceßio: neque enim ſplendorem quærit lucifer; ſi tamen acceſſionem aliquam velis aut quæras, maiorem hac mihi crede, & illuſtriorem non inuenias, id quod ex alijs etiam, qui modò verum dicere velint, facilè vir clariß. intelliges.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

Κεφ. α. Περὶ φύσεως ἀνθρώπου 9
β. περὶ ψυχῆς 28
γ. περὶ ἑνώσεως ψυχῆς καὶ σώματος 55
δ. περὶ σώματος 62
ε. περὶ στοιχείων 65
ϛ. περὶ τοῦ φανταστικοῦ 75
ζ. περὶ τῆς ὄψεως 78
η. περὶ ἁφῆς 85
θ. περὶ γεύσεως 88
ι. περὶ ἀκοῆς 90
ια. περὶ ὀσφρήσεως ibidem.
ιβ. περὶ τοῦ διανοητικοῦ 91
ιγ. περὶ τοῦ μνημονευτικοῦ ibidem
ιδ. περὶ τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου καὶ τοῦ προφορικοῦ 94
ιε. ἑτέρα διαίρεσις τῆς ψυχῆς 96
ιϛ. περὶ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς ὃ καὶ παθητικὸν καὶ ὀρεκτικὸν καλεῖται 97
ιζ. περὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ 99
ιη. περὶ ἡδονῶν 101
ιθ. περὶ λύπης 106
κ. περὶ φόβου 107
κα. περὶ θυμοῦ 108
κβ. περὶ τοῦ ἀλόγου τοῦ μὴ κατηκόου λόγῳ 109
κγ. περὶ τοῦ θρεπτικοῦ ibidem.
κδ. περὶ τῶν σφυγμῶν 112
κε. περὶ τοῦ γεννητικοῦ καὶ σπερματικοῦ 113

Ἄλλη διαίρεσις τῶν διοικουσῶν δυνάμεων τὸ ζῶον 115 κϛ.
περὶ τῆς καθ' ὅρμην ἢ κατὰ προαίρεσιν κινήσεως ἥ τις ἐςὶ τοῦ ὀρεκτικοῦ 116 κζ.
περὶ ἀναπνοῆς 118 κη.
περὶ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου 123 κθ.
περὶ ἀκουσίου 124 λ.
περὶ τοῦ δι' ἄγνοιαν ἀκουσίου 126 λα.
περὶ τοῦ ἑκουσίου 129 λβ.
περὶ προαιρέσεως 130 λγ.
περὶ τίνων βουλευόμεθα 134 λδ.
περὶ εἱμαρμένης 137 λε.
περὶ τῆς διὰ τῶν ἄςρων εἱμαρμένης 140 λϛ.
περὶ τῶν λεγόντων αἵρεσιν τῶν πρακτέων ἐφ' ἡμῖν εἶναι, τὴν δὲ αἱρεθέντων ἀπόφασιν ἐπὶ τῇ εἱμαρμένῃ 142 λζ.
περὶ τοῦ πῶς λέγει Πλάτων τὴν εἱμαρμένην 144 λη.
περὶ τοῦ αὐτεξουσίου ὅ ἐςὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν 148 λθ.
περὶ τοῦ ὅτι ἐςὶν ἐφ' ἡμῖν τινα 151 μ.
διὰ ποίαν αἰτίαν αὐτεξούσιοι γεγόναμεν 155 μα.
περὶ προνοίας 159 μβ.
τί ἐςι πρόνοια 166 μγ.
περὶ τοῦ τίνων ἐςι πρόνοια 167 μδ.

Nicaſius Ellebodius Lectori S.

QVAE me ratio ad Nemeſij editionem adhortata ſit, Lector optime, pluribus mihi verbis exponendum eſſe nō arbitror. Nam ſi quis eſt, qui veteres ſcriptores è bibliothecarum latebris euocari & in aſpectum lucemq́; proferri nolit, aut non magnum iudicio ſuo fructum eorum laudi tribuendum exiſtimet, quorum induſtrię curriculum in hoc genere ſtudiorum elaboret, huic à iudicio & omnino ab humanitate derelicto ſtudere probare ſe nemo debet. ſin producere veterum eruditorum libros, & ad omnium, qui literis ducūtur, cognitionem propagare rectum in primis & reip. fructuoſum omnes iudicant, ſcilicet verboſiùs cōmemorandum mihi non eſt, cur eam

rem ſuſceperim, in qua verſari præcla rum eſſe,& hominum vitæ vehementer vtile inter omnes conſtat. Quanquam ego quidem cùm omnium doctorum monumenta, quorum dumtaxat ętas ab noſtra memoria longiùs abfuerit, emi & illuſtrari volo; tum verò eorum maximè, qui de philoſophia & quidem Gręcis literis aliquid prodidere. Nam neq; pręſtantius eſſe quicquam philoſophia poteſt, quippe cuius & præceptis omnis vita ad honeſtatem laudemq; conformatur, & regulis omnium artium & ſcientiarum rationes nituntur: & ſermo Græcus (fieri poteſt vt fallar, dicam tamen quod ſentio) eiuſmodi eſt, vt hoc vno ea, quam probitatis magiſtram & omnium artium reguál diximus, philoſophia ſe mortalibus explicari, ad omnemque poſteritatem tranſmitti velit: cæterarum gentium linguis tractari

tractari nolit, vehementerque recuſet. Hoc in genere cùm viderem eſſe Nemeſium qui Græcè de præcipua ac neceſſaria philoſophiæ parte, & quæ propriè ad nos pertineat, hoc eſt de natura hominis aptè, dilucidè, erudi tè, &, in quo plus eſt poſitum, quàm in ceteris omnibus, piè diſſerat; dedi operam, vt & Græcum exemplar prodiret in publicum, quod ſexcentis locis, etſi in tam paruo opere credibile vix eſt, mirabiliter mendis inquinatum duorum vetuſtorum codicum ope expurgauimus: & Latina quoq; interpretatio, quo omnium intelligẽtiæ ſeruiremus, adiungeretur. Hæc pauca de cõſilio meo & opera, quàm probari tibi cupio, neſcire te nolui. De ceteris, cùm leges, pro arbitrio tuo exiſtimabis. Vale.

De natura hominis 1 Cap. i.
De anima 16 ij
De iunctione corporis & animæ 39 iij
De corpore 45 iiij
De elementis 48 v
De phantaſia 55 vi
De viſu 58 vij
De tactu 63 viij
De guſtatu 65 ix
De auditu 66 x
De odoratu 67 xi
De cogitatione ibid. xij
De memoria 68 xiij
De ratione & oratione 70 xiiij
Alia diuiſio animæ ibid. xv
De parte animæ rationis experte,ſeu appetitione.72 xvi
De cupiditate 74 xvij
De voluptate 75 xviij
De ægritudine 80 xix
De metu 81 xx
De ira 82 xxi
De parte rationis experte,rationi non parente ibid. xxij
De nutriente parte 83 xxiij
De pulſibus 85 xxiiij
De generandi,& ſeminandi facultate ibid. xxv
Alia diuiſio facultatum, quæ animal adminiſtrant, xxvi
pag. 87
De motu animalium per ſe & electionem, ad appetitum pertinente 88 xxvij
De reſpiratione 81 xxviij

De

xxix	De eo, quod ſponte,& inuitè fit	93
xxx	De eo,quod inuitè fit	94
xxxi	De eo,quod inuitè fit,per ignorationem	96
xxxij	De eo, quod ſponte fit	98
xxxiij	De electione	100
xxxiiij	De quibus rebus conſultemus	103
xxxv	De fato	106
xxxvi	De fato,quod in aſtris ponitur	108
xxxvij	De his, qui dicunt rerum agendarum optionem in nobis eſſe, exitum verò rerum optatarum in fati poteſtate	109
xxxviij	Quomodo Plato fatum dicat	111
xxxix	De libera voluntate, ſeu de ijs, quæ in noſtra ſunt poteſtate	114
xl	Quæ ſint illa,quæ in noſtra ſunt poteſtate	117
xli	Quam ob cauſſam libera voluntate procreati ſimus.	120
xlij	De prouidentia	124
xliij	Quid ſit prouidentia	130
xliiij	Quarum rerum ſit prouidentia	131

FINIS.

Nemeſij

De natura hominis.

CAP. I.

HOMINEM *ex animo intelligente, & corpore rectiſſimè cõſtructum eſſe, atq; ita quidem rectè vt aliter fieri, ac cohærere non poſſit, multi, iiq; boni viri exiſtimarunt. Sed cùm hoc habeat controuerſiam, quòd intelligens animus dicatur, vtrum intelligendi vis ad animum, velut diſpar quædam natura, ad diſparem naturam accedens, intelligentem eum efficiat: an intelligentiã à ſeipſo, atque ſuapte natura habeat, atque vt corporis oculus, ita hæc eius pulcherrima pars ſit: aliqui, in quibus eſt Plotinus, aliud eſſe animum, aliud intelligentiam ſtatuentes, ex tribus hominem conſtare volunt, corpore, animo, intelligentia. Quos etiam Apollinarius ſecutus eſt, Laodiceæ Epiſcopus: nam hoc opinionis ſuæ iacto fundamento, reliqua ſuo dogmati conuenienter aſtruxit. Nõnulli non ſepararunt ab animo intelligentiam, ſed in ea principatum eſſe animæ opinantur. Ariſtoteles verò eam quidem intelligentiam quæ poteſtate eſt, vna cum homine fabricatam putat: ſed eam quæ actu eſt, extrinſecus ſe inſinuare nobis, neque ad eſſentiam hominis, ſed ad progreſſionem cognitionis, & contemplationis rerum naturalium, conferre. Nam paucos admodum homines, & eos ſolos qui ſe philoſophiæ dediderunt, intelligentiam actu habere confirmat. At Plato quod in homine præſtantiſſimum eſt in-*

tuens, eoq́; nos ad vnius animi diuinitatem, curamq́; conuertens, non quod ex corpore & animo iunctum eſt, ſed animum ipſum tali corpore vtentem, hominem eſſe dicit: ſcilicet vt animum nos eſſe credentes, ſpretis, & contemptis cupiditatibus corporis, vtpote quæ hominis non ſint, qua homo eſt, ſed primario loco animalis, ſecundario hominis, (quoniam & animal homo eſt) ſola animi bona, virtutes, & pietatem perſequamur. Neque tamen certè inter omnes non conſtat animum corpore potiorem eſſe, cùm ab hoc corpus velut inſtrumentum moueatur, Declarat hoc perſpicuè mors, ſiquidem anima ſeiuncta, omnis motus & muneris expers corpus manet: non aliter atque artifice remoto nullo motu cieri poſſunt inſtrumenta. Iam verò illud nemo eſt qui ignoret, hominem & cum inanimis conuenire, & beſtiarum vitæ eſſe participem, & cum ratione præditorum mente quadantenus coniungi. Nam cum inanimis quidem, conuenit in corpore, & quatuor elementorum temperatione. Cum ſtirpibus, & in his ipſis, & in altrice & procreatrice anima. Cum rationis expertibus non ſolùm in his omnibus, ſed etiam in motu interiore, in appetitu, in ira, denique in ſentiēdi, ſpirandiq́; facultate. Hæc enim omnia, communia ſunt hominum, et rationis expertium, etſi non omnia omnium. Mente porrò, & ratione, cum corporis expertibus, & intelligentibus naturis coniungitur, cùm ratiocinetur & intelligat & iudicet omnia, & cùm cæteras virtutes ſequatur, tum pietatem, in qua virtutum omnium ſumma eſt, amplexetur. Quapropter velut in confinio eſt ſenſum mouentis, & quæ mente comprehenditur naturæ, quòd, (vt iam explicatum eſt) corpore, et corporis facultatibus ad cætera animalia, & inanima; ratione ad corpore vacantes ſubſtantias accedat. Nam huius

huius pulcherrimæ fabricæ opifex & ſator videtur ſenſim diſpares inuicem naturas aptaſſe, vt vnum eſſent omnia, & inter ſe cognatione quadam tenerentur. Ex quo maximè vnum eſſe qui vniuerſitatem rerum procreauerit, oſtenditur. Non enim ſolùm iunxit ſingulatim indiuidua, ſed etiam omnia quæ vbique ſunt aptè inter ſe compoſuit. Sicut enim in vnoquoque animali, quæ ſenſu carent, os, adipem, pilos, & alia eiuſdem generis, cum ijs quæ ſenſum habēt, neruis, carnibus, et ſimilib⁹ cōiunxit: & ex his vtriſque animal conflauit, neque conflauit ſolùm, ſed etiam vnum effecit: ſic in reliquis rebus, cuiuſcunque ſint ſpeciei, fecit, easq; naturæ cum ſimilitudine, tum diſcrepantia, pedetentim procedente inter ſe conſtruxit, vt neque multum quæ prorſus ſunt inanima, à ſtirpibus quæ nutrientem habent animam, diſſideant: neque rurſus hæ à beſtijs, & reliquis animantibus quæ anima ſentiente inſtructa ſunt: neq; porrò beſtiæ, ab intelligentibus naturis planè deiungantur, nulloq; cum eis fœdere & inſito naturalíque vinculo colligentur. Lapis enim à lapide differt vi quadam, ſed Magnes lapis à natura & vi cæterorum lapidum diſceſſiſſe videtur, cùm ferrum ad ſe perſpicuè trahat & contineat, id'que velut alendi ſui cauſa facere videatur. Neque id in vno ferro efficiat. ſed etiam aliud per alíud cohibeat, quòd omnibus ſibi adhæreſcentibus, vim ſuam impetrat. Itaque etiam ferrum tenetur à ferro, cùm ipſum à Magnete continetur. Deinceps ædificator mundi Deus à ſtirpibus ad animalia tranſiens, non protinus ad gradiendi ſentiendi'que vim deuenit, ſed gradatim eò & concinnè progreſſus eſt. Pinnas enim, & vrticas marinas, velut ſentientes arbores effecit, quoniam eas in mari inſtar ſtirpium ſuis radicibus defixit, & teſtis quaſi lignis circundedit, & non

ſecus ac ſi ſtirpes eſſent, immobiles iuſſit conſiſtere: tangendi tamẽ ſenſum ijs largitus eſt, qui communis eſt omnium animalium: vt, cum ſtirpibus, hoc ipſo quòd fixa, & ſtabiles ſunt; cum animalibus, ob tangendi ſenſum, ſocietate teneãtur. Nam ſpongiam, etſi ad ſaxa inhæret, & contrahi, & aperiri, aut potius dilatari cùm ſenſerit aliquid accedere, ab Ariſtotele eſt traditum. Quocirca hæc omnia eruditi iuncto ex animali & ſtirpibus nomine ζωόφυτα vſurpant. Porrò autem ad primas, & id genus alia, adiunxit ea quæ cõmeant quidem illa de vno loco in aliũ, at longè procedere nequeunt, ſed circa vnum eundemq; locum volutantur. Huius generis ſunt pleraq; quibus teſta pro tegmine eſt, & quæ terræ inteſtina nominantur. Atque ita paulatim alijs plures ſenſus, alijs vim progrediendi longiùs, tribuens, ad beſtias perfectiores peruenit: dico autem perfectiores, quæ omnes habent ſenſus, & longè poſſunt procedere. Inde à beſtijs ad animal rationis compos, hoc eſt, hominem progrediens, non continuò eum genuit, ſed prius etiam cæteris animantibus naturalem quandam prudentiam, & artificium, & calliditatem incolumitatis ipſorum cauſa dedit, vt propinqua ratione vtentibus animalibus viderentur. Ac tum demùm illud animal quod verè rationis eſſet particeps hominem procreauit. Eandem progreſſionis rationem in ſonis vocum, ſi quis quærat, inueniet: ex ſimplici ſcilicet & vniuſmodi equorum & boum voce minutatim ad variam & differentem coruorũ et mutatricium auium vocem eſſe deductos, quoad explanato & perfecto ſunt hominum ſermone terminati. Explanatam autem & diſtinctam vocem ex cogitatione & ratione aptam eſſe voluit, quòd eam vt animi ſenſus interpretaretur, effinxit. Ita omnia omnibus concinnè aptauit, & colligauit,

gauit,& per hominis procreationem ea quæ intelligentia comprehenduntur & quæ ſenſu accipiuntur in vnum contraxit,atque coniunxit. Quare rectè Moyſes mundi ædificationem exponens,vltimò dixit hominem eſſe factum, non ſolùm quòd cùm omnia propter ipſum eſſent condita, oportebat primùm quæ ad vſum illius pertinebant parata eſſe; deinde eum qui eis vſurus eſſet produci, ſed etiam quoniam cùm & quæ ratione & quæ cernendi ſenſu naturà percipitur facta eſſet,oportebat eſſe quoddam vinculum vtriuſque vt vnum eſſet hoc vniuerſum,ſibiq́ conſentiens,nec à ſeipſo alienum. Proinde homo genitus eſt, animal quod vtramque naturam coniungeret. Ac ſapientia quidem eius qui hunc orbem molitus eſt Dei, vt breuiſſimè exponi potuit,hæc eſt. Itaq; homo inter vtriuſque naturæ, vtentis ratione & expertis,fines interiectus,ſi corporis voluptatibus delinitus eas præoptauerit, beſtiarum vitam amplectetur, & in illis numerabitur, & terrenus, vt loquitur Paulus vocabitur,audietq́ illud; Terra es & in terram reuertêris,&, Comparatus eſt cum iumentis inſipientibus,& illorum ſimilis eſt effectus: ſin deſpectis & pro nihilo ductis omnibus voluptatibus corporis, rationi paruerit,diuinam et Deo acceptiſſimam, eamq́ quæ ad hominem præcipuè pertineat vitam ſequitur, & erit velut cœleſtis, vt literis ſanctis eſt proditum. Qualis terrenus, tales terreni,qualis cœleſtis, tales cœleſtes. Eſt autem naturæ ratione vtentis hoc caput,fugere et auerſari quæ mala ſunt; ſequi & expetere contraria. Bonorum porrò alia in animi & corporis ſocietate cernuntur, (nam & hæc ad animum velut vtentem corpore referuntur) vt virtutes: alia animi ipſius per ſe nec egentis corpore ſunt propria, vt pietas in Deum & rerum cognitio. Itaque qui homi-

nis qua homo eſt non animal tantùm, vitam volunt degere, virtutes & religionem colunt. Quæ autem ad virtutes & religionem pertineant, poſtea perſpicietur cùm de anima & corpore diſſeruerimus. Cùm enim nondum ſit cognitum, quænam vis ſit et eſſentia animi noſtri, non conuenit de vſu eius agere & munere. Hebræi hominem ab initio neque planè mortalem, neque planè immortalem genitum eſſe aiunt, ſed veluti in confinio cadentis, & ſempiternæ naturæ eſſe poſitum, ſic vt ſi corporis affectionibus ſe dederet, ſub corporis mutationes ſubijceretur: ſin animi bona anteponeret, ad immortalitatem traduceretur. Nam ſi hominem à primo ortu Deus mortalem procreaſſèt profectò, non poſtquàm ſe peccato obſtrinxerat, mortis eum condemnaſſet. Nam mortalem quidem quis mortalitatis condemnat? Contrà ſi immortalem, neque alimenti egentem feciſſet: Nihil enim quod immortale eſt corporeum alimentum deſiderat: neque ita facilè pœnitentia ductus eum qui creatus eſſet immortalis, continuò mortalem effeciſſet. Neque enim in angelis qui peccarunt hoc fecit, ſed vt ab initio natura immortales ſunt creati: ita manſerunt, neque peccatorum ſuorum pœnam mortem, ſed aliud ſupplicij genus exſpectant. Quare vel hæc probanda ſententia eſt: vel dicendum mortalem quidem factum eſſe hominem, ſed qui ad perfectionem procedere, ac immortalitatem tandem conſequi poſſet. Quod hanc habet ſententiam, poteſtate hominem eſſe immortalem procreatum. Quoniam verò non conducebat illi ante partam perfectionem, noſſe naturam ſuam, ligno illi cognitionis interdixit: Erant enim & verò ſunt etiam nunc vires in his quæ è terra oriuntur maximè, verùm tunc vt in exordio mundi, cum puræ & incorruptæ eſſent,

ſent, erant efficaciſſima. Erat igitur fructus quidam qui delibatus, illi naturæ ſuæ cognitionem afferret. Nolebat autem Deus ipſum, antequàm perfectus & abſolutus eſſet, noſſe naturam ſuam, ne vbi multa ſibi deeſſe cognoſſet, animi curam vſui cultuique corporis poſthaberet. Hanc ob cauſam ne cognitionis lignum attingeret, prohibuit. Verùm vbi non obtemperaſſet, ſeque ipſe cognouiſſet, & à perfectione remotus eſt, & quæ ad corpus vſui eſſent, deſiderauit: Itaque ſtatim quo ſe tegeret, quæſiuit. Ait enim Moyſes, illum ſe eſſe nudum cognouiſſe. Prius enim apud ſe non erat, & in ſuiipſius ignoratione verſabatur. Cùm igitur à perfectione eſſet reiectus, item ab immortalitate depulſus eſt: quæ tamen poſtea Dei beneficio recipietur. Poſt hunc caſum conceſſum eſt vt carnibus veſceretur, cùm prius ſolis ijs quæ è terra naſcerentur contentum eſſe iuſſiſſet: Ea enim in Paradiſo erant. At deſperata perfectione, de cætero vt quibus vellet frueretur indulſit. Cùm autem ex corpore homo conſtet, omne porrò corpus ex quatuor elementis conflatum ſit, neceſſe eſt quæ affectiones elementis conueniunt, eaſdem in hominem cadere, ſectionem, commutationem, fluxum, quæ ſunt ſolius corporis. Ac commutatio quidem in qualitate, fluxus in exinanitione perſpicitur. Exhauritur enim ſemper animal cùm per aperta; tum per occulta foramina qui pori dicuntur, de quibus poſterius dicemus. Neceſſe igitur eſt paria ijs quæ exhauriuntur ſummitti, aut morte diſſolui animal, inopia eorum quæ ſufficiantur. quoniam autem ſicca ſunt, & humida, & ſpiritus, quæ exhauriuntur, neceſſe eſt & ſicco & humido cibo indigeat animal, & ſpiritu. Cibus autem et potus per elementa nobis comparantur, ex

quibus etiam concreti ſumus. Alitur enim vnumquodq; naturæ ſuæ accommodato, & ſimili; curatur contrario. Elementorum verò partim proximè, partim alijs quibuſdam naturis intercedentibus aſſumimus, vt aquam aliquãdo per ſe; aliquando per vinum, oleum, & omnia quæ humidi fructus appellatur: Nihil enim aliud eſt vinum quàm aqua è vite certa quadam qualitate affecta. Similiter igne vtimur aliquando proximè, dum ab eo caleſimus; aliquando per ea quæ edimus, vel bibimus: In omnibus enim vel magna vel parua ignis pars inſperſa eſt. De aëre idem ſentiendum eſt. Nam proximè quidem eò fruimur, quòd reſpiramus, quòd circumfuſum nobis habemus, quòd in comedendo & bibendo ducimus: Per alias verò naturas omnes quibus alimur. Terra autem per ſe nos quidẽ nullo modo, ſed ſemper alijs quibuſdam interpoſitis veſcimur: Terra enim frumentum fit, frumentum autem nobis cibus eſt. Galeritæ enim, & columbæ ſæpè etiam perdices terram edunt. At homo per ſemina, arborum baccas, carnes. Sed quoniam non ſolùm propter decẽtiam, ſed etiam propter tangendi ſenſus excellentiam, quo maximè omnibus animalibus homo præſtat, neq; corio nos obduxit, vt boues et cætera quæ craſſa cute veſtita ſunt: neque pilis magnis et denſis, vt capras, oues, lepores: neque cortice, vt ſerpentes, & piſces: neque teſta molliore, vt carabos: neque pennis, vt aues: neceſſariò, veſtitu opus habuimus, qui cum ijs quæ cæteris animantibus tribuit compenſaretur. Atque hæ quidem cauſæ ſunt cur alimento & amictu nobis opus ſit. Tectum verò, cum iiſdem de cauſis ob quas & veſtitu & victu indiguimus; tum maximè ad fugiendum ferarum impetum opus eſt. Medicos autem & curationem, propter malas temperationes qualitatum, & diſſolutionem continua-

tinuationis corporis,requirimus. Mutatio autem cùm in qualitate fiat, neceſſe eſt per contrariam qualitatem ad aptam compoſitionem humorum,conſtitutionem corporis redigere. Non enim, vt opinantur quidam, medicis propoſitum eſt corpus concalefactum refrigerare,ſed ad bonam temperationem traducere : Si enim refrigerarent, in contrarium morbum habitus corporis verteretur. Quare cõcluditur,homini cibo & potione opus eſſe, propter exinanitiones,& diſcuſſiones : veſtitu,quoniam à natura nullo valido amictu munitus eſt : domo, propter malas temperationes aëris, & feras : curatione,ob mutationes qualitatum, & ſenſum,qui corpori ingeneratus eſt. Si enim ſenſus nobis non adeſſet,neque doleremus,neque curationis indigeremus : Si autem non doleremus,vtique periremus,neque in ignoratione mali morbum curaremus. Iam verò propter artes,& ſcientias,& vtilitates quæ ab his manant, indigemus alter alterius opera,& idcircò vnum in locum multi conuenimus, & ad vitæ vſus,res inter nos rationesq́; cõtrahimus. Quem conuentum, & coniunctionem ædium, ciuitatem vocauimus,vt è propinquo non longè mutua cõmoda caperentur. Naturâ enim animal congregabile & ciuile homo factus eſt. Nam in nemine vno,ad omnia ſatis preſidij eſt. Itaque perſpicuum eſt,ciuitates propter commercia & diſciplinas eſſe conſtitutas. Eſt autem duplici honoris & muneris genere homo affectus,quòd & ipſe ſolus pœnitentia veniam peccatorum impetrat,et eius vnius corpus quamuis mortale & caducum,æternum,& immortale redditur : Quorum alterum quod ad corpus pertinet propter animum: alterum quod ad animum propter corpus conſecutus eſt. Solus enim homo inter omnia quæ ratione ſunt prædita habet hoc præcipuum,vt eius errat-*

tum pœnitentiæ condonetur: Nam neq; dæmones, neq; angeli, per pœnitentiam delictorum veniam impetrare poſſunt. In quo maximè iuſtus & miſericors Deus & oſtenditur & dicitur. Nam angeli cùm nullam habeãt cauſam neceſſariam quæ ad peccandum impellat; ſed natura omni affectione corporis, & inopia & voluptate vacent, meritò per pœnitentiã ad veniam aſpirare non poſſunt. At homo non modo rationis particeps, ſed etiã animal eſt, & neceſſarij vitæ vſus animalis, motusq; turbidi perſæpè rationem attentant, atque labefactant. Quare cùm ad ſanitatem redit, & declinatis turbulentis animi motionibus, virtutem complectitur, iuſta illi miſericordia, id eſt, venia tribuitur. Atque vt proprium eius naturæ ridere eſt: nam & ſoli adeſt, & omni, & ſemper; ita in rebus non naturæ lege, ſed Dei erga nos beneficio conſtitutis, proprium eſt hominis, præ omnibus quæ ratione ſunt prædita, vt per pœnitentiam omni culpa liberetur. Nam ſoli homini, & omni, & ſemper, quoad in terris viuit hoc datum eſt. Nam morte obita non item. Quomodo etiam angelos, nonnulli volunt non amplius poſtquàm lapſi ſunt conſequi veniam per pœnitentiam: Mors enim illorum lapſus eſt. Sed ante lapſum, ad ſimilitudinem vitæ hominum, etiam ipſis veniam Deum daturum fuiſſe: Nunc verò, cùm non pœnituerit eos erratorum ſuorum, æternis, nec vlla venia remittendis ſupplicijs, ſuiſque meritis congruentibus multantur. Quapropter hinc intelligitur, qui pœnitentiam reſpuunt, eos præcipuum munus & proprium hominis tollere. Eſt hoc quoque in homine proprium, & eximium, quòd in omni genere animantium, eius vnius corpus, à morte excitatur ad vitam, & ad immortalitatem contendit. Quod quidem, propter animi immortalitatẽ;

vt

vt illud alterum, propter corporis imbecillitatem, & perturbationes, quibus plurimis iactatur, adeptus eſt. Solius quoque hominis eſt, artium, & ſcientiarum cognitio, & harum ipſarum artium exercitatio. Quamobrem hominem definiunt ſic, Animal rationis particeps, mortale, mentis, & ſcientiæ capax. Animal, quoniam homo ſubſtantia eſt animata, ſentiens; quæ animalis definitio eſt. Rationis particeps, vt ſeparetur ab his quæ ratione carent. Mortale, vt ab immortalibus quæ ratione vtuntur, ſeiungatur. Mentis & ſcientiæ capax, quoniam diſcendo artes, & ſcientiæ parantur. Etſi enim naturalis facultas in nobis eſt mentis artium'que capax, earum tamen vſum & exercitationem diſciplina acquirimus. Quanquàm hanc partem, additamentum definitionis aiunt eſſe, quòd nihilo minus, vt ea abſit, definitio conſiſtat. Sed quoniam ſunt qui nymphas, & alia quædam dæmonum genera inducant, viuentia quidem illa ad longum tempus, non tamen immortalia, vt ab his hominem ſecernant, addiderunt ad definitionem, mentis capax, atque ſcientiæ. Nihil enim illa diſcunt, ſed natura ſciunt, quæ ſciunt. Porrò autem Hebræorum dogma eſt, hanc rerum vniuerſitatem hominis cauſa ædificatam eſſe, vt quæ tergo geſtandis oneribus apta ſunt: & boues qui ad agri cultionem ſunt vtiles proximè hominum cauſa, fœnum illorum. Quæ enim facta ſunt, alia propter ſe, alia aliorum cauſa, facta ſunt: propter ſe, omnia quæ ratione vtuntur: aliorum cauſa, cum quæ ratione, tum quæ anima carent. Quòd ſi hæc aliorum cauſa ſunt genita, age quorum cauſa ſint genita videamus. An igitur angelorum? at hoc quidem nemo qui ſapiat dixerit: quæ enim propter

alia

alia ſunt effecta, propter eorum cohærentiam & permanentiam & oblectationem, comparata ſunt: aut enim propagandi generis gratia, aut cibi, aut tegumenti, aut curationis, aut voluptatis, & requietis. At verò angelus nihil horum deſiderat, neque enim genus ſuum propagat, neque corporeo alimento neque tegumento, neque reliquis opus habet. Sin autem horum angeli non indigent, equidem multo minus alia ulla natura quæ angelis ſit præſtantior. Ut enim quidq; excellit maximè, ita ab inopia & indigentia eſt remotiſſimū. Itaq; quærenda natura eſt, quæ & rationis ſit particeps & his quæ iam enumerauimus opus habeat. Quæ igitur alia ſi hominem prætermittamus, talis queat exiſtere? Quare efficitur hominis cauſa, & quæ inanima ſunt, & quæ ratione carent, eſſe procreata. Quod quoniā ita eſt, ei imperium in illa omnia mandatum eſt. Officium autem eius qui imperat eſt, pro modo ſuæ inopiæ uti iis quibus imperet. Neque intemperanter & contumelioſe ad luxum abuti, aut iis grauem eſſe, atque moleſtum. Ergo in vitio ſunt, qui beſtiis non rectè vtuntur: non enim imperantis, aut omnino iuſti hominis munere funguntur, quando vt traditur diuinis literis, Iuſtus miſeretur animarum iumentorum ſuorum. Sed fortaſsè dicet quis, nihil alterius cauſa, ſed quodq; propter ſe factū eſſe. Quocirca ſeiunctis primùm animatis ab inanimis, conſideremus an fieri poſſit, vt inanima ſuam ob cauſam creata ſint. Si enim propter ſe ipſa, quomodo aut vnde nutriuntur animalia? Videmus enim naturam ſuppeditare animalibus paſtum è terra, fructus, & ſtirpes; exceptis paucis, quæ carnem vorant, quæ tamen ipſa paſcuntur animalibus quibus terra cibus eſt, vt lupi, & leones, agnis, capris, ſuibus, ceruis: aquilæ, perdicibus, palumbibus, leporibus,

poribus, & eiuſmodi quæ terræ fructibus aluntur. Nam piſces qui inter ſe alius alium vorant, non omnes in carnem graſſantur: ſed hæc carnis appetitio inſiſtit in ijs quæ paſcũtur alga, & alijs quibuſdã quæ in aqua naſcuntur. Nam ſi omnia piſcium genera carne veſcerentur, nullumq́ eſſet quod à carne abhorreret, ne ad exiguum quidem tempus ſuffeciſſent, ac iamdudum alia mutuis cædibus, alia cibi inopia perijſſent. Quod ne eueniat, aliqui piſces à carnibus ſe abſtinent, & marinam, vt ita dicam, herbam depaſcunt, vt ex ipſis etiam cæteri ſuſtententur. Horum enim pabulum alga eſt, ipſi aliorum, & iſti rurſus aliorum, vt vltimorum alimento quod perpetuò, è terreno illo quod in mari eſt, ſuggeritur, reliqui incolumes conſeruẽtur. Ratio igitur edocet, ſtirpes non ſua cauſa, ſed ob victum & naturam hominum & cæterorum animalium ortas eſſe. Idq́ ſi verum eſt, dubium non eſt, quin etiam cauſa illarũ accretionis, & ortus, propter eadem animalia conſtitutæ ſint. Ergo ſtellarum motus, & orbes cœleſtes, & anni tempora, & imbres, & omnia talia propterea inſtituta ſunt, vt alimentis continenter velut in orbem ſuppeditantibus nullo tempore eorum natura occidat, quæ fructibus veſcuntur: vt illa quidem propter fructus, fructus autem, animalium cauſa, & hominum reperiantur. Reliquum eſt videre beluæ & mutæ pecudes ſuáne cauſa, an hominis gratia generatæ ſint. Verùm fortaſſe abſurdum ſit, quæ prudentia vacent & naturali ſolùm appetitione viuant, & terram prona intueantur, & ſeruitutem figura ſui corporis declarent, dicere propter ſe eſſe producta. Cùm autem multa ſint quæ hac de re dici poſſint, & ferè proprium opus propter multitudinem deſiderent: nec inſtitutum noſtrum huius temporis longitudinem orationis patiatur, ad pauca, eaq́ue

quæ

quæ pondus aliquod habeant veniendum eſt. Itaque ſi in hominem vt in imaginem intuentes, ea quæ externa ſunt contemplabimur, ex ipſa eſſentia earum rerum quæ quæruntur, argumentum concludemus. Videmus in noſtra anima, partem eam quæ rationis eſt expers, eiuſque item duas partes iram, & cupiditatem ſeruire rationi; itaque rem comparatam, vt hæc imperet, illa pareant; hæc iubeat, illa iuſſis obſequantur, & preſto ſint, velut miniſtræ, ad omnes vſus quos ratio oſtenderit, cùm quidem homo in naturæ lege perſtiterit. Quòd ſi ratio quæ in nobis eſt imperat rationis expertibus animæ partibus quæ in nobis ſunt, nónne verum eſt, etiam eorum expertium rationis quæ extra ſunt eam eſſe dominam, & illa ad eius vſus eſſe comparata? Natura enim ita ſtatutum eſt, vt quod rationis eſt expers, rationi ſeruiat, vt ex eò quod in nobis vſu venit probatũ eſt. Oſtendit idem multorum animalium ſtructura ad hominum miniſterium fabricata boum, omniumq́ue quæ tergo geſtant ad colendos agros, & vectiones: plerarumq́ue volucrium, et aquatilium, & terreſtrium, ad veſcendi voluptatem: imitatricium auium, ad delectationem, & animi remiſſionem. Sin aliqua ſunt quæ hos fructus non ferant, contraq́ue perniciem homini important, ſciendum eſt cum quæ ad hominũ vſus valent, primario loco creata eſſent, tum cætera omnia quæ natura ferebat, eſſe cõdita: vt ne res vlla quæ fieri poſſet ab hoc opificio abeſſet. Quanquã ne iſta quidem planè eiuſmodi ſunt, vt nullã ex iis homo vtilitatem capiat. Nam etiam venenatæ beſtiæ emolumentum illi faciunt, propterea quòd eis ad curanda vulnera ab illis ipſis illata, cæteroſq́ue morbos ſanandos abutitur. Tales ſunt theriacæ quædam compoſitiones, quæ vocãtur, quas ratio excogitauit vt per eas etiam illis dominaretur, &

velut

194

velut à deuictis hoſtibus cõmodum perciperet. Sed habet homo infinitas vires his contrarias à Deo acceptas, quibus arcere, & vlciſci & corrigere eorum iniurias poſſit. Alia enim alios vſus habent, communiter tamen omnia ad hominis commoditatem natura conferunt, etiam illa quorũ alioqui nulla vtilitas appareat. Verùm hæc ſic accipienda ſunt, vt ad præſentem vitæ noſtræ ſtatũ referantur. Nam antiquitus quidẽ nullum cæterorũ animalium hominem audebat lædere, ſed omnia illi ſeruiebant, et imperio parebãt quoad ſuos ipſe turbidos animi motus, & partẽ illam à ratione vacuã, in poteſtate habebat. Cùm verò non ratione regeret cõmotiones illas turbulentas, ſed illis ſe ipſe dederet, meritò etiã ab extraneis feris ſuperatus eſt. Nam peccatum beſtiarum nocumienta comitata ſunt. Quod ita eſſe, patet ex his qui caſtè & innocenter vixere, quos beſtiarum conatus refutaſſe ſcimus, vt. Danielem leonũ, Paulum morſum viperæ. Quis ergo huius animalis nobilitatẽ dignè admirari poſſit? quod in ſeipſo mortalia cum immortalibus copulat, & ratione vtentia cum rationis expertibus coniungit: Quod in ſua ipſius natura omnium rerum creatarum ſpeciem gerit, qua de cauſa paruus mundus dictus eſt: Cui tam egregiè Deus conſuluit, cuius gratia omnia et præſentia et futura ſunt, cuius cauſa etiam Deus homo factus eſt: quod mortalitatem effugit, & ad immortalitatẽ tendit, in eaq; acquieſcit: quod ad imaginem, & formam Dei factum, imperat cœlorum orbibus: cum Chriſto beatã vitam ducit: Dei filius eſt: omni poteſtati, & dominatui præeſt. Quis huius animantis præſtantiã, & ornamenta quibus cætera vincit animalia, oratione cõſequatur? maria trãſmittit, animi contemplatione cœlos peragrat, ſiderũ curſus, & interualla, & magnitudines intelligit: terra & mari

potitur

potitur, feras & cete contemnit: Omnem ſcientiam, omnem artem, omnem doctrinam rectiſſimè tractat: abſentes quos vult, nihil impediente corpore per literas conuenit: prædicit futura: omnibus imperat: omnibus dominatur: omnibus fruitur: cum angelis, & Deo colloquitur: cæteris rebus creatis mandat quæ vult: dæmonibus imperat: rerum naturam indagat: Dei eſſentiam ſtudioſè inueſtigat: domus & templum Dei fit; & hæc omnia per virtutes, & pietatem adipiſcitur. Sed ne videamur aliquibus ineptè hominis laudes pertexere, neque ſolam eius naturam exponere, quod nobis erat propoſitum, hic orationem terminabimus: etſi maximè dum eius naturæ præſtantiam explicamus ipſam naturam exponimus. Proinde excellentiæ naturæ noſtræ conſcij, & ſtirpem nos eſſe cœleſtem quãdam ſcientes, ne dedecoremus naturam, neq; tantis muneribus indigni iudicemur, aut pro caduca, & breui voluptate, ad omnem æternitatem duraturam lætitiam proijcientes, tanta nos poteſtate, tanta gloria, tanta beatitudine ſpoliemus, imò potius per honeſtas & cum virtute coniunctas actiones, per fugam vitiorum, per propoſitum, & voluntatem bonam, quam in primis adiuuare Deus ſolet, & per preces, nobilitatem & dignitatem noſtram tueamur. Sed de his ſatis. Quoniam autem hominem ex animo conſtare & corpore, communis omnium ſentẽtia docet, age vt diſtributè procedat oratio, prius de anima tractemus, ſed ita vt ſubtiles & ſpinoſas admodum & vulgo ad intelligendum difficiles quæſtiones prætermittamus.

De anima. CAP. II.

DE *anima omnium ferè veterum rationes inter ſe diſſentiunt. Democritus enim, & Epicurus & omnis Stoicorum philoſophorum chorus, corpus eſſe animam dicunt,*

dicunt. Et hi ipſi qui corpus eſſe animam volunt, de eius eſſentia inter ſe non conueniunt. Stoici enim ſpiritum aiunt eſſe animam concalefactum & igneum. Critias ſanguinem. Hippon philoſophus aquam. Democritus ignem: etenim globoſas indiuiduorum corpuſculorum figuras concretas ignem, animamq; efficere. Heraclitus vniuerſi quidem animam, exhalationem eſſe humidorum: animalium autem animam, cùm ab exteriori exhalatione, tum ab ea quæ in ipſis eſt animalibus eiuſdem cum illa generis ortam eſſe auctor eſt. Inter eos etiam qui ſine corpore animam dicunt, infinita diſſenſio eſt: quòd alij, eam ſubſtantiam, & immortalem confirment: alij, etſi corporis ſit expers, ſubſtantiam tamen, & immortalem negent. Thales enim princeps dicendi fuit, animam ſemper moueri, & per ſe moueri. Pythagoras numerum aſſeruit ſeipſum mouẽtem. Plato ſubſtantiam quæ ſub intelligentiam cadat, per ſeq; ad numerum harmoniæ aptum moueatur. Ariſtoteles entelechiam primam corporis naturalis, inſtrumentis præditi, poteſtate viuentis. Dinarchus harmoniam quatuor elemẽtorum, non enim eam quæ è vocibus exiſtit; ſed calidorum & frigidorum humidorum & ſiccorum quæ in corpore ſunt temperationem, harmoniæ participem, & concentũ vult dicere. Atque de his perſpicuum eſt, cæteros animã ſubſtantiam dicere: Ariſtotelem & Dinarchum à ſubſtantia remouere. Præterea fuerunt qui vnã eſſe, & eandem omnium animam putarunt, quæ minutatim in res ſingulas concidatur, in ſeq; rurſus coeat: vt Manichæi, & alij nonnulli. Alij, multas, ſpecieq; differentes, arbitrati ſunt. Alij, & vnam, & multas. Neceſſe eſt igitur in tot opinionibus refellendis paulò longior ponatur oratio. Atqui cõmuniter contra omnes qui dicunt animam eſſe corpus,

illa ſufficient, quæ ab Ammonio doctore Plotini, & Numenio Pythagoræo, diſputata ſunt. Sunt autem hæc, Corpora quæ ſua natura mutantur, penitúſque diſſipantur, & infinitè diuiduntur, ſi in ijs nihil quod ſit immutabile relinquatur, opus habent aliquo ſe continente, & connectente & velut conſtringente & cohibēte quod animam dicimus. Itaq; ſi corpus eſt anima qualecunque tandem etiam tenuiſſimum, quid rurſus erit quod ipſum contineat? oſtenſum eſt enim, omne corpus indigere aliquo à quo contineatur; & ita infinitè donec ad aliquid quod corpore vacet perueniamus. Sin reſponderint quod Stoici, contentam quãdam eſſe motionem in corporibus, quæ intro ſimul & extra feratur: & eam quidem quæ extra fertur, magnitudines, & qualitates efficere: quæ verò intro iunctionem, atque ſubſtantiam, quærẽdum de ijs eſt, cùm omnis motus ab aliqua vi proficiſcatur, quæ vis hæc ſit, & in quo eius eſſentia ſit poſita. Nam ſi vis hæc, materia quædam eſt, inſtabimus iiſdem rationibus: Sin materia non eſt, ſed è màteria quid cõcretum, (aliud autem eſt è materia concretum, aliud materia: quod enim materiæ eſt particeps, è materia concretum dicitur:) quid tandem eſt, quod materiæ eſt particeps? vtrum materia etiam ipſum, an materiæ expers? Si materia, quomodo è materia concretum, ac non materia eſt? Si non materia, expers ergo materiæ: ſi materiæ expers, non ergò corpus: omne enim corpus è materia concretum eſt. Quòd ſi dicant corpora, triplici ſpatiorum genere porrigi; in animaq; quæ per totum corpus permeet, parem ſpatiorum numerũ reperiri, ac ideo certè corpus eſſe, reſpondebimus, omne quidem corpus tria habere ſpatiorum genera: non tamen quidquid tria habèt ſpatiorum genera, eſſe corpus. Etenim locus & qualitas cùm vacent

corpore

corpore per ſeipſa, ex accidenti in magnitudine quantitatem adipiſcuntur. Ita anima per ſe adeſt, vt omni careat ſpatio: at ex accidenti, cum eo in quo eſt, quod triplex habet ſpatium, etiam ipſa triplex habere ſpatium intelligitur. Deinde omne corpus, vel pulſu agitatur externo, vel motu cietur interiore & ſuo: Si externo, inanimum eſt: ſi interiore, animatum. Si ergo corpus anima eſt, ac agitatur aliunde, inanimata eſt; ſin à ſe mouetur, animata. Vtrumq; autem abſurdum eſt, & animatam, & inanimatam animam dicere. Non ergo corpus anima eſt. Præterea, anima ſi alitur, eo quòd vacet corpore alitur: animi enim eſca, diſciplinæ ſunt: At nullum corpus alitur eò quòd vacet corpore: non ergo corpus anima eſt. Xenocrates autem ita cōcludebat, Si non alitur anima, omne autem corpus animalis alitur, nō eſt corpus anima. Atque hæc quidem cōmuniter aduerſus omnes qui dicunt animam eſſe corpus, diſputata ſint. Proprie verò, contra eos qui putant animam vel ſanguinem eſſe vel ſpiritum; quoniam ſemoto ſpiritu, vel ſanguine animal extinguitur, non illud dicendū quod nonnulli, qui arbitrantur ſe aliquid afferre, ſcripſere, cùm dicerent, Ergo cùm defluxerit pars ſanguinis, anima pars defluxerit. Leuis enim eſt, & futilis iſta reſponſio: Nam in his quæ particularum ſunt ſimilium inter ſe, reliqua pars eadem eſt cum tota: Nam & multum, & perpaulum aquæ aqua eſt; argentum itidem & aurum, & omnia quorum partes eſſentia inter ſe non differunt. Itaque & ſanguis qui relinquitur quantumcunq; ſit, anima eſt: ſiquidem ſanguis anima eſt. Illud igitur potius dicendum eſt, Si hoc eſt anima, quo detracto animal interit, ſanè & pituita anima eſt, & bilis vtraque: Nam horum vtrumcunque defecerit, viuendi finem animali afferet. Quod

& in iecore valet, & cerebro, & corde, & ſtomacho, & renibus, & inteſtinis, & alijs permultis. Quo enim horum ſublato non ad interitum animal dilabetur? Præterea multa carent ſanguine, quæ tamen animata ſunt; vt cartilaginea, & mollia, vt ſepiæ, & loligines, et muri: & omnia quibus teſta pro tegmine eſt, quæq; cruſta integuntur, vt carabi, & cancri, & gãmari. Si igitur hæc animata ſunt, nec ſanguinem habent tamen, patet animam non eſſe ſanguinem. Illis verò qui dicunt aquam eſſe animam, quoniam vitam omnibus largiri videtur, nec fieri poteſt vt ſine aqua vita ducatur: multa ſunt quæ aduerſentur: neque enim ſine alimentis poſſis viuere. quare horum ſententia omnes, ſinguliq; cibi anima ſunt. Deinde multa ſunt animalia quæ non bibant, vt de quodam aquilarũ genere traditum eſt; Perdix etiam ſine potu viuere poteſt. Verùm cur aqua potius anima eſt quàm aër? Ab aqua enim perquamdiu abſtinere te poſſis; at à ducendo ſpiritu ne ad breuiſſimum quidem tempus, quãquàm nec aër anima eſt: multa enim ſunt quæ viuunt, neque tamen reſpirant, vt inſecta omnia, vt apes & veſpæ, & formicæ, & quæ ſanguine carent, & pleræq; animãtes marinæ, & omnia quæ pulmonem non habent: nihil enim quod pulmonem non habet, ſpirat aërem. Quæ reciprocatur enunciatio, Nihil quod aërem non ſpirat, pulmonẽ habet. Sed quoniam Cleanthis Stoici, & Chryſippi feruntur rationes quædam non contemnendæ, etiam harũ diſſolutiones afferendæ ſunt, vt à Platonicis ſunt expoſitæ. Cleanthes ratiocinationem nectit eiuſmodi, Non ſolùm, inquit, corpore parentum ſimiles naſcimur; ſed etiam animo, affectionibus, moribus, habitibus: Similitudo porrò, & diſſimilitudo in corpore, non in non corpore ſpectantur, corpus igitur anima eſt. Primùm

mum ex partibus vniuerſum genus non concluditur: deinde illud, non in nõ corpore, falſum eſt; dicimus enim numeros ſimiles eſſe, quorũ latera inter ſe proportionem habeant, vt VI *&* XXIIII; *latera enim* VI *ſunt* II *&* III : XXIIII *verò,* IIII *&* VI; *nam* II *ad* IIII, *&* III *ad* VI *proportio eſt: in duplici enim ratione ſunt poſita;* IIII, *enim* II *duplicia, &* VI III: *& tamen numeri corporis ſunt expertes. Figuræ quoq; figuris ſunt ſimiles, quæ & angulos æquales habent, & latera, quæ æquales angulos continent, ſibi proportione reſpondentes. Figuram autem etiam ipſi eſſe non corpus confitentur. Accedit huc, quòd vt quantitatis eſt proprium, æquale eſſe, & non æquale, ita qualitatis ſimile, et diſſimile. Non corpus autem qualitas: Eſt igitur etiam non corpus non corpori ſimile. Addit Cleanthes, Nullum non corpus conſentit cum corpore, ſed corpus cum corpore. Conſentit autem anima cum corpore, dum ægrotat & ſecatur: Corpus item cum anima, quòd dum pudore afficitur, rubeſcat, dum timet, palleſcat; Corpus igitur anima. Eſt autem altera ſumptio nõ vera, quæ in aſſumptione eſt hæc, Nullum non corpus, cum corpore conſentit. Quid enim ſi in ſolam animam hoc conuenit? Similiterq; dicunt vt ſi quis ita ratiocinetur, Nullum animal ſuperiorem maxillam mouet, Crocodilus autem ſuperiorem maxillam mouet, Non ergo animal eſt crocodilus. falſa eſt enim enunciatio in aſſumptione iſta, Nullum animal ſuperiorem maxillam mouet: nam crocodilus & animal eſt, & ſuperiorem maxillam mouet. Idem euenit in iſtam Cleanthis enunciationem, Nullum non corpus cum corpore conſentit: nam cum negante enunciatione ſumit quod quæritur. Verùm faciamus verum eſſe, Nullum non corpus cum corpore conſentire; quod inducitur*

non eſt conceſſum, Conſentire animam cum corpore dum ægrotat vel ſecatur. Dubium enim eſt vtrum corpus tantum ſit quod doleat, accepto ſenſu ab anima quæ omnis doloris ſit expers; an etiam ipſa cum corpore dolore afficiatur. Atque adeò prius illud nobilioribus philoſophis magis probatur. Atqui non ex ambiguis, & controuerſis; ſed ex conceſſis omnis ratio concludenda eſt. Illud etiam etſi neceſſe non eſt, tamen velut ornandæ, cumulandæq́ rationis noſtræ cauſa oſtenditur; Non corpora aliqua cum corpore conſentire: Nam qualitates quæ vacant corpore cum corporibus conſentiunt, cùm & in interitu & in ortu cum corpore commutentur. Chryſippus ait mortem eſſe ſeparationem animæ à corpore, nullum autem non corpus à corpore ſeparatur, neque enim non corpus, corpus attingit, at anima & tangit, & ſeparatur à corpore: ergo corpus anima: Quorum illud quidem, mortem eſſe ſeparationem animæ à corpore, verum eſt. At non corpus non tãgere corpus, falſum quidem ſi vniuerſè dicatur: ſed in anima verum eſt. falſum vniuerſè, quia linea cùm ſit non corpus, tangit corpus, ab eoq́ ſeparatur: ſimiliter & albedo. In anima verum, quoniam anima corpus non tangit: ſi enim tangit, nimirum ad illud appoſita eſt. quod ſi eſt, non ad totum appoſita eſt. fieri enim nequit vt totum corpus ad totum corpus apponatur, & ita non erit totum animal animatum. Quare ſi tangit, corpus anima eſt, ſed animal non erit totum animatum: ſin totum eſt animatum, neque tangit, neque corpus anima eſt. Eſt autem animal totum animatum; neque ergo tangit, neque corpus eſt anima. Et cùm ſit non corpus, à corpore ſeparatur. Quare animum non eſſe corpus ex his quæ diximus perſpici poteſt. At verò neque eſſe non ſubſtantiam, deinceps explicandum

198

dum eſt. Quoniam ergo & Dinarchus harmoniam animam definiuit, & Simmias contradicens Socrati, animam harmoniam eſſe aſſerebat; quod animum harmoniæ ſimilem eſſe diceret, corpus liræ. Horum diſſolutiones afferendæ ſunt quæ in Platonis Phœdone ſunt expoſitæ. Quarum vna vtitur ijs quæ ſuprà confirmata & d. monſtrata erant. Erat autem demonſtratum diſciplinas eſſe recordationes. Hoc igitur ſumpto vt confeſſo rationem inſtituit ſic, Si diſciplinæ ſunt recordationes, antè erat noſtra anima, quàm in humana ſpecie generaretur. At ſi harmonia eſt, prius non erat, ſed poſterius corpore iam compoſito genita eſt. Omnis enim compoſitio non aliter habet, quàm ſe illa habent ex quibus conflata eſt. Eſt enim compoſitio, quippe quæ harmonia ſit, quædam communio eorum quæ componantur, eamq́; non antecedere illa ex quibus conſtat, ſed conſequi contingit. Quare inter ſe pugnant, Animam harmoniam eſſe, & diſciplinas recordationes. Verum autem illud de recordationibus: falſum igitur animam eſſe harmoniam. Præterea anima, & aduerſatur corpori, & imperatoris locum obtinet, quòd corpori imperet & dominetur: Harmonia verò neque præeſt, neque aduerſatur; Non eſt igitur harmonia anima. Deinde vna harmonia, magis & minus harmonia eſt alia, quòd remittatur, & intendatur, non quidem ratione harmoniæ. Fieri enim nequit, vt ratio magis minúſue dicatur ratio, ſed propter aptationem. Si enim acuta vox cum graui permixta remittantur, rationem quidem eandem ſeruant in vocũ magnitudinibus, ſed variatur harmonia ex aptatione, dum magis minúſue intenditur. Vna porrò anima nõ eſt magis minúſue anima, quã alia; nõ eſt ergo anima harmonia. Ad hæc, in aĩam virtus cadit, et vitiũ,

in harmoniam harmonia, et quod ei contrarium eſt non cadit, non ergo anima harmonia. Præterea anima, quòd in eam contraria viciſſim cadant, ſubſtantia eſt & ſubiectum: harmonia verò qualitas et in ſubiecto. Eſt autem ſubſtantia aliud à qualitate; quare & anima, ab harmonia aliud eſt, etſi participem eſſe animam harmoniæ, non eſt abſurdum, non tamen idcircò harmonia eſt: non enim quoniam virtutis anima eſt particeps, virtus eſt. Galenus verò nihil quidem pronunciat, ſed teſtatur in libro de demonſtratione, ſe nihil de anima affirmaſſe, attamen quæ dicit, declarant eum magis probare animam eſſe temperamẽtum, vtpote cùm morum differentia temperamentum ſequatur. Quod ex Hippocratis dictis confirmare nititur. Verùm ſi ita eſt, certè etiam mortalem eam opinatur, non tamen omnem, ſed eam tantùm quæ rationis eſt expers: nam de rationis participe addubitat his quidẽ verbis.† Verùm corporis temperamentum non poſſe eſſe animã, hinc patet, Omne corpus, et animatum, & inanimum ex quatuor elemẽtis temperatum eſt: horum enim temperatio corpora efficit. Si igitur corporis temperamentum eſt anima, nihil erit inanimum, & concluditur ratio ſic, Si temperamentum corporis anima eſt, Omne porrò corpus temperamentum habet, Omnẽ corpus animam habet, Si omne corpus animam habet, nullum eſt corpus inanimum, neq; lapis igitur, neque lignum, neque ferrum, neque aliud quippiam inanimum eſt. Si verò non vniuerſe omnem temperationem corporis dixerit eſſe animã, ſed certam quandam, quærendum qualis temperatio ſit, quæ animal efficiat, & animæ loco numeretur. Qualecunq; enim temperamentum dixerit, tale & in inanimis reperiemus. Cùm enim nouem temperamenta ſint, vt ipſe in libris de temperamentis oſtendit,

* Galeni verba, itemque libri de demõſtratione deſiderãtur.

99

dit, octo quidem incommoda, vnum cõmodum, eò quòd cõmodum eſt dicit hominẽ eſſe temperatum, non omnem tamen, ſed eum qui medio temperamento eſt. Reliquis incommodis temperamentis cætera animalia pro cuiuſq; ſpecie alia magis, alia minus eſſe concreta. Inueniuntur autem etiam in inanimis nouem hæc temperamenta, vt ipſe rurſus in Simplicibus oſtendit. Præterea ſi anima temperamentum eſt, temperamenta autẽ ætatibus, temporibus, victuq; mutantur, efficitur mutari animam: ſi mutatur anima, non eandem habemus animam, ſed pro temperamento aliquando leonis, aliquando ouis, aliquando alterius cuiuſdam animalis, quod abſurdum eſt. Deinde temperatio non aduerſatur cupiditatibus corporis, ſed adiuuat etiam. ipſa enim eſt quæ mouet, & incitat: anima autem aduerſatur, nõ eſt ergo anima temperatio. Præterea ſi anima temperamentum eſt, temperamẽtum autem qualitas, qualitas rurſus & aduenit, & recedit, ſic vt ſubiectũ nihilo magis intereat: item anima quoq; ſeparabitur, ſic vt ſubiectum non intereat. Hoc autem verum non eſt. Non ergo temperamentum, aut qualitas anima. Non enim ſanè alterum contrariorum naturaliter adeſſe animali dicent, vt calorem igni. Hic enim mutari non poteſt; at temperatio mutatur. imò hi ipſi ſunt, qui medendi ſcientia, temperationes mutant. Omnes inſuper corporis qualitates ſenſu percipiuntur, anima verò non ſub ſenſum, ſed ſub intelligẽtiam cadit, non ergo corporis qualitas anima eſt. Præterea ſanguinis, & ſpiritus, adiuncta carne, neruis, cæteris, bona tẽperatio, robur eſt: caloris, frigoris, ſiccitatis, & humoris, ſanitas: membrorum autem apta compoſitio, cum coloris ſuauitate, corporis pulchritudinem gignit. Quare ſi harmonia ſuauitatis, & roboris, & pulchritudinis, anima eſt, neceſſe

eſt hominem,quoad viuit, neque ægrotum eſſe,neq; infirmum,neque deformem:Contingit autem ſæpè non vnam tantùm,ſed omnes pariter has tres bonas temperationes perire,et hominem tamen viuere: Accidit enim vt idem ſimul & turpis ſit,et infirmus,et ægrotus:non ergo corporis bona tẽperatio anima eſt. Sed inquies, quomodo ergo naturales virtutes, vitiaq; naturalia,hominẽ inſequuntur ? Id verò ex corporis temperamento fit.Ut enim naturaliter ex temperamento ſalubri ſunt,et inſalubri corpore,ita alij naturaliter amara bile abundantes,ad iracundiam; alij,ad timorem; alij,ad venerẽ propenſi ſunt. Verùm aliqui coërcent,et ſuperant.Dubium autem non eſt,quin temperamentum coërceant:atq; aliud eſt quod coërcet,aliud quod coërcetur,aliud ergo temperamentũ, aliud anima. Cùm enim corpus animæ ſit inſtrumẽtum, ſi idoneè effectum fuerit,adiuuat animam,ipſum'que ſe cõmodè habet: Sin non idoneè,impedit animam,ac tum ſatis negotij habet anima, dum cum ineptia ſui inſtrumenti luctatur; ac niſi admodum ſit ſobria, etiam cum eo peruertitur:quomodo muſicum liræ peruerſio in errorem inducit,niſi eam primùm rectè cõpoſuerit. Quamobrem animæ adhibenda cura eſt, vt corpus accõmodatum ſibi inſtrumentũ reddat, quod per rationem,& mores aſſequetur; vt in harmonia, ita hic alia laxans, alia intendens,quo ipſum ſibi aptum efficiat, eoq; vt cõmodo inſtrumento vtatur, niſi & ipſa cum eo peruerſa fuerit, quando etiam hoc aliquando vſu venit. Ariſtoteles qui animam dicit entelechiã,nihilominus idem ſentit, quod qui qualitatem eam eſſe volunt. Sed explicemus prius, quam entelechiam vocet. Subſtantiam trifariam dicit intelligi,vnã,quæ vt materia ſubiecta ſit; quæ per ſe quidem,nihil eſt, poteſtatem tamen ad rerum ortũ habeat:

Alte-

Alteram,formam,& ſpeciem,per quam materia formatur: Tertiã quòd ex vtriſq; ſpecie & materia conflatur, quod demũ animatum eſt. Eſt igitur materia poteſtas, ſpecies entelechia. Et iſta quidẽ bifariã quoq; accipitur, tum vt ſcientia, tum vt ex ſcientia cõtemplatio; hoc eſt, tum vt habitus, tum vt vſus habitus. Anima igitur, vt ſcientia eſt, quoniã hoc ipſo quòd anima eſt et ſomnus,& vigilia eſt: Vigilia autem contemplationi, ſomnus viſui, qui tamen iam non fungatur ſuo munere proportione reſpondet. Atq; ſcientia vſu ſciẽtiæ prior eſt, propterea primam entelechiã vocat ſpeciem, ſecundam vſum, atq; muneris functionem. Quemadmodũ oculus ex ſubiecto eſt, & ſpecie, atq; id quidem, quod in eo ſubijcitur, viſumq; accepit, materia eius eſt, quæ ipſa quoq; cõmuni nomine oculus dicitur. Species verò, et entelechia, prima oculi, ipſemet viſus qui videndi vim oculo impartit. Secunda autem entelechia oculi eſt functio muneris qua videt. Vt igitur paulò antè natus catulus, neutra præditus eſt entelechia, ſed vim habet accipiendi entelechiam, ita de anima intelligendum eſt. Vt enim illic videndi ſenſus, dum eſt ortus, oculum abſoluit, ita hic dum corpori anima ingenita eſt, animal perficit, vt neque ſine corpore vnquam ſit anima, neq; corpus ſine anima, corpus enim non eſt; ſed corporis: ideoq; in corpore eſt, & quidem corpore tali: per ſe verò, ſuáque vi nulla eſt. Sed primum quidem patibilem animæ partem animam vocat, diſcludens ab ea quæ rationis eſt particeps. Atqui omnis ſimul hominis anima ſumenda erat neque ex vna eius parte, eaq; infirmiſſima, de vniuerſo pronunciandum. Deinde corpus ait poteſtatem habere, vt viuat, etiam antequàm generetur anima. Ait enim corpus poteſtate vitam in ſeipſo habere. Oportet autem

corpus

corpus quod poteſtate vitam habet, prius actu eſſe corpus. Non poteſt autẽ actu eſſe corpus, antequàm formam accipiat. Eſt enim corpus, materia omnis qualitatis expers. Fieri ergo nequit, vt quod actu non eſt, aliquid ex ſe creandi vim habeat. Quòd ſi etiam corpus poteſtate eſt, quomodo quod poteſtate corpus eſt, poteſtate vitam habere in ſeipſo poteſt? præſertim cùm in cæteris fieri poſſit, vt qui habeat aliquid eo non vtatur, vt in quo viſus ſit, non fungatur munere oculorum: in anima id fieri nequeat: non enim in dormiente nullum animæ munus eſt: Nam & alitur, & augeſcit, & phantaſia vtitur, & reſpirat, quod in primis vitæ argumentum eſt. Quare ex his manifeſtum eſt nulli adeſſe poſſe vt viuat poteſtate, ſed omnino actu viuet. Quod enim potiſſimum animam format, nihil aliud præter vitã eſt; anima enim cognata vita eſt. Corpori verò non aliter adeſt, quàm quod eius quodammodo eſt particeps. Quare qui dicit ſanitatem vitæ proportione reſpondere, non animæ vitam, ſed corporis intelligit, & ita fallax eius eſt oratio. Nam in corpoream ſubſtantiam viciſſim cadunt contraria, in eam quæ ſpecies eſt, non cadunt. Si enim differentia quæ ſpeciem efficit mutetur, etiam animal mutabitur. Itaq; non in ſubſtantiam quæ ſpecies eſt, cõtraria cadunt; ſed eam quæ ſubiectum eſt, id eſt, corpoream. Nullo igitur modo anima corporis entelechia eſſe poteſt, ſed ſubſtantia eſt omnibus partibus abſoluta, vacans corpore. Nam viciſſim in eam cadunt contraria, virtus & vitium, à quo ſpecies longiſſimè aberat. Deinde ait animam, quæ ſit entelechia, eſſe immobilem, per ſe: moueri tamen, ex accidenti; neque eſſe abſurdum, eam motum afferre nobis, etſi ipſa omnis motionis ſit expers. Etenim pulchritudo mouet nos, quæ tamen ipſa nullo motu agitatur. verùm

vt

vt ita ſit,non mouet pulchritudo rem immobilẽ,ſed quæ ea natura eſt,vt moueatur. Itaque ſi corpus quoque per ſe motum haberet, nihil eſſet abſurdum moueri ipſum ab eo quod ſit immobile. Nunc fieri nequit,vt immobile ab immobili moueatur. Vnde igitur motus proficiſcitur niſi ab anima? Non enim per ſe corpus mouetur. Itaque dum primum motionis ortum vult oſtẽdere, non primum,ſed ſecundũ oſtendit. Si enim moueret eam rem quæ nõ mouetur,primum motũ faceret: Sin alio quodam modo mouet id,quod à ſeipſo mouetur,ſecundi motus ortum exponit. Vnde igitur primus ortus motionis corpori? Nam dicere à ſeipſo moueri elementa; quòd alia,natura ſint leuia; alia grauia,falſum eſt. Si enim leuitas,& grauitas motus eſt,nunquàm leuia, & grauia conſiſtent: Conſiſtunt autem cùm ſuum locum occupauerint: Non ergo leuitas,et grauitas,cauſæ primi motus ſunt,ſed qualitates ſunt elementorum. Sed tamen vt etiam hoc detur quomodo ratiocinari,opinari,iudicare,grauitatis,& leuitatis opera eſſe poſſunt. Si non ſunt grauitatis & leuitatis opera, neq; elementorum ſunt: ſi non elementorum, neque certè corporum. Præterea ſi ex accidenti mouetur anima, corpus per ſe efficietur, vt etiam ſi abſit anima per ſe corpus moueatur. Quod ſi eſt, etiam animal erit ſine anima. Hæc autem abſurda ſunt,abſurdum ergo,& quod initio dicebatur. Verùm ne illud quidẽ verum eſt quod dicitur, Quidquid natura mouetur etiam per vim moueri; et quidquid per vim mouetur,etiam moueri natura. Mundus enim cum natura moueatur,per vim non mouetur. Neq; ſi quid natura mouetur,id etiam natura conſiſtit: nam & mundus,& ſol,& luna,cùm ſecundùm naturam moueantur, ſecundùm naturam ſtare non poſſunt. Eodem modo & anima, cùm ſecundùm naturam

ſemper

ſemper moueatur, ſecundũ naturam cõſiſtere non poteſt. Nam ſtatus, animæ eſt interitus, vt cuiuſlibet rei quæ ſemper moueatur. Accedit eodem, quòd illud quod ab initio quærebatur, non diſſoluitur, vnde corpus contineatur, quòd natura ſua diſſolubile eſt, & diſſipabile. Atque hæc quidem ſelecta de multis, ſatis ſunt, vt animam neq; entelechiam eſſe, neque immobilem, neque in corpore gigni oſtendamus. Pythagoras verò, per quandam ſignificationem, & Deum, & omnia alia, cum numeris ſemper comparare ſolitus, etiam animam numerum eſſe ſeipſum mouentem definiuit, quem Xenocrates ſequutus eſt, non quòd numerus ſit anima, ſed in iis quæ numerantur, & multiplicata ſunt reperiatur, & quoniam anima eſt, quæ res inuicem ſecernat, quòd formas cuique & notas imprimat. Hæc enim eſt quæ ſpeciem à ſpecie diſtinguat, & eas cum diſſimilitudine formarum, tum numeri multitudine diſcrepãtes efficiat, eamq; ob rem numerum in rebus conſtituat. Vnde non omnino à ſocietate, & coniunctione numerorum aliena eſt. Cæterum immortalem eam eſſe, & per ſe moueri, ſuo quoq; iudicio et teſtimonio comprobauit. Veruntamen numerum eam non eſſe, hinc clarum, & apertum eſt; Numerus enim quantitas eſt, anima autem non eſt quantitas, ſed ſubſtantia, non ergo numerus anima eſt: & ſi vel maximè etiam numerum in iis quæ intelligentia cernuntur, ſubſtantiam eſſe volunt, vt deinceps dicemus. Deinde anima continua eſt, numerus continuus non eſt, non ergo anima numerus. Præterea numerus addendo creſcit, at anima addendo non creſcit. Numerus item, vel par eſt, vel impar: anima neque par neque impar, ergo anima non eſt numerus. Anima inſuper per ſe mouetur; numerus autem definitè eſt immobilis. Adde quod numerus

merus vnus,idem'que, natura permanens, nullam qualitatẽ quæ in numeris ſit mutare poteſt: Anima autem vna,eademq; permanẽs eſſentia,mutat qualitates; dum ex inſcitia,in ſcientiam: ex vitio,in virtutem cõmutatur:non ergo anima,numerus. Itaq; veterũ dogmata de anima hæc ſunt. Eunomius cũ Platone ſimul, et Ariſtotele cõſentiens,animã ſubſtantiã eſſe corporis expertem, quæ in corpore creatur definiunt. Nam quod ait,ſubſtantiã corporis expertem; à Platone accepit; vt illud alterũ, quæ creatur in corpore,ex Ariſtotelis diſciplina:neq; vidit quamuis acutus ſit,vt eſt,ſe ea coniungere quæ conuenire nullo modo poſſunt. Quidquid enim corporeũ habet ortum: & ab aliquo tẽporis principatu genitũ eſt,id fragile et caducum eſt. His conſentanea ſunt quæ à Moyſe ſunt prodita,nam ortum eorum quæ ſenſum mouent deſcribens,non diſertè dixit, in eo etiam illorum naturam exiſtere, quæ ratione ſapientia'que comprehenduntur, etſi aliqui ſunt qui hoc opinione augurentur,ſed his non omnes aſſentiuntur. Quòd ſi quis ex eo quod poſt effictum corpus anima immiſſa eſt, eam poſt corpus generatam eſſe putat, à vero aberrat. Non enim Moyſes creatam dicit tum, cùm in corpus impacta eſt, neque ratio fert, vt ita ſe res habeat. Quare aut mortalem animam dicat, vt Ariſtoteles, & Stoici, qui voluerunt eam in corpore generari: aut ſi dicit ſubſtantiam corporis expertem, ne dicat eam in corpore creari,ne in mentibus noſtris mortalis animæ notionem gignat,atque adeò quæ prorſus ratione ſit vacua. Præterea eius ſententia nondum plenus mundus eſt, ſed etiamnum incboatus, ac dimidia ſui parte perfectus acceſſionem'que ſemper deſiderat,nam quinquaginta millia ſubſtantiarũ,quæ ratione percipiuntur,vt minimũ quotidie

ad eum ſit acceſſio: & quod grauiſſimum eſt cùm abſolutus erit, tum illo auctore diſſoluetur, vltimis hominibus qui erunt ad illa tempora, cùm mortui ad vitam reuocabuntur, animarum numerum explentibus. Quo quid à ratione magis auerſum eſſe poſſit, dicere, tum mundum interire cùm omnibus ſuis partibus expletus fuerit. Omnino enim hoc inſtar luſionis puerorum in arena eſt, qui ſtatim vt opus perfecerũt, ea quæ fabricarant, perturbãt. Nam aſſerere prouidentiæ ratione animas nunc gigni, non creationis, non enim nouam ſubſtantiam, neq; aliam ab ea quæ eſt, importari, ſed eam quæ ſit per prouidentiam multiplicari, ignorantium eſt differẽtiam creationis & prouidentiæ. Prouidentiæ enim opus eſt, per vnius ortum ex altero, conſeruare ſubſtantiam caducorum animalium. dico eorum, quæ ex putredine non naſcuntur. Nam horum propagationem alia rurſus putrefactio conſeruat. Creationis verò præſtantiſſimum officium eſt, ex nihilo aliquid efficere. Si ergo animæ ex ortu fiunt mutuo, ratione prouidentiæ fiunt, & caducæ ſunt vt cætera quæ ex propagatione generis oriuntur: Sin fiunt ex nihilo, creatio hæc eſt; neque verum eſt quod dicit Moyſes, Ceſſauit Deus ab omnibus operibus ſuis: ſed horum vtrumq; abſurdũ eſt. non ergo nunc animæ fiunt. Nam illud, Pater meus operatur, non de creatione, ſed de prouidentia dictum eſſe, etiam ipſi Encomio videtur. Apollinarius verò putat animos ab animis gigni, vt à corporibus corpora. Progredi enim vt propagationem corporum, ita animam per propagationem primi hominis in omnes qui ex illo generantur. Neque enim ſepoſitas eſſe & conditas animas, neque nunc gigni. Eos enim qui hoc dicãt, Deum mœchis operam nanantem facere, propterea, quòd ex his pueri naſcantur. Mendacij etiam conuinci,

ninci, illud, Ceſſauit Deus ab omnibus operibus ſuis, quæ cœpit facere, ſiquidem nunc etiam facit animas. Verùm ſi omnia quæ per propagationem ex ortu mutuo gignantur, oſtenſa ſunt eſſe mortalia, propterea enim generant, & generantur, vt caducorum genus permaneat, neceſſe eſt etiam iſtum, aut mortalem dicere eſſe animam, cùm fiat ex ortu mutuo; aut non per propagationẽ iſtiuſmodi ortu gigni animas. Nam de iis qui ex adulterio naſcuntur, prouidentiæ rationi quæ incognita nobis eſt, relinquamus. Veruntamen ſi aliquid de prouidẽtia coniiciendum eſt, planè cognoſcit id quod gignitur, aut vitæ hominum, aut ſibi ipſum vtile futurum, ideoq́ animam ſubire corpus permittit. Cuius abundè magnum argumentum licet arripere Solomonem qui ex Vriæ vxore & Dauide natus eſt. Nunc Manichæorum opinio qualis ſit inſpiciamus. Aiunt enim animam immortalem et corporis expertem eſſe: ſed vnam ſolam omnium quæ vbique ſunt, animã minutatim concerptam, & diſtributam in ſingula corpora, tam inanima quàm animata, & eius in aliis plus, in aliis minus ineſſe. Plus enim eſſe in animatis, in inanimis minus, ac multo plus in cœleſtibus corporibus, quàm in aliis omnibus, vt partes vniuerſæ animæ, rerum ſingularum ſint animæ. Ac ſi quidem indiuiduè diuidi eam dicerent, vt vocem in iis, qui eam auribus accipiũt, mediocre malum eſſet. Nunc ipſam ſubſtantiam animæ in partes aiunt diuidi, et quod omnĩum grauiſſimum eſt, ipſam propriè in elementis eſſe volunt, cum quibus & in ortu corporum diuidatur, & rurſus in eorundem diſſolutione coëat, non ſecus atque aqua quæ diuiditur; iterum contrahitur, & permiſcetur. Ac puras quidem animas in lucem excedere, cùm ſint lux; quæ verò à materia contaminatæ ſunt, abire in elementa, et rurſus ab elementis

in ſtirpes,& animalia.Et ad hunc modum ſubſtãtiam eius concidentes,& corpoream patibilemq́; facientes,im mortalem eſſe aiunt. Verùm eo delabuntur, vt ſecum pugnantia loquuntur. Nam cùm dicant eas quæ contaminatæ ſunt, reuocari in elementa,& ſibi mutuò miſceri: rurſus eas pro magnitudine cuiuſque peccatorũ,dum ab vno corpore in aliud transferuntur,puniri cenſent; & earum naturam,tum coniungunt,tum ſeparant. Nam quòd vmbræ lucente ſole ſeparantur, cœlo nubibus obducto iunguntur,id in natura quæ mente cernitur fieri non poteſt:nam vmbræ ſub ſenſum cadunt,etiamſi concedat quiſpiam eas ſeparari,rurſusq́; coniungi. Plato & vnam,& multas eſſe animas, affirmat. Vnam enim eſſe huius vniuerſi animam, eſſe etiam alias rerum ſingularum, vt vniuerſum, vniuerſi anima ſeparatim animatum ſit; itemq́; ſeparatim res ſingulæ, ſua quæq; anima ſint præditæ. Dicit enim vniuerſæ naturæ animam porrectam eſſe à centro orbis terræ, vſque ad extremas oras cœli: non equidem vt locum iſta notet porrectio, ſed extenſionis quendã modum,quẽ mens & ratio aſſequatur. atq; hãc eſſe animã quæ in orbem, rerum vniuerſitatem contorqueat,mundiq́; corpus contineat, atq; cõſtringat. Egere enim corpora vi aliqua,à qua contineantur, idq́; præſtare animam,quæ ſpeciem efficit,ſuprà oſtenſum eſt. Viuere enim quamq; rem,ſuo vitæ genere, & interitus, interire. Quoad enim corpus continetur, & conſtringitur,eſſe dicitur; dũ diſſoluitur,occidere. Et viuere quidem omnia,non eſſe tamen omnia animalia. Secernunt enim ab inanimis ſtirpes,quod hæ creſcant,& nutriantur,id eſt,altrice,& naturali facultate expertes; rationis animantes,à ſtirpibus,& herbis,ſenſu:rationis compotes,ab expertibus ratione. Atque ita cùm omnia di-

cant viuere, vniuſcuiuſque naturam diſtinguunt. Itaque viuere dicunt etiam quæ prorſus ſunt inanima, vita quadam quæ in habitu eſt, quoniam continentur ab vniuerſi anima, eò quòd ſint dumtaxat, nec dilabantur. Hanc eſſe volunt animam, quæ gubernat vniuerſa, & ſingulas animas, quæ tamen iam anteà à Deo factæ ſint, in corporibus includat, cùm ſcilicet Deus illi leges dederit, quibus hunc mundum adminiſtret: quas etiam fatum vocat Plato, & vim quæ ad nos regendos ſatis ſit, ſuppeditet. Sed hæc etiam in diſputatione de fato dicta ſunt. Communiter igitur omnes Græci qui animam immortalem ſtatuerunt, eam de vno corpore in aliud transferri, cenſuere: ſed in formis animarum diſſentiunt. Alij enim, vnam ſpeciem ratione vtentem dicunt, eamq; & ad ſtirpes, & herbas, & ad beſtiarum corpora tranſire, & horum partim certo & definito temporum ambitu, partim vt caſus tulerit, id fieri exiſtimarunt. Alij, non vnam ſpeciem animarum eſſe tradunt, ſed duas, rationis participem, & quæ rationis ſit expers. Neque deſunt, qui multas animarum ſpecies conſtituant, totidem ſcilicet, quot ſunt ſpecies animantiũ, maximaq; eſt inter Platonicos in hoc dogmate diſſenſio. Cùm enim Plato ſcripſerit furioſas & iracundas, & rapaces animas, in luporum & leonum corpora transferri, quæ verò intemperatè vixiſſent aſinorum, & ſimilium corpora aſſumere. Alij, propriè intellexerunt leones, & lupos, & aſinos: alij mutatione verborum, eum vſum eſſe iudicarunt, ac mores per animalia deſignaſſe. Cronius enim in libro quem de iterato ortu ſcripſit, (ita enim migrationem illam de vno corpore in aliud appellat) omnes animas ratione præditas eſſe vult. Similiter Theodorus Platoni-

cus, in libro qui inſcribitur, Animam eſſe omnes ſpecies. Itemq; Porphyrius: Iamblichus verò contrariam rationem ſequitur, & perinde vtcunq; fuerit ſpecies animalium, ita animæ ſpeciem eſſe dicit: quod hāc habet vim, ſpecies animarum eſſe differentes. Nam librum edidit vnum, inſcriptione hac, Nō fieri migrationes animarum ab hominibus ad beſtias: neque à beſtijs ad homines, ſed ab animalibus ad animalia, & ab hominibus ad homines. In quo mihi quidem videtur non modò Platonis opinionem, ſed etiam veritatem præ cæteris eſſe aſſecutus, vt cum multis alijs, tum his rationibus licet oſtendere. Nullus enim motus rationis cernitur in beſtijs, neque enim artes, neque diſciplinæ, neque conſilium, neque virtutes, neque aliud quippiam, quod ad rationem pertineat, in illis eſt. Ex quo patet, non eſſe eas, animæ vtentis ratione participes. Etenim abſurdum eſt, quæ ratione careant dicere, ratione eſſe prædita. Etſi enim in modò natis pueris, ſolus ratione vacuus motus ineſt, tamen anima rationis compote ornatos eos dicimus. nam vbi adoleuerint, rationis vſum declarant. at beſtia cum nulla ætate rationē patefaciat, ſuperuacaneam habeat animā rationis participem, quòd nullam illi rationis vis vtilitatem allatura ſit. Nam nihil ſuperuacaneè à Deo factum eſſe, ab omnibus vno ore conceſſum eſt. Quod ſi eſt, ſuperuacaneè anima rationis compos, iumentis, & feris iniecta ſit, cùm nunquàm in ijs ſuum munus poſſit edere: neque hoc illi non vituperationi ſit, & crimini, qui corpori animam inhabilem dedit. Non enim hoc artificis opus eſt, aut omnino eius cui ordo, et harmonia ſit cognita. Quòd ſi quis dicat eſſe quidem in animalibus motus rationis ex habitu, verùm ita effecta eſſe eorum corpora, vt in ea non cadat artificioſa actio; idq; hominum exemplo confirmare

nitatur,

nitatur,quibus,ſi digiti modo manuum amputentur,plurimas artes exercere non poſſunt,quæſtionem non diſſoluit.relinquitur enim adhuc idem abſurdum,Deum non ingenuiſſe corpori accõmodatam animam,ſed ſuperuacaneã,& inutilem,& ocioſam,quæ per omnem ipſorum vitã à fungendo ſuo munere impediatur. Accedit etiam quòd ex dubijs,neque cõceſſis rebus eorum ratio conſtet. Vnde enim ſcimus,ex habitu ratione moueri animalia? Satius ergo eſt exiſtimare,cuique corpori accõmodatam animam eſſe inſitam, neque habere quidquam amplius ex habitu animalia, quàm naturalem illam ſimplicitatem,quæ in operibus eorum apparet. Quæque enim ſpecies beſtiarum, naturæ inſtinctu mouetur ad quem ab initio vſum,et ad quod fungendum munus generata eſt, atque ad ea exequenda,appoſitè illorum corpus figuratum eſt. Neque ea tamen omni ope deſtituta,Deus reliquit,ſed vnicuiq; naturalem,non à ratione proficiſcentem prudentiam immiſit: quibuſdã etiam calliditatem, tanquàm artis imaginem,& rationis vmbram inſeruit. Quod duabus de cauſis ab eo factum eſt,& vt inſtans malum effugerent, venienſq; præcauerent, & vt omnia quæ creata eſſent, inter ſe connecteret, atq; coniungeret: vt ſuprà eſt à nobis expoſitum. Verùm illa non ratione ad agendum adduci, hinc licet exiſtimes, quòd omnia quæ ſub eandem ſpeciem ſubiecta ſunt animalia, ſimiliter eadem faciant; neque in tanta multitudine opera eorum diſcrepent, niſi quod vnum magis facit,alterum minus,ſed vno naturæ impetu,tota ſpecies moueatur. Omnis enim lepus,eodem modo dolo vtitur; & omnis lupus, eodem modo callidus; & omnis ſimia,eodem modo imitatur. Quod in homine non ita eſt,ſexcentæ enim rationes ſunt humanarum actionum. Liberum eſt enim,ſuiq;

iuris, quod rationem habet. Proinde non vt cuique ſpeciei beſtiarum, ita omnibus hominibus vnum idem'que opus eſt. Nam illæ ſola natura mouentur, quæ autem naturalia ſunt eodem modo ſunt apud omnes, at actiones quæ à ratione manant, aliæ apud alios ſunt, neque apud omnes eædem neceſſario. Si dixerint, ad luẽdam pœnam peccatorum, quæ cùm in corporibus humanis eſſet admiſit anima, in eiuſmodi corpora detrudi, per id quod poſterius eſt, rem quæ quæritur demõſtrant. Cur enim in corpore animalium quæ ante hominem ſunt facta, animæ rationis participes iniectæ ſunt? Non enim certè quòd peccarint in corporibus humanis, etiam antequã in corpore humano reperirentur. Videtur autem noſtram hanc opinionem approbare, etiam admirabilis ille medicus Galenus, et in quaq; ſpecie animalis diuerſam eſſe animæ ſpeciem arbitrari. Scribit enim ſtatim in principio libri primi de vſu partium, hoc modo, Atq; ſi hoc ita eſt, multæ animalium partes erunt, aliæ maiores, aliæ minores, aliæ etiã quæ in aliam ſpeciem ſecari non poſſunt, quibus omnibus animæ opus eſt. Nam corpus eius eſt inſtrumentũ, eamq; ob rem multum à ſe differunt partes animalium, quandoquidem & animæ. Deinde in progreſſu eiuſdem libri addit et hoc, de ſimia, Atqui ſapientiſſimus accuſator, dicat natura tibi, animali anima ridiculo, oportuit ridiculam corporis ſtructurã dari. Ita differentibus ſpecie corporibus, differentes ineſſe animas cognouit. Atq; iſta quidem de his diſputata ſunt. Quòd ſi animam oſtendimus neq; corpus eſſe, neque harmoniam, neque temperationem, neque aliam vllam qualitatem, dubitandum non eſt quin ſubſtantia quædam ſit anima, vacans corpore: nam eſſe quidem, inter omnes cõſtat. Si autem neq; corpus eſt, neque accidens, profectò ſubſtantia eſt corporis

expers,

expers, neque de iis eſt, quorum, vt ita dicam, eſſe, in alio eſt poſitum. Hæc enim adueniunt, & recedunt, ſine ſubiecti interitu: at anima dum ſeiungitur, prorſus corpus extinguitur. Eiſdem rationibus licebit vti, vt eam immortalem eſſe doceamus. Si enim neque corpus eſt, quod natura ſua diſſolui, & interire probatum eſt; neq; qualitas, neque quantitas, neque aliud quicquam è numero caducorum, obſcurum non eſt, quin immortalis ſit. Multa quidem ſunt eius immortalitatis certiſſimæ rationes apud Platonem & alios, ſed ſpinoſæ, et ad cognoſcendum difficiles, & vix iis notæ qui in illis ſcientiis magnopere verſati ſunt. Nobis autem ſatis eſt ad demonſtrationem animæ immortalitatis, doctrina diuinarum literarum, quæ à ſe fidem habet, nec foris petitæ probationis eget, quia diuino inſtinctu & inflatu data eſt. Aduerſus eos qui Chriſtianorum literis non vtuntur, ſatis eſt, quòd non numerari animam in iis quæ occidunt, demonſtrauimus. Si enim nihil eſt eorum quæ occidunt, ſed interitum omnem effugit, immortalis profectò eſt. Itaque hoc quod abundè declaratum ſit, omittendum eſt.

De iunctione corporis & animæ.

CAP. III.

QVÆRENDVM *quomodo animæ, & corporis quod anima vacat, fiat iunctio: dubia enim res eſt. Si autem non ſolùm ex anima & corpore, ſed etiam mente, homo conflatus eſt, vt nonnulli cenſuerunt, longè magis res ambigua eſt, & controuerſa. Omnia enim quæ ad vnius naturæ conſtitutionem conueniunt, prorſus iunctione aliqua tenentur. Omnia autem quæ iunctione tenentur, commutantur: neque quæ prius erant, permanent, vt de elementis oſtendetur. Nam poſtquàm*

iuncta ſunt, in aliam quandam naturam abierũt. Quomodo ergo aut corpus iunctum animæ corpus manet, aut anima cum ſit corporis expers, & ſubſtantia per ſe, iungitur corpori, & pars animalis efficitur, ſic vt ſuam eſſentiam non confuſam, & incorruptam conſeruet? Neceſſe eſt enim aut ita iunctam eſſe animam, et corpus, vt ſimul ambo commutata, & corrupta ſint, vt elementa: aut non quidem ſic iuncta eſſe, propter abſurda quæ conſequi iam diximus, ſed alterum ad alterum eſſe appoſitum; vt in choro ſaltatores: aut calculum ad calculum: vel ita temperata eſſe, vt vinum & aqua commiſcentur. Verùm animam ad corpus non poſſe eſſe appoſitam, cap. quod de anima eſt, demonſtrauimus. Nam præterquam quòd vnum dici nõ poſſunt, quæ appoſitione vnius ad alterum coagmentata ſunt; vt verbi gratia, lignum & ferrum, vel aliquid eiuſdem generis, ea pars ſola corporis eſſet animata, quæ animæ propinqua eſt; quæ coniuncta non eſt, inanima. Vini quoque & aquæ temperatio vtrunque & vinum & aquam corrumpit, neque enim pura aqua eſt permixtum illud, neque vinum: quanquã talis temperatio appoſitione fit, quam tamen ſenſus deprehendere non poteſt, propter tenuitatem partium eorum quæ temperata ſunt. Quod ex eo perſpicuum eſt, quòd rurſum alterum ab altero ſeparari poteſt. Nam ſpongia oleo imbuta, & papyrus, aquam puram attrahit. At quæ verè & exquiſitè temperata ſunt, à ſe mutuò diſtrahi nullo modo poſſunt: ſic vt ſub ſenſum cadat eorum diſiunctio. Quòd ſi neque iuncta ſunt, neque appoſitum alterum alteri, neque temperata, quæ ratio eſt, cur animal vnum dicatur? Itaq. Plato hac dubitatione commotus, non vult animal conſtare ex anima & corpore, ſed ipſum eſſe animam, quæ corpore vtatur, & velut corpore veſtita ſit.

Sed

Sed ne iſta quidem ratio ab omni dubitatione libera eſt. Quomodo enim vnum eſſe poteſt cum veſtitu anima? non enim vnum eſt tunica cum eo quod tunica indutum eſt. Ammonius Plotini doctor hanc quæſtionem ad hunc modum ſoluebat. Dicebat enim naturas eas quæ ratione & mente cognoſcuntur eiuſmodi eſſe, vt etiam cum his quæ ſe poſſent accipere, iungerentur, veluti quæ ſimul corrumpuntur: & iunctas manere, non confuſas & incorruptas, vt ea quæ apponuntur. Nam in corporibus quidem iunctio omnino commutat ea quæ coëunt, quandoquidem in alia corpora mutantur, vt elementa, in corpora quæ ex eis concreta ſunt: & alimenta, in ſanguinem, & ſanguis in carnem, reliquasq́ partes corporis. In iis verò quæ intelligẽtia intuentur, iunctio quidem fit, commutatio tamẽ nulla ſequitur. Id enim quod ratione comprehenditur, natura paratum eſt vt omnem eſſentiæ commutationem reſpuat. Sed vel decedit, vel in nihilum occidit, mutationis verò omnis eſt expers. Neque verò in nihilũ occidit, non enim eſſet immortale: & anima cùm ſit vita, ſi in temperationẽ mutaretur, mutaretur quoq́, neque amplius eſſet vita. Quid autem conferret corpori, ſi ei vitam non impertiret? non ergo anima in iunctione cõmutatur. Hoc oſtenſo, quæ ſub rationem, & mentem cadunt, eſſentia ſua commutari non poſſe, neceſſariò ſequitur: ea dum iunguntur, non vna interire cum iis quibuſcum iuncta ſunt. Quare & iuncta eſt, & non confuſe iuncta eſt anima corpori. Nam iunctam eſſe, naturæ conſenſus, atq́ conſpiratio declarat. Conſentit enim, atq́ congruit ſibi totum animal, quippe quod vnum ſit. Non confundi autem cum corpore animã, ex eo conſtat, quòd ſecundum ſomnum quodammodo ſeiuncta à corpore, idq́ velut exanime relinquens, nec præter vitam quidquam

illi aſpirans ne prorſus intereat per ſe in ſomnijs ſuo munere fungatur: futura præſentiens, & ſe cum beatis illis mentibus, & ab omni corporis contagione ſegregatis coniungens. Quod idem illi vſu venit, dum per ſe conſiderat aliquid earum rerum quæ ſub intelligentiam cadunt. Nam etiam tum quoad fieri poteſt, ſeipſam abducit à corpore, & per ſe eſt, vt ad hunc modum res apprehendat. Cùm enim vacet corpore, quouis penetrat, & permeat, quemadmodum quæ ſimul corrupta ſunt. Manet tamen incorrupta, quemadmodum quæ non confuſa ſunt, & tuetur illam ſuam vnitatem, & in quibuſcunque fuerit ea ad ſuam vitam vertit, neque ab ijs vertitur. Vt enim ſol præſentia ſua aërem illuſtrans eum ad lumē traducit, aëriq́ lumen iungitur, et cum eo non confuſe funditur: ita anima iuncta corpori, manet omnino non confuſa: hoc vno à ſole diſcrepans, quòd ſol cùm corpus ſit, locoq́ circumſcribatur, non eſt vbicunq lux ſua eſt; quemadmodum neque ignis. Manet enim ignis in ligno, aut in lucerna, tanquàm in loco illigatus. Anima verò, quòd corporis eſt expers, neque loco definitur, tota per totum, & lumen ſuum, & corpus permeat: neque eſt pars vlla quæ ab illa illuſtretur, in qua tota non adſit. Non enim tenetur à corpore, ſed ipſa tenet corpus; neq in corpore eſt vt in vaſe, aut vtre, ſed contrà potius in ea corpus. Non enim, quæ cernuntur intelligentia, à corporibus impedita, ſed per totum corpus meantia & tranſeuntia & vagantia corporeo loco comprehendi poſſunt. Cùm enim intelligentia comprehendantur, etiam in locis ſunt quæ animo cernuntur. Aut enim in ſeipſis, aut in ſuperioribus mentibus, vt animus aliquando in ſeipſo eſt, dum ratiocinatur: aliquando in mente, dum intelligit. Cùm igitur in corpore eſſe dicitur, non in corpore, vt in

20
loco, eſſe dicitur: ſed vt in inclinatione quadam et quia adeſt, quomodo Deū in nobis eſſe dicimus. Etenim inclinatione & propenſione ad aliquid, et affectione vinctam dicimus à corpore animā: quemadmodū eum qui amat ab amica vinctum dicimus non corpore, aut loco, ſed animi inclinatione. Cùm enim magnitudine, et mole et partibus careat, nulla loci parte terminari, aut circūſcribi poteſt. Quod enim partem nullā habet, quo loco circūſcribi queat? cum mole enim locus exiſtit. Nam locus terminus eſt corporis cōtinentis, quo id quod cōtinetur cōplectitur. Quòd ſi quis dixerit, ergo & Alexandriæ, et Romæ, deniq; vbiq; eſt mea anima, non videt ſe locū denuò dicere. Etenim quod ita dicitur Alexandriæ, aut omnino hic, locus eſt. In loco autem prorſus non eſt, ſed in inclinatione. Oſtenſum eſt enim loco cōprehendi non poſſe. Cum ergo in inclinatione aliqua fuerit, quod intelligentia cōprehenditur, ad locum, aut rem quæ in loco ſit, per abuſionē ibi eſſe dicimus, propter muneris functionem quæ illic eſt, locumq; pro inclinatione & functione muneris accipimus. Cùm enim dicendū ſit, illic fungi ſuo munere, illic eſſe dicimus. Verùm hæc ratio iunctionis liquidius maximeq; ad iunctionem verbi Dei, et hominis conueniet: quā poſt iunctionem, neque confuſum, neq; comprehenſum, ab homine eſt: neque tamen ad eundem modum quo anima. Hæc enim cùm multiplicata ſit, videtur etiam cōſentire & congruere aliquo modo propter ſocietatem cum corpore, & tum ipſum tenere, tum ab eo teneri. At Deus verbum, nihil ipſum à ſocietate corporis, & animæ, immutatum, neque illorum imbecillitatis particeps, ſed eis ſuam diuinitatem impartiens, vnum cum eis fit & permanet; quod erat ante iunctionem. Nouus hic temperationis, aut iunctionis modus eſt, & temperatur & manet

manet omnis dumtaxat admixtionis expers,& non confuſum,& incorruptum, & immutabile & præterquam quod ſe non vertit neque confunditur,quoniã omnis prorſus commutationis eſt expers ; non vnà cum illis patitur,ſed vnà tantum agit:neq; ſimul interit,aut commutatur,ſed cum illa amplificat,tum ab illis non imminuitur.Teſtatur hoc Porphyrius,qui Chriſtum oppugnare, & inſectari non dubitauit. Sunt autem grauia inimicorum,à nobis quæ ſunt teſtimonia,neq; contradici quicquam poteſt.Itaque Porphyrius cap.ſecundo variarum quæſtionum,ad verbum ſic ſcribit,Non improbandum igitur accidere poſſe , vt aliqua ſubſtantia ad alterius ſubſtantiæ abſolutionem aſſumatur, & pars ſubſtantiæ ſit,ita vt in ſua ipſius natura maneat,& aliam ſubſtantiam compleat,& vnum cum alio fiat, & ſuam vnitatem conſeruet,& quod maius eſt, ipſa quidem non vertatur,ſed ea in quibuſcunque fuerit,ad ſuam ipſius actionem ſua præſentia vertat. Atque hæc de anima & corporis iunctione ſcribit.Quòd ſi in anima vera eſt ratio, propterea quòd eſt non corpus, longè longeq; erit verior de Deo verbo, quod multo magis non concretum & verè ab omni coagmentatione corporis remotum eſt. Hoc planiſſimè obturat os ijs,qui iunctionem Dei cum homine accuſare conantur. Plerique enim Græcorum hoc irrident,quòd dicant fieri non poſſe,nec probabile,nec decorum eſſe, vt diuina eſſentia cum natura mortali temperetur,atque iungatur.Nos verò vſi eorum teſtimonio, quorum inter illos celebre nomen eſt,crimen hoc depellimus. Dicitur à quibuſdam,et maximè ab Eunomianis, iunctum eſſe Deum verbum corpori,non ſubſtantia,ſed vtriuſque viribus. Non enim eſſe ſubſtãtias quæ iunctæ, aut temperatæ ſint,ſed vires corporis cum viribus diuinis

nis eſſe commixtas. Vires autem corporis nimirū omnis quod inſtrumentis ſit præditum, ex Ariſtotelis ſententia dicunt eſſe ſenſus. His ergo diuinæ vires cōmixtæ, iunctionem, illis authoribus, effecerūt. At nemo, opinor, hoc ijs dederit, ſenſus corporeas vires eſſe. Suprâ enim perſpicuè explicatum eſt, quæ corporis, quæ animæ, quæ eius quod ex vtroq; eſt, ſint propria. Et in proprijs eius quod ex vtroque conflatum eſt, ſenſus per inſtrumenta ſuum munus fungentes, ponebamus, ipſa porrò inſtrumēta corporis eſſe dicebamus. Quare ſatius eſt, vt ante diximus, ex propria natura rerum corpore vacantium, non confuſè iunctionem fieri ſubſtantiarū, ita vt quæ diuinior eſt, nihil mali, aut ſordium ab humiliori contrahat, ſed contrà potius quæ humilior eſt à diuiniore dumtaxat adiuuetur. Nam natura purè expers corporis, penetrat liberè omnia, & à nullo ipſa penetratur, vt, quoniā omnia penetrat, iungatur, quoniā à nullo penetratur, expers omnis admixtionis et cōfuſionis maneat. Non ergo hæc iunctionis ratio, Dei lubito, vt quibuſdam claris viris videtur, ſed natura nititur. Nā quòd corpus quidē induit, meritò dixerit quiſpiam Dei lubito factū eſſe. Quòd verò poſtquàm iunctus eſt, non confundatur, propria Dei natura fit, non quoniam ita illi eſt collibitum. Nam gradus animarum, aſcenſus item, & diſcenſus, quos Origines inducit, nihil pertinentes ad diuinas literas, neque cùm Chriſtianorum decretis conſentanei, relinquendi ſunt.

De corpore. CAP. IIII.

OMNE *corpus è quatuor elementis concretum, & conflatum eſt. Proximè quidem eorum quæ ſanguinem habent corpora, è quatuor humoribus, ſanguine, pituita, flaua bile, & atra: eorū verò quæ ſanguine carent,*

cùm

cùm ex cæteris humoribus, tum ex eo, quod in ijs cum ſanguine comparatur. Proximè autem dicitur, quando nulla natura intercedente ex illis quid factum fuerit, vt è quatuor quidem elementis, quatuor humores, ex humoribus ea quæ particularum ſunt ſimilium, & partes ſunt corporis, onerata ſint. Comparant autem cum terra atram bilem, cum aqua pituitam, cum aëre ſanguinem, cum igni flauam bilem. Quidquid autem ex elementis concretum eſt, aut ſolidum eſt, aut humidum, aut ſpiritus. Ariſtoteles verò proximè ex ſanguine ſolo vult fieri corpora animantium. Eo enim & ali proximè, & augeri omnes corporis partes, & ſemen quoque ex ſanguine ortum ducere. Sed quoniam rectum non videbatur & oſſa quæ duriſſima eſſent, & carnem quæ molliſſima, & adipem ex vno eodemq́; gigni, placuit Hippocrati primum è quatuor humoribus proximè concreſcere corpora animalium; vt ex his quæ terrena magis & craſſiora ſunt ſolidiora fiant, è mollioribus mollia. Inueniuntur tamen ſæpè quatuor humores in ſanguine, vt licet videre in venarum inciſionibus, cùm aliquando feroſâ pituita in eo abundet, aliquando atra aut flaua bilis. Quamobrem iſti inter ſe conſentire aliquo modo videntur. Sunt autem inter partes animalium quædam ſimilium partium, quædam diſſimilium. Similium cerebrum, tunicæ cerebri, neruus, medulla, os, dens, cartilago, glandes, vngues, ligamenta, membranæ, fibræ, pili, carnes, venæ, arteriæ, pori, adeps, cutis, & horum velut proxima elementa ſanguis, qui purus eſt, pituita, bilis atra, & flaua. Nam tendo cum ex ligamentis, tum ex neruoſis fibris compoſitus eſt. Diſſimilium partium, caput, thorax, manus, pedes, & cætera membra hominis. non enim in caput caput diuiditur, vt neruus in neruum, & vena in venam,

venam, & carò in carnem. Quidquid autem diſſimilium eſt partium ex his quæ ſimilium ſunt partium conſtat, vt caput è neruis, & carnibus & oſſibus & alijs eiuſmodi, quæ etiam organica, id eſt, ſi ita licet loqui inſtrumentaria vocant. Definitio eorum quæ ſimilium ſunt partium, hæc eſt, Quorum partes & totius et inter ſe ſunt ſimiles: Simile porrò nunc pro eodē intelligendum eſt. Non autem omne animal omnes partes corporis habet: ſed aliqua eorum mutila reperiuntur: alia enim carent pedibus, vt piſces et ſerpentes; Alia capite, vt cancri, & carabi, & quædam aquatilia. Habent enim ſenſuum inſtrumenta in pectore, quia caput non habent: Alia pulmone, quotquot ſcilicet aërem ſpiritu non ducunt. Alia veſica, vt aues et omnia quæ vrinam non reddunt. Quibus autem teſta pro tegumento eſt, plurimis membris priuata ſunt. Nam ea vt ſint animalia, in paucis poſitum habent. Videntur etiam aliqua non habere cùm habeant; vt cerui videntur non habere flauam bilem, quoniam in inteſtinis eam diſperſam atque latentem habent. Homo verò & omnia & perfecta habet, & ita omnia vt rectè aliter res ſe habere non poſſit. In partium quoque ſitu, magna in animantibus diſſimilitudo eſt. Alia enim habent vbera in pectore, alia in aluo, alia ſub cruribus, & alia duo, aliq quatuor, alia plura. Propemodum enim natura ad numerum eorum quæ gignuntur vberum multitudinem dimenſa eſt. Verùm ſi quis hæc exquiſitè velit excerpere, legat Ariſtotelis hiſtoriam, quæ de animalibus eſt. Non enim propoſiti eſt noſtri de his exactè agere, ſed quibuſdam veluti formis adumbrare. Quare ad diſputationem de elementis quæ deinceps quæritur, veniamus.

De

De elementis. CAP. V.

ELEMENTVM *mundanum pars eſt minima corporum concretorum. Sunt autem elementa quatuor, terra, aqua, aër, ignis, compoſita ad ordinem quem iam diximus. ſi ab infra locatis corporibus ad ſupera progrediamur: ipſa prima & ſimplicia, ſi cum cæteris corporibus comparentur. Etenim omne elementum eiuſdem eſt generis cum ijs, quorum eſt elementũ. Nam principium non eiuſdem eſt generis cum his quæ ex ipſo naſcuntur. Elementum autem prorſus eiuſdẽ generis. Iam verò terram, aquam, aërem, ignem, eſſe elementa euidens et apertum eſt. Etenim in his ſummæ qualitates poteſtate & actu conſpiciuntur, quanquàm nullum horum elementorum quæ ſenſu percipiuntur, & temperatione et admixtione cũ alio elemẽto vacat. Nam tacitè quodãmodo hæc adulterata ſunt omnia, & alterum alterius magis, minuſ'ue eſt particeps. atque etiam in mixtione cuiuſq; natura facilè perſpicitur. Habet autem quodq; elementum iugatas qualitates duas à quibus formetur. Eſt enim terra frigida & ſicca; aqua frigida & humida: aër calidus & humidus natura ſua: ignis ſiccus & calidus. Neque verò vel qualitates per ſe elementa eſſe poſſunt, non enim ex corpore vacantibus qualitatibus corpora conſtare poſſunt. vel cætera corpora quæ ſummam eamq; actu qualitatẽ non habent. Eſſent enim infinita elementa cùm omnia quæ ſunt, alia magis, alia minus eam qualitatem habeant, nec diiudicari poſſit quæ quorũ elementa ſint. Neceſſe eſt ergo elementum, & corpus eſſe & ſimplex corpus, & actu habere ſummas qualitates, calorem dico & frigus, humorem & ſiccitatem. Hæ enim ſolæ qualitates totam penitus mutant ſubſtantiam, quod cæterarum nulla facit qualitatum. Neque enim albedo aut*

alia

alia vlla qualitas corpori admota, totum penitus corpus dealbat, aut afficit, vt calor calefacit & frigus refrigerat. Sunt autem elementa ſibi mutuò contraria quæ duas habent qualitates contrarias, vt aqua frigida et humida igni calido, & ſicco: & terra ſicca, & frigida, aëri calido et humido. Quoniam autem contraria ſibi copulari non poterant, ſi non eſſet medium quoddam vinculum, quod ea colligaret, qui hunc mundi ornatum molitus eſt Deus, inter terram et aërem quæ contraria ſunt, aquam poſuit, duaſque ei qualitates dedit, humorem & frigus, quibus cũ extremis copulatis ea colligare poſſet. Nam frigore cum terra neceſſitudinem habet; humore cum aëre coniungitur. Inter aquam item & ignem, qui contraria quoque ſunt, medium aërem interiecit, qui humore cum aqua, calore cum igni conuenit. Atque ad iſtum modum contraria coniunxit, interiectis naturis quibuſdam vincientibus, quæ & ſeipſas & ea quæ vincirent, aſtringerent. Tale enim vinculum optimum eſt. Ergo vnamquamque harum naturarum, quas interpoſitas diximus, altera qualitate iunxit cum eo elemento quod antecedit; altera cum eo quod cõſequitur; vt aqua frigida eſt & humida. ſed frigore cum terra coniungitur, quæ antecedit in aſcenſu ab infimis ad ſuprema; humore cum aëre, qui conſequitur. Similiter aër humore coniungitur aquæ quæ antecedit, calore igni qui conſequitur. Etiam ignis calore coniungitur cum aëre qui antecedit, ſiccitate cum terra per inflexionem, & conuerſionem ad extremum. Eodem modo terra per inflexionẽ, frigore cum aqua, calore cum igni connectitur, vt enim non ſolùm ad ſupera & infra aſcenſum deſcenſumq; habeant elementa, ſed etiam in orbem referantur extrema, id eſt, ignem & terram ad ſe mutuò inflexit quodammodo;

D modo;

modo, atque conuertit. Etenim ignis ſolo calore amiſſo terra fit, quod è fulminibus apertum eſt. Delatus enim ignis & à ſummo ardore refrigeratus in lapidem vertitur. Quocirca omne fulmen cum lapide fertur et ſulphure. Eſt autem ſulphur velut ignis refrigeratus neque amplius actu calidus, ſed poteſtate, ſiccus verò etiam actu. Sola autem elementa actu habent eas qualitates, cætera omnia poteſtate, niſi ad elementum admoueātur. Ac ne vnquàm occidant elementa, vel quæ ex eis cōcreta ſunt, ſapienter Deus prouidit, vt elementa, & in ſe mutuò, & in concreta ex eis corpora mutarentur, rurſusq́; hæc in elementa diſſoluerentur. Atq; ita ex ortu mutuo in quo ſatis magna vis eſt, conſtantia perpetuò conſeruantur. Terra enim cùm limū contraxerit, aqua fit: Aqua denſata & compreſſa, terra: eademq́; calefacta, & in vapores ſoluta aër: Aër contractus et denſatus in aquā, ſiccatus in ignem conuertitur. Sic etiam ignis extinctus, & ſiccitate detracta in aërem vertitur. Eſt enim aër, ignis extinctio, & vapor aquæ calefactæ: Quorum vtrumq; declarat ex calore aërem naſci. Etenim aqua calefacta, & ignis extinctus aër fit. Eſt igitur ſua natura calidus: frigeſcit tamen dum ad aquam, & ad terram accedit, vt infimæ eius partes quæ ad terram vergant, frigidæ ſint, ſupremæ quæ ad ignem, calidæ. Quod ideo euenit, quia mollis eſt aër, & facilè alienam qualitatem accipit. Celeriter enim migrat de ſua natura, & mutatur. Ariſtoteles duas naturas eſſe aëris dicit, alium qui ad vaporum naturam accedat, qui ex aquæ reſpiratione gignitur; alium fumoſum, qui ex ignis extinctione exiſtit. Ac fumoſum quidem calidum eſſe, qui ad vaporum naturam accedat vbi quidem naſcitur calidum, procedentem verò, paulatim refrigerari, & tandem in aquā conuerti.

uerti. Quam duplicem naturã aëris induxit, quum vt alia quædam quæ abſurda videntur effugiat, tum verò quòd ſublimiora quæ ſunt, et à terris remota longius, frigidiora appareant. Omnia autem corpora ex congreſſu quatuor horum elementorũ oriuntur, tam ſtirpiũ quàm animaliũ, natura puriſſima elemẽta ad horum corporum procreationẽ attrahente. Vocat Ariſtoteles hæc corpora naturalia; neq; per aceruationem cõponuntur, ſed tota penitus iunguntur, & cõmiſcentur, & vnum quippiam & à ſe diſtinctum corpus efficiunt. Ita enim iuncta ſunt, vt diſcerni nullo modo poſſint, neq; ſeparatim cerni terra, ſeparatim aqua, & aër, & ignis: quoniam vnum quid, & ab ipſis diuerſum ex horum quatuor congreſſione factũ eſt, vt in tetrapharmaco. Nam hic quoq; aliud eſt tetrapharmacũ, ab ijs quibus conſtat. Non tamẽ eodem modo, nõ enim elemẽta per appoſitionẽ rerũ tenuiſſimarũ, vt in tetrapharmaco corpora efficiunt, ſed per mutationẽ et vnitatẽ. Atq; in elemẽta rurſum diſſoluũtur corpora, itaq; perpetuò permanẽt omnia, et ad rerum omniũ quæ ſunt ortũ ſufficiunt, neq; vel redundant vnquã vel imminuuntur. Quãobrem alterius ortum, interitũ eſſe aiũt alterius; & viciſſim alterius interitũ, alterius ortum, non ſolum in anima vt ſuprà oſtenſum eſt, ſed etiam corpore. Platoni verò placet tria quidem elementa mutari in alia; at terram immutabilem remanere. Nam cum quoq; elemento comparans ſoliditates figurarum, quæ rectis lineis continentur, cum terra cubum, quoniam præ cæteris difficillimè mouetur; cum aqua, eam quæ cæterarum ad motum ineptiſſima eſt, id eſt, figuram vicenarum baſium: cum igne, figuram mobilitate omnibus præſtantem Pyramidem: cum aëre, qui aqua facilius, igni difficilius mouetur, figuram octonarum baſium.

ex his formis demõſtrat tria in ſe mutuò mutari: terram nequaquam. nam has tres Pyramidem octonarum, & vicenarum baſium figuram ex triãgulis trium laterum non æqualium qui ſcaleni dicũtur conſtare, cubum verò è triangulis parium laterum. Quæ igitur è triangulis ſcalenis conſtãt, hæc diſſoluta, rurſusq́; coëuntia in ſe mutuò mutari poſſe, at cubum diſſolutum in aliquam trium aliarum figurarum mutari non poſſe (conſtat enim ex parium laterum triangulis, ex quibus nullum aliorum trium conſtare poteſt,) neque aliquam trium aliarum figurarum in cubum. Neceſſe eſt igitur etiam corpora, quæ his formis formantur, vt ſe formæ habeant ita ipſa ſe habere inter ſe. Neque tamen non patibilis omnino terra eſt, ſed à tenuioribus corporibus diuiditur, vt diſtrahi quidem alterius elementi interuentu poſſit, non etiam mutari in ea à quibus diuiditur. Rurſus enim in ſe coiens, ſibi reſtituitur quod in aqua licet cernere. Si enim in aquam exigua terra miſſa, eam perturbes, diſſoluitur in aquam terra, ſin deſiſtas perturbare, vbi aqua conſtiterit, terra ſubſidit. Hoc idem ad totam terram transferendum eſt. Verũ non mutatio hæc eſt, ſed mixtorum diremptio. Ait enim Plato, ignis acumine diſſolui terram, quæ diſſoluta in ipſo feratur, aut in vaſtitate aëris cùm eam aër diſſoluerit, aut in aqua, cùm ab aqua fuerit diſſoluta. Alio modo elementa diuidens, tradit vnumquodq; elementum tres habere qualitates, ignem, acumen; raritatem, motum: alterum extremum elementorum, id eſt terram, hebetudinem, denſitatem, ſtatum: vt ſunt per has qualitates contraria, ignis, & terra, quod in cæteris qualitatibus quas iugabamus, non eueniebat. Sumptas autem eſſe ab vtroque extremorum qualitates, & ita media elementa extitiſſe. Sumuntur

enim

enim ab igne duæ qualitates, raritas et motus: vna à terra hebetudo, & aër conſtituitur, qui qualitates habet quibus formetur, hebetudinē, raritatē, motū. Rurſus duæ ſumuntur qualitates terræ, hebetudo, & denſitas; et vna ignis, motus & aqua fit quæ formatur hebetudine, denſitate, motu. Eſt igitur, vt acumen ad hebetudinem, ita ignis ad aërem; vt raritas ad denſitatem, ita aër ad aquam; vt motus ad ſtatum, ita aqua ad terram. Vt igitur ignis ad aërem, ita aër ad aquam; et vt aër ad aquā, ita aqua ad terram. Nam plana quidem, nata & apta ſunt, vt ab vno medio, id eſt, analogia, ſolida autem duobus medijs contineantur. Alio modo dicunt elementa habere qualitates. Nam terram, & aquam habere pondus, quo natura deorſum ferantur, aërem & ignem leuitatem, quà natura in ſublime tendant. Stoici tradunt elementorum alia habere vim efficiendi, alia accipiendi, & quaſi patiendi. Efficiendi quidem vim habere aërem & ignem; accipiendi & patiendi, terram, & aquam. Ariſtoteles etiam quintum corpus inducit cœleſte, & volubile, quòd cœlum è quatuor elementis conflatum eſſe nolit. Appellat autem volubile quintum corpus, quòd in orbem circum terram feratur, cùm Plato diſertè dicat, ex igne & terra cœlum conſtare. Ita enim ait, Corporeū, » & aſpectabile, et tractabile oportet eſſe quod natum eſt. » Sine igne autem nihil vnquam fuerit aſpectabile, neque » tractabile, ſine aliquo ſolido. Solidum autem non ſine ter- » ra. vnde moliens hoc vniuerſum Deus, ex igni ipſum & » terra effecit. Duó autem ſola rectè ſine tertio conſtare » non poſſunt. Oportet enim vinculum in medio eſſe am- » borum, quod ea copulet. Vinculum porrò optimum, quod » maximè ex ſe & ijs quæ vincit vnum facit. Quòd optimè » nata eſt proportio efficere. Vinculum dicit duo me- »

„ *dia elemẽta ea proportione quæ expoſita eſt inter ſe com parata. Qui Hebræorum dogmata defenſitant, de cœlo terraq́ʒ diſſentiunt. Cæteri enim ferè omnes ex nulla ſubiecta materia quæ prius fuerit, cœlum et terram genitam eſſe volunt, quoniam Moyſes ſcribit his verbis: In principio fecit Deus cœlum & terram. Apollinarius verò ex abyſſo feciſſe Deum cœlum & terram contendit. Nam abyſſi vt eius quæ creata ſit, Moyſes in cõmemorando or bis ortu nõ meminit, ſed in libro, qui Iob inſcribitur, perſcriptũ hoc eſt, Qui fecit abyſſum. Ex hac igitur vt materia, omnia alia nata eſſe vult, neqʒ tamen eam nullo ge neratam ortu, ſed genitam ante omnia corporea, & ad cæterorũ naturam à Deo præparatam eſſe tuetur. Atqʒ ipſum quoqʒ abyſſi nomen (ſignificat autẽ Latinè fundi expers) infinitatem oſtendit. Sed hoc quoquo modo ſe habeat, nihil refert. Etenim etiã hoc modo Deus omnium & opifex eſſe & ex nihilo feciſſe omnia, probatur. Aduerſus eos qui dicunt vnicũ eſſe elemẽtum, aut ignẽ, aut aërẽ, aut aquã, ſatis erunt quæ ab Hippocrate diſputata* „ *ſunt. Si vnum homo eſſet, nunquã doleret, neqʒ enim eſſet* „ *vnde doleret. ſi vnum eſſet: Quòd ſi etiã doleret, vnum* „ *eſſet quod ſanaret; Oportet enim quod doliturum eſt,* „ *in mutatione verſetur adiuncto ſenſu: At ſi vnicum eſſet* „ *elementum, non eſſet in quod mutaretur. Si autẽ non mu* „ *taretur, ſed in ſeipſo remaneret, non doleret, etiamſi eſſet* „ *ſenſu præditum, Oportet etiam quod patitur ab aliquo* „ *pati. Si autem vnum ſolum eſſet elementum, non eſſet* „ *alia qualitas præter eam, quæ eſt vnius elementi, à qua* „ *animal pateretur. Quod ſi neque mutari, neqʒ pati poſ-* „ *ſet, quomodo doleret? Quum igitur hoc probaſſet fieri* „ *non poſſe, per conceſſionem infert, Si verò etiam doleret, vnum eſſet quod ſanaret; Nunc verò non eſt vnum,*

quod

quod ſanat, ſed multa, non ergo vnum homo eſt. Porrò autem ijs ipſis quibus ſinguli ſuam ſententiam confirmare nituntur, maximè oſtenditur quatuor eſſe elementa. Etenim Thales ſolam aquam dicens eſſe elementum, conatur probare alia tria ex aqua generari. Nam eius fęcem terram eſſe, tenuiſſimam partem aërem, aëris item tenuiſſimam partem ignem. Et Anaximenes quoque aërem ſolum ſtatuens, ſimiliter conatur oſtendere, cætera elementa ex eo gigni, atque perfici. Heraclitus, & Hipparchus Metapontinus, ignem dicentes, iiſdem hiſce rationibus vſi ſunt. Quod igitur iſti dicunt in igne cauſam eſſe gignendi cætera elementa, & cæterorum Philoſophorum alius aquam, alius aërem inducit, ex eo oſtenditur omnia elementa in ſe mutuò mutari. Cùm autem omnia in ſe mutuò vertantur, neceſſe eſt omnia eſſe elementa. Quodcunq; enim de quatuor ſumpſeris, id ex alio fieri reperietur. Corpus autem cùm ſit animæ inſtrumentum, vnà cum animæ viribus diuiditur. Nam ad eas accõmodatum, aptumq; factum eſt, vt nulla animæ vis à corpore impediatur. Vnicuique enim facultati animi, quo ſuo munere fungi poſſit, propriæ partes corporis tributæ ſunt, vt in progreſſu orationis demonſtrabitur. Nam anima locum obtinet artificis: corpus inſtrumenti; Materia autem eſt in quibus verſatur actio; Effectio verò ipſa actio, quemadmodũ vt materia ſubijcitur fœmina: nam in hanc eſt actio. Actio adulteriũ, aut ſtuprũ, aut legitimus cõcubitus. Diuiduntur autem vires animæ, in vim phantaſiæ, cogitationis, & memoriæ quæ Græci vocant φανταστικὸν, διανοητικὸν, μνημονευτικόν.

De phantaſia. CAP. VI.

Φ Ανταστικὸν *igitur vis eſt animæ rationis expertis, quæ per ſenſuum ſedes ſuo munere fungitur.* Φανταστὸν *ve-*

rò, quod in phantaſiam cadit, vt in ſenſum quod ſenſui ſubijcitur. Φαντασία verò affectio eſt animæ, à ratione vacua quæ fit ab aliquo quod φανταστὸν appellauimus. Φάντασμα verò inanis affectio in animæ partibus rationis expertibus quæ à nullo, quod ſit φανταστὸν, cõmouetur. Stoici autem hæc quatuor ponunt φαντασίαν, φανταστὸν, φανταστικὸν, φάντασμα. ac φαντασίαν definiunt animæ affectionem quæ & ſeipſam oſtendit, & φανταστὸν illud à quo nata eſt. Cùm enim albi quid aſpexerimus, gignitur in anima ex eius aſpectu quædam affectio. Vt enim in ſenſuum ſedibus affectio gignitur cùm ſentiunt, ita in anima cùm intelligit. Nam imaginem in ſe accipit eius rei quam intelligit. Φανταστὸν ſubiectũ illud ſenſui quod φαντασίαν genuit, vt aliquid albi & quidquid animam mouere poteſt. Φανταστικὸν inanem diſtractionem ſine eo quod ſit φανταστὸν. Φάντασμα verò rem ipſam qua ad φανταστικὸν, id eſt, vanam diſtractionem attrahimur, vt in inſanis & melancholicis. Horum diſſenſio in ſola mutatione nominum conſiſtit. Inſtrumenta eius ſunt anteriores cerebri ventriculi, & qui in eis animæ ſpiritus continetur, quiq; ex eis nerui naſcuntur, animæ ſpiritu madefacti, & ſenſus ſedium ſtructura. Sunt autem ſenſus ſedes quinq;, ſenſus vnus, anima, quæ per ſenſuum ſedes affectiones quæ in eis exiſtũt, cognoſcit. Atq; ea quidem ſede quæ præ cæteris terrena & corporea eſt, hic autem tactus eſt, terrenam naturam indicat. Ea verò quæ maximè eſt ſplendida, qui cernendi ſenſus eſt, ſplendida: vt aërea affectiones aëris (vocis enim ſubſtantia aër eſt, aut aëris ictus,) ac ſpongioſa & aquea, quæ in guſtu eſt ſapores percipit. Comparatũ enim natura eſt, vt quodq; quod ſub ſenſum cadat, per aliquid quod ſit aptum ad naturam ſuam cognoſcatur. Oportebat igitur hac ratione,

215

ne, quoniam quatuor ſunt elementa, quatuor etiam eſſe ſenſus. Sed quoniam vapor et odorum genus media quadam natura ſunt inter aërem et aquam: (Aëre enim eſt craſſior, aqua tenuior, quod in grauedine planũ fit. Nam qui eo morbo afficiuntur, ſpiritu quidem aërem ducunt, & tamen in ducendo ſpiritu vaporem non percipiunt, propter enim obſtructionem quòd craſſius eſt, ad ſenſum non peruenit.) Idcircò quintam ſedem odoratus natura machinata eſt, vt nihil eorum quæ cognoſci poſſunt, ſenſum effugiat. Eſt autem ſenſus non commutatio, ſed commutationis diiudicatio. Commutantur enim ſenſuum ſedes, & ſenſus cõmutationem diiudicat. Vocantur tamen ſæpè ſenſus etiam ipſæ ſenſuum ſedes. Eſt autem ſenſus, perceptio eorum quæ ſub ſenſum cadunt. Sed hæc definitio non ipſius ſenſus, ſed munerũ eius eſſe videtur. Quare ſic quoque ſenſum definiunt, Spiritus intelligens à principatu animæ ad ſedem ſenſuum pertinẽs. Præterea hoc modo, Vis animæ quæ ſenſui ſubiecta ſunt, percipiens. Senſuum autem ſedem inſtrumentũ perceptionis eorum quæ ſenſu cognoſcuntur. Plato verò, ſenſum, animæ & corporis ad externa ſocietatem definit. Nam vis quidem ipſa animæ eſt: inſtrumentum corporis. atque ambo hæc per phantaſiam res externas percipiunt. Animæ autem partium, aliæ ſunt famulæ & ſatellites, aliæ dominantur & imperant. Eæ enim partes in quibus ratio & ſcientia eſt imperant, ſenſus & motus cum appetitu, item'que vocis mittendæ facultas ancillantur. Etenim motus & vox celerrimè nulloq́ ferè interueniente tempore voluntati rationis obtẽperant. Simul enim volumus & mouemur, neque tempus quod voluntati & motioni interponatur requirimus, vt in motu digitorum licet animaduertere. Atque etiam naturalia quædam imperio rationis pa-

 rent,

rent, vt quæ perturbationes animæ dicuntur.

De viſu. CAP. VII.

VISVS *ambiguum nomen eſt, nam et inſtrumentum & vis ſentiendi viſus dicitur. Hipparchus ait radios qui ab oculis porrigantur, ſuisq́ terminis velut manuũ contrectationibus exteriora corpora attingant, eorũ perceptionem ad viſum referre. Geometræ verò conos quoſdam deſcribunt ex radiorum concurſu factos, qui ex oculis emittantur. Emittere enim dextrum oculum putant radios ad læuam, ſiniſtrum ad dextrã, deinde ex eorum concurſione conum abſolui, vnde accidat vt multa quidem ſimul oculus complectatur, quæ aſpectu ſentiri poſſint. ſed exquiſitè ea cernat vbi radij cõcurrerint. Nam ſæpè hac de cauſa pauimentum intuentes non videmus nummum qui in eo iaceat, quamuis diu intentis oculis, donec radij ad eũm locum in quo iacet nummus, concurrerint, & tum demũ eum aſpicimus, vt qui tum primũ cœperimus attendere. Epicuræi imagines earum rerum quæ appareant, cenſent in oculos incurrere. Ariſtoteles non imaginem corpoream. ſed qualitatem per commutationem aëris, ab his quæ videntur vſque ad oculum accedere. Plato verò per confuſionem ſplendorum res aſpici exiſtimat, vt id quidem lumen quod ex oculis proficiſcitur, aliquo vſque in aërem qui eiuſdem ſecum eſt generis, effluat. quod verò à corporibus manat cõtrà feratur, ac quod in aëre eſt qui interponitur facileq́ diffunditur & vertitur, ſimul cum oculorum igne extendatur. Galenus cum Platone de viſione conſentit in ſeptimo de conſenſu ſparſim ſic ferè ſcribens, Si enim ad oculum veniret pars quædam, aut vis, aut imago, aut qualitas corporum quæ cernuntur, non cognoſceremus magnitudinem eius*

quod

210

quod videtur, vt montis, ſi ita caſus ferat, maximi: tantæ enim rei ſimulachrum incurrere in oculos noſtros prorſus à ratione alienum eſt. Enimuero neque ſpiritus viſionis tãtam vim expreſſus habere poteſt, vt circum omnia quæ cernuntur fundatur. Relinquitur igitur aërem qui nos circumſtat tale inſtrumentum nobis eſſe, tum cùm videmus, quale in corpore neruus viſionis eſt. Videtur enim aëri qui nos ambit aliquid euenire huiuſmodi. Nam ſolis ſplendor attingens ſuperiorem extremitatem aëris per totũ aërem vim ſuã tranſmittit, & ſplendor qui per neruos viſionis fertur, naturam habet ſpirabilem, & in aërem incidens eundemq́ primo impetu cõmutans longiſſimè tranat ſeipſe continens, donec in durũ aliquod corpus incurrerit: eſt enim aër tale inſtrumentũ oculo ad diiudicanda ea quæ vidẽtur, quale cerebro neruus: vt quã habet rationem cerebrũ ad neruũ, eandẽ habeat oculus ad aërem ſplẽdore ſolis animatũ. Eſſe autem aërem hac natura, vt aſſimiletur corporibus quæ ſibi admoueantur, ex eo conſtat quod ſi in lumine aliquid ſplendidũ, vel fuluum, vel cæruleũ, vel argenteũ per aërem feratur ab eo quod fertur aër cõmutetur. Porphyrius in libro de ſenſu, neque conum, neq́ ſimulachrum, neq́ aliud quicquã, viſionis cauſam eſſe vult, ſed animã ipſam, cùm incidit in ea quæ cernũtur, agnoſcere ſeipſam, eſſe ea quæ aſpectu ſentiantur, quòd anima cõtineat omnia quæ ſint, omniaq́ quæ ſint, nihil ſint aliud, quàm anima, corpora diuerſa continens. Nam cùm velit vnam eſſe omniũ animã, eam quæ rationis eſt cõpos, meritò dicit in oĩbus quæ ſunt, ſeipſam cognoſcere. Cernit autẽ hic ſenſus per lineas rectas, et cũ primario loco colores percipit, tũ cũ his etiã corpus coloratũ diiudicat, et eius magnitudinẽ & figurã & locum in quo eſt et interuallum et numerũ et motum

& ſta-

& ſtatum & aſperum & læue & æquabile & inæquabile & acutum & obtuſum et cohærentiam ſiue ad aquæ ſiue ad terræ naturam accedat, vt humidum ne ſit an ſiccum. Itaque quod propriè aſpectu ſentitur, color eſt. Nam ſola viſione colores percipimus, atque confeſtim cum colore coloratum corpus & locum in quo eſt quod cernitur, & interuallum quod inter id quod cernit, & id quod cernitur, interijcitur. Quotquot enim ſenſibus corpus percipitur, iiſdem ſtatim etiam locus ſimul cognoſcitur, vt in tactu & guſtatu euenit. Sed hi quidem, tum ſolum ſentiunt cùm admoti fuerint corpori, exceptis iis quæ pòſt explicabuntur. Viſio verò etiam magno interuallo interiecto. Quoniam autem procul cernit ſubiecta propria, neceſſariò conſecutum eſt vt etiam ſola interuallum videat. Magnitudinem verò tum ſola percipit, cùm poteſt id quod cernitur vno obtutu comprehendere. Quæ verò maiora ſunt quàm vt vno aſpectu comprehendi poſſint, in his viſio & memoriam requirit, & cogitationem. Cùm enim ea particulatim neq; tota vno cernat intuitu, neceſſariò ab vno tranſit ad alterum, & vt quidque in ea tranſitione in ſenſum incidit, ita ſenſu percipitur. Quæ verò prius percepta ſunt, memoria conſeruat, & cogitatio vtrunq; cogit, & quod ſenſu et quod memoria perceptum eſt. Quare magnitudinẽ dupliciter percipit aliquando ſolá, aliquando adiuncta memoria, et cogitatione. Numerum autem eorum quæ cernuntur ſi plus tribus eſt aut quatuor qui vno aſpectu nõ cernitur, motus etiam & figuras multorum angulorum nunquàm ſola, ſed cũ memoria & cogitatione ſentit. Non enim poteſt & quinq; & ſex & ſeptem & his amplius ſine memoria cogere, vt neq; hexagona & octagona, & figuras multorum angulorum. Motus etiam cùm fiat per tranſitionem,

ſitionem, aliud habet primum, aliud ſecundũ. Vbi autem primum & ſecundum eſt & tertiũ, id memoria ſola conſeruat. Surſum autem & deorſum æquabile & inæquabile, item aſperum, & læue, acutum & obtuſum, tactus & viſus communia ſunt, quandoquidem hi ſoli ſenſus locum dijudicant. Cogitatione tamen etiam opus habent, quoniam illud ſolũ quòd vno impetu in ſenſum incurrit ſolius ſenſus opus eſt. Quæ verò non vno, non ſolius ſenſus, ſed etiam memoriæ adiuncta cogitatione, vt ſuprà oſtenſum eſt. Tranſlucidarum autem rerum etiam vſq; ad fundum natura ſua viſio protẽditur, primum quidem & maximè aëris: totũ enim penetrat, ſecundo aquæ ſtantis & limpidæ, ſiquidem piſces natãtes videmus (per vitrum verò & id genus alia minus cernimus) ſi modò illa lumine illuſtrata ſint, & hoc huius ſenſus eſt propriũ. Sed vidẽdum eſt ne quis in errorẽ inducatur quòd etiam calidorum perceptionem ad viſum pertinere exiſtimet, quoniam ignem dum aſpicimus, ſtatim etiam calidũ eſſe ſcimus. Nam ſi ad primam viſionem orationẽ retuleris, inuenies tum cùm primũ viſio ignem ſenſit, ſolum colorẽ & figuram percepiſſe, deinde accedente tangendi ſenſu calidũ eſſe cognouimus, quod memoria à tactu acceptum conſeruauit. Quare nunc cùm ignẽ aſpicimus, nihil præter figuram & colorem ignis cernimus. At cogitatio vna cum ijs quæ aſpectus cognoſcit per memoriam etiam colorem apprehẽdit. Eadem ratio in pomo eſt, ſi enim non ſolùm colore & figura pomum formatur, ſed etiam odore & ſaporis genere, non quò hæc quoq; viſio percipiat, pomum eſſe nouit, ſed animus odoratus & guſtatus memoriam retinet, et ſimul atq; aſpexerit etiam iſtorum cum figura, & colore informatam cogitationem habet. Itaq; cum pomum cereum, verum eſſe pomum putauerimus,

non

*non viſio eſt quæ fallitur,ſed cogitatio. Nam viſio in ſuis
& proprijs ſubiectis falſa non eſt, colorem enim & figu-
ram aſpexit. Tres igitur ſenſus viſio,auditus,odoratus,
res externas neque admotas ſibi percipiunt aëre inter-
iecto. Guſtatus verò non aliter ſentit, quàm ſi ad ſub-
iectum, quod percipiendum eſt, admoueatur. Tactus
verò vtramque vim habet: Nam & admotus corpo-
ribus & aliquando intercedente baculo, ſuo munere ſun
gitur. Quocirca interdum aſpectus cæterorum ſenſuum
teſtimonio indiget, cùm id quod cernitur artificio ad fal
lendum factum fuerit, vt in pictura,nam pingendi artis
opus eſt,fallere aſpectum non veris eminentijs & lacu-
nis,ſi res eiuſmodi naturæ eſt,vbi opus ſit maximè qui-
dem tactum aſciſcere. interdum tamen etiam guſtatum
aut odoratum,vt in pomo cereo. Aliquando tamen per
ſe,et ſua vi quæ appareãt euidenter oſtẽdit,cùm quidem
non magno interuallo conſpexerit. Nam turrẽ quadratã
ſi magnũ ſpatiũ interponatur,rotundã aſpicit. Labitur
etiam quando per caliginẽ,aut fumum cernimus,aut ali
quid ſimile quod aſpectũ perturbet. Item cũ per aquam
quæ agitatur, Nam in mari remũ quaſi infractũ videt.
Similiter etiam cùm per aliquam materiã perlucentem
aſpicimus,vt in ſpeculo et vitro & reliquis eiuſmodi,aut
cùm celeriter mouetur quod aſpicitur. Conturbat enim
viſum celer motus,vt rotũda videat quæ non ſunt rotun-
da et quaſi fixa quæ moueantur,aut cùm cogitatio aliud
agit,vt in eo qui conſtituerit amicum conuenire; et cùm
in eum inciderit,præterit quod eius cogitatio in alijs oc-
cupata ſit. At ne hoc quidem viſionis peccatum eſt,ſed
cogitationis. Nam ſenſus quidem vidit & ad cogita-
tionem verò detulit,ſed illa ad ea quæ deferebantur non at-
tendit. Quatuor autem maximè viſioni ad res euiden-*

ter

ter cognoſcendas opus ſunt, integrum inſtrumentum, motus congruens, et interuallum, aër purus, & illuminatus.

De tactu. CAP. VIII.

QVODLIBET cæterorum inſtrumentorum Deus duplex fabricatus eſt, et loco aliquo parteq́ corporis circumſcripſit. Etenim oculos duos & aures duas & duo foramina eius ſenſus qui in naribus locatus eſt effinxit, linguas etiã duas in omnibus animalibus genuit, ſed alias diuiſas vt in ſerpentibus, alias copulatas et coniunctas, vt in hominibus. Quocirca duos tantùm ventriculos anteriores cerebri fecit, vt ex vtroque ventriculo nerui ſentiendi demiſſi duplicia procreent inſtrumenta. Cauſa autem cur duplicia inſtrumẽta fecerit, eſt eximia procuratio animantium, vt ſi alterum læſum fuerit, reliquum ſenſum tueatur. Sed vt plurima cæterorum inſtrumentorum corrumpantur; nihil animantis vita offenditur. Tactu verò intereunte, ſimul etiam extinguitur animal. Solus enim tactus inter ſenſus, communis eſt omnium animaliũ. Omne enim animal tãgendi ſenſum habet, cæteros ſenſus nõ omnia omnes, ſed aliquos aliqua. Oẽs habent quæ perfectiora ſunt. Itaq́ quoniã hic ſenſus eſſet'ne animal an non eſſet, diiudicaturus erat, nõ vnam partẽ Deus tactui tribuit, ſed totũ penè corpus animalis. Nam præter oſſa & cornua & vngues, ligamenta & pilos & alia quædã eiuſmodi, omnis pars corporis tãgendi ſenſu prædita eſt. Euenit igitur vt vnũquodq́ inſtrumẽtum dupli em ſenſum habeat, vnum eorum quæ propriè percipit, alterum tactus. Nam viſus, verbi cauſa, colores internoſcit, et frigida calidaq́ percipit, ſed hæc quidẽ vt corpus, illos vt viſus. Idẽ de guſtu et olfactu, et auditu indican ũ eſt. Quomodo igitur totius corporis tactus eſt, ſi a anterioribꝰ cerebri vẽtriculis, ſenſus manare dicimus?

An

An perſpicuum eſt neruis è cerebro demiſſis & in omnem partem corporis fuſis tangendi ſenſum exiſtere? Sed quoniam ſæpè ſi ſpina pedem offendimus, ſtatim capilli horrent, putarunt nonnulli dolorem, vel ſenſum doloris ad cerebrum mitti; & ad hunc modum ſentire animal. Verùm ſi hæc ratio vera eſſet, non dolore afficeretur ea pars quæ ſecatur, ſed cerebrum. Quare rectius eſt dicere neruum illum eſſe cerebrum. Nam cerebri aliqua pars eſt in ſe toto animæ ſpiritum continens, vt ferrum candẽs ignem. Hanc ob cauſam cui parti neruus ſentiens ingenitus fuerit, ea pars ab eo ſenſus particeps, ſentiensq́; redditur. Neque tamen abſurdum fortè ſit dicere, in originem neruorum cerebrum, non dolorem, ſed perceptionis ſocietatem quandam, & doloris denunciationem mitti. Propriè autem ſub tactum ſubiecta ſunt calidum, & frigidum, molle, & durum, viſcoſum, & aridum, graue & leue. ſolo enim tactu hæc cognoſcũtur. Communia tactus, & ſenſus oculorum acutum, & obtuſum, aſperum, & læue, ſiccum & humidum, craſſum, & ſubtile, ſurſum & deorſum, (quandoquidẽ & locus) item magnitudo cùm fuerit eiuſmodi, vt vno impetu tactus comprehendatur, ſpiſſum, & rarum, & rotùndum, cùm exiguum fuerit, quemadmodum aliæ figuræ quædam. Motum item accedentis corporis percipit adiuncta memoria & cogitatione. Numerum quoque, ſed vſque ad duo, aut tria, eáque exigua, et quæ facile comprehendantur. Sed hæc aſpectus magis, quam tactus percipit, vt etiam æquabile & inæquabile. Sunt enim de læuium & aſperorũ genere. Nam ad duritiẽ admixta non æquabilitas aſperitatem, æquabilitas iuncta ad ſpiſſitudinem læuitatem gignit. Quare ex his quæ diximus, magnã eſſe horum ſenſuum inter ſe cõmunitatem, facilè perſpicitur. Nam alterius errorem

alter

alter indicat. In pictura enim oculi quidem eminentias quaſdam cernunt, narium & cæterorum. At accedens tangendi vis, eius errorem coarguit. Atque vt aſpectus, omnia ſemper aëre interiecto intuetur, ita tactus per baculum & dura & mollia & humida ſentit, etſi ratiocinationem & cogitationem adhibet. Hunc enim ſenſum homo habet acerrimũ: Nam tactu & guſtu reliqua vincit animalia, cæteris ſenſibus vincitur. Cùm enim aliud animal alio ſenſu de tribus hominem ſuperet, canis tribus pariter excellit: Nam & audit acutius, & videt & odorat: quod ij canes oſtendunt, quos ad inueſtigandas feras adhibemus. Quanquàm autem vniuerſum corpus tactus eſt inſtrumentum, vt ſuprà eſt declaratum, maximè tamen interiores manus & harum in primis ſummi digiti. Hos enim vt indices habemus tactus certiſſimos, nam non modo ad comprehendendum idoneum inſtrumentum à Deo manus effectæ ſunt, ſed etiam ad tangendum. Quam etiam ob cauſam cute tenuiores ſunt, & muſculi vniuerſæ palmæ ſubſtrati ſunt & pilis carent, vt magis quæ tangi poſſunt percipiant. Cur autem pilos ex ſeſe non efferant, muſculus ſubſtratus cauſa eſt. Manus autem quæ duriores ſunt, ad capiẽdum valentiores ſunt; quæ molliores, ad tactionem certiores. Quomodo etiam nerui qui duri ſunt ad motũ, qui molles ad ſenſum ſunt aptiores. Nerui enim tactus quoque inſtrumenta ſunt, cùm per eos tangendo ſentimus.

De guſtatu. CAP. IX.

VISVM *quidem ſuprà diximus ad rectas ſentire lineas: Odoratus autem & auditus non ſolùm ad rectam lineam, ſed vndiq; tactus & guſtatus, neque rectis lineis, neque vndique cognoſcunt, ſed tum ſolùm, cùm*

proximè ad ea quæ ſibi ſubiecta ſunt acceſſerint, exceptis his quæ iam explicata ſunt. Eſt autem guſtatus, ſenſus qui ſapores percipit. Inſtrumenta eius lingua, eáque maximè ſumma, præterea palatum. In quibus nerui, qui è cerebro deferuntur diffuſi perceptionem ſuam ad principem animæ partem referunt. Succi autem ij qui ſub guſtatum, ſubiectæ qualitates vocantur, ſunt hi; dulcedo, acor, acrimonia, acerbitas, auſteritas, amarities, ſalſedo, pinguedo. Hæc enim guſtus diiudicat. His qualitatibus aqua carere dicitur, quòd nullam harum qualitatum in guſtando referat. Nam ſi cæteras qualitates ſpectes, vt frigus & humorem, inſitam habet aqua qualitatem. Acerbitas autem, & auſteritas, inter ſe differunt, quòd altera magis, altera minus conſtringat. Simplices igitur qualitates quas guſtus percipiat, hæ fere ſolæ ſunt. Compoſitæ infinitæ. Nam cuique animalium, ac ſtirpium generi, propriæ qualitates ſunt. Aliam enim, ſi ita caſus ferat, porcorum; aliam caprarum qualitatem percipimus. Quare cùm ignorauerimus quod genus carnium ſit, quod affertur, guſtãdo iudicamus: quòd non eueniet, niſi diuerſa eſſet cuiuſque rei, quæ ſub guſtum cadat, qualitas. Proinde generatim eas nemo complecti queat, cùm ſit infinitæ, & inter ſe omnino differentes. Nam vel in ijs in quibus vna quæpiam ſimplicium qualitatum dominatur, ſapores ſpecie differre notum eſt. Nam in ficubus aridis & vuis paſſis & palmula, vna dominatur qualitas, dulcedo, & tamen guſtus in his ſpecie ſapores diſcrepantes cognoſcit.

De auditu. CAP. X.

AVDITVS *voces ſentit, & ſonos, eorumq́ acumen, & grauitatem, & leuitatem, et aſperitatem, magnitudi*

tudinemq́; indicat. Inſtrumenta huius quoque ſenſus, molles ſunt nerui è cerebro ducti, & aurium ſtructura, maximeq́; quod in ijs cartilaginoſum eſt. Nam ad ſonos & ſtrepitus apta cartilago eſt. Solus homo & ſimia aures nō mouent, cùm cætera omnia, quæ aures habeāt, animalia eas moueant.

De odoratu. CAP. XI.

ODORATVS *ſit ille quidem per nares, ſed ad terminos anteriorum ventriculorum cerebri perficitur. Hi enim cùm vaporum naturam in primis referant, facilè vapores percipiunt. Dictum eſt enim ſupra, quodq; inſtrumentum per naturæ coniunctionem ea percipere, quæ propriè ſibi ſubiecta ſint. Veruntamen non vt cæteris inſtrumētis, ita odoratu ſentiendi neruum cerebrum demiſit, ſed ipſum ſuis terminis vſum neruorum explet, vaporesq́; qui afflantur, accipit. Eſt autem odorum latiſſimè patens differentia ſuauis odor & teter, & qui inter hos medius interijcitur, qui neque ſuauis neque teter eſt. Gignitur autem ſuauis odor cùm humores qui ſunt in corpore, exquiſitè, medius cùm mediocriter teter, cùm parum, aut nullo modo concocti ſunt.*

De cogitatione. CAP. XII.

EIVS *partis quam phantaſticam diximus cùm facultatem tum inſtrumēta, tum parteis, tum partium coniunctionem & differentiam, vt potuimus, breuiter ſatis explicauimus. Illius autem partis in qua cogitatio eſt generatim iudicia ſunt, & aſſenſus, & declinatio, & appetitio. Speciatim rerum intelligentia, virtutes, ſcientiæ, artium rationes deliberandi vis, electio. Atque hæc pars eſt quæ per ſomnia vaticinatur nobis futura quam ſolam*

Pythagorici Hebræos ſecuti, veram diuinationem eſſe volunt. Inſtrumentum eius eſt medius ventriculus cerebri animæq́ue ſpiritus qui in eo clauditur.

De memoria. CAP. XIII.

EA vis qua meminimus, memoriæ, & recordationis cauſa eſt, et penu. Memoria eſt, vt Origines ait, phantaſia intus relicta, ab aliquo ſenſu qui actu ſit, vt Plato verò definiebat, ſenſus, et intelligẽtiæ notionis cõſeruatio. Animus enim quæ ſub ſenſus cadunt, per ſentiẽdi inſtrumenta percipit, opinioq́ue naſcitur. Quæ verò ſub intelligentiam intelligentia, gignitur q́ue intelligentiæ notio. Cùm igitur imagines & eorum quæ opinatus eſt, & quæ intelligentia cõprehendit, conſeruat, meminiſſe dicitur; Quo loco Plato non eam intelligentiæ notionem quæ verè dicitur, videtur accipere, ſed cogitationem. Nam quæ ſub ſenſum ſubiecta ſunt, per ſe memoria tenetur; quæ intelligentia cernuntur, ex accidenti: quandoquidẽ eorum quæ cogitamus ex antegreſſa phantaſia memoria eſt. Quæ verò propriè intelligẽtia intuemur, quoniam didicimus, aut audiuimus, meminimus, ſubſtantiæ verò eorum memoria nulla eſt. Non enim ex antegreſſa phantaſia, quæ intelligentia cernimus, percipimus, ſed ex diſciplina aut naturali notione. Quod ſi meminiſſe dicimur quæ prius vidimus, aut audiuimus, aut alio quouis modo cognouimus, prius autem ad tempus præteritũ refertur, dubium non eſt, quin ſub memoriam cadant ea, quæ fiunt, quæ pereunt, quorum in tempore cohærentia eſt. Et quanquam abſentium memoria eſt, non etiam ab abſentibus commouetur. Recordatio dicitur cùm obliuio memoriam interruperit. Eſt enim recordatio memoriæ quæ euanuerit recuperatio. Euaneſcit autem per obliuionem. Obliuio porrò memoriæ amiſſio eſt. Sed alia eſt perpetua, alia

ad tempus, quo de genere eſt recordatio. Alia autem eſt recordatio, quæ non eſt obliuio eorum quæ ſenſu & intelligentia percepta ſunt, ſed naturalium notionum. Naturales notiones appellamus, quæ ſine doctrina omnibus adſunt, vt verbi cauſa, eſſe Deum. Hanc Plato recordationem eſſe dicit idearum. Quid autem idea ſit, poſteà dicemus. Phantaſtica igitur vis, tradit cogitationi ea quæ ſenſibus conſpiciũtur. Cogitatio cũ accepit & indicauit, mittit ad memoriam. Huius inſtrumentum eſt poſtremus cerebri ventriculus quem & παρεγκεφαλίδα & παρακρανίδα vocant, & qui in eo animæ ſpiritus comprehenditur. Sed quoniam ſenſuum principia & radices dicimus eſſe anteriores cerebri ventriculos, cogitationis medium, memoriæ poſtremum, confirmanda hæc ratione ſunt, ne temerè iis quæ dicuntur, credere videamur. Eſt autem huius rei argumentum certiſſimum, quod ex vſu & munere partium ducitur. Nam anterioribus ventriculis quoquo modo læſis ſenſus offenduntur, cũ cogitandi vis adhuc maneat incolumis. Solus verò medius ventriculus ſi lædatur, cogitandi facultas labefactatur, at ſenſuum ſedes manent, ſenſumq́ à natura datum tutantur. Quod ſi anteriores, mediusq́ ventriculus lædantur, ratiocinatio vna cum ſenſibus corrumpitur. At verò ſi poſtremus ventriculus offendatur, ſola interit memoria, ſenſui & cogitationi nihil nocetur. Quod ſi & anteriori, & medio, & poſtremo ventriculo aliquid accidat, præterquam quòd totũ animal in vita diſcrimen adducant, ſenſum pariter & cogitationem, & memoriam delent. Quod cum aliis multis affectionibus & morborum incurſibus, tum in primis inſania febricitantiũ oſtenditur. Nam aliqui eorum qui eo morbo laborant, ſola cogitatione læſa, ſenſus conſeruant: qualem deſcribit Galenus

quendam, qui cùm apud eum lanificium quidam exerceret, arreptis vaſis vitreis ad feneſtram ſe proripiens, quærebat de prætereuntibus, quodq́; vas nomine compellans, an præcipitari vellent. Cum ij qui aſtabant velle ſe reſpondiſſent, primùm proiecit ſingula vaſa: deinde percunctabatur, an etiã lanificum demitti vellent. Illi quòd arbitrarentur rem eſſe ridiculam, & iocularem, cùm ſe velle dixiſſent, hominem corripuit, & præcipitem dedit. Hic ſenſibus erat integris, ſciebat enim & illi eſſe vaſa, & hunc lanificum, ſed ratiocinatio ſana non erat. Aliorum vana phantaſia eſt, putantium ſe videre quæ non vident, cùm cætera rectè & ratione dijudicent. Horum anteriores tantùm ventriculi læſi ſunt, medius ſaluus eſt. Per affectiones autem, quæ membrum quodq; inſequuntur, eius munera impediuntur. Nam ne eo munere fungatur, impeditur animal, ad quod obeundum natura parata eſt ea pars quæ affecta aut offenſa eſt, quemadmodum pede offenſo ne deambulemus, impedimur. Hoc enim pedis officium eſt.

De ratione & oratione. CAP. XIIII.

HÆC *ergo vna diuiſio eſt, facultatũ animæ, cum qua partes quædam corporis diuiduntur. Alia diuiſio, alioq́; modo, partis animæ rationis compotis, eſt in rationem & orationem. Eſt autem ratio animi agitatio, quæ fit in parte animæ quæ ratiocinatur ſine vlla elocutione. Unde ſæpè etiam tacentes totam rationem cum animis noſtris percurrimus, & in ſomnijs diſputamus, et per hãc maximè (non enim æquè per orationem) ratione præditi eſſe omnes dicimur. Nam & qui ſurdi nati ſunt, & qui caſu, aut morbo aliquo vocem amiſerunt, nihilominus ratione vtuntur. Orationis munus, in voce, & ſermone*

mone perſpicitur. Inſtrumenta autem vocis multa ſunt, nam & muſculi qui intus ſunt in medijs lateribus, & thorax, & pulmo, & aſpera arteria, et larynx, et horum maximè quod cartilaginoſum eſt, & nerui recurrentes, & lingula, & omnes muſculi qui has parteis mouent, emittendæ vocis ſunt inſtrumenta. Sermonis autem os, in hoc enim fingitur & figuratur, & velut conformatur ſermo: lingua, & gurgulione, plectri locum obtinentibus, palato caui illius quod ſonum refert, dentibus & cuiuſdammodi oris hiatu, vt in lyra chordarum vſum explentibus: conferente etiam aliquid naſo, vt vox ſonora ſit, ſeu egregia, vt in canentibus apparet.

Alia diuiſio animæ. CAP. XV.

DIVIDVNT *aliter in vires, aut ſpecies, aut partes animam, in eam quæ ad ſtirpes pertinet, quæ & altrix & patibilis vocatur; in ſentientem, & rationis compotem. Inſtrumenta autem cuiuſque partis, partim explicata ſunt, partim infrà dicetur. Zeno ſtoicus octonarum partium animam eſſe cenſet, partiens eam in principem facultatẽ, quinq; ſenſus, & vocis mittendæ, procreandiq́; vim. Panætus philoſophus edendæ vocis facultatem, motionis eius quo per ſe animalia cientur, partem eſſe vult, & quidem rectiſſimè. Procreatricẽ verò non animæ partem, ſed naturæ. Ariſtoteles in Phyſicis quidẽ quinq; eſſe dicit partes animæ, eam quæ ad ſtirpes pertineat, ſentientem, loco mouentem, appetentem, et ratiocinantem. Eam quæ ad ſtirpes pertineat, intelligens quæ alit, auget, generat, fingit, formatque corpora, quam eandem altricem quoque vocat, totum præſtantiſſimæ partis nomine, eius nempe, quæ alit, appellans, à qua cæteræ partes quas modo enumerauimus, pendent. Atque ita quidem in*

Phyſicis. In Ethicis verò in duo prima et ſumma genera animum diſtribuit, in rationis participem, & expertem. Rurſus rationis participem diuidit in eam quæ rationi obtemperat, & quæ rationi non obtemperat. De participe rationis ſuprà dictũ eſt; de experte nunc diſſeremus.

De parte animæ rationis experte quæ & patibilis & appetitio vocatur. CAP. XVI.

NON *deſunt qui per ſe eſſe dicant, quod ratione caret, vtpote cum anima reperiatur quæ rationis ſit expers, neque pars animæ rationis participis. Primum quidem, quoniam per ſe in beſtijs inuenitur, ex quo intelligitur perfectam quandam eſſe animam, nec partem alterius. Deinde, quoniam abſurdiſſimum eſt rationis partem eſſe, quod rationis eſt expers. Ariſtoteles verò & partem eſſe dicit, & facultatẽ, & diuidit in parteis duas vt diximus, quæ cõmuni nomine appetitus nominantur, ad quẽ pertinet etiã motus, quo per ſe animalia ſequendi aliquid, vel vitandi gratia incitantur. Appetitus enim eſt motus principium. Nam ſimul vt appetierint animalia, per ſe ad motum, perſequendi cauſa, feruntur. Ratione carẽtis animæ partis, aliud non paret rationi, aliud paret. Rurſus quod rationi paret, diuiditur bipartitò, in iram, et cupiditatem. Inſtrumentum autem cupiditatis, quæ ex ſenſu naſcitur, iecur eſt; iræ, cor, pars dura & vehementioris notionis capax ad grauia negotia, & difficilia, & ad contentum impetum deſtinata, quemadmodum contra iecur pars mollior, mollis cupiditatis inſtrumentum eſt factum. Dicuntur autem hæc rationi obedire, quoniam nata ſunt vt pareant, & ad nutum rationis moueantur, in ijs quidem hominibus qui conuenienter naturæ viuunt. Atque hi affectus animalis ſubſtantiam*

tiam conſtituunt, quando ſine his exiſtere vita poteſt. Quoniam autem affectus nomen homonymum eſt, diſtinguenda prius eſt eius homonymia. Dicitur enim affectio, tum corporea, vt morbi, et vulnera; tum animi, de qua in præſentia loquimur, cupiditas & ira. Communiter autem, & generatim animalis affectio eſt, quam voluptas aut dolor inſequitur. Nam affectionem dolor inſequitur, non affectio dolor eſt. Si enim ita eſſet, quidquid afficeretur doleret, nunc verò quæ ſenſu carent, afficiuntur illa quidem, non tamen dolent, non ergo affectio dolor eſt, ſed affectionis ſenſus, quam tamen alicuius eſſe momenti oportet, vt ſenſu percipiatur. Animi affectionũ definitio, hæc eſt: Affectio eſt motus appetendi facultatis ſub ſenſu cadens, ob boni vel mali phantaſiam. Et aliter ſic, Affectio eſt motus animæ rationis expers, ob opinionem boni vel mali. At vniuersè affectionis hanc definitionem tradunt, Affectio eſt motus ex alio in alio. Muneris functio, eſt motus efficax. Efficax autem dicitur, quod ex ſe mouetur. Itaque hoc modo ira muneris functio eſt iraſcendi facultatis, affectio autem vtriuſque animæ partis, & hoc amplius corporis noſtri totius, cùm per iram violenter rapitur ad agendum. Ex alio enim in alio motus eſt factus, quam affectionem eſſe dicebamus. Alio modo muneris functio affectio dicitur, cùm fuerit præter naturam. Nam muneris functio, ſecundum naturam motus eſt, affectio verò præter naturã. Quare hac ratione muneris functio affectio dicitur, cùm non ſecundùm naturam mouetur, ſiue à ſeipſo, ſiue ab alio moueatur. Nam cordis motus ſi pulſus eſt moderatus, muneris eſt functio; ſi validior agitatio, affectio. Nã à corde eſt validior agitatio, ſed præter naturam, ab eodem pulſus moderatus, ſed ſecũdùm naturam. Nihil igitur miri

vnam & eandem rem, & affectionem & muneris functionem nominari. Nam quà motus ſunt, à patibili animæ parte profecti muneris quædam functiones ſunt; quà verò immoderati, & præter naturam non muneris functiones, ſed affectiones ſunt. Motus igitur partis animæ rationis expertis, ſecundum vtranq; verbi notionem affectio eſt, non omnis tamen motus patibilis partis affectio dicitur. Sed qui vehementior eſt, & ad ſenſum peruenit; Nam exigui motus, & ſenſum effugientes affectiones non ſunt. Debet enim affectioni ineſſe magnitudo, quæ alicuius momenti ſit. Quocirca definitioni affectionis appoſitum eſt, motus ſub ſenſum cadens; Nam exigui motus, vt iam dixi, quos ſenſus non percipit, affectionem non gignunt.

De cupiditate. CAP. XVII.

DIVIDITVR *pars animæ rationis expers, vt diximus, quæ rationi obtemperat, in duas partes, cupiditatem, & iram. Rurſus cupiditas, bipàrtitò diſtribuitur, in voluptates & dolores. Nam cupiditas dum quod vult aſſequitur, voluptatem efficit. cõtrà dum non aſſequitur, dolorẽ. Alio modo diuiſa cupiditas, quatuor omnino ſpecies facit. Nam in rebus, alia ſunt bona, alia ſunt mala, & alia iam adſunt, alia expectantur. His generibus conſtitutis, ſi duo per reliqua duo multiplicentur, in quatuor partes cupiditas diuiditur. Eſt enim bonum, & malum, item præſens, & expectatum. Expectatum enim bonum libido eſt, iam verò præſens voluptas. rurſus malum expectatum metus eſt, præſens ægritudo. In bonis enim voluptas, & libido verſantur, in malis metus & ægritudo. Quæ ratio nonnullos mouit, vt affectionem in quatuor parteis tribuerent; libidinem, voluptatẽ, metum, & ægritudinem.*

tudinem. Bona autem & mala dicimus, aut quæ verè ſunt, aut quæ exiſtimantur. I*naſcuntur autem malæ affectiones in animo per tria hæc;malam inſtitutionem, inſcitiam,prauum corporis habitum. Si enim non rectè à pueris inſtituti fuerimus,vt regere affectiões poſſimus, in earum immoderationẽ incurrimus.Per ignorantiam autem,peruerſa iudicia in ratiocinandi animi parte gignuntur,vt opinio ſit quæ mala ſunt,eſſe bona;& quæ bona,mala.Aliquæ etiam ex prauo habitu corporis comparãtur.Siquidem in quibus amaræ bilis magna copia eſt, iracundi ſunt, & quorum calida humidaq́ temperatio eſt,ad obſcœnas voluptates propenſi.Verùm praua conſuetudo, bona cõſuetudine tollenda eſt,ignoratio,doctrina,atq́ ſcientia. Ad prauum autem habitum,corporea remedia adhibenda ſunt, vt eum quoad fieri poteſt,ad mediam temperationem, idoneo victu & exercitationibus,denique medicamentis,ſi etiam his opus erit,transferamus.*

De voluptatibus. CAP. XVIII.

VOLVPTATVM *quædam ſunt animi,quædam corporis. Animi ſunt,quæ per ſe ſunt animi, vt quæ ex doctrina et cognitione rerum capiuntur.Hæ enim & id genus aliæ,ſolius ſunt animi. Corporeæ autẽ ſunt,quæ in cõmunitate corporis,et animi verſantur,ideoq́ corporeæ vocatæ ſunt,vt quæ è cibo et cõplexu Venereo proficiſcuntur. Solius porrò corporis nullæ voluptates ſunt propriæ, ſed affectiones,vt ſectiones,fluxiones & qualitates tẽperationi congruẽtes. Omnis enim voluptas cum ſenſu eſt. Senſum autẽ animi eſſe oſtendimus.Eſſe autem ancipitẽ, et multiplicem ſignificationẽ vocabuli voluptatis,perſpicuum eſt.Sub alio enim,atque alio genere eſt,vt honeſtæ & improbæ voluptates.Aliæ etiam vanæ,aliæ veræ ſunt volupta-*

voluptates. Ac illæ quidem quæ in cogitatione ponuntur, ad ſcientiam ſunt; quæ cum corpore percipiuntur, ad ſenſum. Et harum quæ ad ſenſum ſunt, aliæ naturales ſunt, aliæ non naturales. Præterea voluptati quæ in bibendo eſt, ægritudo quæ in ſitiendo eſt, opponitur. At illi quæ in rerum contemplatione eſt poſita, nihil opponitur. Quæ omnia verbi voluptatis ambiguitatem oſtendunt. Voluptatum autem corporis quædam ſunt neceſſariæ, & naturales, ſine quibus vita conſtare non poteſt, vt alimenta, quæ quod corpori deeſt explent, veſtituſque neceſſarius. Aliæ naturales quidem, non tamen neceſſariæ, vt ſecundum naturam, & legem concubitus. Hæ enim conferunt ad permanentiam vniuerſi generis: Fieri autem poteſt, vt ſine eis in virginitate vitam trāſigamus. Aliæ neq; neceſſariæ, neque naturales, vt ebrietas, & libidinoſa petulantia, & immoderato cibo, potuq; corporis expletio. Hæc enim tantū abeſt, vt ad propagationem generis nobis conducant, quod legitimus facit concubitus, aut ad vitæ cohærentiam, vt etiam vehementer noceāt. Quare qui conuenienter Deo viuit, huic ſolæ neceſſariæ ſimul, et naturales voluptates perſequendæ ſunt. Illi verò qui ab hoc in ſecunda eſt virtutum claſſe locatus, cùm hæ, tum illæ etiam quæ nō neceſſariæ quidem illæ ſunt, ſed tamen naturales aſſumendæ ſunt, ſic vt modus & ratio, & tempus, & locus idoneus ſeruetur. Reliquæ omnino fugiendæ ſunt. Simpliciter autem illæ honeſtæ eſſe voluptates putandæ ſunt, quæ non ſunt implicatæ dolori, neq; pœnitendi cauſam afferunt, neque alio vllo detrimento afficiunt eos, qui perfruuntur, neque vltra modum progrediuntur, neq; nos multum à grauioribus negotijs abſtrahunt: aut ſibi ſeruire cogunt. Propriæ voluptates ſunt, quæ inſunt quodāmodo, aut annexæ ſunt cognitioni diuini numinis,

&

& ſcientijs & virtutibus. Hæc in ijs ducere debemus quæ primario loco ſunt expetenda, quæ non vt ſimus ſimpliciter, neque vt genus perduret, ſed vt bene nobis ſit, et viri boni, Deoq́ grati ſimus, vim habent, & ad perficiendum hominis animum & intelligentiam conferunt. Nam neque affectionibus medentur, vt quæ naturæ deſideria ſatiant, neq; omnino ægritudinem aut antegreſſam, aut inſequentem, aut contrariam habent, ſed puræ ſunt & ab omni concretione materiæ liberæ, propterea quòd in ſolo animo ponuntur. Etenim vt Platonis ſententia eſt, voluptatũ partim ſunt falſæ, partim veræ. Falſæ, quæ cum ſenſu & opinione non veræ ſunt, & dolores habent implicatos. Veræ, quæ ſolius ſunt animi ipſius per ſe, cum ſcientia & mente & prudentia, liquidæ et ab omni dolore ſeiunctæ, quæ que nullam pœnitendi cauſam relinquunt. Has voluptates quæ ex contemplatione rerum & honeſtis actionibus manãt, non communi nomine πάθη, ſed πίσεις appellant, & ſi vtrunque à patiendo nomen ductum eſt. Nonnulli autem ſunt qui propriè eiuſmodi voluptatem, gaudium nuncupent. Definiunt autem voluptatem, ortum in naturam qui ſenſum moueat. Verùm hæc definitio corporeæ tantum eſſe voluptatis videtur. Hæc enim quædam eſt expletio, & corporeæ inopiæ, dolorisque qui ex inopia naſcebatur medicina. Nam frigentes, aut ſitientes dum ægritudinem ſanamus, quæ è frigore, & ſiti exiſtit, in calefaciendo, & bibendo, voluptatem percipimus. Ex accidenti igitur hæ voluptates bonæ ſunt, neque per ſe aut natura ſua tales ſunt. Nam vt ſanari ex accidenti bonum eſt, at ſanum eſſe naturâ, et per ſe: ſic hæ voluptates, cùm curationes quædam ſint, ex accidenti bonæ ſunt. Voluptates verò quæ in contemplatione ponuntur, per ſe ſunt bonæ & naturâ. Non enim

ex inopia capiũtur. Hinc igitur non omnem voluptatem indigentiam explere diſci poteſt. Quod ſi eſt, non rectè definiunt, qui aiunt ortum in naturã qui ſenſum moueat eſſe voluptatem. Non enim omnes voluptates hæc definitio cõplectitur, ſed eam quæ ex cõtemplatione naſcitur, omittit. Epicurus quoq; voluptatẽ definiens, detractione omnis moleſtiæ, idem dicit quod ij qui aſſerunt ortum in naturam qui ſenſum moueat. Nam amotionem doloris, voluptatem eſſe dicit. Quoniã autem nullus ortus eiuſdem eſt generis, aut cognatus ſuis effectis, neque ortus voluptatis, voluptas putanda eſt. Sed à voluptate aliud quippiam. Nam ortus in oriendo eſt. Nihil autẽ eorum quæ oriuntur, ſimul oritur et ortum eſt, ſed nimirum gradatim. At quod voluptate afficitur, ea cõfertim afficitur, non ergo ortus voluptas eſt. Præterea omnis ortus, rerum eſt quæ nullæ ſunt: voluptas autẽ rerũ eſt quæ iam ſunt; nõ eſt igitur ortus voluptas. Præterea bonorum quædam ſunt habitus, quædam muneris functiones, quædam inſtrumenta. Habitus vt virtus, muneris functio, vt vſus virtutis. Item habitus ſenſus viſus, muneris functio, videre. Inſtrumẽta ſunt per quæ munere fungimur aliquo, vt oculus, diuitiæ, et alia eiuſdem generis. Omnes autem facultates animi quæ in bonis & malis verſantur, habituum quorundam facultates ſunt. Si ergo bonum eſt voluptas, ac non malũ, in his ſolis erit. At habitus quidem non eſt, neq; enim vt virtus. non enim ita facilè in dolorẽ contrarium verteretur. Neq; vt habitus qui priuationi opponitur, nam eodem tempore, vt habitus, & priuatio inſit, fieri nequit. Voluptatem autem aliqui, & dolorem eodem tempore capiunt, vt his accidit qui fricãtur. Non eſt ergo habitus, voluptas. At verò neq; inſtrumentũ eſt: Inſtrumenta enim aliorum non ſua cauſa ſunt. Voluptas

autem non alterius cauſa, ſed ſua ipſius eſt: non igitur eſt inſtrumentum. Reliquum eſt, vt muneris functio exiſtimetur. Quare Ariſtoteles eam definit non impeditam muneris functionem habitus, qui ſecũdum naturam eſt. Nam quæ naturalem muneris functionem impediũt, dolorem afferunt. Atqui & beatitudo muneris eſt functio non impedita, habitus, qui ſecundum naturam eſt. Itaq; accidit ex hac definitione, beatitudinem eſſe voluptatẽ, & euerti deſinitionem. Adhibita igitur correctione definiuit voluptatem, finem eſſe muneris functionũ non impeditarum animantis, quæ ſunt ſecundum naturam, vt implicata beatitudini; et vna cum ea ſit voluptas, nòn autẽ voluptas beatitudo ſit. Non omnis autẽ muneris functio, motus eſt. ſed quædã eſt muneris functio, quæ adminiſtratur ſine omni motu, qua in primis Deus vtitur. primus enim motor immobilis. Huiuſmodi etiam functio in hominibus eſt; cõtemplandi actio: nam ſine motu eſt. Nam et quod contemplamur vnum idemq; ſemper eſt, & contemplantis mens fixa eſt. In vno enim, & eodem ſemper verſatur. Quod ſi contemplationis voluptas, quæ maxima & præcipua & vera eſt, ſine motu ſit, perſpicuum eſt cæteris quæ per pauciores motus capiuntur, vt quæq; per pauciſſimos motus oriuntur, ita & præſtantiſſimas & maximas eſſe. Cum muneris autem functionibus, voluptatum ſpecies diuiduntur. Quot enim muneris functionum ſunt ſpecies, totidem ſunt voluptatum. Et honeſtarum quidem honeſtæ, prauarum prauæ. Neque dubium eſt quin in quoque ſenſu, ſpecie differentes voluptates, reperiuntur. Aliæ enim tactionis ſunt, aliæ ſaporum, aliæ oculorum, aliæ audiendi, aliæ odorandi. Sunt autem ſenſus puriores ij, qui non proximè accedunt ad ea ſenſum mouentia quæ delectant, vt, viſio, auditus, odoratus.

Sunt

Sunt etiam functionum,quæ in ratione ponuntur, ſpecies duæ. Alia enim in agendo,alia in cõtemplando cernitur. Itaque certum eſt etiam voluptatum,quæ has functiones conſequuntur,duo eſſe genera,è quibus purior eſt ea voluptas,quæ ex perſpicientia rerum percipitur. Hominis autem,qua homo eſt,eæ ſunt propriæ quæ in ratione & intelligentia ſunt poſitæ. Nam qua animal quidem eſt, illæ voluptates quæ ſenſus mouent,etiam cæterorum animalium communes ſunt. Quoniam autem earum voluptatum, quæ ſenſus quadam iucunditate demulcent; alij alijs delectantur,non quæ improbis,ſed quæ viris bonis honeſtæ videntur,etiam per ſe honeſtæ ſunt. Rectus enim index,& diſceptator cuiuſque rei eſt, non qualiſcunque,ſed qui eius rei ſcientiam tenet,& ſecundum naturam affectus eſt.

De ægritudine. CAP. XIX.

AEGRITVDINIS *ſpecies ſunt quatuor ἄχος, moleſtia,inuidia,& miſericordia. Eſt autẽ ἄχος ægritudo,quæ vocis vſum adimit. Moleſtia, ægritudo grauans. Inuidia, ægritudo quæ ob alterius res ſecundas ſuſcipitur. Miſericordia,ægritudo quæ ob aliena mala. Omnis autem ægritudo mala eſt ſuapte natura. Etſi enim vir bonus æger erit aliquando,ſi vel viri boni intereunt, vel liberi, vel patria vaſtetur; non hoc primaria ratione, neque ex propoſito,ſed ex circunſtantia faciet. Atqui in his ipſis,qui ſe contemplationi rerum totum tradidit,nihil omnino commouetur;cùm ſe ab his rebus,quæ in hominum vita geruntur,ſemouerit,cum Deoq; coniunxerit. At vir probus modicè his rebus tangitur,neque modum tranſit,neque ſuccumbit ægritudini,ſed potius eam ſuperat. Opponitur autem ægritudo,vt malum bono,moderatæ*

deratæ voluptati; vt malum malo,immoderatæ. Verùm iſta immoderatio in corporeis tantùm accidit. Nam contemplationis lætitia, cùm ſit ſumma quædam & abſoluta,immoderationem non admittit, neq; ei ægritudo opponitur, neq; ex depulſione antegreſſæ ægritudinis accidit.

De metu. CAP. XX.

DIVIDITVR *autèm metus in ſex partes, in pigritiam, pudorem, verecundiam, ſtuporem, ſollicitudinem, terrorem. Eſt autem pigritia, metus venientis actionis. Stupor,metus è magna phãtaſia. Terror,metus ex inſolita phantaſia. Sollicitudo,metus ne labamur, id eſt,ne id quod propoſuerimus non conſequamur. Nam dum metuimus vt aſſequamur quod propoſuerimus, ſolliciti ſumus. Pudor, metus ob expectationem reprehenſionis: atque optima hæc affectio eſt. Verecundia,metus ob turpitudinem ſuſceptam,atq; hæc quoq; affectio ſpem aliquam ſalutis oſtendit. Hoc autem differt pudor à verecundia,quòd qui verecundatur, ob ea quæ perpetrauit,ſe occultat: quem autem pudet, ne dedecus aliquod admittat,metuit. Sæpè tamen veteres nominibus abutentes,pudorem verecundiam, & verecundiã pudorem vocant. Naſcitur autem metus, per refrigerationem, omni calore ad cor principem partem concurrente; quomodo populus cùm in metu eſt,in curiam confugit. Metus inſtrumentum eſt,os vẽtriculi. Hoc enim eſt quod in ægritudine morſum ſentit, vt Galenus in tertio de Demonſtrat. ait ad hunc ferè modum, His qui in ægritudine aliqua verſantur, multum flauæ bilis defluit in ventrem, quod morſum ipſis præbet, neque prius ægri eſſe & morderi deſinunt,quàm bilem euomuerint. Nam morſus iys accidit, infra cartilaginẽ quæ eſt in medio pectore, quod*

quia ſpeciem enſis præbet, ξιφοειδὴς nominatur. Cor autem multò ſuperius locatum eſt. Nam ſepto tranſuerſo venter inferior eſt, cor ſuperius. Veteres tamen etiam os ventris, cor vſurpant, vt Hippocrates, & Thucidides vbi peſtilentiam quæ Athenis erat deſcribit, ſic dicens, Et cùm in corde dolor firmaretur, inuertebat ipſum, & purgationes bilis quotquot à medicis nominatæ ſunt, inuadebant. Nam quod inuertitur, os ventris eſt, dum vomere cogitur, non ea pars viſcerum quæ cor eſt.

De ira. CAP. XXI.

IRA *eſt feruor ſanguinis, quo cor ſuffuſum eſt, ex reſpiratione fellis, aut conturbatione natus. Idcircò & χολὴ à Græcis, id eſt, bilis & χόλος dicitur. Aliquando ira, eſt appetitio vindictæ: Nam dum iniuria afficimur, aut opinamur nos iniuria affici, iraſcimur, & tum mixta fit affectio ex libidine & ira. Species iræ tres, excandeſcentia, quæ & χολὴ id eſt, bilis & χόλος dicitur, ſimultas, & inimicitia. Ira enim principium & motum habens, excandeſcentia, & bilis appellatur. Simultas, ira inueteraſcens. Hæc Græcis dicitur μῆνις à manendo, & quòd memoriæ ſit tradita. Inimicitia, vocatur ira, obſeruans occaſionem vlciſcendi: hanc Græci κότον dicunt, παρὰ τὸ κεῖσθαι, hoc eſt, quòd repoſita ſit. Eſt autem ira ſatellitium rationis. Cùm enim ratio iudicarit, rem eſſe dignam quæ ægrè & moleſtè feratur, ſuccedit ira, ſi modò proprium & naturalem ordinem tueantur.*

De parte rationis experte, quæ rationi non obtemperat. CAP. XXII.

QVOD *ergo rationi paret, hoc modo ſe habet. de genere eo, quòd rationi nõ paret eſt, in quo nutriendi,*

di,procreandi,& pulſuum vis ineſt. Quorum duo illa naturalia,hoc poſtremum vitale nominatur.

De nutriente animæ parte.

CAP. XXIII.

ALTRICIS *partis vires naturales ſunt quatuor,trahendi,retinēdi,cōmutandi,depellendi. Quæq; enim pars animalis naturaliter trahit ad ſe ſuum alimentum, attractum retinet,retentum in ſe mutat,et demùm quod ſuperfluum eſt,expellit.Et hæ ſunt facultates quæ cibum partium animalis adminiſtrant,ex quibus accretio,cùm in longitudinem , tum in latitudinem proficiſcitur. Depellūtur autem quæ ſuperflua ſunt per ventrem,per vrinam,per vomitus,per ſudores,per os,per aures,per oculos,per expirationē,per occulta foramina.Ac cetera quidem depulſiones in promptu ſunt. Per aures autem ea quæ vocātur* κυψέλαι *quæ ſunt aurium ſordes. Per oculos, lachrymæ,& lippitudines.Per expirationem,fuliginoſus ille cordis calor depellitur. Occulta autem foramina,ſeu poros vocant reſpirationem totius corporis, qua ex imo corpore , & arteriarum contractione plurimi vapores, per cutis raritatem exeunt. Inſtrumenta nutrientis facultatis ſunt os,ſtomachus, venter, iecur, omnes venæ, inteſtina,bilis vtraque,& renes. Nam os primum præparat ventri cibū,minutim eum per dentes,& linguam concerpens. Nam & lingua maximum vſum,in mandendo præbet,quòd cibum cogat,dētibusq; ſubijciat,non aliter atq; molentes fœminæ manu frumentum ſub molas mittunt.Nam quodāmodo lingua mandēdi cibi,manus eſt.Ita autē cōfectus cibus mittitur ad vētrem per ſtomachū.Stomachus enim non ſolū indigentiæ percipiendæ inſtrumentū eſt,ſed etiā ciborū meatus.Præſto enim eſt in*

deglutiendo, et attrahit cibum & ad ventrem demittit: quem venter vbi acceperit, ſecernit quod bonum eſt & ad nutriendũ aptum à lapidoſo, ligneo & inepto ad alendum, ac quod bonum quidem eſt in ſuccos mutãs, mittit ad iecur per venas quæ ab ipſo attrahunt & tranſportãt ad iecur, quæ veræ velut radices ſunt iecoris, trahentes à ventre alimentum, vt è terra trahũt ſtirpium radices. Similis enim eſt venter terræ quæ ſtirpibus alimentum præbet. radicum, venæ quæ ad portas & gibboſas partes iecinoris ſurſum trahant ſuccum, à ventre & inteſtinis per meſenterium: trunci, iecur; ramorum, & extremarum partium arboris, venæ quæ finduntur à vena caua quæ naſcitur è ſimis partibus iecoris. Nam iecur cum à ventre ſuccum acceperit, concoquit, ſuiq́; ſimilem efficit, ac cùm habeat carnem ſimillimam ſanguinis, meritò in ſanguinem ſuccum conuertit. Sanguis autem purgatur per lienem, & veſicam, quæ bilem accipit & renes. lienis enim trahit quod fæculentum eſt, idq́; ſibi paſtum facit. veſica quæ bilem accipit, quod acerbi remanſit in ſuccis ex alimento: renes humorem ſeroſum, ac quod acerbi erat reliquum, vt reliquus ſanguis iam purus & vtilis ad nutricandum digeratur in cæteras partes corporis omnes, per venas quæ in eas inſperſæ ſunt. Atque ita ſingulæ partes trahentes ſanguinem, & continentes, et mutantes in naturam ſuam, quod ſuperfluum eſt, tranſmittunt ad vicinas parteis paratum illis idoneum alimentum. Et ad hunc modum omnes partes ſanguine, quem iecur ſuppeditet, aluntur, & augentur, & permanent. Dicitur autem hæc pars à ratione vacua, nõ parere rationi, quòd non ex ſententia, neque electione noſtra, ſed naturaliter ſuum opus efficiat.

De pulſibus. CAP. XXIIII.

PVLSVVM *motus, qui & vitalis facultas dicitur, initium habet à corde, & maximè à ſiniſtro eius ventriculo, qui ſpirabilis appellatur, & innatum, vitalemq́; calorē omni parte corporis per arterias, vt iecur alimentum per venas, impertit. Nam concaleſacto corde cōtra naturam, ſtatim totum animal contra naturam caleſit; & refrigerato refrigeratur. Nam ſpiritus vitalis, ab eo per arterias in totū corpus diſpergitur. Plerunq; autem inter ſe hæc tria ſimul ſinduntur, vena, arteria, neruus; è tribus initijs quæ animal gubernant, profecta. E cerebro, principio mouendi et ſentiendi neruus. E iecore, principio ſanguinis, et alentis facultatis, vena, vas ſanguinis. E corde, principio vitalis facultatis, arteria, vas ſpiritus. Cùm autem hæc congrediuntur, mutuis inter ſe commodis fruuntur. Vena enim paſtum ſuppeditat neruo et arteriæ. Arteria, venæ calorem naturalem & ſpiritum vitalem impertit. Vnde neque arteria inueniri poteſt ſine tenui ſanguine, neque vena ſine ſpiritu, qui ad vaporis naturam accedat. Diducitur autem vehementer, & contrahitur arteria, harmonia quadā, & ratione, initio motus à corde ſumpto. Sed dum diducitur à proximis venis vi trahit tenuem ſanguinem, cuius reſpiratio fit alimentum ſpiritui vitali. Dum autem contrahitur, quod in ſe fuliginoſi eſt, per totum corpus, & occulta foramina exhaurit; quomodo cor, per os, & nares, quidquid fuliginoſi eſt, expirando ſurſum expellit.*

De generandi aut ſeminandi facultate.

CAP. XXV.

GENERANDI *quoque vis, partis eſt eius quæ rationi non obtemperat. Nam ſine voluntate noſtra in ſomnijs ſemen emittimus; & cupiditas coniunctionis na-*

turalis eſt. Inuiti enim ad eam ferimur: quanquàm actio ſine controuerſia in nobis ſita eſt, & ab anima pendet. Etenim inſtrumentis, quæ appetitioni naturali ſeruiunt, conficitur, & abſtinere ab appetitione, eamq́; comprimere, in nobis eſt poſitum. Inſtrumenta autem ſeminandi facultatis, prima venæ ſunt, & arteriæ. In his enim per conuerſionem ſanguinis, primum humidum; quod ad ſeminis naturam vergit; vt in mammis lac, procreatur. Horum enim vaſorum alimentũ hic humor eſt, propterea quòd à principio è ſemine procreata ſint. Excoquunt igitur arteriæ, et venæ ſanguinem, in humidum, quod ad naturam ſeminis accedit, vt alatur. Atque quod ex earum alimento relinquitur, ſemen fit. Fertur enim primũ quidem multa circuitione in caput, deinde à capite per binas venas binasq́; arterias delabitur. Quare ſi quis excidat venas, quæ ſint circa aures, & parotides animal ſterile reddit, & ineptum ad generandum. Hæ autem venæ & arteriæ euadunt illud tortuoſum, et quod inſtar varicum eſt inuolucrum, quod eſt ad ſcrotum, vbi humidum illud quòd ad ſemen accedit, labitur in vtrumq; teſtem. Vna eſt arteria, vnaque vena plena ſeminis, in quibus perfectè ſemen perficitur & per tortuoſum paraſtaten qui ſecundum teſtis eſt, cum flatu depellitur: quoniam & arteria eſt quæ mittit, ferri autem etiam à vena, libidinoſa petulantia oſtendit. Cùm enim diu concubuerint, & id, in quo ſeminis vis ineſt, & genitalem humorem conſumpſerint, tum etiam per violentam contentionem purum ſanguinem emittunt. Mulieres quoque omnes eaſdem, quas viri, partes habet, ſed intus, non extra. Ariſtoteles quidem, et Democritus, nihil volunt conferre ſemen mulieris ad procreationem liberorum. Quod enim mittitur à mulieribus, ſudorem potius membri,

quàm

229

quàm ſemen eſſe volunt. Galenus verò damnans Ariſtotelem, ait, ſemen emittere mulieres, & mixtionẽ vtriuſq; ſeminis, fœtum efficere; quare etiam concubitum mixtionem dici: non tamen perfectum ſemen vt viri, ſed adhuc crudum & humidius. Cùm autem tale ſit mulieris ſemen, alimentum fit virilis & ex eo pars quædam loci, qui eſt ad cornua vteri concreſcit, & quod à farciminis forma ἀλλαντοειδὴς nominatur; quod reliquiarum cibi fœtus dum in vtero eſt, receptaculum eſt. In vnoquoque autem genere animalis, tum fœmina marem admittit, cùm poteſt concipere. Quæ ergo ſemper poſſunt concipere, ſemper coniunctionem admittunt, vt gallina, & columba, & homo. Sed cætera dum grauidæ ſunt, fugiunt coniunctionem, mulier ſemper admittit. Nam gallinæ quidem, quòd quotidie ferè pariant, quotidie ferè cum mare congrediuntur. Mulieres autem, vt in cæteris rebus, volũtate ſunt liberæ, ita etiam in concubitu poſt conceptionem. Nam beſtiæ non à ſeipſis, ſed à natura diriguntur, & modus eis, tempuſq; definitum naturæ lege ſtatutum eſt.

Alia diuiſio facultatum quæ animal adminiſtrant. CAP. XXVI.

PARTIVNTVR *aliter facultates, quæ in animali ſunt, et earũ partim animæ vires dicunt, partim naturales, partim vitales. Animæ quidẽ, quæ ſunt ex electione, & conſilio. Naturales autem, & vitales quæ ſine electione & conſilio ſunt. Et ſunt animæ facultates duæ, motus quo per ſe, & cum appetitu agitantur animalia, & ſenſus. Motus porrò, quo per ſe animalia cientur, & cum appetitu, ſpecies ſunt; progrediẽdi vis ab vno loco in aliũ, totiuſq; corporis mouendi, & vocis edendæ facultas, & reſpirandi. In nobis enim eſt ſitum hæc facere, & non fa-*

cere. Naturales & vitales non ſunt in noſtra poteſtate poſitæ, ſed velimus, nolimus, fiunt vt nutriendi, augendi, & generandi vis, quæ ſunt naturales, & pulſuũ quæ vitalis eſt. Ac cæterorum quidem inſtrumenta anteà diximus: nunc motus eius, qui ex electione ſuſcipitur, exponemus.

De motu quem animalia per ſe, aut per electionem ſuſcipiunt qui ad appetitum pertinet. CAP. XXVII.

EST *igitur motus, quem per electionem, aut per ſe animalia ſuſcipiunt, principium, cerebrum, & dorſi medulla: quippe quæ cerebri pars ſit. Inſtrumenta nerui, qui ex his orti ſunt, & ligamenta, & muſculi. Muſculi, autem conſtant è carnibus & neruoſis fibris & tendinibus, qui cum neruorũ fibris complicati ſunt. Quare aliqui exiſtimarunt eos ſentiendi vim habere, propter ſenſum, qui fit ex neruis qui illis ſunt connexi. Itaq; tendo è ligamento & tenuibus neruis eſt compoſitus. Differt autem à neruo tendo, quòd omnis neruus ſentiendi vi eſt præditus, & rotundus, & molliuſculus, & à cerebro originem ducit. Tendo verò & durior eſt & ex oſſe, & per ſe ſenſus expers & latus aliquando. Sunt autem manus ad capiendum, & ad artificia exercenda inſtrumentum aptiſſimum. Si quis enim manus, aut ſolos manuum digitos ademerit, ad omnes ferè arteis hominem inhabilem reddit. Idcircò ſolus homo quoniam ratione vtitur, & in eum artes cadunt, à Deo manibus donatus eſt. Pedes verò gradiendi ſunt inſtrumentum, quòd per eos loco moueamur. Porrò autem ſolus homo ſedet nullius adminiculi indigens. Solus enim ad duos angulos rectos crura, et ad coxam & ad poplites flectit, alteros introrſum, alteros*

vos extrorſum. Quæ ergo per neruos & muſculos mouentur, hæc omnia ab anima pendent, & electione fiunt, in quibus & ſenſus, & vocem numerandam eſſe oſtendimus. Atq; hinc animæ, & naturæ operum, probabilis eſt diſtinctio, & diiudicatio ſumenda eſt. At Deus ſumma ſua prouidentia, cum naturalibus, animæ opera; & viciſſim, cum animæ operibus, naturalia coniunxit. Quoniam enim eiectio reliquiarum cibi & potionis, depellendi facultatis eſt, quæ vna eſt de naturalibus viribus, ne præter electionem & voluntatem noſtram aliquid indecorè agamus, ſi vel vbi non oportet, vel quando non oportet, vel in quibus nõ oportet, excernamus, ianitores quoſdam præfecit depulſionibus muſculos, & ita naturæ opera vt animæ eſſent, effecit. Nam hanc ob cauſam et ſæpè & diu ſuſtinere depulſiones poſſumus. Demittuntur autem ſentientes, & molles nerui à medio, & anterioribus ventriculis cerebri. Duriores verò & in quibus mouendi vis ineſt, à poſtremo ventriculo & dorſi medulla. Sed duriores ſunt qui ex dorſi medulla, et in his maximè qui ex inferioribus eius partibus proficiſcuntur. Quò enim magis abſcedit à cerebro medulla dorſi, eò cum ipſa ſit durior, tum nerui qui ex ea naſcuntur. Sicut autem ſenſus duplices accepimus, ſic ortum neruorũ duplicem habemus. Quæque enim medullæ dorſi vertebra coniugationem neruorum emittit: cuius altera, ad dextram corporis partẽ tendit; altera, ad læuam. Ferè enim totum corpus noſtrum in duo diuiſum eſt, in dextrum & læuũ. Sic & pedes et manus, & quodq; reliquorũ, quemadmodum & inſtrumẽta ſentiendi, dextra, læuaq; accepimus.

De reſpiratione. CAP. XXVIII.

RESPIRATIO *etiam ex animæ muneribus numeratur. Etenim muſculi ſunt, qui thoracem diducunt,*

præcipuũ reſpirãdi inſtrumentũ. Atq; ea reſpiratio quæ confertim, & cum gemitu fit, in magnis doloribus, animæ eſſe munus oſtendit. In noſtra quoque poteſtate eſt, pro eo atque vſus poſtulat, reſpirationem mutare. Nam dum ex aliqua parte quæ reſpirandi vim continet laboramus, aut quæ cum aliqua harum partium mouetur, vt ſepto tranſuerſo, aut iecore, aut ſplene, aut ventriculo & tenuibus inteſtinis & colo paululum & crebrò reſpiramus. Paululum, vt ne vehementer percutiamus partem eam quæ dolet: Crebrò, vt quod defuit magnitudini, crebritate compẽſetur; etenim cùm dolet crus, non multum ipſum inter ambulandum producimus, ob eandem cauſam ob quam & reſpirationem. Vt ergo incedere animæ opus eſt, ita reſpirare, quanquàm vt quieſcamus, neque incedamus, diutiſſimè viuere poſſimus, at reſpirationem ne decimam quidem horæ partem vt cohibeamus, fieri poteſt. Nam ſuffocatur calor qui in nobis eſt fuligine, ideoq; extinguitur, & confeſtim interitum affert. Nam ſi flammam quis tegat in vaſe aliquo, quod anhelitum non habeat, eam fuligine ſuffocatam extinxerit. Itaque neceſſariò etiã dormiẽtibus nobis, nihilominus hac parte anima ſuo munere fungitur, quòd nõ ignoret ſi ad breuiſſimũ tempus ceſſauerit animal interiturũ. Quare rurſus hic animæ opus cũ naturæ munere coniunctũ eſt. Per arteriã enim, reſpirãdi officio fungitur, quæ inſtrumentũ naturale eſt, & ſemper mouetur, vt nunquã eius opus occidat, queadmodum neq; cæterarũ arteriarũ. Quod aliqui dũ non intelligerẽt, naturæ opus eſſe reſpirationẽ putauerũt. Tres autẽ ſunt cauſæ reſpirationis, vſus, facultas, inſtrumenta. Vſus duplex, conſeruatio natiui caloris, et animæ ſpiritus educatio. Verũ conſeruatio quidẽ caloris naturalis, ducendo et emittendo ſpiritu cõſtat, quod ductus

refrigeret,

refrigeret,& moderatè calorẽ excitet: emiſſio fuliginem cordis effundat. Educatio autẽ ſpiritus animæ, ſola reſpiratione fit: quoniã ad cor dũ diducitur quædã aëris pars pertrahitur. Facultas autẽ animæ eſt, quæ reſpirandi cauſam affert. Hæc enim eſt quæ mouet inſtrumẽta reſpirationis, per muſculos, et in primis thoracẽ, cũ quo vnà mouetur pulmo, & aſperæ arteriæ quæ ſunt pars pulmonis. Nam aſperæ arteriæ quæ pars cartilaginoſa eſt, vocis eſt inſtrumentum; membranoſa autem, ipſius ligamenta reſpirationis. Quod autem ex his vtriſq;, hæc ipſa arteria eſt, vocis ſimul mittendæ, & reſpirandi inſtrumentũ. Eſt ergo pulmo contextum quippiã è quatuor, ex aſpera arteria & læui, et vena & ſpumoſa carne pulmonis, quæ caro inſtar ſtœbæ explet loca illius contexti: quæ ſunt inter duas arterias, et venã, vt velut illorũ ſedes ſit, et ligamentum. Concoquit autem naturaliter caro pulmonis ſpiritum, vt iecur, ſuccum è ventre attractũ. Et propterea, vt iecur, extremis ſuis fibris ventrem egentẽ caloris complectitur, ita pulmo medium cor cõprehendit, quod opus habet refrigeratione, quam adfert reſpiratio. Continens eſt aſperæ materiæ brõchus, qui ex tribus magnis cartilaginibus conflatus eſt; broncho guttur: gutturi os, & nares. nam vtroque horum extrinſecus aërem ducimus, qui hinc per cribroſum, aut ſpongioſum os fertur, quod perforatum eſt, ne ab immoderata aëris qualitate cerebrum lædatur, ſi confertim ſpiritus in ipſum influat. Hic quoque Deus naribus & ad reſpirationem, & ad odoratum vſus eſt, vt lingua, & ad vocem mittendam, & ad guſtandum, & ad mandendum. Itaque *partes hæ, quarum &, vt ſit animal, neque neceſſarijs vitæ vſibus ſpolietur, poteſtas eſt, cum animæ facultatibus diſpertitæ ſunt. Quod ſi verò quid prætermiſſum eſt,*

ex

ex his quæ iam dicta ſunt facilè perſpici poterit: ſed vt in omnibus quæ facta ſunt, alia ſua cauſa facta ſunt, alia & ſua cauſa, et aliorum, alia aliorum tantùm cauſa alijs accidit, vt obiter exiſterent; ita in partibus animalium, eundem ordinem reperies. Nam omnia illa inſtrumenta quæ diximus, trium principiorũ, quæ animal gubernant, ſua cauſa generata ſunt. Præcipua enim ratione & primario loco ſunt condita, quæ & ſecundum naturam proprie dicuntur, et in vtero ex ipſo ſemine, quemadmodum & oſſa oriuntur. Flaua autem bilis & per ſe, & propter aliud conſtituta eſt, nam ad concoctionem confert, & depulſionem excrementorũ mouet: ideoq́ʒ fit quodammodò vna de partibus nutrientibus, quinimo et calorem quendam præbet corpori, vt vitalis facultas. Ac his quidem de cauſis, propter ſe videtur extitiſſe, ſed quia ſanguinem purgat, ſanguinis cauſa quodammodo videtur eſſe facta. Lienis etiam non parum ad concoctionem cõducit. Cùm enim natura ſit acidus, & acerbus, & emiſſionem ſuperflui humoris nigri in alium profundat, conſtringit eam & firmat, & ad concoctionem excitat. Præterea purgat iecur, & idcirco quodammodo videtur ſanguinis gratia eſſe genitus. Renes etiam ſanguinis purgamentum ſunt, et commiſcendorum corporum libidinem efficiunt. Nam venæ quas dicimus incidere in teſtes, per renes tranſeũt, & inde hauriunt acrimoniam quandam, quæ irritat appetitũ, quo modo acrimonia illa quæ ſub cute fuerit pruritum gignit. Quò autem teſtium caro, cute eſt mollior, eò magis dum ab acrimonia mordentur, inanem pariunt mittendi ſeminis cupiditatem. Hæc igitur & ſimilia aliquo modo, & propter ſe, & propter alia facta ſunt. Glandes autem & caro aliorum gratia tantùm. Nam glandes vehiculum ſunt, et firmamentũ vaſorum, ne diſrumpantur

pantur, dum in violentis motibus ſublimia feruntur. Caro tegumentum eſt facta cæterarũ partium, vt & æſtate animal refrigeret interiorem humorem, emittens, & hieme lanarum conſtipatarũ vſum ipſi præbeat. Cutis quoque tegmen eſt, & mollioris carnis, & omnium aliorum quæ intus incluſa ſunt. Carnis autẽ natura, tum ab aëre, tum ab ijs quæ ad eam ſe applicãt corporibus, calloſa eſt. Oſſa verò ſunt firmamentum totius corporis, maximeq́ ſpina dorſi, quam & carinam animalis eſſe aiũt. Vngues cõmuniter quidẽ omnibus in quibus ſunt, præbent vſum fricandi, præterea alium alij proprium. Multis enim animalibus dati ſunt armorum loco, vt ijs quæ aduncos vngues habent, & velut inſtrumentum ſunt eius animæ partis, in qua irarum ardor exiſtit. Multis et armorum loco, & firmandi greſſus cauſa, vt equis, & omnibus quæ ſolidam habent vngulam. Hominibus autem dati ſunt, non ſolùm ad fricandum, et pellendam cutis acrimoniã, ſed etiã ad res tenues, & minutas capiendas. Quæ enim admodum ſunt exilia, ijs attollimus, et ponè ſummos digitos contra ſe erigentes eorum comprehenſionẽ firmant. Pilis autẽ accidit, vt obiter exiſterent. Nam vaporibus qui fumoſiſſimi è corpore emittuntur, concreſcentibus, ex accidenti conſtituti ſunt. Quanquàm ne iſtos quidem Deus omnino inutiles genuit, ſed etſi ex accidenti creati ſunt, effecit vt animalibus ad tegumentum, & ornamentum conferrent. Tegumentum quidem capris, & ouibus, ornamentum hominibus, quibuſdã etiam animalibus et ornamento ſimul ſunt, et tegendi vſum præbent, vt leoni.

De eo quod ſpontè & inuitè fit.

CAP. XXIX.

QVONIAM *ſæpè eius quod ſpontè, et inuitè fit meminimus, neceſſe eſt de his quoque tractare, ne ab exquiſita*

exquiſita eorum cognitione aberremus. Oportet autem eum qui de inuitè & ſpontè facto dicturus eſt, primùm exponere regulas quaſdam & rationes, per quas quæque res ſponte'ne, an inuitè agatur, cognoſci queat. Quoniam igitur quidquid ſpontè fit, in actione aliqua eſt, & quod inuitè exiſtimatur fieri, in actione quoque ponitur, quod paulò pòſt oſtendetur, atque etiam aliqui quod verè inuitè fit, non ſolũ in patiendo, ſed etiam in agendo ponunt, in primis definiendum eſt, quid ſit actio. Actio eſt muneris alicuius functio cum ratione. Actiones autem, laus, aut vituperatio conſequitur, & aliæ ipſarũ cum voluptate, aliæ cum dolore tranſiguntur, aliæq́ ſunt optabiles ei qui agit, aliæ fugiendæ. Optabilium autem quædam ſemper ſunt optabiles, quædam certo quodã tempore: ſimiliter etiam fugiendarum. Rurſus actionum alijs miſericordia, & venia tribuitur, aliæ in odio ſunt, & pœna vindicantur. Sint ergo regulæ cognitionis eius quod ſpontè fit, quod omninò laus aut vituperatio comitetur, & cum voluptate agãtur, et optabiles ſint actiones, ijs qui agunt, aut ſemper, aut tum cùm aguntur. Inuitè autem facti notæ ſunt, & indices quòd veniam, aut miſericordiam mereantur, & cum dolore agantur, neq; optabiles ſint. His ita explicatis, dicamus primùm de eo, quod inuitè fit.

De eo quod inuitè fit. CAP. XXX.

QVOD *inuitè fit, partim per vim fit, partim per ignorantiam: atq; eorum quidem quæ per vim fiunt, principium efficiẽdi, extra eſt. Alia enim quæpiam cauſa violẽtiæ eſt, non nos. Itaq; definitio eius quod inuitè per vim ſuſcipitur, eſt, cuius principium eſt extra, vt nihil ſua volũtate; ad actionem conferat is, cui vis infertur.*

tur. Principium hic pro cauſa efficiente dictũ eſt, verum quæritur, an etiam hæc inuitè fiãt, eiectiones onerum ad quas nautæ deſcendũt aduerſa tempeſtate; aut cùm quis amicorum, aut patriæ conſeruandæ cauſa, rem turpem facit, aut patitur. ſed hæc ſponte potius fieri videntur: nam idcircò adiectum eſt ad definitionem, vt nihil ad actionem ſua voluntate conferat is, cui vis affertur. In huiuſmodi enim caſibus, ipſi ſponte per ſe mouent partes eas quæ inſtrumenti locum obtinent, atque ita in mare onera deijciũt. Quod idem accidit ijs, qui aliquid quod turpe, aut graue ſit maioris boni gratia perpetiũtur, vt Zeno qui ſuam ipſe linguam dentibus præciſam expuit in Dionyſium tyrannum, ne ei, vlla ratione, tacenda, & recondita quædam enunciaret. Item Anaxarchus Philoſophus, qui paſſus eſt ſe contundi à Nicocreonte tyranno, ne amicos proderet. Vniuersè igitur, quando aut metu maiorum malorum elegerit quis minus malum, aut ſpe maioris boni ſumpſerit minus bonum, quod aliter conſequi quod vult non poſſit, non inuitus agit, aut patitur. Facit enim voluntate, & ſoluta eligendi optione, ac optabilia ſunt tum cùm aguntur, etſi per ſe non ſint optabilia. Sunt ergo ex eo quod ſpõtè, et inuitè fit, mixta, & temperata. Inuitè quidẽ per ſe, ſponte, eo tempore, ex circũſtantia. Nam ſine circũſtantia nemo velit hæc agere, ſed hæc ſponte fieri, laus, aut vituperatio, quæ talibus actionibus tribuuntur, declarãt. Nam eorum quæ inuitè facimus, nulla erit laus, aut vituperatio. Quanquàm nõ eſt facile diſcernere, quid cui præoptandum ſit. Oportet tamen, vt plurimum, præ turpibus expetere quæ moleſta ſunt, vt Suſanna, & Ioſeph fecerunt. Etſi non ſemper; Nam Origenes, qui ne dedecus, & ignominiam ſuſciperet, quam Æthiopes oſtentabant, dijs

ſacra

ſacra fecit, tota cauſa cecidit. Ita hæc dijudicare facile non eſt. Sed his multo difficilius, manere in eo quod ſemel decretum ſit. Non enim æquè terrent res graues, atque difficiles dum expectantur, atque dum iam premunt, ſed accidit interdum, vt cùm iudicauerimus, & ſtatuerimus aliquid, nō ſtemus in eo quod iudicatum ſit, cùm in ipſis malis verſamur, vt quibuſdam contigit martyribus. Nam cùm initio conſtanter toleraſſent, tandem ſuccubuere, & in ipſo diſcrimine, & perpeſſione rerum aſperarum fracti ſunt. Nemo autem exiſtimet intemperantiæ libidinem, aut iram peccata eſſe inuitè ſuſcepta: quòd extra principium habeant efficiens. Nam & formæ ſcorti ad intemperantiā, eum qui aſpexit, excitauit, & qui irritauit iram commouit. Etſi enim principium efficiens habent extra, ipſi tamen per ſe, & partes eas quæ inſtrumenti loco ſunt, agunt: neque ſub definitionem eius, quod inuitè geritur cadunt, quando principij cauſam ſibi ipſis præbent, quod propter malam inſtitutionem, perturbationibus facilè ſuccumbant. Nam vituperantur, qui hæc agunt, vt qui malū ſua ſponte contraxerint. Eſſe autem ſponte contractum, conſtat ex eo quòd actione delectantur. At verò quod inuiti facimus, moleſtum eſſe oſtendimus. De eo ergo quod inuiti per vim agimus, hæc ſint expoſita. Reliquum eſt, vt de eo quod per ignorationem eſt dicamus.

De eo quod inuitè per ignorationem fit.
CAP. XXXI.

MVLTA *agimus per inſcitiam, ex quibus poſt actionem voluptatem capimus, vt cùm quis inuitus inimicum interfecerit, cæde tamen eius delectatur. Hæc & id genus alia vocant non ſponte ſuſcepta, non tamen etiam*

239
etiam inuitè. Item agimus quædam per inſcientiam, quæ facta moleſtiam afferant: hæc vocarunt inuitè facta, quæ perpetrata dolor conſequitur. Eorum ergo quæ fiunt per ignorantiam duæ ſunt ſpecies, vna non ſponte factum, altera inuitè. Nunc propoſitum eſt, de eo tantum quod inuitè fit dicere. Nam quod non ſponte eſt geſtum, magis reducitur ad id quod ſponte eſt factum, cùm ſit mixtum. Nam ſi principium ſpectes, inuitè fit; ſi finem, ſponte. Nam quod inuitè ſuſcipiebatur, exitus fecit, vt ſponte factum videatur. Quare quod inuitè fit, definiunt etiam ſic, Inuitè factum eſt, quod præterquàm quod ſponte non eſt ſuſceptum, dolorem etiam & pœnitendi cauſam affert. Præterea aliud eſt per inſcientiam aliquid facere, aliud inſcientem. Si enim in noſtra poteſtate fuerit inſcientiæ cauſa, inſcientes quidem facimus, non tamen per inſcientiam. Nam vinolentus, & iratus quiſpiam, ſi quid faciat improbè, alter ebrietatem, alter iram cauſam habet eorum, quæ facit, quæ ſponte ſuſcepta ſunt: licebat enim illi non ebrium fieri. Ipſe ergo ſibi ignorantiæ cauſa eſt. Itaque hæc non per inſcientiam dicitur facere, ſed inſciens agere: quæ non inuitè ſed ſpontè fiunt. Quocirca etiam reprehenduntur à viris bonis, qui hæc agunt. Si enim non fuiſſet ebrius factus, non feciſſet; ſponte autem ebrius eſt factus, ſpontè ergo fecit. Per inſcientiam autem ea facimus, cùm ipſi non præbuerimus cauſam inſcientiæ, ſed ita caſus tulerit: vt in loco conſueto quiſpiam ſagittam mittens, patrem caſu prætereuntem interfecit. Ex his ergo quæ diximus demonſtratur, eum qui ignorat quæ ſunt vtilia, qui'que mala eſſe bona opinatur, inuitè non agere. Nam illa inſcientia ex eius improbitate proficiſcitur. Itaque iſte vituperatur. Vituperatio porrò, non

niſi eorum eſt quæ ſpontè commiſſa ſunt. Non ergo rerum vniuerſarum, & generalium, aut earum quæ fiunt ex electione ignorantia eſt inuitè ſuſcepta, ſed ſingularum. Nam ſingula inuiti, vniuerſa ſpontè ignoramus. His itaque ſic explicatis, dicendum eſt quæ ſint ſingula. Hæc autem ſunt quæ vocantur à Rhetoribus circumſtantiæ, quis, quem, quid, quo, vbi, quando, quomodo, quamobrem; vt perſona, factum inſtrumentum, locus, tempus, modus, cauſa. Perſona quidem, qui facit, aut in quem eſt actio, vt ſi patrem filius inſciens percuſſerit. Factum, illud ipſum quod actum eſt, ſi quis cui colaphum impingere voluerit, eum cæcauit. Inſtrumentum, ſi lapidem iecit, quòd putarat eſſe pumicem. Locus, ſi dum in angiportũ flectit, eum qui occurrerit inſciens pulſauerit. Tempus, ſi noctu arbitratus hoſtem, amicum occiderit. Modus, ſi leuiter, ac non magna vi percuſſum interemit. Ignorauit enim leniter percuſſum, interiturum. Cauſa, ſi quis medicamentum cuipiam veluti ſanaturus dederit, eum verò qui eo medicamento vſus eſt, mors conſecuta ſit, quòd venenum eſſe deprehenſum ſit. Sed hæc quidem omnia, ne inſanus quidem ignorauerit. Qui verò plurima horum, aut potiſſima neſciuerit, per inſcientiam fecit. Sunt autem potiſſima in his, cuius gratia, & quod agitur, id eſt, cauſa, & factum.

De eo quod ſponte fit.
CAP. XXXII.

CVM *quod inuitè committitur, duplex ſit, per inſcientiam, & per vim: quod ſpontè committitur, vtrique opponitur. Sponte enim committitur, quod neque per vim, neque per inſcientiam fit. Atque id quidem*

dem non per vim fit,cuius principium in ipſis eſt. Non per ignorantiam verò, ſi quippiam rerum ſingularum ignoratum non fuerit, per quæ & in quibus eſt actio. Vtroque igitur iuncto ad alterum, definiuimus ſponte factum, cuius principium in ipſo eſt, ſciente ſingula in quibus eſt actio. Quæritur autem an quæ natura fiunt, ſponte fiant, vt concoctio & accretio. Sed hæc neque ſponte,neque inuitè fieri oſtenduntur. Nam quod inuitè & ſponte fit ex ijs numeratur quæ in nobis ſunt poſita. At verò concoctio, & accretio in nobis ſita non ſunt. Vnde etiam euenit, vt ſi ſingula ignoremus, quòd ea non ſint in noſtra poteſtate,neque ſponte neque inuitè facere dicamur. Quæ verò per iram, & cupiditatem fiunt,ſponte fieri demonſtrauimus. Etenim ſi rectè fiunt,laudantur,ſin ſecus,vituperantur,aut odio habentur. Voluptas etiam,& dolor,ea conſequitur,& principium in ipſis eſt. In ipſis enim erat, vt non facile perturbationibus ſuccumberent. Nam talia per conſuetudinem,ad rectum ſtatum deducuntur. Præterea ſi illa inuitè fiunt, neque beſtia vlla ſponte quid facit, neque paruuli. Nunc non ita ſe habet. Videmus enim illa ſponte ad alimenta accedere,& neque per vim (per ſe enim ea mouentur) neque per inſcientiam,quoniam alimentum non ignorant. Nam vbi cibum conſpexerint, voluptate afficiuntur, & velut ad rem notam feruntur, moleſtiam'que capiunt ſi non aſſequantur. Atqui eius quod ſponte ſuſcipitur, ſi quod propoſitum eſt conſequimur, nota eſt voluptas; ſin minus,ægritudo. Quæ declarant in illis eſſe cupiditatem & iram ſponte ſuſceptam. Nam ira non ſine voluptate fit. Præterea ſi quis neget ſponte admitti; quæ fiunt per iram,& cupiditatem,virtutes morales tollit: hæ enim in medio ſunt per-

 turba-

turbationum. Quòd ſi verò perturbationes ab inuitis ſuſcipiuntur, etiam actiones quæ ſunt virtutibus congruentes, ab inuitis adminiſtrantur. Eas enim cum perturbatione exequimur. Nemo autem quod ſecundum rationem, & electionem, & motum internum, & appetitionem fit, vnà cum cognitione ſingulorum inuitè fieri dicit. Oſtenſum etiam eſt principium in ipſis eſſe, ſponte ergo fieri dicendum eſt. Quoniam autem multis in locis, electionis, quæ Græcis προαίρεσις *eſt, mentionem fecimus: item'que eius quod in nobis eſt ſitum, etiam de electione tractandum eſt.*

De electione. CAP. XXXIII.

QVID *ergo eſt electio? an quod ſponte fit, quoniam quidquid ex electione fit, etiam ſponte fit? Sed non contra verum eſt. Quod fieret, ſi idem eſſet ſponte factum & electio. Nunc verò latius patere deprehendimus, quod ſponte fit. Omnis enim electio ſponte ſuſcipitur, non etiam quidquid ſponte ſuſcipitur, electio eſt. Nam pueri & beſtiæ ſponte quidem faciunt, non tamen eligentes. Et quæcunque per iram non deliberatè facimus, ſponte facimus, ex electione non item. Amicus etiam quiſpiam nobis repentè aduenit, ſponte quidem, quoniam gaudemus, non tamen vt qui elegerimus. Et qui præter expectationem theſaurum inuenerit, ſponte lucrum, nec opinatum nactus eſt, non tamen ex electione. Itaque ex omnibus iſtis concluditur, non idem valere ſponte factum & electionem. An igitur appetitus eſt electio? At ne hoc quidem verum eſt. Diuiditur enim appetitus in tria, cupiditatem, iram, & voluptatem. Electionem autem,*

neque iram, neque cupiditatem eſſe, ex eo clarum eſt, quòd homines cum beſtijs nihil habent commune in electione, ſed in ira, & cupiditate. Si enim iſtis duobus conuenimus cum beſtijs, electione differimus, aliud eſſe electionem, aliud iram, & cupiditatem, perſpicuum eſt. Oſtendit idem incontinens, qui dedit ſe cupiditati: & ex ea agit, non etiam ex electione. Nam in illo electio cupiditati aduerſatur. Quod ſi idem eſſent, non vtique altera cum altera pugnaret. Et continens etiam qui agit ex electione, ex cupiditate non agit. Iam verò non eſſe voluntatem hinc intelligitur. Non in omnibus in quibus eligere, etiam velle aptè dicitur. Dicimus enim velle nos bonam valetudinẽ; eligere autem bonã valetudinem nemo dicat. Velle item opulentũ eſſe dicitur, eligere verò opulentum eſſe, non dicitur. Præterea velle etiam in ijs quæ fieri non poſſunt, ponitur: eligere in his ſolũ, quæ in noſtra ſunt poteſtate. Ita enim loquimur, volo immortalis eſſe: at nemo hoc modo, eligo immortalis eſſe. Volũtas enim finis ipſius eſt; electio eorũ, quæ ad finem pertinent. ſecundum eandem nimirum analogiam, quam habet id quod ſub volũtatem cadit, ad id quod ſub conſultationẽ. Nam ſub voluntatem cadit finis: ſub conſultationẽ, quæ ad finem referuntur. Præterea ea ſola eligimus, quæ per nos putamus poſſe fieri. Volumus autem etiam ea, quæ per nos fieri non poſſunt, vt ducem quempiam victoria potiri. Non eſſe ergo iram, neque cupiditatem, neque voluntatem, electionem, abundè probatum eſt. Non eſſe autem opinionem, cum his eiſdem rationibus, tum etiam alijs demonſtratur. Nam opinio non ſolùm eſt rerum, quæ in nobis ſunt ſita, ſed etiam æternarum. Præterea opinionem veram dicimus & falſam; electionem veram, & falſam non dicimus. Et opinio quidem

rerum eſt vniuerſarum, electio ſingularum. Nam in ijs quæ ſub actionem cadunt, electio eſt; cadunt autem ſub actionem res ſingulæ. Neque item conſultatio eſt electio, ſiue conſilium: Nam conſultatio de rebus cuique agendis, quæſtio eſt: Eligi verò dicitur, quod per conſultationem antepoſitum eſt. Quare planum fit, conſultationem eſſe in his quæ adhuc acquiruntur; electionem in ijs, quæ iam ſunt antepoſita. Quid ergo non ſit electio, antè dictum eſt: nunc quid ſit dicamus. Eſt igitur, mixtum quid ex conſilio, & iudicio, & appetitu, & neque appetitus per ſe neque conſilium tantum, ſed quiddam ex his compoſitum. Vt enim dicimus animal ex corpore & anima conſtare, neque tamen animal corpus eſſe, neque animam ſolùm, ſed quod ex vtroque, ſic etiam electionem. Eſſe ergo conſilium quoddam, & conſultationem cum approbatione, etſi non ſit ipſum conſilium, vis nominis ſignificat. Nam eligitur id, quod præ alio legitur. Nemo autem anteponit quid, niſi prius conſultarit; neque legit, niſi iudicarit. Quoniam autem non omnia, quæ probata ſunt, exequi ſtudemus, tum electio eſt, & eligi dicitur, quod conſilio antepoſitum eſt, cùm deliberatio appetitum aſſumpſerit. Neceſſariò ergo electio in ijs verſatur, in quibus & conſilium. Itaque ex his efficitur, electionem eſſe appetitum cum conſultatione iunctum, earum rerum quæ in noſtra ſunt poteſtate; vel conſultationem cum appetitu coniunctam earum rerum quæ in nobis ſunt ſitæ. Nam id quod antepoſitum eſt, per conſultationem, cum electione concupiſcimus. Sed quia electionem diximus in illis verſari, in quibus & conſilium, declaremus in quibus verſetur conſilium, & de quibus rebus conſultemus.

De

De quibus rebus conſultemus.
CAP. XXXIIII.

ANTEQVAM *de quibus rebus conſultemus exponamus, rectius eſt explicare, quò conſilium à quæſtione differat; non enim idem ſunt, conſilium & quæſtio, etſi qui conſultat, quærens aliquid cònſultat, ſed multum inter ſe differunt. Quærimus enim, an maior ſol terra ſit: Nemo autem dicit, conſultare ſe, an ſit maior ſol terra. Eſt enim quæſtio genus conſultationis: Etenim latius patet: omnis enim conſultatio quæſtio quædam eſt; non omnis autem quæſtio conſultatio. Atque hoc quidem demonſtratum eſt. Conſiderationis verò nomen, aliquando de conſultatione dicimus, vt conſidero diſciplinas; non conſulto diſciplinas. Turbamur autem ſæpè, dum hæc nomina indiſtinctè accipimus, idem'que eſſe quod non eſt idem, arbitramur. Horum itaque differentia cùm ſit perſpicua, reſtat vt dicamus, de quibus rebus conſultemus. Conſultamus de iis, quæ in nobis ſunt poſita, & per nos fieri poſſunt, & exitum habent incertum; id eſt, quæ ſic, & aliter euenire poſſunt. Dictum eſt de iis, quæ in nobis ſunt poſita, quòd de iis ſolis conſultemus, quæ ſub actionem cadunt. Hæc enim in nobis ſita ſunt. Non enim de ea philoſophia deliberamus, in qua conſideratio modò eſt, contemplatioq́ naturæ. Nam neque de Deo, neque de iis quæ fiunt neceſſariò, deliberatio ſuſcipitur, id eſt, de iis quæ ſemper eodem modo fiunt, vt anfractu annuo: neque de iis, quæ quidem non ſemper ſunt, ſed ſemper eodem modo fiunt, vt obitu, ortu'que ſolis: neque de iis, quæ natura quidem fiunt, nòn tamen ſemper eodem modo, ſed vt plurimum, vt de canitie ſexaginarij; aut, vt is, qui viginti ſit*

 annos

annos natus, primam barbam emittat, neque item de ijs, quæ natura quidem, ſed alias aliter indefinitè fiunt, vt de imbribus, de ſqualloribus, de grandine; neque poſtremò de his, quæ fortuitò fieri dicuntur, quæ in ijs ſunt, quæ rarò contingunt. Quamobrem dictum eſt, de ijs nos conſultare, quæ in nobis ſita ſunt. Nam non de omnibus hominibus, neque de qualibet re conſultatio inſtituitur, ſed de ijs tantùm quæ in noſtra ſunt poteſtate. Non enim deliberamus, quo modo hoſtes; aut remotæ à nobis gentes rectè rempublicam adminiſtrent, etſi hoc apud illos in conſultationem veniat. At neque de omnibus quæ per nos geruntur, & in nobis ſita ſunt, conſultamus; ſed adijci oportet; ijs, quorum exitus incertus eſt. Nam ſi res plana ſit, de eá que conſtat, non conſultamus. Neque enim de operibus, aut actionibus, quæ ſcientia, aut arte inſtituta ſunt, deliberatio eſt. Harum enim rationes terminatæ ſunt, exceptis paucis artibus, quæ coniectura continentur, vt medendi, corporis exercendi, & gubernandi. Non enim de illis tantùm conſultamus, ſed de ijs, quæ cùm in nobis ſint, & per nos gerantur, tum incertum habent euentum, & ſic, & aliter agi poſſunt, Oſtenſum porrò eſt, neque de fine, ſed de his quæ ad finem referuntur, conſultationem eſſe. Conſultamus enim, non vt dites ſimus, ſed quomodo, & qua via ad opes ſimus peruenturi. Atque vt ſummatim dicam, de his tantùm conſultamus, quæ in vtramque partem æquè contingunt. De quibus etiam hoc loco tractandum eſt, ne quid noſtra ad perſpicuitatem deſideret oratio. Facultates dicuntur, per quas aliquid facere poſſumus. Nam quidquid facimus, eius facultatem habemus. quorum autem facultatem non habemus, eorum neque actiones. Quare actio cum facultate, facultas

cum ſubſtantia connectitur. Nam & actio à facultate, & facultas à ſubſtantia, & in ſubſtantia eſt. Tria ergo hæc ſunt, vt diximus inter ſe nexa, quod facultatem habet, facultas, quod fieri poteſt. Quod facultatem habet, ſubſtantia: facultas, à qua vt poſſimus, habemus: quod fieri poteſt, id quod ex facultate naturâ comparatum eſt, vt efficiatur. Eorum autem quæ fieri poſſunt, alia ſunt neceſſaria, alia contingentia. Neceſſaria quidem quæ prohiberi non poſſunt; aut quorum contrarium fieri nequit. Contingens verò quod prohiberi poteſt; vel cuius contrarium fieri poteſt, vt neceſſarium eſt, hominem viuum ſpirare; cuius etiam oppoſitum, fieri nequit, viuum non ſpirare. contingens, hodie imbrem eſſe; cuius contrarium quoque fieri poteſt, hodie non eſſe imbrem. Rurſus contingentium, alia vt plurimum dicuntur, alia rarò, alia æquè in vtramque partem contingere. Vt plurimum quidem, vt ſexagenarium caneſcere: Rarum, vt aliquem ſexagenarium non caneſcere; Æquè in vtramque partem, vt, ambulare, & non ambulare; & vt vno nomine dicam, agere aliquid, & non agere. De his igitur ſolis quæ in vtramque partem æquè contingunt, deliberamus. Dicitur autem in vtramque partem æquè contingere, quod & ipſum poſſumus, & eius contrarium. Si enim vtrumque non poſſemus, cùm ipſum, tum eius contrarium, non ſanè conſultaremus; Neque enim de his quæ certa ſunt, neque de his quæ fieri nequeunt, quis deliberat: quòd ſi alterum modo contrariorum poſſemus, equidem hoc eſſet certum, & minimè ambiguum, eiúſque contrarium fieri non poſſet.

De fato.

CAP. XXXV.

ex his quæ iam dicta ſunt facilè perſpici poterit: ſed vt in omnibus quæ facta ſunt, alia ſua cauſa facta ſunt, alia & ſua cauſa, et aliorum, alia aliorum tantùm cauſa alijs accidit, vt obiter exiſterent; ita in partibus animalium, eundem ordinem reperies. Nam omnia illa inſtrumenta quæ diximus, trium principiorũ, quæ animal gubernant, ſua cauſa generata ſunt. Præcipua enim ratione & primario loco ſunt condita, quæ & ſecundum naturam proprie dicuntur, et in vtero ex ipſo ſemine, quemadmodum & oſſa oriuntur. Flaua autem bilis & per ſe, & propter aliud conſtituta eſt, nam ad concoctionem confert, & depulſionem excrementorũ mouet: ideoq; fit quodammodo vna de partibus nutrientibus, quinimo et calorem quendam præbet corpori, vt vitalis facultas. Ac his quidem de cauſis, propter ſe videtur extitiſſe, ſed quia ſanguinem purgat, ſanguinis cauſa quodammodo videtur eſſe facta. Lienis etiam non parum ad concoctionem cõducit. Cùm enim natura ſit acidus, & acerbus, & emiſſionem ſuperflui humoris nigri in alium profundat, conſtringit eam & firmat, & ad concoctionem excitat. Præterea purgat iecur, & idcirco quodammodo videtur ſanguinis gratia eſſe genitus. Renes etiam ſanguinis purgamentum ſunt, et commiſcendorum corporum libidinem efficiunt. Nam venæ quas dicimus incidere in teſtes, per renes tranſeũt, & inde hauriunt acrimoniam quandam, quæ irritat appetitũ, quo modo acrimonia illa quæ ſub cute fuerit pruritum gignit. Quò autem teſtium caro, cute eſt mollior, eò magis dum ab acrimonia mordentur, inanem pariunt mittendi ſeminis cupiditatem. Hæc igitur & ſimilia aliquo modo, & propter ſe, & propter alia facta ſunt. Glandes autem & caro aliorum gratia tantùm. Nam glandes vehiculum ſunt, et firmamentũ vaſorum, ne diſrumpantur

pantur

pantur,dum in violentis motibus ſublimia feruntur.Caro tegumentum eſt facta cæterarũ partium, vt & æſtate animal refrigeret interiorem humorem,emittens,& hieme lanarum conſtipatarũ vſum ipſi præbeat.Cutis quoque tegmen eſt,& mollioris carnis,& omnium aliorum quæ intus incluſa ſunt.Carnis autẽ natura,tum ab aëre, tum ab ijs quæ ad eam ſe applicãt corporibus,calloſa eſt. Oſſa verò ſunt firmamentum totius corporis, maximeq́; ſpina dorſi,quam & carinam animalis eſſe aiũt.Vngues cõmuniter quidẽ omnibus in quibus ſunt,præbent vſum fricandi,præterea alium alij proprium.Multis enim animalibus dati ſunt armorum loco,vt ijs quæ aduncos vngues habent, & velut inſtrumentum ſunt eius animæ partis,in qua irarum ardor exiſtit.Multis et armorum loco,& firmandi greſſus cauſa,vt equis,& omnibus quæ ſolidam habent vngulam. Hominibus autem dati ſunt, non ſolùm ad fricandum,et pellendam cutis acrimoniã, ſed etiã ad res tenues,& minutas capiendas.Quæ enim admodùm ſunt exilia,ijs attollimus,et ponè ſummos digitos contra ſe erigentes eorum comprehenſionẽ firmant. Pilis autẽ accidit,vt obiter exiſterent. Nam vaporibus qui fumoſiſſimi è corpore emittuntur,concreſcentibus,ex accidenti conſtituti ſunt. Quanquàm ne iſtos quidem Deus omnino inutiles genuit,ſed etſi ex accidenti creati ſunt,effecit vt animalibus ad tegumentum,& ornamentum conferrent.Tegumentum quidem capris,& ouibus, ornamentum hominibus,quibuſdã etiam animalibus et ornamento ſimul ſunt,et tegendi vſum præbent,vt leoni.

De eo quod ſpontè & inuitè fit.

CAP. XXIX.

QVONIAM *ſæpè eius quod ſpontè,et inuitè fit meminimus,neceſſe eſt de his quoque tractare, ne ab exquiſita*

exquiſita eorum cognitione aberremus. Oportet autem eum qui de inuitè & ſponte facto dicturus eſt, primùm exponere regulas quaſdam & rationes, per quas quæque res ſponte'ne, an inuitè agatur, cognoſci queat. Quoniam igitur quidquid ſponte fit, in actione aliqua eſt, & quod inuitè exiſtimatur fieri, in actione quoque ponitur, quod paulò pòſt oſtendetur, atque etiam aliqui quod verè inuitè fit, non ſolũ in patiendo, ſed etiam in agendo ponunt, in primis definiendum eſt, quid ſit actio. Actio eſt muneris alicuius functio cum ratione. Actiones autem, laus, aut vituperatio conſequitur, & aliæ ipſarũ cum voluptate, aliæ cum dolore tranſiguntur, aliæq; ſunt optabiles ei qui agit, aliæ fugiendæ. Optabilium autem quædam ſemper ſunt optabiles, quædam certo quodã tempore: ſimiliter etiam fugiendarum. Rurſus actionum alijs miſericordia, & venia tribuitur, aliæ in odio ſunt, & pœna vindicantur. Sint ergo regulæ cognitionis eius quod ſponte fit, quod omninò laus aut vituperatio comitetur, & cum voluptate agãtur, et optabiles ſint actiones, ijs qui agunt, aut ſemper, aut tum cùm aguntur. Inuitè autem facti notæ ſunt, & indices quòd veniam, aut miſericordiam mereantur, & cum dolore agantur, neq; optabiles ſint. His ita explicatis, dicamus primùm de eo, quod inuitè fit.

De eo quod inuitè fit. CAP. XXX.

QVOD *inuitè fit, partim per vim fit, partim per ignorantiam: atq; eorum quidem quæ per vim fiunt, principium efficiẽdi, extra eſt. Alia enim quæpiam cauſa violẽtiæ eſt, non nos. Itaq; definitio eius quod inuitè per vim ſuſcipitur, eſt, cuius principium eſt extra, vt nihil ſua volũtate; ad actionem conferat is, cui vis infertur.*

tur. Principium hic pro cauſa efficiente dictũ eſt, verum quæritur, an etiam hæc inuitè fiãt, eiectiones onerum ad quas nautæ deſcendũt aduerſa tempeſtate; aut cùm quis amicorum, aut patriæ conſeruandæ cauſa, rem turpem facit, aut patitur. ſed hæc ſpontè potius fieri videntur: nam idcircò adiectum eſt ad definitionem, vt nihil ad actionem ſua voluntate conferat is, cui vis affertur. In huiuſmodi enim caſibus, ipſi ſpontè per ſe mouent partes eas quæ inſtrumenti locum obtinent, atque ita in mare onera deijciũt. Quod idem accidit ijs, qui aliquid quod turpe, aut graue ſit maioris boni gratia perpetiũtur, vt Zeno qui ſuam ipſe linguam dentibus præciſam expuit in Dionyſium tyrannum, ne ei, vlla ratione, tacenda, & recondita quædam enunciaret. Item *Anaxarchus Philoſophus, qui paſſus eſt ſe contundi à Nicocreonte tyranno, ne amicos proderet. Vniuersè igitur, quando aut metu maiorum malorum elegerit quis minus malum, aut ſpe maioris boni ſumpſerit minus bonum, quod aliter conſequi quod vult non poſſit, non inuitus agit, aut patitur. Facit enim voluntate, & ſoluta eligendi optione, ac optabilia ſunt tum cùm aguntur, etſi per ſe non ſint optabilia. Sunt ergo ex eo quod ſpõtè, et inuitè fit, mixta, & temperata. Inuitè quidẽ per ſe, ſpontè, eo tempore, ex circũſtantia. Nam ſine circũſtantia nemo velit hæc agere, ſed hæc ſponte fieri, laus, aut vituperatio, quæ talibus actionibus tribuuntur, declarãt. Nam eorum quæ inuitè facimus, nulla erit laus, aut vituperatio. Quanquàm nõ eſt facile diſcernere, quid cui præoptandum ſit. Oportet tamen, vt plurimum, præ turpibus expetere quæ moleſta ſunt, vt Suſanna, & Ioſeph fecerunt. Etſi non ſemper; Nam Origenes, qui ne dedecus, & ignominiam ſuſciperet, quam Æthiopes oſtentabant, dijs ſacra*

ſacra fecit, tota cauſa cecidit. Ita hæc diiudicare facile non eſt. Sed his multo difficilius, manere in eo quod ſemel decretum ſit. Non enim æquè terrent res graues, atque difficiles dum expectantur, atque dum iam premunt, ſed accidit interdum, vt cùm iudicauerimus, & ſtatuerimus aliquid, nõ ſtemus in eo quod iudicatum ſit, cùm in ipſis malis verſamur, vt quibuſdam contigit martyribus. Nam cùm initio conſtanter toleraſſent, tandem ſuccubuere, & in ipſo diſcrimine, & perpeſſione rerum aſperarum fracti ſunt. Nemo autem exiſtimet intemperantiæ libidinem, aut iram peccata eſſe inuitè ſuſcepta: quòd extra principium habeant efficiens. Nam & forma ſcorti ad intemperantiã, eum qui aſpexit, excitauit, & qui irritauit iram commouit. Etſi enim principium efficiens habent extra, ipſi tamen per ſe, & partes eas quæ inſtrumẽti loco ſunt, agunt: neque ſub definitionem eius, quod inuitè geritur cadunt, quando principij cauſam ſibi ipſis præbent, quod propter malam inſtitutionem, perturbationibus facilè ſuccumbant. Nam vituperantur, qui hæc agunt, vt qui malũ ſua ſponte contraxerint. Eſſe autem ſponte contractum, conſtat ex eo quòd actione delectantur. At verò quod inuiti facimus, moleſtum eſſe oſtendimus. De eo ergo quod inuiti per vim agimus, hæc ſint expoſita. Reliquum eſt, vt de eo quod per ignorationem eſt dicamus.

De eo quod inuitè per ignorationem fit.
CAP. XXXI.

MVLTA *agimus per inſcitiam, ex quibus poſt actionem voluptatem capimus, vt cùm quis inuitus inimicum interfecerit, cæde tamen eius delectatur. Hæc & id genus alia vocant non ſponte ſuſcepta, non tamen*

etiam inuitè. Item agimus quædam per inſcientiam, quæ facta moleſtiam afferant: hæc vocarunt inuitè facta, quæ perpetrata dolor conſequitur. Eorum ergo quæ fiunt per ignorantiam duæ ſunt ſpecies, vna non ſponte factum, altera inuitè. Nunc propoſitum eſt, de eo tantum quod inuitè fit dicere. Nam quod non ſponte eſt geſtum, magis reducitur ad id quod ſponte eſt factum, cùm ſit mixtum. Nam ſi principium ſpectes, inuitè fit; ſi finem, ſponte. Nam quod inuitè ſuſcipiebatur, exitus fecit, vt ſponte factum videatur. Quare quod inuitè fit, definiunt etiam ſic, Inuitè factum eſt, quod præterquàm quod ſponte non eſt ſuſceptum, dolorem etiam & pœnitendi cauſam affert. Præterea aliud eſt per inſcientiam aliquid facere, aliud inſcientem. Si enim in noſtra poteſtate fuerit inſcientiæ cauſa, inſcientes quidem facimus, non tamen per inſcientiam. Nam vinolentus, & iratus quiſpiam, ſi quid faciat improbè, alter ebrietatem, alter iram cauſam habet eorum, quæ facit, quæ ſponte ſuſcepta ſunt: licebat enim illi non ebrium fieri. Ipſe ergo ſibi ignorantiæ cauſa eſt. Itaque hæc non per inſcientiam dicitur facere, ſed inſciens agere: quæ non inuitè ſed ſpontè fiunt. Quocirca etiam reprehenduntur à viris bonis, qui hæc agunt. Si enim non fuiſſet ebrius factus, non feciſſet; ſponte autem ebrius eſt factus, ſpontè ergo fecit. Per inſcientiam autem ea facimus, cùm ipſi non præbuerimus cauſam inſcientiæ, ſed ita caſus tulerit: vt in loco conſueto quiſpiam ſagittam mittens, patrem caſu prætereuntem interfecit. Ex his ergo quæ diximus demonſtratur, eum qui ignorat quæ ſunt vtilia, qui'que mala eſſe bona opinatur, inuitè non agere. Nam illa inſcientia ex eius improbitate proficiſcitur. Itaque iſte vituperatur. Vituperatio porrò, non

niſi eorum eſt quæ ſpontè commiſſa ſunt. Non ergo rerum vniuerſarum, & generalium, aut earum quæ fiunt ex electione ignorantia eſt inuitè ſuſcepta, ſed ſingularum. Nam ſingula inuiti, vniuerſa ſpontè ignoramus. His itaque ſic explicatis, dicendum eſt quæ ſint ſingula. Hæc autem ſunt quæ vocantur à Rhetoribus circumſtantiæ, quis, quem, quid, quo, vbi, quando, quomodo, quamobrem; vt perſona, factum inſtrumentum, locus, tempus, modus, cauſa. Perſona quidem, qui facit, aut in quem eſt actio, vt ſi patrem filius inſciens percuſſerit. Factum, illud ipſum quod actum eſt, ſi quis cui colaphum impingere voluerit, eum cæcauit. Inſtrumentum, ſi lapidem iecit, quòd putarat eſſe pumicem. Locus, ſi dum in angiportū flectit, eum qui occurrerit inſciens pulſauerit. Tempus, ſi noctu arbitratus hoſtem, amicum occiderit. Modus, ſi leuiter, ac non magna vi percuſſum interemit. Ignorauit enim leniter percuſſum, interiturum. Cauſa, ſi quis medicamentum cuipiam veluti ſanaturus dederit, eum verò qui eo medicamento vſus eſt, mors conſecuta ſit, quòd venenum eſſe deprehenſum ſit. Sed hæc quidem omnia, ne inſanus quidem ignorauerit. Qui verò plurima horum, aut potiſſima neſciuerit, per inſcientiam fecit. Sunt autem potiſſima in his, cuius gratia, & quod agitur, id eſt, cauſa, & factum.

De eo quod ſponte fit.
CAP. XXXII.

CVM *quod inuitè committitur, duplex ſit, per inſcientiam, & per vim: quod ſpontè committitur, vtrique opponitur. Sponte enim committitur, quod neque per vim, neque per inſcientiam fit. Atque id quidem*

dem non per vim ſit, cuius principium in ipſis eſt. Non per ignorantiam verò, ſi quippiam rerum ſingularum ignoratum non fuerit, per quæ & in quibus eſt actio. Vtroque igitur iuncto ad alterum, definiuimus ſponte factum, cuius principium in ipſo eſt, ſciente ſingula in quibus eſt actio. Quæritur autem an quæ natura fiunt, ſponte fiant, vt concoctio & accretio. Sed hæc neque ſponte, neque inuitè fieri oſtenduntur. Nam quod inuitè & ſponte fit ex iјs numeratur quæ in nobis ſunt poſita. At verò concoctiò, & accretio in nobis ſita non ſunt. Unde etiam euenit, vt ſi ſingula ignoremus, quòd ea non ſint in noſtra poteſtate, neque ſponte neque inuitè facere dicamur. Quæ verò per iram, & cupiditatem fiunt, ſponte fieri demonſtrauimus. Etenim ſi rectè fiunt, laudantur, ſin ſecus, vituperantur, aut odio habentur. Voluptas etiam, & dolor, ea conſequitur, & principium in ipſis eſt. In ipſis enim erat, vt non facilè perturbationibus ſuccumberent. Nam talia per conſuetudinem, ad rectum ſtatum deducuntur. Præterea ſi illa inuitè fiunt, neque beſtia vlla ſponte quid facit, neque paruuli. Nunc non ita ſe habet. Videmus enim illa ſponte ad alimenta accedere, & neque per vim (per ſe enim ea mouentur) neque per inſcientiam, quoniam alimentum non ignorant. Nam vbi cibum conſpexerint, voluptate afficiuntur, & velut ad rem notam feruntur, moleſtiam'que capiunt ſi non aſſequantur. Atqui eius quod ſponte ſuſcipitur, ſi quod propoſitum eſt conſequimur, nota eſt voluptas; ſin minus, ægritudo. Quæ declarant in illis eſſe cupiditatem & iram ſponte ſuſceptam. Nam ira non ſine voluptate fit. Præterea ſi quis neget ſponte admitti; quæ fiunt per iram, & cupiditatem, virtutes morales tollit: hæ enim in medio ſunt per-

turbationum. Quòd ſi verò perturbationes ab inuitis ſuſcipiuntur, etiam actiones quæ ſunt virtutibus congruentes, ab inuitis adminiſtrantur. Eas enim cum perturbatione exequimur. Nemo autem quod ſecundum rationem, & electionem, & motum internum, & appetitionem fit, vnà cum cognitione ſingulorum inuitè fieri dicit. Oſtenſum etiam eſt principium in ipſis eſſe, ſponte ergo fieri dicendum eſt. Quoniam autem multis in locis, electionis, quæ Græcis προαίρεσις eſt, mentionem fecimus: item'que eius quod in nobis eſt ſitum, etiam de electione tractandum eſt.

De electione. CAP. XXXIII.

QVID *ergo eſt electio? an quod ſponte fit, quoniam quidquid ex electione fit, etiam ſponte fit? Sed non contra verum eſt. Quod fieret, ſi idem eſſet ſponte factum & electio. Nunc verò latius patere deprehendimus, quod ſponte fit. Omnis enim electio ſponte ſuſcipitur, non etiam quidquid ſponte ſuſcipitur, electio eſt. Nam pueri & beſtiæ ſponte quidem faciunt, non tamen eligentes. Et quæcunque per iram non deliberatè facimus, ſponte facimus, ex electione non item. Amicus etiam quiſpiam nobis repentè aduenit, ſponte quidem, quoniam gaudemus, non tamen vt qui elegerimus. Et qui præter expectationem theſaurum inuenerit, ſponte lucrum, nec opinatum nactus eſt, non tamen ex electione. Itaque ex omnibus iſtis concluditur, non idem valere ſponte factum & electionem. An igitur appetitus eſt electio? At ne hoc quidem verum eſt. Diuiditur enim appetitus in tria, cupiditatem, iram, & voluptatem. Electionem autem,*

neque

neque iram, neque cupiditatem eſſe, ex eo clarum eſt, quòd homines cum beſtijs nihil habent commune in electione, ſed in ira, & cupiditate. Si enim iſtis duobus conuenimus cum beſtijs, electione differimus, aliud eſſe electionem, aliud iram, & cupiditatem, perſpicuum eſt. Oſtendit idem incontinens, qui dedit ſe cupiditati: & ex ea agit, non etiam ex electione. Nam in illo electio cupiditati aduerſatur. Quod ſi idem eſſent, non vtique altera cum altera pugnaret. Et continens etiam qui agit ex electione, ex cupiditate non agit. Iam verò non eſſe voluntatem hinc intelligitur. Non in omnibus in quibus eligere, etiam velle aptè dicitur. Dicimus enim velle nos bonam valetudinẽ; eligere autem bonã valetudinem nemo dicat. Velle item opulentũ eſſe dicitur, eligere verò opulentum eſſe, non dicitur. Præterea velle etiam in ijs quæ fieri non poſſunt, ponitur: eligere in his ſolũ, quæ in noſtra ſunt poteſtate. Ita enim loquimur, volo immortalis eſſe: at nemo hoc modo, eligo immortalis eſſe. Volũtas enim finis ipſius eſt; electio eorũ, quæ ad finem pertinent. ſecundum eandem nimirum analogiam, quam habet id quod ſub volũtatem cadit, ad id quod ſub conſultationẽ. Nam ſub voluntatem cadit finis: ſub conſultationẽ, quæ ad finem referuntur. Præterea ea ſola eligimus, quæ per nos putamus poſſe fieri. Volumus autem etiam ea, quæ per nos fieri non poſſunt, vt ducem quempiam victoria potiri. Non eſſe ergo iram, neque cupiditatem, neque voluntatem, electionem, abundè probatum eſt. Non eſſe autem opinionem, cum his eiſdem rationibus, tum etiam alijs demonſtratur. Nam opinio non ſolùm eſt rerum, quæ in nobis ſunt ſitæ, ſed etiam æternarum. Præterea opinionem veram dicimus & falſam; electionem veram, & falſam non dicimus. Et opinio quidem

rerum eſt vniuerſarum, electio ſingularum. Nam in ijs quæ ſub actionem cadunt, electio eſt; cadunt autem ſub actionem res ſingulæ. Neque item conſultatio eſt electio, ſiue conſilium: Nam conſultatio de rebus cuique agendis, quæſtio eſt: Eligi verò dicitur, quod per conſultationem antepoſitum eſt. Quare planum fit, conſultationem eſſe in his quæ adhuc acquiruntur; electionem in ijs, quæ iam ſunt antepoſita. Quid ergo non ſit electio, antè dictum eſt: nunc quid ſit dicamus. Eſt igitur, mixtum quid ex conſilio, & iudicio, & appetitu, & neque appetitus per ſe neque conſilium tantum, ſed quiddam ex his compoſitum. Vt enim dicimus animal ex corpore & anima conſtare, neque tamen animal corpus eſſe, neque animam ſolùm, ſed quod ex vtroque, ſic etiam electionem. Eſſe ergo conſilium quoddam, & conſultationem cum approbatione, etſi non ſit ipſum conſilium, vis nominis ſignificat. Nam eligitur id, quod præ alio legitur. Nemo autem anteponit quid, niſi prius conſultarit; neque legit, niſi iudicarit. Quoniam autem non omnia, quæ probata ſunt, exequi ſtudemus, tum electio eſt, & eligi dicitur, quod conſilio antepoſitum eſt, cùm deliberatio appetitum aſſumpſerit. Neceſſariò ergo electio in ijs verſatur, in quibus & conſilium. Itaque ex his efficitur, electionem eſſe appetitum cum conſultatione iunctum, earum rerum quæ in noſtra ſunt poteſtate; vel conſultationem cum appetitu coniunctam earum rerum quæ in nobis ſunt ſitæ. Nam id quod antepoſitum eſt, per conſultationem, cum electione concupiſcimus. Sed quia electionem diximus in illis verſari, in quibus & conſilium, declaremus in quibus verſetur conſilium, & de quibus rebus conſultemus.

De

De quibus rebus conſultemus.
CAP. XXXIIII.

ANTEQVAM *de quibus rebus conſultemus exponamus, rectius eſt explicare, quò conſilium à quæſtione differat; non enim idem ſunt, conſilium & quæſtio, etſi qui conſultat, quærens aliquid conſultat, ſed multum inter ſe differunt. Quærimus enim, an maior ſol terra ſit: Nemo autem dicit, conſultare ſe, an ſit maior ſol terra. Eſt enim quæſtio genus conſultationis: Etenim latius patet: omnis enim conſultatio quæſtio quædam eſt; non omnis autem quæſtio conſultatio. Atque hoc quidem demonſtratum eſt. Conſiderationis verò nomen, aliquando de conſultatione dicimus, vt conſidero diſciplinas; non conſulto diſciplinas. Turbamur autem ſæpè, dum hæc nomina indiſtinctè accipimus, idem'que eſſe quod non eſt idem, arbitramur. Horum itaque differentia cùm ſit perſpicua, reſtat vt dicamus, de quibus rebus conſultemus. Conſultamus de ijs, quæ in nobis ſunt poſita, & per nos fieri poſſunt, & exitum habent incertum, id eſt, quæ ſic, & aliter euenire poſſunt. Dictum eſt de ijs, quæ in nobis ſunt poſita, quòd de ijs ſolis conſultemus, quæ ſub actionem cadunt. Hæc enim in nobis ſita ſunt. Non enim de ea philoſophia deliberamus, in qua conſideratio modò eſt, contemplatioq́; naturæ. Nam neque de Deo, neque de ijs quæ fiunt neceſſariò, deliberatio ſuſcipitur, id eſt, de ijs quæ ſemper eodem modo fiunt, vt anfractu annuo: neque de ijs, quæ quidem non ſemper ſunt, ſed ſemper eodem modo fiunt, vt obitu, ortu'que ſolis: neque de ijs, quæ natura quidem fiunt, nòn tamen ſemper eodem modo, ſed vt plurimum, vt de canitie ſexaginarij; aut, vt is, qui viginti ſit*

annos natus, primam barbam emittat, neque item de ijs, quæ natura quidem, ſed alias aliter indefinitè fiunt, vt de imbribus, de ſqualloribus, de grandine; neque poſtremò de his, quæ fortuitò fieri dicuntur, quæ in ijs ſunt, quæ rarò contingunt. Quamobrem dictum eſt, de ijs nos conſultare, quæ in nobis ſita ſunt. Nam non de omnibus hominibus, neque de qualibet re conſultatio inſtituitur, ſed de ijs tantùm quæ in noſtra ſunt poteſtate. Non enim deliberamus, quo modo hoſtes, aut remotæ à nobis gentes rectè rempublicam adminiſtrent, etſi hoc apud illos in conſultationem veniat. At neque de omnibus quæ per nos geruntur, & in nobis ſita ſunt, conſultamus; ſed adijci oportet; ijs, quorum exitus incertus eſt. Nam ſi res plana ſit, de eáque conſtat, non conſultamus. Neque enim de operibus, aut actionibus, quæ ſcientia, aut arte inſtituta ſunt, deliberatio eſt. Harum enim rationes terminatæ ſunt, exceptis paucis artibus, quæ coniectura continentur, vt medendi, corporis exercendi, & gubernandi. Non enim de illis tantùm conſultamus, ſed de ijs, quæ cùm in nobis ſint, & per nos gerantur, tum incertum habent euentum, & ſic, & aliter agi poſſunt. Oſtenſum porrò eſt, neque de fine, ſed de his quæ ad finem referuntur, conſultationem eſſe. Conſultamus enim, non vt dites ſimus, ſed quomodo, & qua via ad opes ſimus peruenturi. Atque vt ſummatim dicam, de his tantùm conſultamus, quæ in vtramque partem æquè contingunt. De quibus etiam hoc loco tractandum eſt, ne quid noſtra ad perſpicuitatem deſideret oratio. Facultates dicuntur, per quas aliquid facere poſſumus. Nam quidquid facimus, eius facultatem habemus. quorum autem facultatem non habemus, eorum neque actiones. Quare actio cum facultate, facultas

cum

cum ſubſtantia connectitur. Nam & actio à facultate, & facultas à ſubſtantia, & in ſubſtantia eſt. Tria ergo hæc ſunt, vt diximus inter ſe nexa, quod facultatem habet, facultas, quod fieri poteſt. Quod facultatem habet, ſubſtantia: facultas, à qua vt poſſimus, habemus: quod fieri poteſt, id quod ex facultate naturâ comparatum eſt, vt efficiatur. Eorum autem quæ fieri poſſunt, alia ſunt neceſſaria, alia contingentia. Neceſſaria quidem quæ prohiberi non poſſunt; aut quorum contrarium fieri nequit. Contingens verò quod prohiberi poteſt; vel cuius contrarium fieri poteſt, vt neceſſarium eſt, hominem viuum ſpirare; cuius etiam oppoſitum, fieri nequit, viuum non ſpirare. contingens, hodie imbrem eſſe; cuius contrarium quoque fieri poteſt, hodie non eſſe imbrem. Rurſus contingentium, alia vt plurimum dicuntur, alia rarò, alia æquè in vtramque partem contingere. Vt plurimum quidem, vt ſexagenarium caneſcere: Rarum, vt aliquem ſexagenarium non caneſcere; Æquè in vtramque partem, vt, ambulare, & non ambulare; & vt vno nomine dicam, agere aliquid, & non agere. De his igitur ſolis quæ in vtramque partem æquè contingunt, deliberamus. Dicitur autem in vtramque partem æquè contingere, quod & ipſum poſſumus, & eius contrarium. Si enim vtrumque non poſſemus, cùm ipſum, tum eius contrarium, non ſanè conſultaremus; Neque enim de his quæ certa ſunt, neque de his quæ fieri nequeunt, quis deliberat: quòd ſi alterum modo contrariorum poſſemus, equidem hoc eſſet certum, & minimè ambiguum, eiuſque contrarium fieri non poſſet.

De fato.

CAP. XXXV.

QVI aſtrorum circumuectioni cauſam omnium quæ fiunt aſſignant, nòn ſolùm communibus notionibus aduerſantur, ſed etiam omnem Reipubli. adminiſtrationem, inutilem reddunt. Abſurdæ enim leges, ſuperuacanea iudicia, quæ ab iis pœnam exigant; in quibus nulla culpa ſit. Vituperare quoque, & laudare nulla ratio eſt. Nullius etiam vſus eſt precum, ſi omnia fato adminiſtrantur: ac præterquàm quòd inſtrumentum tantum cœleſtis circumuectionis homo reperitur, etiam exterminatur cum religione, prouidentia: Siquidem à cœlorum motibus non ſolùm partes corporis, ſed etiam animi cogitationes, ad agendum impelluntur. Denique qui iſta differunt, vnà cum libera voluntate, contingentis naturam tollunt; & ſic nihil aliud agunt, quàm quòd vniuerſa labefactant. Iniqua etiam ipſa aſtra, quòd alios mœchos, alios homicidas efficiunt; & præ his, architectus eorum Deus: ſi eiuſmodi fecit, quæ mala nobis neceſſariò importarent, vt, horum inſulſitas non modo in Repub. verſetur, ſed etiam grauiſſimorum malorum cauſam, Deum efficiat. Quanquàm fieri nullo modo poſſe, quod defendunt, ratio conuincit. Verùm iſta ne aures quidem noſtræ ferre debent, quæ perſpicuè abſurda ſunt, & de Dei maieſtate detrahunt. Qui autem vtrumque tenent, & in noſtra poteſtate eſſe aliquid, & fato omnia euenire: (omnibus enim quæ fiunt, datum eſſe aliquid fatale, vt aquæ, refrigerare; cuique ſtirpi, talem fructum edere; lapidi, deorſum ferri; igni, ſurſum; item animali, aſſentiri, & appetere: & cùm huic appetitui nihil rerum externarum, neque fatum obſtiterit, tum ambulationem in morbis perfectam eſſe, & prorſus deambulaturos;) qui hæc dicunt, ſunt autem è Stoicis Chryſippus, & Philopater, aliiq; multi,

&

& nobiles, nihil alind explicant, quàm omnia fato fieri: ſi enim & appetitus aiunt nobis datos eſſe fato, eos'que aliquando fato impediri, aliquando non impediri, planum eſt omnia fieri fato, etiam ea, quæ in nobis ſita videntur. Rurſus iiſdem rationibus aduerſus eos vtemur, & huius opinionis inſulſitatem demonſtrabimus. Si enim iiſdem cauſis poſitis, vt aiunt ipſi, omnino neceſſe eſt eadem fieri, nec fieri poteſt, vt aliquando ſic, aliquando aliter eueniat, quod illa ex æterno tempore, præfixa ſtatuta'que ſint, neceſſe eſt, & animalis appetitum omni modo, & ex omni parte, iiſdem cauſis poſitis, ita fieri. Quòd ſi verò etiam appetitus neceſſariò conſequitur, vbi relinquitur quod in noſtra poteſtate eſt? Debet enim eſſe liberum quod in noſtra poteſtate eſt. Eſſet autem liberum, ſi iiſdem poſitis cauſis, in nobis eſſet aliquando appetere, aliquando refugere: at ſi neceſſariò appetitus ſequitur, certè etiam fato fiunt, quæ appetitum ſequuntur, etſi à nobis fiunt, & natura noſtra, & appetitu, & iudicio. Si enim fieri poſſet, vt appetitus non ſequeretur, falſa eſſet hæc enunciatio. Eiſdem cauſis poſitis, eadem ſequi, neceſſe eſſe. In beſtiis & inanimis idem reperietur. Si enim appetitum in noſtra poteſtate ponunt, quoniam naturâ eum habemus, quid prohibet dicere etiam in ignis poteſtate ſitum eſſe, vrere: quoniam natura vrit ignis. Quod etiam alicubi oſtendere videtur Philopater, in libro quem De fato conſcripſit. Non ergo quod per nos fato efficitur, in noſtra poteſtate eſt. Nam eadem ratione & in lyræ, & in tibiarum & cæterorum inſtrumentorum, omniumq; rationis & animæ expertium, poteſtate, aliquid erit poſitum, cùm aliqui iis, ad aliquid efficiendum vtuntur, quod profectò abſurdum eſt.

De fato quod in aſtris ponitur.

CAP. XXXVI.

ADVERSVS *ſapientes Ægyptiorum, qui dicunt veram eſſe ſententiam de fato in aſtris poſito, ſed mutari precibus, & procurationibus: eſſe enim etiam horum ipſorum ſiderum cultus quoſdam, qui ea mitigent, aliasque ſuperiores quaſdam vires, quæ ea poſſint flectere, ideoq; precationes, & deorum cultus eſſe inſtitutos: reſpondebimus, eos fatum facere rerum contingentium, non neceſſariarum. At contingens infinitum eſt, infinitum autem incognitum.* Itaque *cùm omnis diuinatio tollitur, tum maximè eorum, qui prædicant, & notant cuiuſque vitam ex natali die, qui* γενεθλιαλόγοι *dicuntur, quam ipſi præ cæteris, vt validam quandam rem, & veram, commendant. Si dicant figurarum effectiones eſſe perſpicuas, & à peritis cognoſci, verùm cum figura non ex propria vi euenerit, Deum prohibuiſſe, etiam hoc abſurdum eſſe, reſpondebimus: primum, quoniam preces ſolas, & deorùm cultum, in noſtra poteſtate ſtatuunt, aliud præterea nihil tum ambigemus, cum eis, quomodo cùm cetera omnes humanæ actiones, & electiones in cuiuſdammodi figura aſtrorum ſint ſitæ, ſola precatio in nobis ſit poſita. Nam dubium eſt cur hoc ita ſe habeat, & quæ cauſa hanc neceſſitatem imponat. Deinde ſi ars quædam eſt, & doctrina iſtarum procurationum, quæ fati vim prohibeat, verum omnes homines hanc doctrinam aſſequi poſſunt, an quidam poſſunt, quidam non poſſunt: Si enim omnes poſſunt, nihil prohibet hac ratione, quin planè euertatur fatum, cùm omnes artem eam quæ fati effectiones prohibet, didicerint. Sin aliqui aſſequi eam poſſunt, aliqui non poſſunt,*

ſunt, qualis tandem, aut quis eſt, qui hoc præſcribat? Si enim ipſum fatum alios facit cultores numinis diuini, alios non facit, rurſum omnia fato fieri inuenientur. Nam preces & cultum quæ in nobis ſunt, non ſolùm non inferiora eſſe fato, ſed etiam ſuperiora iam cognouimus. Si non fatum, ſed aliud quippiam horum cauſa eſt, illud potius fatum cenſebitur. Nam in hoc ipſo, quod per precationem rectè negotium noſtrum agere poſſumus, aut non poſſumus, omnis fati vis continetur. Nam in his qui poſſunt, fatum nihil eſt; qui non poſſunt, ijs omnia fato eueniunt. Et quibuſdam hominibus omnia eſſe fatalia, quibuſdam nihil eſſe fatale, comperiemus. Neque dubium eſt, quin qui hoc præſcribit, ipſe veriſſimum fatum ſit, & ſic omnia denuò fato fieri deprehendentur. Atque iniquus quis eſt, qui hoc diſtribuit, ſiue dæmon quis ſit, ſiue aliud fatum quoppiam. Non enim ad dignitatem, colendorum deorum viam hominibus tribuit. Cur enim hic dignior, quàm ille, cùm omnes ſint inſtrumenta fati, & nihil quiſquam agat de ſententia ſua, imò ne eligat quidem? Nam in his quæ ita fiunt, nemo vel iuſtus, vel iniquus eſt. Itaque neque dignus, neque indignus beneficio. Qui autem paribus non tribuit paria, iniquus eſt.

De his qui dicunt optionem rerum agendarum in nobis eſſe, exitum verò rerum optatarum in fati poteſtate.

CAP. XXXVII.

QVI *autem dicunt optionem rerum agendarum in nobis eſſe, ſed rerum optatarum euentum in fato, (ſunt autem hi Græcorum doctiſſimi,) partim rectè aiunt,*

aiunt, partim falluntur. Nam quod in noſtra poteſtate ponunt optiones rerum agendarum, non tamen omninò earum exitus rectiſſimè dicunt: quod verò fato aſſignent, non rectè. primùm enim coarguentur, quòd imperfectum faciant fatum, ſiquidē hoc habeat, quod non habet: Deinde quòd ipſum ſtatuant conſequens quiddam, ad noſtram voluntatem. Nam fati opera conſequentia eſſe dicunt voluntati; atque ita moueri potius à nobis, quàm mouere nos reperietur. Atque etiam homo fato dominantior eſt, vt qui ipſum ſua optione effingat. Quamobrem rectius eſt dicere, exitus rerum cauſam in prouidentia conſiſtere. Nam prouidentiæ magis hoc opus eſt, quàm fati. Prouidentiæ enim proprium eſt, pro ſuo cuique commodo, tribuere. Eam'que ob cauſam exitus earum rerum, quas ſelegerimus, & optauerimus, pro eo atque vtile futurum ſit, aliquando conſequetur, aliquando nōn conſequetur. Quòd ſi fatum, quòd ſit ſeries quædam cauſarū perpetua (ita enim fatum Stoici definiunt, id eſt, ordinem, & connexionem immutabilem) non ad vtilitatem cuiuſque, ſed ſuo motu, & neceſſitate, exitus affert, quid dicant de omnino ſtolidis, & ſtultis, eo'que ab electione vacuis, vtrum fato illis adeſt, vt tales ſint, an non? Si enim non fato, fatum effugient; ſin fato, neceſſariò ſequitur, ne electionem quidem in noſtra poteſtate ſitam eſſe: Si enim quod electionis eſt expers, ſub fatum cadit, neceſſariò etiam, quod electionis eſt particeps, & ſic ad primorum illorum ſententiam, qui dicunt omnia eſſe fato, reuoluuntur. Superuacanea etiam pugna eſt in continente & incontinente, rationis, & cupiditatis. Si enim neceſſariò conſtitutum, & definitum eſt, hoc agere, hoc non agere, quis vſus eſt diſſenſionis, in eo, & diſcordiæ?

Quod

Quod ſi etiam confatale eſt, non modo agere, ſed etiam ita agere, quid aliud dicit qui ita ait, quàm & electionem fatalem eſſe? Nam electio eſt, quæ cum cupiditate depugnat, & in continentibus ſuperat, in continentibus ſuperatur. Quare ſublata eſt eorum ſententia initio poſita, propterea quòd in noſtra poteſtate electio non erit.

Quomodo Plato fatum dicat.
CAP. XXXVIII.

PLATO *fati nomen vſurpat bifariam: Aliud enim in ſubſtantia, aliud in muneris functione ponit. Quod in ſubſtantia ponitur, animam vult eſſe vniuerſi; Quod in muneris functione, diuinam legem immutabilem ob cauſam ineuitabilem. Quam legem etiam Adraſtiam dicit, eam'que à primo, ſummo'que Deo, vniuerſi animæ, ad omnium adminiſtrationem datam eſſe, per quam omnia quæ fiunt, gubernentur. Hoc fatum in muneris functione poſitum, etiam prouidentiam appellat. Nam à prouidentia fatum comprehēdi vult. Quidquid enim fato fiat, etiam prouidentia fieri, non tamen quidquid ſit prouidentiæ, etiam fati eſſe. Ipſa autem diuina lex, quam ait eſſe prouidentiam, & fatum, omnia in ſe complectitur, alia quidem ſecundum propoſitum, alia à propoſito. Nam cauſas antecedentes, vt quædam principia, & ſecundum propoſitum complectitur, quæ in noſtra poteſtate ſunt, aſſenſiones, & iudicia, & appetitus. Quæ verò hæc neceſſariò conſequuntur, à propoſito ſunt. Atque optio quidem rerum agendarum, quæ in nobis ſita eſt ſecundum propoſitum eſt. Poſitis autem iis quæ in nobis ſita ſunt, ex his ipſis, vt à propoſito, fatum conſequi: vt verbi gratia in nobis eſt ſitum, nauigare, hoc*

ſecundum

ſecundum propoſitum eſt. Cùm ergo propoſitum fuerit nauigare, ſequi quæ à propoſito ſunt, naufragium facere, aut non facere. Idcircò à propoſito vocat ea quæ ſequuntur, & comitantur propoſitum, quod in noſtra poteſtate eſt, id eſt, principia & actiones, vt ſint ea quæ antecedunt, & in nobis ſunt, ſecundum propoſitum: quæ ſequuntur, à propoſito, neque in noſtra poteſtate ſint, ſed eueniant neceſſariò. Non enim ex æternitate definitum, fatum eſſe, ſed accidere, cum ea quæ in noſtra poteſtate ſunt, fuerint antegreſſa. Cum quo congruit illud, Culpa eius eſt qui elegit, Deus extra culpam eſt, item, virtutem carere domino, &, Eſſe diuinationes. Omnis autem eius oratio eò pertinet, vt electiones, & aliquas actiones ex electione, in noſtra eſſe poteſtate oſtendat. At quæ eas actiones conſequuntur, eorúmque euentus neceſſariò in fati poteſtate. Sed hoc non verè dici ſuprà demonſtratum eſt. Ex ea ergo parte qua Dei conſtitutionem, & voluntatem fatum vocat; & fatum ſubijcit prouidentiæ, non multùm diſcrepat à diuinis literis, quæ ſolam prouidentiam omnia gubernare confirmant. Sed ab iiſdem multis diſſentit, quod dicat neceſſariò exitus eſſe conſequentes iis, quæ in noſtra ſunt poteſtate. Nos enim quæ à prouidentia afferuntur, non neceſſariò euenirò, ſed contingere, vt ſequantur, dicimus. Nam ſi neceſſariò, bona precationum pars amputabitur. Nam eo authore de ſolis principiis actionum, vt meliora ſcilicet eligamus, preces inſtituuntur: Cùm autem elegerimus, in reliquum preces inanes ſunt, cùm omnia quæ ſequuntur, neceſſariò inferantur. Nos verò etiam in his maximam vim habere preces decernimus. Eſſe enim in prouidentiæ manu, eum qui nauiget naufragium facere & non facere. Non tamen alterum eorum neceſſariò accidit,

ſed

242

ſed vt eueniat contingit. Non enim neceſſitati Deus paret, neque fas eſt dicere eius voluntatem neceſſitati ſeruire: etenim neceſſitatis ipſe auctor eſt, & opifex. Neceſſitatem enim aſtris impoſuit, vt eodem ſemper modo mouerentur, & mare terminis ſuis concluſit, vniuerſiſque, & generalibus rebus neceſſarium finem ſtatuit. Quem ſi volunt vocare fatum, quia vſquequaque ita neceſſariò fit, vt quæ ex propagatione oriuntur, interire, nihil dicimus. Nam de nominibus cum iis non ambigimus. Ipſe verò Deus non ſolùm extra omnem neceſſitatem locatus eſt, ſed etiam eius dominus & auctor eſt, Cùm enim ſit poteſtas & natura liberæ poteſtatis, nihil neque naturæ neceſſitate, neque legis ſanctione facit, ſed omnia ſunt illi contingentia, etiam quæ ſunt neceſſaria. Atque hoc vt declaretur, iuſſit olim curſum ſolis, & lunæ conſiſtere, quæ neceſſariò feruntur, & ſemper eodem modo ſe habent, vt oſtenderet, nihil ſibi neceſſariò fieri; ſed omnia pro poteſtate contingere, vt eueniant. Semel autem eiuſmodi diem fecit, quod & ſcriptura ſancta notauit, vt potentiam modò ſuam declararet, neque legem neceſſariæ motionis aſtrorum quam illis à principio dedit, abrogaret. Sic & aliquot homines in vita conſeruat, vt Eliam, & Enoch, quamuis mortales & caducos, vt per hæc omnia eius potentiam, & quæ cogi nulla ratione poteſt voluntatem intelligamus. Stoici autem aiunt ſtellas errantes, cùm ad idem, & in longitudine & in latitudine, ſignum referuntur, in quo initio erant, cùm primum mundus eſt conditus, certo temporum ambitu conflagrationem, & interitum rerum efficere, & de integro mundum eodem reſtitui. Et quoniam ſidera, ſimiliter rurſus ferantur, omnia quæ in

H priori

priori ambitu fuerit, immutabiliter effici. Futurũ enim rurſum Socratem, & Platonem, & quemque hominem cum iiſdem & amicis, & ciuibus, & eadem cuique euentura; & eadem tractaturum, omnesque ciuitates, & pagos, & agros ſimiliter reſtitui. Atque iſtam reſtitutionem vniuerſi, non ſemel, ſed ſæpè fieri, immò infinitè, & ſine vlla terminatione, eadem referri. Deos verò qui hunc interitum effugiant, vno ambitu aſſequi, & cognoſcere omnia, quæ in ſequentibus conuerſionibus futura ſint. Nihil enim fore noui, quod prius non fuerit, ſed omnia eodem modo ſine vlla variatione, etiam vſque ad minima quæque euentura. Atque propter iſtam reſtitutionem dicunt aliqui, Chriſtianos reuocationem corporum à morte ad vitam imaginari. Sed multum aberrant à vero. Nam ſemel vitam reſtitui mortuis, non per ambitum, Chriſti oracula arbitrantur.

De libera voluntate, ſeu de ijs quæ in noſtra ſunt poteſtate.

CAP. XXXIX.

DISPVTATIO *de libera voluntate, id eſt, de eo quod in noſtra poteſtate eſſe dicitur, primam habet quæſtionem, an ſit aliquid in noſtra poteſtate; multi enim ſunt qui repugnent: Alteram, quæ ſint illa quæ ſunt in noſtra poteſtate, & quorum liberam habeamus voluntatem: Tertiam, vt cauſam inueſtigemus, cur nos parens noſter Deus libera voluntate genuerit. Quare oratione repetita, primùm dicamus, de primo, & aliquid eſſe in noſtra poteſtate, ex his quæ ab illis conceduntur, demonſtremus. Omnium quæ fiunt, aut Deum*

cauſam

243

cauſam eſſe aiunt; aut neceſſitatem, aut fatum, aut naturam, aut fortunam, aut caſum. Verum Dei quidem opus, ſubſtantia, & prouidentia eſt: Neceſſitatis, motus eorum, quæ ſemper eodem modo ſe habent: Fati, quod neceſſariò fiant, quæ fato efficiuntur; Etenim fatum, neceſſitatis eſt: Naturæ; ortus, accretio, interitus, ſtirpes, & animalia: Fortunæ, quæ rara ſunt, & præter expectationem. Definiunt enim fortunam congreſſum, & concurſum duarum cauſarum, quæ ab electione, & voluntate principium habent, & aliud quippiam efficiunt, quàm naturâ paratum ſit vt faciant: vt verbi gratia, Si quis foderit, theſaurum inuenit. Nam neque qui condidit, ita condidit, vt ille reperiret; neque qui inuenit, ita fodit vt theſaurum inueniret. Sed ille quidem, vt cùm vellet, tolleret; hic vt foueam efficeret. Accidit autem aliud quippiam, quàm vterque ſtuduerit. Caſus verò opera ſunt, inanimorum, aut beſtiarum euentus, ſine natura, & arte. Ad quod igitur horum reducemus ea, quæ per homines fiunt, ſi homo cauſa non eſt, & principium actionum? Atqui neque Deo fas eſt aſcribere turpes interdum actiones, & iniquas. neque neceſſitati: non enim ſunt è numero eorum, quæ ſemper eodem modo ſe habent; neque fato: non enim contingentia, ſed neceſſaria ſunt, quæ fato fiunt; neque naturæ: naturæ enim opera animalia ſunt, & ſtirpes: neque fortunæ; neque enim rara ſunt, & præter expectationem, hominum actiones; neque caſui; nam caſus eſt euentus inanimorum, aut beſtiarum. Relinquitur ergo ipſum qui agit, & facit, hominem, principium eſſe ſuorum operum, & libera voluntate, poteſtatéque eſſe præditum. Præterea ſi nullius actionis homo auctor eſt,

 ſuper-

ſuperuacaneè habet conſultandi facultatem. Quorſum enim vtetur deliberatione, ſi nullius actionis eſt dominus? Facere autem, vt, quod pulcherrimum & præſtantiſſimum in homine eſt, ſuperuacaneum ſit, abſurdiſſimum eſt. Quare ſi conſultat, agendi cauſa conſultat: omnis enim deliberatio actionis cauſa, & propter actionem inſtituitur. Præterea, quorum munerum functiones in noſtra poteſtate ſunt, horum etiam actiones, quæ cum illis functionibus conſentaneæ ſunt, in noſtra ſunt poteſtate. Sunt autem in noſtra poteſtate functiones cum virtutibus conſentaneæ; quare & virtutes in noſtra poteſtate ſunt. Eſſe autem in nobis functiones cum virtute conſentaneas, declarat, quod ab Ariſtotele rectè dictum eſt de virtutibus moralibus. quæ enim faciendo diſcimus, ea cùm didicerimus, facimus. Nam diſcendo moderari voluptatibus, temperantes euadimus. Et cùm temperantes euaſerimus, voluptatibus moderamur. Licet etiam ſic agere. Meditari & exerceri omnes concedunt in noſtra poteſtate eſſe, in exercitationibus autem habituum eſt dominatus: nam conſuetudo natura eſt aduentitia. Sin autem meditatio domina eſt habitus, meditatio porrò in noſtra poteſtate eſt, etiam habitus in noſtra poteſtate eſt. Quorum autem habitus in noſtra poteſtate ſunt, eorum etiam actiones ad eos habitus in noſtra poteſtate ſunt, nam ad habitus actiones ſunt accommodatæ. In quo ergo iuſtitiæ habitus eſt, iuſta aget: in quo iniuſtitia, iniuſta. Itaque in nobis ſitum eſt, iuſtis eſſe, aut iniuſtis. Eſſe autem aliqua in noſtra poteſtate, cohortationes, & admonitiones oſtendunt: Nemo enim hominem hortatur ad non famendum, neque ad ſitiendum, neque ad volandum; non

enim

enim hæc in noſtra poteſtate ſunt. Quare perſpicuum eſt, quarum rerum hortationes ſunt, eas in noſtra eſſe poteſtate. Præterea ſi nihil in noſtra poteſtate eſt, ſuperuacaneæ ſunt leges, & tamen naturaliter omnes gentes legibus quibuſdam vtuntur, quòd ſciant ſe habere poteſtatem agendi quæ legibus ſanciunt, & pleræq; gentes leges ſuas ad Deos authores referunt, vt Cretenſes ad Iouem, Lacedemonij ad Apollinem. Quare naturaliter omnium hominum mentes, hæc imbuit opinio, Eſſe aliqua in noſtra poteſtate. Quod de hortatione, & admonitione diximus, idem de vituperationibus, & laudibus, cæteris'que, quæ euertunt hanc ſententiam, Omnia fato fieri, intelligendum eſt.

Quæ ſint illa quæ in noſtra ſunt poteſtate.

CAP. XL.

ESSE *aliqua in noſtra poteſtate, & eſſe nos dominos actionum quarundam, abundè demonſtratum eſt. Deinceps dicamus, quæ ſint illa, quæ in noſtra poteſtate ſunt. Dicimus ergo generatim omnia, quæ per nos ſponte aguntur, in noſtra poteſtate eſſe. Non enim dicerentur ſponte fieri ſi in noſtra poteſtate actio non eſſet, & omninò quæ vituperatio aut laus inſequitur, & in quibus adhortatio, lex'que verſantur. Etenim hoc ſuprà à nobis declaratum eſt. Propriè autem in noſtra poteſtate ſunt, omnia quæ ad animum pertinent, & de quibus conſultamus. Conſultamus enim perinde quaſi in noſtra ſit poteſtate agere, quod proponitur. Oſtenſum eſt autem ſuprà, conſultationem eſſe rerum contingentium, peræquè in vtramque partem. Quod genus contingentium, ſic definitur, Quod cùm ipſum poſſumus,*

tum eius oppoſitum. Huius optio penes noſtram mentem eſt, & hæc actionis eſt principium, eáque in noſtra poteſtate ſunt, quæ æquè in vtramque partem contingunt, vt moueri, & non moueri, perſequi & non perſequi, appetere res neceſſarias & non appetere, mentiri, & non mentiri, dare, & non dare, lætari quibus rebus oportet, & non lætari, denique quæcunque eiuſmodi ſunt, vt in ijs vitij, & virtutis opera inſint. Horum enim penes nos poteſtas eſt. Sunt etiam artes in ijs quæ æquè in vtramque partem eueniunt. Omnis enim ars in ijs gignendis verſatur, quæ eſſe, & non eſſe contingit, & quorum principium in eo qui facit, non in eo quod fit, reperitur. Nihil enim quod æternum, vel quod neceſſariò eſt; vel neceſſariò fit, arte fieri dicitur. At verò neque quæ ita fiunt, vt aliter quidem ea ſe habere contingat, ſed in ſeipſis efficiendi vim cohibent, vt in animalibus accidit, & ſtirpibus, arte dicuntur fieri. Natura enim, non arte fiunt. Quod ſi eorum quæ fiunt arte, extra eſt cauſa efficiens, quis cauſa eſt eorum quæ arte fiunt? An qui facit artifex? Nam in artificis poteſtate eſt, facere. Hic ergo principium & cauſa eſt actionum. In noſtra ergo ſunt poteſtate & artium munera, & virtutes, & omnes animæ rationiſque actiones. Quæ autem animæ ſint actiones, & munera, ſuprà expoſitum eſt. At plærique quod liberam voluntatem, & poteſtatem in omni re agenda, & comparanda, atque etiam omni fortuna dici arbitrantur, meritò rationem, de ſoluta & libera hominis voluntate improbant. Qui autem acerbiores ſunt, & refellendi noſtri cauſa, adducunt illud ſcripturæ ſanctæ. Non ſunt in homine viæ eius, quomodo inquiunt viri boni, homo ſui iuris eſt, cùm in eius

poteſta-

poteſtate via ſua non ſit, & inanes ſint cogitationes hominum, vtpote cùm exequi non poſſimus, quæ cogitamus? Alia multa dicunt eiuſmodi, quòd neſciant, quomodo voluntas in homine libera ſtatuatur. Non enim vt dites ſimus, aut pauperes, aut perpetuò ſani, aut naturâ robuſti, aut in imperio, aut omnino bonis abundemus, quæ inſtrumenti locum obtinere, vel fortunæ bonæ dicuntur, aut eorum quorum exitus à prouidentia pendet, noſtra poteſtas eſt, ſed actionum ad virtutem, & vitium, & electionum, & motuum, & quorum æquè etiam oppoſita agere poſſumus: quandoquidem omnem actionem electio antecedit, neque ſolùm actio, ſed etiam electio, & voluntas damnatur. Quod docet illud in Euangelio, Qui mulierem aſpexerit ad eam concupiſcendam, iam in corde ſuo cum ea adulterium commiſit. Et Iob, pro filiorum ſuorum peccatis cogitatione admiſſis, Deo ſacrificabat. Nam principium peccati, & iuſtè facti electio, & voluntas eſt. Opus enim quidem ipſum aliquando permittitur à prouidentia, aliquando prohibetur. Nam cùm & in noſtra ſit aliquid poteſtate, & prouidentia ſit, neceſſe eſt ab vtriſque quæ fiunt, euenire. Nam ſi ex altero tantùm acciderent, non eſſet alterum, ſed cùm quæ fiunt mixta ſint, aliquando proficiſcentur à noſtra voluntate, aliquando fient ratione prouidentiæ, aliquando manabunt ex vtroque. Cùm autem prouidentia partim ſit communis, partim propria, neceſſe eſt rebus ſingulis idem vſu venire, quod vniuerſis. Nam cùm cœlum ſiccum fuerit, ſiccantur corpora, etſi non omnia æquè, & cùm mater recto victu vſa non fuerit, aut luxui ſe dediderit, ex eo fœtus, & corporibus malè temperatis, & peruerſis appetitionibus,

gignuntur. Quare accidit, vt & in corporis temperationem incidant non proſperam, aut ob commune cœlum, aut ex voluntario victu parentum, aut dum illi ipſi luxuriæ ſe corrumpendos dediderunt; vt interdum temperationes è voluntario principio malæ reddantur, neque omnino prouidentia talium cauſa ſit. Cùm ergo animus corporis temperationi ſuccumbens, ſe cupiditatibus, aut iracundijs tradiderit, & ijs rebus quæ à fortuna importantur depreſſus, aut laxatus fuerit, vt paupertate, aut diuitijs, malo vrgetur voluntario. Qui enim non ſuccumbit temperationi corporis, is rectè ſuo fungitur munere, & malam temperationem ſuperat, vt commutet potius, quàm commutetur, & animi affectiones, ad bonum habitum proba inſtitutione, & victu idoneo traducit. Quare ex his qui rectè ſuo munere funguntur, cognoſcitur eos qui non rectè illud ipſum præſtant, peccatum ſuſcipere voluntarium. Nam in noſtra poteſtate eſt ſitum, aut dedere ſe malis temperationibus, aut reluctari, & vincere. At plerique malam temperationem, vt perturbationem cauſam excuſantes, neceſſitati, non ſuæ ipſorum voluntati, vitium aſcribunt: & idcirco abſurdiſſimè etiam virtutes in noſtra poteſtate poſitas eſſe negant.

Quam ob cauſam libera voluntate procreati ſimus.

CAP. XLI.

RELIQVVM *eſt vt dicamus quam ob cauſam libera voluntate procreati ſimus. Dicimus ergo, cum ratione naturâ coniunctam eſſe liberam voluntatem, &*

rebus

rebus genitis connatam eſſe mutationem, ijs maximè, quæ ex ſubiecta materia generatæ ſunt. Principium enim cuiuſque ortus mutatio eſt. Nam ex commutatione ſubiectæ materiæ, ortus exiſtit. Facilè autem intelligetur, quod dicimus, ſi ſtirpes omnes & animalia terrena, & aquatilia, & volatilia reſpiciamus. Continuata enim eſt horum mutatio. Verùm copulari naturâ cum ratione liberam voluntatem, ex his quæ diximus cùm aliqua in noſtra eſſe poteſtate diſſereremus, apertũ eſt ijs, qui attentè, ſtudioſé que audierũt. Alienum tamen fortè non ſit etiam nunc, eadem admonere, quando hoc ordo diſputationis poſtulat. Eius quod ratione vtitur, aliud in contemplando, aliud in agendo ponitur. In contemplando ponitur, quod rerum naturam, quemadmodum ſe habeat, perſpicit. In agendo, quod deliberat, quod rebus ijs, quæ ſub actionem cadunt, rectam rationem ſtatuit. Atque illud quidem mentem, hoc rationem; illud ſapientiam, hoc prudentiam appellant. Quicunque autem conſultat, quòd in ſe ſit optio rerum agendarum, conſultat vt eligat quod è conſultatione ſit antepoſitum, & vbi elegerit, agat. Omnino ergo neceſſe eſt, eum, in quo ſit conſultatio, etiam dominum eſſe actionum. Si enim dominus non eſt actionum, fruſtrà habet deliberandi vim. Quod ſi ita eſt, neceſſariò cum ratione, libera voluntas exiſtit. Aut enim non erit rationis compos, aut ſi ſit rationis compos, erit dominus actionum. Si autem ſit dominus actionum, omninò liberam habebit agendi voluntatem. Demonſtratum etiam eſt, quæ ex ſubiecta materia nata ſunt, mutabilia eſſe. Itaque ex vtroque concluditur, hominem neceſſariò libera eſſe voluntate, atque mutabilem. Mutabilem, quoniam genitus:

nitus: libera voluntate, quoniam ratione prœditus. Quare, qui Deum accuſant, quòd hominem non crearit eiuſmodi, vt in eum vitium cadere nullum poſſet, ſed liberæ voluntatis effecerit, imprudentes Deum accuſant, quòd rationis compotem, ac non à ratione vacuum, hominem genuerit. Neceſſarium eſt enim alterum de duobus, aut rationis expertem eſſe factum, aut ſi rationis eſſet particeps, & in rebus agendis verſaretur, eſſe libera voluntate. Neceſſariò igitur omnis natura rationis particeps, libera voluntate eſt, et ſua natura mutabilis. Sed illæ quidem naturæ, quæ ex ſubiecta ſiunt materia, dupliciter ſunt mutabiles; & propter materiam, & hoc ipſo quòd factæ ſunt. Quæ autem non ex ſubiecta materia effectæ ſunt, vno ſolummodo, nempe ortus, mutabiles ſunt. Rurſus ex his naturis quæ materia vacant, eæ quæ circa terram verſantur, & ob ſocietatem, quam cum hominibus habent, in rebus agendis, occupantur, magis ſunt cæteris mutabiles. Quæ verò ob naturæ præſtantiam, cum Deo per inclinationem, & propenſionem verſantur, & per illius contemplationem beatitudine fruuntur, & in ſeipſas, & Deum ſolum conuerſæ à rebus agendis, & materia planè ſe remouerunt, & contemplationi, Deóque ſe coniunxere, manent immutabiles: Libera quidem voluntate prædita, quoniam ratione vtuntur; non tamen mutabiles ob eas cauſas quas iam diximus. Neque ſanè miri quicquam eſt. Etenim homines contemplationi dediti, qui ſe ab agendis rebus auocarunt, immutabiles permanſere. Puto illud quoque iam eſſe demonſtratum, naturas rationis participes, ab initio optimè eſſe genitas: ac ſi, vt à principio ſunt conditæ, ita manſiſſent, ab omni fuiſſent vitio remotiſſi-

motiſſimæ. Nunc ſua ipſa voluntate, & electione, in vitium incurrunt. Nam quæ ita permanſerunt, vt initiò generata ſunt, beatitudine perfruuntur. Soli autem angeli inter ea, quæ ſunt ſine corpore, mutati ſunt, neque hi omnes tamen, ſed aliqui qui ad inferiora propenſi, res terrenas concupierunt, cùm à propenſione ad res ſuperas, & Deum, diſceſſiſſent. Itaque ex his quæ demonſtrauimus manifeſtum eſt, quoniam natura ſumus mutabiles, vires nos quibus eligimus, mutabiles habere. Neque tamen quoniam mutabiles vires habemus, improbitatis noſtræ culpa, in Deum conferenda eſt. Non enim in facultatibus ſunt vitia, ſed in habitibus. Habitus autem ex electione, & voluntate ſunt. Itaque noſtra ipſorum electione, & voluntate improbi euadimus, non natura ſumus. Quod accuratius doceri poteſt ſic. Suprà facultatem eſſe dicebamus, per quam omnia quæ facimus, facere poſſumus. Omnis autem vis eligendi oppoſitorum eſt, vna enim, eadem'que facultas eſt, & mentiendi, & verum dicendi, & vna eadem'que facultas temperatè & intemperatè viuendi. At non idem habitus contrariorum eſt, vt intemperanter, & temperanter viuendi, aut mendacium, & verum dicendi. ſed contrariorum, contrarij ſunt habitus. Nam temperanter viuere, habitus eſt virtutis; intemperanter, vitij. Non ſunt ergo vitia facultatum, ſed habituum, & electionis. Non enim facultas eſt, quæ facit, vt immodeſtè viuamus, aut mendacium dicamus, ſed electio. Erat enim in noſtra poteſtate, verum dicere, non mendacium. Si ergo vitium facultas non eſt, ſed habitus, non qui facultatem nobis dedit, cauſa nobis improbitatis eſt, ſed habitus, qui per nos & propter nos, comparatur.

Lice-

Licebat enim contrarium habitum, non iſtum vitioſum exercitatione quærere. Differt autem facultas ab habitu, quòd omnes facultates naturales ſint: habitus à nobis parti: & facultates doctrina tradi non poſſint, habitus diſcendo & conſuetudine adueniat. Quocirca ſi facultas naturalis quædam res eſt, nec doctrina tradi poteſt, habitus aduentitia, & doctrina traditur; non natura, cauſa vitiorum eſt, ſed quod vitioſè inſtituti ſumus, & idcircò vitioſum habitum comparauimus. Omnem enim habitum comparari à nobis oſtenſum eſt. Facultates porrò eſſe naturales, ex eo patet, quòd omnes eaſdem habent facultates, exceptis ijs, qui mutili ſunt. Contrà, habitus nō eſſe naturales, idem perſpicitur, quòd non eoſdem omnes habent habitus, ſed alij alios. Quæ enim natura ſunt, eadem ſunt apud omnes.

De prouidentia.

CAP. XLII.

LIBERA *voluntate eſſe hominem, & quarum rerum liberam habeat voluntatem, & cur libera voluntate creatus ſit, ſatis ſuprà explicatum eſt. Sed quoniam, non, cuicunque propoſitum eſt, hominem interficere, etiam interficit; ſed aliquando interficit, aliquando non interficit: quòd electio eius impedita ſit, neque cadat ex ſententia quod propoſuerat; & horum cauſam eſſe, non fatum, ſed prouidentiam, dicebamus; ſequitur tractationem de libera voluntate, diſputatio de prouidentia. quæ etiam in tres partes diuiditur: Primùm enim quærendum eſt, ſit'ne prouidentia: ſecundò quid ſit: tertiò quorum ſit. Ac Iudæus quidem, ne inſanus quidem ſi ſit, prouidentiam ignoret; cùm ſciat miracula*

racula quæ in Ægypto euenere, cùm audierit quæ in ſolitudine contigerint: in quibus illuſtrior hominibus apparuit prouidentia, quàm quæ in oculis cernuntur; item cùm multa opera prouidentiæ, & in prophetis, & Babylone cognouerit, quæ omnem dubitationem reſpuunt. Chriſtianos autem, cùm hæc omnia docent eſſe prouidentiam, tum in primis diuiniſſimum illud, & ob eximium amorem in humanum genus, ſummè incredibile, prouidentiæ opus, quod Deus ſe corpore, noſtra cauſa, induerit. ſed quoniam non cum his modo diſputamus, ſed etiam contra Græcos oratio noſtra inſtituitur: age etiam per alia, quibus illi fidem tribuunt, eſſe prouidentiam, demonſtremus. Itaque eſſe prouidentiam iiſdem rationibus, quis oſtendat, quibus Deum eſſe probauimus. Nam omnium permanentia, & maximè eorum, quæ oriuntur & occidunt, ſitus item, & ordo rerum, qui ſemper idem conſeruatur, & aſtrorum curſus, qui nihil vnquàm variatur, & annui circuitus, & anni temporum reſtitutiò, noctium & dierum ſemel in anno æqualitas, vtriſque viciſſim, neque maiore, neque minore parte, augeſcentibus, & decreſcentibus, quo modo, ſi nemo prouideat, ſimiliter adminiſtrari & perſeuerare poſſit? Quin etiam pœna quæ peccata inſequitur; imò peccatorum ipſorum detectio, quando, vt nemo ſit, qui ea poſſit coarguere, quibuſdam circumſtantiis proferuntur, eſſe prouidentiam declarat. Plenæ ſunt huiuſmodi hiſtoriis, & Hebræorum ſcripturæ, & Græcorum literæ. Nam eiuſmodi Suſannæ caſus literis ſanctis mandatus eſt, & apud Græcos poëtæ Ibyci. Hic enim, cùm à quibuſdam interficeretur, neque vllum vel adiutorem, vel teſtem haberet iniuriæ, conſpicatus grues, Vos, inquit,

mortem

mortem meam vindicate. Poſtea quærentibus ciuibus, quis cædem feciſſet, nec deprehendentibus accidit, vt cùm theatrum celebraretur, & populus, ſpectandi cauſa, conſideret, grues præteruolarent. Quos cùm vidiſſent, qui cædis erant auctores, riſerunt, & ecce, inquiunt, Ibyci vindices. Quod cùm quidam, qui proximè aſſidebat, audiſſet, detulit ad magiſtratum, illi'que comprehenſi, de cæde conſeſſi ſunt. Multa huiuſmodi à veteribus, literis mandata ſunt, quæ ſi quis velit colligere, infinitè excreſcat oratio. Quòd ſi non omnium peccata ad eundem modum produntur, imò aliqui effugere videntur, nemo propterea neget eſſe etiam prouidentiam. Non enim vno tantùm modo hominibus conſulit, ſed multis, & differentibus. Maximè autem eſſe prouidentiam oſtendit, corporum quæ oriuntur, & intereunt fabrica, & proportio, quæ perpetuò ſimiliter retinetur. Nam in omni corporis parte apparet prouidentiæ cura. Quod licet ſtudioſis, & induſtrijs hominibus diuerſis è libris colligere. Colorum quoque, qui in animalibus ſunt varietas, eundem ſemper ornatum ſeruans, clamat eſſe prouidentiam. Atque etiam quòd inter omnes homines conſtat, adhibendas eſſe preces numini diuino, id'que muneribus, & ſacrarijs colendum eſſe, prouidentiam ſignificat. Si enim nulla prouidentia hoc vniuerſum gubernaretur, quis, aut, à quo quiſpiam precabitur? Idem confirmat ſtudium benignè faciendi quod ab hominibus non diſtortis, & deprauatis naturaliter colitur. Nam mercedem eius in poſterum tempus expectantes, etiam in eos qui rependere non poſſunt, beneficium conferimus. Quod ſi tollatur prouidentia, permitti videtur iniuria ijs, qui eam inferre poſſunt; tollitur

erogatio

249

erogatio in pauperes, Dei'que metus, & ſimul cum iſtis virtus, religio'que euertitur. Si enim Deus non prouidet, neque punit, neque viris bonis præmia tribuit, neque propulſat iniuriam, ab ijs qui iniuſtè læduntur, quis Deum veneretur qui nulla in re quicquam nobis ſit adiumento? Deletur etiam prophetia, & omnis præſcientia. Sed hæc non ſunt conſentanea cum ijs, quæ quotidie ferè videmus, accidere. Multis enim neceſſario ipſorum tempore Deus apparuit, multa etiam in ſomnijs ægrotantibus auxilia dantur, & multæ præſenſiones quibuſque ſeculis, prolatæ ſunt. Multi qui aliquem trucidarunt, impie'que ſunt cruentati: aut aliquid nefandi commiſere, noctes atque dies terrentur. Præterea Deus bonus eſt: Cùm autem bonus ſit, ad bene merendum propenſus eſt: Si ad bene merendum propenſus, etiam prouidus. Quid hic recenſeam res quaſque ab orbis archutecto Deo creatas, earum'que proportionem, & harmoniam, & ſitum, & ordinem, & vſum, quem vnaquæque affert vniuerſo? & ita omnia eſſe conſtituta demonſtrem, vt aliter rectè ſe habere non poſſint, atque nunc habent, neque acceſſionem accipere, neque rem vllam eſſe, quæ poſſit occidere, ſed omnia perfecta, & venuſta, ſapienter, ac prudenter ædificata eſſe? Sed eiuſmodi commemorationem in diſputationem de creatione differamus, ne nobis accidat quod multis qui de prouidentia ſcripſerunt. Nam creationem, loco prouidentiæ celebrant, quæ ducit quidem nos ad diſputationem de prouidentia, ſed multum tamen ab ea diſcrepat. Non enim idem eſt prouidentia, quod creatio. Nam creationis eſt, rectè efficere, quæ fiunt. Prouidentiæ, conſulere ijs, quæ effecta ſunt. Neque hæc omnino

nino coniuncta ſunt, vt licet videre in hominibus, quamlibet artem, & rationem ſcientiæ, exercentibus. Horum enim alij, in hoc ſolùm ponunt operam, vt rectè efficiant, neque quicquam curant amplius: vt qui in fabricandi, pingendi fingendíque arte, occupantur. Alij ſolùm procurant, & prouident, vt bubulci, & pecudum paſtores. Quare etiam nos in diſputatione, de creatione, aptum ſit demonſtrare, rectè facta eſſe quæ facta ſunt. At in tractatione de prouidentia, eſſe procurationem, quæ illis, poſtquàm facta ſint, conſulat, declarandum eſt. Quomodo ergo homo ex homine, bos ex boue, ſemper gignitur, & quodque ex ſuo, non ex alio ſemine oritur, ſi abeſt prouidentia? Nam ſi quis dicat, vt ab initio quæque procreata ſint, ita ſerie quadam procedere, hoc dicat cum creatione omnino copulatam eſſe prouidentiam. Nam quòd ordine procedant, quæ creata ſunt, prouidentiam cum creatione conſtitutam eſſe oſtendit. Nam prouidentia eſt, res creatas adminiſtrare, atque ita nihil aliud hic dicit, quàm eundem eſſe qui res creet; & creatis conſulat. Quis cùm videat formas hominum in infinita penè multitudine differentes, neque vſquam penitus eaſdem eſſe, non admiretur, & ſi cùm animo ſuo reputet, non aſſequatur à prouidentia formas rerum ſingularum, eſſe diſtinctas? Quod hôc modo licet intelligas. Si eandem retinerent ſine vlla variatione figuram, quanta rerum confuſio ſequeretur? Quanta inſcitia, quantæ tenebræ hominem occuparent, qui neque familiarem, neque alienum cognoſceret, neque hoſtem, aut improbum, ab amico; aut probo viro diſcerneret: Omnia verè ſimul eſſent, vt Anaxagoræ fuit opinio. Nam hoc ſi ita eſſet, nihil obſtaret,

ſtaret, quo minus cũ ſororibus, & matribus corpus miſceremus, aut prædaremur, aut alind quippiam palàm improbè faceremus, ſi id modo eſſet declinatũ, ne in ipſo facinore deprehenderemur. Nam poſtea conſpecti, agnoſci non poſſemus: Neque etiam lex, aut reſpub. vlla conſtituta eſſet, neque patres, & filij, inter ſe cognoſcerent, neque aliud quippiam quod ſit ad hominis naturam, cohæreret. Cæcus enim eſſet homo, quantum quidem ad homines dijudicandos pertinet, neque ei oculorum ſenſus, multum adiumenti afferret. Præter enim ætatem, & magnitudinem nihil dijudicaret. Tantorum ſcilicet commodorum cauſa, nobis prouidentia eſt, quæ perpetuò, & vbique gentium, hominum formas diſtinguere non intermittit. Quod maximum eſt argumentum, etiam rebus ſingulis, Dei prouidentia conſuli; ſi quidem vel figura, & lineamentis & voce, quiſque cognoſcitur. Neque hoc præciſè retinetur, perinde quaſi forma ſatis ſit. Nam velut corollarij loco, etiam colorum differentiam prouidentia adiecit, vt naturæ humanæ imbecillitati, multis modis ſuccurreretur. Arbitror etiam pleraque animalia quæ ſecundum ſpeciem figura ſunt ſimili, quod genus ſunt cornix, & coruus, habere aliquas in aſpectu differentias, quibus inter ſeſe coniugatim cognoſcant. Cornices enim, & corui congregantur quidem multi ſæpè, coniugatim tamen ſeparantur, quoniam quoduis horum animalium iugatam & natura ſibi coniunctam auem, agnoſcit. Quomodo autem inuicem agnoſcerent, niſi eſſet cuique ſuæ formæ deſcriptio, nobis quidem non facilis ad iudicandum, ſed quæ naturaliter tamen, ab ijs quæ in eadem ſunt ſpecie facilè cognoſcatur? Etiam ſigna, & oracula, & omina, &

prodigia,(nam ad Græcos oratio mea pertinet,)ſua ratione, vt ipſi loquuntur, euentus eorum quæ oſtendunt, conſeruantia, profectò prouidentiæ ratione ſignificant, & ad ea quæ ſignificant veritatem euentorum adiungunt.

Quid ſit prouidentia.

CAP. XLIII.

VERVM *eſſe prouidentiam cùm per hæc apertum eſt,tum per ea quæ dicentur, deinceps eluceſcet. Dicamus igitur quid ſit prouidentia. Prouidentia eſt rerum procuratio à Deo ſuſcepta. Definiunt eandem ſic, Prouidentia eſt Dei voluntas, per quam omnia quæ ſunt, aptè gubernantur. Quod ſi Dei voluntas eſt prouidentia, neceſſe eſt rectâ ratione, & optimè, & diuiniſſimè,& quâ ſola ratione rectè ſe habeant, fieri quæ ſunt, neque melioris ordinis eſſe capacia. Neceſſe eſt autem, eundem eſſe, qui res efficiat, & effectis prouideat. Neque enim rectum eſt, nec decet, alium efficere, alium ea quæ effecta ſint,procurare. Nam hoc quidem certè imbecillitatis eſt. Multa ſunt etiam in animalibus ſimulachra, & imagines eorum quæ diximus. Quidquid enim genuit, cibum quoque fœtui procurat, & homo etiam de cæteris omnibus quæ ad vitam degendam ſpectant, quoad eius fieri poteſt proſpicit. Quæ verò non prouident, ob imbecillitatem non prouident. Quare oſtenſum eſt Deum eſſe qui prouideat, & prouidentiam eſſe eiuſdem voluntatem.*

Quarum rerum ſit prouidentia.

CAP. XLIIII.

Eſſe

Esse igitur prouidentiam, & quid ea ſit, dictum eſt: Reſtat vt exponamus quarum rerum ſit prouidentia, vniuerſarum ne, an ſingularum, an vniuerſarum & ſingularum. Plato & vniuerſas res, & ſingulas, à prouidentia gubernari vult, prouidentiá que rationem partitur in tria: Primum enim eſſe principis Dei prouidentiam, qui primario quidem loco ideis, deinde vniuerſè toti orbi conſulat, vt, cœlo & ſideribus, & omnibus rebus vniuerſis, id eſt, generibus, ſubſtantiæ, quantitati, qualitati, & alijs talibus, & formis quæ ſub iſtis ſubiecta ſunt. Ortui autem ignobiliorum animalium, & ſtirpium; & omnium quæ generantur, & corrumpuntur, ſecundos deos, eos, qui cœlum voluant, proſpicere. Quorum ortum Ariſtoteles ad ſolem, & ſigniferum orbem refert. Tertiam Plato ſtatuit prouidentiam, penes quam ſit adminiſtratio rerum agendarum, & exitus; itemque naturalium & fortuitorum bonorum, quæ materiæ admixta, & inſtrumenti locum obtinere dicuntur, atque etiam eorum quæ his ipſis contraria ſunt, adeptio. Huic prouidentiæ præeſſe cenſet certos quoſdam dæmones, circa terram cuſtodes humanarum actionum: ac ſecundam tertiamque prouidentiam à primá proficiſci, vt poteſtate omnia à Deo gubernentur, qui primos, & ſecundos, & tertios procuratores conſtituit. In quo quod omnia ad Deum refert, & ab eius voluntate omnem pendere prouidentiam affirmat, in laude ponendum eſt. Quòd verò ſecundam prouidentiam facit eos, qui cœlorum orbes torquent, non item. Non enim hoc prouidentia eſt, ſed fatum, & neceſſitas. Nam vtcunque illi figurentur, neceſſe eſt, & quæ fiunt, fieri, & quidem aliter non contingere. Eorùm autem quæ

prouidentia gubernantur, nihil cadere ſub neceſſitatem iamdudum oſtenſum eſt. Stoici qui & fatum, & in noſtra eſſe aliquid poteſtate tuentur, nullum locum prouidentiæ relinquunt, imò reuera voluntates noſtras libertate ſpoliant, quòd ſuprà à nobis probatum eſt. Democritus, Heraclitus, & Epicurus, neque vniuerſis, neque ſingulis, à Deo prouideri volunt. Epicurus enim dicebat, Quod beatum ſit, & immortale, neque ipſum habere negotia, neque alteri exhibere: quare, neque iracundia neque gratia, teneri. hæc enim omnia, imbeciltate ſpectari. Ira enim à Deo aliena eſt. Excitatur enim in re, quæ contra quam velimus, accidat. Deo autem nihil præter voluntatem accidit. Atque hi quidem conuenienter ſuis principijs, exiſtimant. Nam qui putent hoc vniuerſum, caſu, & temerè eſſe conſtitutum, meritò dicunt omnia vacare prouidentia. Quorum enim nemo creator ſit, eorum quis ſit procurator? Eſt enim euidens, temerè debere ferri, quæ à principio temerè procreata ſunt. Itaque prima illorum ſententia reſiſtendum eſt. Hac enim labefactata ſatis magnam vim habebunt, quæ dicta ſunt, ad demonſtrandam prouidentiam. Quare hac refutatione ad ſuum tempus reſeruata, veniamus ad Ariſtotelis opinionem, & cæterorum qui negant rebus ſingulis à Deo conſuli. Nam Ariſtoteles à natura ſola vult adminiſtrari ſingula, vt in ſexto Ethicorum ad Nicomachum obſcurè ſignificat: Hanc enim vt quæ diuina ſit et inſit omnibus quæ generantur, cuique naturaliter ſuggerere, vt ad res ſalutares accedat, fugiat quæ contraria ſint. Quodq; enim animal, vt iam dictum eſt, & idoneum ſibi alimentum deligit, & quod vtile eſt ſequitur, & remedia morborum naturaliter

raliter

raliter habet cognita. Euripides, & Menander quibuſdam locis mentem, quæ in quoque ſit, cuique prouidere aſſerunt, Deum verò neminem. Verum mens quidem in ijs ſolis perſpicitur, quæ in noſtra poteſtate ſunt. Aut enim eſt rerum, quæ ſub actionem cadunt, & artium, aut contemplationis. At prouidentia eorum eſt, quæ in noſtra poteſtate non ſunt, vt verbi gratia, vt opulentus quis ſit, & non opulentus, ſanus & non ſanus: Quorum nihil facere mens poteſt, ac ne natura quidem, vt Ariſtoteles putat. Natura enim opera perſpicua ſunt. Quid autem ad mentem, aut ad naturam, quòd aliquando ab eo pœna exigantur, qui hominem occiderit, aliquando ſceleris pœnam effugit? niſi quis dicat quod mentis & naturæ eſt, ad prouidentiam pertinere; quod ſequitur, ad fatum. Quòd ſi mens, & natura ad prouidentiam pertinent, quæ ſequuntur ad fatū, nihil erit in noſtra poteſtate. Sed non ita ſe res habet. Quæ enim ad mentem ſpectant, tam eam quæ in agendo, quàm quæ in contemplando ponitur, in noſtra eſſe poteſtate docuimus. Non omnia autem quæ prouidentia geruntur, naturæ ſunt, & ſi quæ naturæ ſunt, prouidentia adminiſtrantur. Multa enim quæ Dei prouidentia accidunt, non ſunt naturæ opera, vt de eo qui hominem occidit, oſtendimus. Eſt enim pars prouidentiæ natura, non ipſa prouidentia. Itaque iſti naturæ & menti, rerum ſingularum prouidentiam attribuunt. Cæteri Deo curæ eſſe aiunt eorum quæ ſunt permanentium; vt nihil eorum quæ nata ſunt occidat, & huius vnius in Deo eſſe prouidentiam. Singula verò fortuito, temeréque iactari, eamque ob cauſam multa iniqua facinora, multas cædes, &, vt dicam ſummatim, omnem improbitatem inter homines verſa-

ri, & horum alios fortuitò pœnam vitare, alios etiam puniri; quippe cùm, quæ ad rectam rationem, & ex lege ſunt, non omninò eueniant. vbi autem neque ratio, neque lex dominatur, quomodo dixerit quis Deum eſſe qui procuret. Et quidem ferè vſu venit, vt viri boni lædantur iniuria, & deprimantur, & innumerabilibus malis affligantur: improbi contrà & importuni homines augeantur potentia, opibus, honoribus in Repub. cæteriſque bonis, quæ ad vitam commodè degendam pertinent. Mihi verò videntur qui hæc loquuntur, quum alia multa ignorare præcepta prouidentiæ, tum maximè animæ immortalitatem. Nam eam mortalem eſſe arbitrantes, huius vitæ terminis res humanas definiunt. deinde praua, & peruerſa habent de bonis iudicia. Eos enim qui opibus circumfluunt, & dignitatibus inſoleſcunt, & cæteris fluxis, caduciſque bonis gloriantur, fœlices eſſe, & beatos iudicant. Animi autem bona, pro nihilo ducunt, quæ multo corporis, & externa bona antecellunt. Preſtantiora enim bona ſunt, quæ rerum ſunt præſtantiorum. Itaque tantò virtutes diuitias, ſanitatem, cætera excellunt, quanto anima corpus anteit. Quare cùm ſolæ, tum cum aliis coniunctæ hominem, beatum reddunt. Cum aliis in latitudine, ſolæ, & per ſe in circumſcriptione. Nam eorum quæ ſunt, partim circumſcriptè intelliguntur, vt bicubitum; partim latè, vt aceruus: Nam de aceruo ſi duos modios demas, quod relinquitur, aceruus eſt. Item beatitudini in latitudine intellectæ, ſi detraxeris corporis & externa bona, ſolaſque virtutes reliqueris, nihilo minus beatitudo manet, ipſaque ſola virtus ſe ipſa ad beate viuendum contenta eſt. Omnis ergo bonus, beatus, & omnis improbus

bus miſer, etiamſi omnibus prorſus fortunæ bonis quæ dicuntur, abundet. Quæ cùm multitudo ignoret, ſolos beatos ducit, qui & corpore probè ſint affecti; & copioſi. Quare prouidentiam reprehendunt, quæ prouidentia res humanas non ſolùm ex his quæ ſenſibus notantur, ſed etiam ex ſua, & propria præcognitione adminiſtrat. Cùm enim Deus non neſciat bono viro expedire pauperem eſſe, eiuſque ſenſum opes, ſi dentur, deprauaturas, vtiliter eum in paupertate ſinit viuere. Ac qui opulentus eſt ſæpè importuniorem fore videns, ſi egeat (ad latrocinandum enim aut ad trucidandos homines, aut ad alia quædam grauiora facinora animum adiungeret) potiri illum opibus permittit. Itaque & ad ſepeliendos liberos, & ad vitandos famulos ſæpè nobis vtilis paupertas fuit. Eſſet enim eorum ſalus interitu acerbior, ſi & liberos improbos, & famulos prædones haberemus. Nos enim nihil rerum venientium præſentientes, & ea quæ inſtant tantùm ſpectantes, non rectè de iјs quæ in rebus humanis eueniunt, iudicamus. At Deo etiam futura, tanquàm præſentia ſunt. Sed hæc quidem contra eos, qui prouidentiam damnant, diſputata ſunt. In quos etiam illud è ſcriptura ſancta conueniet dicere: An lutum dicet figulo? & quæ ſequuntur. Quomodo enim non fugiendus homo eſt, qui contra Deum legem fert, & aduerſus prouidentiæ opera nititur, cùm ne hominum quidem legibus audeat obſiſtere? Itaque his erroribus, vel hac potius impietate, prætermiſſa, oſtendamus non rectè eos à rebus ſingulis prouidentiam remouere, cum vniuerſis, & generalibus à Deo conſulatur. Hæ enim tres ſolæ cauſæ afferri poſſunt, cur res ſingulæ Dei prouidentia non regantur. Aut enim Deum ignorare,

rectum eſſe, etiam illis conſulere, aut nolle, aut non poſſe Verùm ignoratio quidem, & inſcitia, ab illa beata natura alieniſſima eſt. Eſt enim ipſamet cognitio, & ſapientia, & ſcientia. Atqui quomodo homo qui ſapiat aliquid, ignoret omnibus indiuiduis pereuntibus, etiam vniuerſa interitura? Nam ex omnibus rebus ſingulis, vniuerſa conſtituuntur. Species enim omnes, ſingulas res exæquant, & reciprocantur, vnáque intereunt, & vnà conſeruantur. Neque quicquam obſtat quo minus omnia indiuidua intereant, ſi diuinitus nulla prouidentia gubernentur. Quibus pereuntibus etiam vniuerſa interibunt. Quod ſi dicant hoc ſolum illi curæ eſſe, ne omnia indiuidua intereant, vt ſpecies conſeruentur, non vident ſe dicere etiam ſingularum rerum quandam procurationem eſſe, quandoquidem rebus ſingulis, vt ipſi aiunt, proſpiciens, genera, ſpeciéſque tuetur. Alij dicunt non ignorare quidem Deum, ſed prouidere nolle. Verum hoc ipſum nolle, duabus de cauſis accidit, aut ob ignauiam, aut quòd indecorum ſit. Ecquis ita inſaniat, vt ignauiæ Deum accuſet? Rurſus enim duabus de cauſis, ignauia innaſcitur, voluptate & timiditate. Aut enim voluptate aliqua illecti, ignaui ſumus: aut metu aliquo, ab agendo remouemur. Quorum neutrum de Deo ſuſpicari fas eſt. Sin ignauia quidem Deum liberant, ſed illi indecorum hoc genus prouidentiæ dicant: indignum enim eſſe eiuſmodi beatitudine ad res viles, & minutas ſe demittere, & corporeis ex noſtráque electione, & voluntate manantibus ineptijs, velut profanari, ideóque prouidere nolle, non intelligunt ſe Deo duas vitioſiſſimas affectiones tribuere, ſuperbiam, & inquinationem. Aut enim ob ſuperbiam

Deus

Deus imperium, & gubernationem rerum ſingularum deſpicit, quod dictu abſurdiſſimum eſt, aut vt ipſi loquuntur, quod inquinationem deuitet. Quod ſi cùm radij ſolares vim habeant attrahendi humorem omnem, negant inquinari ſolem, eiuſque radios, cum cœno lucem inferunt, ſed integros, & ab omni ſorde puros manere dicunt, quomodo Deum rebus humanis profanari exiſtimant? Non ſunt hæc hominum dogmata, qui Dei naturam perſpectam habeant. Nam in Deum, neque tactio, neque interitus, neque macula, neque commutatio vllá poteſt cadere. Inquinatio autem, & omnia eius generis ad mutationem pertinent. Veruntamen nónne abſurdiſſimum eſt, quemlibet artificem maximéque medicum, vniuerſo conſulentem, nullam rem de ſingulis ne minimam quidem artis, & curæ expertem, prætermittere, quòd ſciat conferre aliquid ad rerum vniuerſitatem? Deum eiuſdem vniuerſitatis molitorem, etiam opificibus rudiorẽ reddere? Cæterùm an prouidere quidem vult, non tamen poteſt? Quomodo non perſpicuè abſurdum eſt, Deum imbecillem aſſerere, & bene merendi facultatem non habere? Præterea dupliciter intelligi poteſt, Deum indiuiduis prouidere non poſſe, aut quòd ipſe naturâ non ſit ad procurandum idoneus, aut quòd res ſingulæ prouidentiæ non ſint capaces. Verum idoneum quidem illum eſſe naturâ ad prouidendum, etiam ipſi concedunt, dum aiunt illum rebus vniuerſis prouidere, eóque magis, quòd inferiora ad ſuperiora pertingere non poſſunt: at ſuperiorum vis etiam vſque ad vltima, ſenſumq́; fugientia, omnia fouens & conſeruans, pertineat. Omnia enim à diuina voluntate pendent, & inde permanentiam, ſalutémque accipiunt. Eſſe autem

etiam indiuidua ipſa, & res multiplicatas, capaces prouidentiæ, ex animalibus perſpicitur, quæ imperijs quibuſdam, & magiſtratibus gubernantur, & vnum in locum conuenientia, principibus quibuſdam ſubijciuntur, quos audientes ſequuntur, vt in apibus, & formicis, alijſque plurimis licet cernere. Sed hoc qui in hominum cultum & Rempub. intuebitur, maxime animaduertet. Videmus enim eos legislatorum, & magiſtratuum rectionem, & procurationem admittere. Quæ qui recipiat, quo modo in eum Dei prouidentia non cadat? Iam verò etiam res ſingulas regi prouidentia, magno argumento eſt, quòd naturaliter eius notitia hominibus eſt inſita. Nam difficili, & neceſſario noſtro tempore ſtatim ad numen diuinum, & preces confugimus: velut natura nos ſine doctrina ad Dei opem perducente: Non autem ſine doctore nos natura ad id duceret, quod eadem natura non fert, vt fiat. Nam in repentinis perturbationibus, & timoribus ſine electione, neque deliberatè & antequàm aliquid conſideremus, Dei numen inuocamus. Quicquid autem naturaliter, quamque rem inſequitur, in eo tanta vis eſt ad demonſtrandum, vt contradici nihil poſſit. Quæ ergo ratio iſtos ad hanc ſententiam adduxit? Primum quidem, quòd exiſtiment cum corpore animam interire. Deinde quia rationem rerum ſingularum prouidentiæ percipere nequeunt. Verùm animam morte non deleri, neque huius vitæ circumſcriptione res humanas terminari, & diſceſſus ab vno corpore in aliud, quod doctiſſimi quique Græcorum probant, & loca quæ dicuntur animabus, pro cuiuſque vita diſtributa, & ſupplicia, quibus per ſe animæ afficiuntur, declarant. Hæc enim etſi in alio quopiam

piam peccant, tamen remanere animam poſt hanc vitam; & luere pœnam peccatorum, confitentur. Sin prouidentiæ ratio rerum ſingularum, à nobis comprehendi non poteſt, vt certè non poteſt, prout illud teſtatur, Quàm indagari nequeunt iudicia tua, neque inueſtigari viæ tuæ! non tamen hanc ob cauſam neganda prouidentia eſt. Neque enim quoniam maris terminos & arenæ numerum ignoramus, neget quis mare, aut arenam eſſe. Nam hoc quidem modò etiam hominem, aut aliud quodpiam animal eſſe negent, quoniam numerum hominum, & ceterorum animalium neſciunt. Nam indiuidua nobis infinita ſunt. Quæ autem nobis infinita, nobis incognita; ac vniuerſa quidem ſæpè ratione comprehenduntur, res ſingulæ, vt comprehendantur, fieri non poteſt. Cùm autem ſit in vnoquoque homine duplex differentia: vna, qua ab alio homine diſcrepat: altera, qua à ſeipſo (multum enim quotidie quiſque mutatur, & à ſeipſo differt in vitæ genere, in ſtudijs, in vitæ neceſſitatibus, in cupiditatibus, & accidentibus. celeriter enim ſe vertit hoc animal, & cum vitæ neceſſitatibus, temporibus'que mutatur) neceſſe eſt etiam congruentem cuique prouidentiam, eam'que differentem, & variam, & multiformem, & cum rerum ſingularum immenſitate coniunctam comitari. Quod ſi accommodatam cuique oportet, in quaque re, & propriam eſſe prouidentiam, infinita autem eſt rerum ſingularum differentia, ſimul infinita eſt eis accommodatæ ratio prouidentiæ. Sin autem infinita, etiam nobis ignota: Quare non ob ignorationem noſtram moderatio, cura'que rerum delenda eſt. Quæ enim tu non rectè geri putas, ea prudenter Deo decreta ſunt. Sed tu, quoniam

cauſas ignoras, prudenter geri negas. Idem enim nobis vſu venit, in prouidentiæ operibus, quod in cæteris rebus quas non aſſequimur. Ex coniectura aliqua, eáque obſcura, eam cognoſcimus, & imagines quaſdam, vmbrásque operum eius, ex his quæ fieri videmus, velut ſuſpicantes, ſumimus. Dicimus enim quædam fieri permiſſione Dei. Permiſſionis autem multæ ſunt ſpecies. Permittit enim ſæpè etiam virum bonum in calamitates incidere, vt latentem in eo virtutem cæteris prodat, vt de Iob accepimus. Alias permittit aliquid abſurdi fieri, vt re quæ abſurda videatur, magnam quandam rem, & admirabilem aſſequatur, vt per crucem ſalutem humani generis. Alio modo ſanctum & pium hominem in ærumnis, & miſerijs permittit, ne de bona animi cum ſcientia, & poteſtate, ſibi data in arrogantiam prolabatur, vt in Paulo animaduerti poteſt. Deſeritur igitur quis ad tempus, ad correctionem alterius, vt eius caſum cæteri intuentes erudiantur, vt in Lazaro, et diuite euenit. Natura enim ita comparatum eſt, vt dum alios in malis cernimus, ipſi animis contrahamur, vt ſcitè à Menandro dictum eſt.

Dei timentes numen, in malis tuis.

NEGLIGITVR *etiam aliquis gloriæ alterius cauſa, non ſuo aut parentum vitio, vt is qui natus erat cæcus, ad gloriam filij hominis. Rurſus ad alterius æmulationem, mala perpeti quiſpiam permittitur, vt eius qui perpeſſus ſit gloria amplificata, cæteri ſpe futuræ laudis, & cupiditate venturorum bonorum, commoti; idem ſine vlla dubitatione patiantur. Quod in martyribus perſpicimus,*

ſpicimus, & qui pro patria, aut genere ſuo, aut dominis occubuerunt. Quod ſi cuipiam aduerſari rationi videatur, ad alterius correctionem quempiam vexari; ſciat hanc noſtram vitam eſſe certamen, & ſtadium virtutis. Itaque quo labores maiores, eo maiora præmia. Nam perpeſſionis modus & finis eſt præmiorum remuneratio. Eam ob cauſam Paulus innumeris malis affligi ſitus eſt, vt maiore, & abſoluto victoriæ præmio potiretur. Quare omnia rectè, & decenter prouidentiæ opera efficiuntur. Quod ita eſſe, eaque Deum ratione omnia moderari, quam ſolam rerum natura patitur, ſi quis duo hæc ſpectet, quæ ab omnibus conceduntur, rectiſſimè animaduertet. Bonus eſt, ſolusque ſapiens. Quare quòd bonus eſt, meritò prouidet: Quòd ſapiens, ſapienter, & optimè prouidet. Si enim non prouidet, non eſt bonus: ſi non rectè prouidet, non eſt ſapiens. Itaque hos duos ſcopos intuentibus, nullum prouidentiæ opus damnandum eſt, neque re non explorata de ea quicquam detrahendum: ſed omnia in bonam partem accipienda ſunt, omnia habenda admirationi, omnia rectè & decorè fieri credenda, etiamſi vulgo iniqua videantur: ne maledicentiam vituperabili admodum inſcitia noſtra cumulemus. Verùm illud perſpicuum eſt, cùm dicimus omnia rectè fieri, nos non de hominum vitijs loqui, neque de operibus quæ in noſtra poteſtate ſita ſunt, & à nobis fiunt, ſed de prouidentiæ effectus, quæ in noſtra poteſtate ſita non ſunt. Quomodo ergo viri ſunt acerbiſſima morte multantur, & ſine cauſa iugulantur? Si enim iniquè, cur iuſta illa prouidentia, cædem non prohibuit? ſi iuſtè, nullum eſt peccatum eorum, qui occiderunt. Reſpondebimus, & eum qui occidit, iniquè occidiſſe, & eum

qui

qui occiditur, aut iuſtè occidi, aut vtiliter. Iuſtè aliquando ob improba quædam facinora nobis incognita: vtiliter, quòd occupet prouidentia futura illius maleficia, & quòd è re illius ſit non vlterius vitam producere. quòd Socrati, & ſanctis viris accidit. At qui occidit, iniuſtè occidit. Non enim eam ob cauſam, neque quod ſibi liceret, ſed ſponte quæſtus faciendi, & prædandi cauſa. In noſtra enim eſt poteſtate agere: perpeti, vt verbi gratia, occidi, in noſtra poteſtate non eſt. Nulla autem mors mala eſt, niſi quæ ob peccatum offertur: vt è morte ſanctorum hominum cognoſcitur. Improbus verò etiam ſi in lectulo, etiam ſi repentè ſine moleſtia vlla, vitam finierit, malè mortuus eſt, vt qui malam ſibi ſepulturam aſſciuerit peccatum. Qui tamen interemit, improbè interemit. Nam in his qui iuſtè interficiuntur, ſubdit ſe in locum carnificis: In his qui vtiliter, ſanguinariorum, & ſceleratorum. Idem iudicandum de ijs, qui hoſtes interimunt, & bello capiunt, & in captos omne exemplum improbitatis edunt. Itemque idem de ijs, qui plus æquo ſibi appetunt, & alios pecunia ſpoliant. Etenim & ijs, quibus eripitur, veriſimile eſt conducere non poſſidere; & qui alienam pecuniam concupierunt, iniuſti. Nam habendi cupiditate inducti, non quia illis ſit vtile, ademerunt.

FINIS.

EXCVDEBAT CHRISTOPHORVS PLANTINVS ANTVERPIÆ, ANNO. CIↃ. IↃ. LXIV. IDIBVS DECEMB.

BIBLIOTECA NAZ. ... R... VITTOR...

257

GOTTSCHER